

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jiří Müller

**Radikalizace pražských studentů ve 30. letech
20. století**

Radicalization of Prague Students in the 1930s

PRAHA, 2014

**Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Matěj
Spurný, Ph.D.**

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu mé práce panu Mgr. et Mgr. Matěji Spurnému, Ph.D. a účastníkům jeho semináře za cenné připomínky, které mi mnohé usnadnily a osvětlily. Dále bych chtěl poděkovat za důležité náměty a pomoc doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. a PhDr. Jiřímu Hnilicovi, Ph.D. z PedF UK.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 7. 2014

podpis

ABSTRAKT: Diplomová práce se zabývá proměnou sociálního a politického jednání pražských studentů ve třicátých letech 20. století. Práce sleduje požadavky a představy studentů. Jejich nenaplnění odkrývá pohled na nespokojenost studentů, která vedla ke stupňování studentských vyhraněných politických a sociálních názorů. Třicátá léta přinesla ve studentském prostředí nástup krajních nacionalistických a antisemitistických, ale i levicových tendencí jak na české, tak na německé straně. Práce se opírá o dokumenty studentských fakultních spolků, o studentská periodika a o memoárové texty. Cílem práce je analyzovat, proti komu byla namířena nespokojenost studentů, jaké měli studenti představy o správném uspořádání státu a společnosti, jaké byly rozdíly v politickém a sociálním myšlení mezi jednotlivými fakultami a studentskými spolky a jak byli studenti vnímáni tehdejší společností. Práce dále reflektuje, jaký vliv mělo na utváření studentských postojů střetávání českých, německých a židovských studentů v Praze, jak bylo myšlení studentů ovlivňováno jejich sociálním postavením a jak a proti komu se vymezovaly jednotlivé studentské spolky. Práce má přispět k dotváření obrazu československé prvorepublikové společnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA: Studenti, meziválečné Československo, sociální dějiny, nacionalismus, radikalizace, fašizace.

ABSTRACT: This thesis deals with the transformation of social and political behavior of Prague students in the 1930's. The work follows the requirements and expectations of students. Their unfulfilled view reveals the dissatisfaction of students, which led to the escalation of student clear-cut political and social views. The thirties brought in a student movement onset of extreme nationalist, but also left-wing tendencies of both the Czech and the German side. The work is based on the documents of student faculty associations, the student journals and memoir texts.

The aim is to analyze, against whom was directed the dissatisfaction of students, which ideas had students about the proper organization of the state and society, what were the differences in political and social thought between the faculties and student groups and how were students perceived by society. Work is also interested in what influence on students movement had the clash Czech, German and Jewish students in Prague. How was influenced the students thinking of their social status and how identified the individual student associations. The work aims to contribute to the completion of the image of interwar czechoslovak society.

KEY WORDS: Students, interwar Czechoslovakia, social history, nationalism, radicalization, fascitisation.

OBSAH:

ÚVOD.....	7
1. VYSOKÉ ŠKOLSTVÍ V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU.....	17
1.1. Radikalizace.....	28
2. STUDENT V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY	33
2.1. Počty a složení studentstva	36
2.2. Nástin sociální situace studentů.....	46
2.3. Organizace studia a studentského života	53
3. STUDENTSKÉ SPOLKY	58
4. NUMERUS CLAUSUS: OTÁZKA NACIONALISMU.....	70
4.1. Spolkové stanovy	71
4.2. Čeští studenti medicíny v čele studentských nacionalistických požadavků.....	75
4.3. „Národní Všehrd“	79
4.4. Nacionalismus a levice	83
4.5. Soužití posluchačů českých a německých vysokých škol v Praze z pohledu českých studentů	86
5. NIC NEŽ NÁROD: TZV. INSIGNIÁDA	90
6. POLITICKÉ BOJE: OPOZICE VE SPOLCÍCH.....	99
6.1. Vztahy mezi spolky.....	100
6.2. Spolková vedení versus opozice.....	108
6.3. Vztahy členů ke svým spolkům.....	115
7. SPOLEČENSKÁ ANGAŽOVANOST: SPOLEČNÝ VEŘEJNÝ ZÁJEM STUDENTŮ.....	120
7.1. Vztah k politice.....	120
7.2. Vztah ke státu.....	130
8. HMOTNÁ TÍSEŇ: SOCIÁLNÍ POŽADAVKY A VYHLÍDKY.....	144
8.1. Spolkové podpůrné fondy.....	150
8.2. Státní podpora a zvyšování „kolejného“.....	154
8.3. „Stavovské“ požadavky spolků.....	158
8.4. Krajské spolky.....	162
8.5. Spolková pomoc studentům.....	164
9. VNITŘNÍ DYNAMIKA STUDENTSKÉHO Hnutí NA PŘÍKLADĚ PROMĚNY VEDENÍ ÚSTŘEDNÍHO SVAZU ČESKOSLOVENSKÉHO STUDENTSTVA.....	170
10. MNICHOV: NOVÁ ÉRA.....	181
ZÁVĚR.....	190
PRAMENY A LITERATURA.....	197

Úvod

„V kořenech českého národa není fanatismus, nýbrž kriticismus, a to je to, co mi imponuje na mém národě a za co ho miluji. Jenomže český kriticismus má dnes dvojí podobu. V té jedné se z kritického postoje stává zvyk, či spíše zlozvyk, tik, který automaticky (tj. bezmyšlenkovitě) zamítá jakoukoli naději a přisvědčuje každé beznaději; je to kriticismus slabých, kriticismus degenerovaný v pouhý pesimismus (...) Ale pak je skutečný kriticismus, který je nepřitelem psychóz a ví, že postoj pesimismu je stejně šalebný jako postoj optimismu; tento kriticismus umí demaskovat iluze domnělé jistoty, ale sám je pln sebevědomí, neboť ví, že on sám je silou, hodnotou, mocí, na níž je možno stavět budoucnost.“¹

Vysokoškolští studenti se ve dvacátém a částečně i v devatenáctém století vždy podíleli na veřejném životě místa, kde studovali nebo odkud pocházeli. Již povahou a temperamentem mladého člověka byli předurčeni k jisté společenské angažovanosti, kterou v nich následně rozvíjelo zejména členství ve studentských spolcích. Studentské hnutí bylo aktivní při většině rozhodujících událostí československých dějin dvacátého století a nejinak tomu bylo i v období První republiky². Vedle společenské angažovanosti a jisté političnosti, která se projevovala zejména vstupováním studentů do veřejného a politického prostředí při hájení svých zájmů, byla a je hlavním charakteristickým rysem studentského života zejména hmotná tíseň. Ta se sice netýkala paušálně celého studentského hnutí, ale zasahovala většinu studentů, přičemž důsledky hospodářské krize tuto množinu „nemajetných“ studentů ještě rozšířily. Sociální otázky se proto stávají jedním z nejdůležitějších problémů, které musí studenti během svých studií řešit, což je další prostor, ve kterém do studentského života vstupují jejich organizace. V době První republiky byla spolková činnost velmi rozsáhlá ve všech oblastech lidského života. I studentské hnutí se vyznačovalo velkou organizovaností, přičemž se ve studentských spolcích sdružovalo většinou více než padesát procent posluchačů z fakulty, ke které spolek náležel. Na základě této skutečnosti a z hlediska toho, že nejvíce pramenů vážících se ke studentskému životu pochází zejména ze spolkové provenience, se

---

¹ Takto charakterizoval český národ Milan Kundera. TOMEŠ, J. *Mezi humanitou a nacionalismem. Češství u T. G. Msaryka a Viktora Dyka*. In: *Identity v českých zemích 19. a 20. století: Hledání a proměny*. Ed. KUČERA, R. a kol. Praha, 2012. S. 68.

² Termín „První republika“ budu v práci používat s velkým počátečním písmenem, protože se domnívám, že se jedná o již zcela zavedený termín české historické vědy, přičemž ho i většina autorů velkých monografií o daném období (Z. Kárník, A. Klimek) takto používá. Zároveň je mi blízký i výklad tohoto termínu z hlediska českého pravopisu, který umožňuje uvádět „pozitivně“ vnímaná dějinná období s velkým počátečním písmenem.

výzkum prvorepublikového studentského hnutí skrze studentskou spolkovou činnost přímo nabízí.

Student měl v české společnosti poměrně prestižní místo již od devatenáctého století. Toto jeho postavení se ještě více prohloubilo po vzniku nového státu, jehož společnost potřebovala cítit jistotu, že ji někdo v budoucnu zodpovědně povede. Se studenty vnímanými jako „budoucí elita národa“ se proto v pramenech setkáváme poměrně často. A když trochu předběhneme, tak již nyní uvedeme, že i studenti sami sebe vnímali tímto způsobem a nebáli se podobných frází využívat při vyjadřování svých vlastních požadavků. Zároveň se na základě práce s prameny týkajícími se studentského života dozvídáme o ideových proudech a jejich utváření, jež se poté stávaly životními programy generací a následně se uplatňovaly jak na poli společenském, tak na poli politickém či kulturním. Životu prvorepublikového českého studenta studujícího v Praze ve třicátých letech dvacátého století se však bude věnovat jedna z prvních kapitol a jeho místo ve společnosti je pak tématem zbývajících částí předkládané diplomové práce.

Literatura a prameny

Období První republiky je českou historiografií představováno jako krátká dějinná epizoda, která však v českém historickém vědomí stále představuje určité měřítko hodnot a bývá v české a československé historiografii ovlivněna dvěma interpretačními vzorci. Na jedné straně je meziválečné Československo představováno jako ostrov demokracie ve střední Evropě.³ Na straně druhé pak ve stalinistickém duchu 50. let jako „buržoazní“ stát kolaborující s nacismem. Komunistická interpretace dějin První republiky došla změny v letech šedesátých, kdy již byl tento československý stát chápán jako „buržoaznědemokratický“ a odlišující se od okolních totalitních nebo autoritativních pravicových režimů. V soudobé historiografii se pak rozcházejí pohledy na neúspěch jeho existence. Antonín Klimek⁴ například klade důraz na vnitřní rozpory nacionálního charakteru a přešlapy státní moci, zatímco Josef Harna tvrdí, že ideál prvorepublikové demokracie pouze nedokázal odolat obrovskému vnějšímu tlaku a doplatil na nečinnost západních demokratických mocností.⁵ Při studiu určitého výseku prvorepublikové společnosti se ale bez syntetizujících prací z per Věry Olivové, Zdeňka Kárníka, Antonína Klimka nebo Josefa

---

³ Viz KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002.

⁴ KLIMEK, A. *Velké dějiny země Koruny české (sv. XIV.)*. Praha, Litomyšl, 2002.

⁵ HARNA, J. *Krise evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*. Praha, 2006. S. 11.

Harny a dalších neobejdeme.⁶ Kritický obraz československého státu v meziválečném období pak přinášejí zejména práce zahraničních autorů. Na bezkonceptnost československé národnostní politiky upozorňuje například Martin Zückert.⁷ Problematikou československého mýtu o demokracii a jejím praktickým fungováním ve dvacátých letech dvacátého století se zabývá Andrea Orzoff.⁸ Národnostní problematiku v ČSR zkoumá také první předseda *Collegia Carolina* Martin Schulze Wessel⁹ a radikálním dosouzením existence První republiky pak přichází například americká historička Mary Heimann.¹⁰

Sekundární literatura věnující se přímo studentskému hnutí v období První republiky je ale velice strohá. Okrajově se studentům věnují výše naznačení autoři ve svých monografiích, ale historická díla české a československé historiografie věnující svou pozornost výlučně prvorepublikovým studentům prozatím chybí. Jedinou výjimku v tomto ohledu představuje kniha Ivana Tesára sepsaná jako příručka pro pedagogy s názvem *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách*¹¹ vydaná v roce 1980. Tesárovu knihu lze i přes její ideologický nános využít zejména z faktografického hlediska, protože kniha přináší celkem přehledně, i když nekriticky, sepsané dějiny levicové části prvorepublikového studentského hnutí, ze kterých lze čerpat data událostí, jména osobností nebo organizací či periodik.

Česká a československá historiografie se ale bohužel studentskému hnutí věnovala pouze s ohledem na určité národní mezníky. Ve 40. a 50. letech vycházely publikace věnující se především perzekuci českého studentstva v době druhé světové války,¹² k tomuto tématu se pak navrátila i „svobodná“ historiografie let devadesátých¹³. V šedesátých letech bylo středem zájmu pokrokové studentstvo (I. Tesár, G. Hudec) a na přelomu 20. a 21. století byla

---

⁶ Soupis těchto základních děl se tak pro větší přehlednost nachází v seznamu použité literatury na konci práce.

⁷ ZÜCKERT, M. *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität: Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*. Mnichov, 2006.

⁸ ORZOFF, A. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. New York, 2009.

⁹ SCHULZE WESSEL, M. *Zeitgeschichtsschreibung in Tschechien. Institutionen, Methoden, Debatten*. In: *Zeitgeschichte als Problem. Nationale Traditionen und Perspektiven der Forschung in Europa*. Ed. v. Alexander Nützenadel und Wolfgang Schieder. Göttingen, 2004. S. 307-328.

¹⁰ HEIMANN, M. *Czechoslovakia: the state that failed*. New Haven, 2011.

¹¹ TESÁR, Ivan. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. 319 s. Učebnice pro vysoké školy. Knihovnice výuky marxismu-leninismu.

¹² Například: BURIÁNEK, František, Rudolf MERTLÍK, Jan PILAŘ a Josef STRNADEL. *17. listopad: odboj československého studentstva*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva, 1945.

¹³ Například: PASÁK T. *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*. Praha, 1997.

celosvětově v kurzu studentská hnutí let 1968 a 1989. U nás byla v této souvislosti věnována pozornost jednání studentů v únoru 1948 nebo v období sametové revoluce.¹⁴

Několik článků o prvorepublikových studentech vyšlo také v časopise *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, ale jejich autoři se věnovali zejména fašistickým tendencím německých studentů v Praze¹⁵. Jedinou vydanou prací zabývající se částečně i československými studenty v meziválečném období je sborník *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy*¹⁶ sestavený u příležitosti výstavy se stejným názvem konané na přelomu let 2008 a 2009 v Clamm-Gallasově paláci v Praze.¹⁷

Určité informace o formě studentského života a studia bychom také okrajově našli v dílech věnujících se dějinám univerzit či jednotlivých fakult. Z tohoto okruhu zmiňme zejména čtvrtý díl *Dějiny univerzity Karlovy*¹⁸, dále úvod práce Aleny Míškové *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945* nebo *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze*¹⁹ či Petráníův *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*.²⁰ Vzniklo i několik prací v německém jazyce, jejichž autoři se studentům z řad československých Němců studujících v době První republiky okrajově věnovali.²¹ Dále lze zmínit publikaci Wolfganga Wolframa Von Wolmar a názvem *Prag und das Reich* (1942), která nese silně nacistické ideologické rysy, ale zmiňuje se pochopitelně i o německých studentech v Praze.²²

---

¹⁴ Například: OTÁHAL, Milan a VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*. Praha, 1999.

¹⁵ KUČERA, Karel – TRUC, Miroslav: *Poznámky z fašisaci Německé university pražské*, s. 203-228, 1960. Nebo: PSOTOVÁ, Věra. *Fašizace německého studentstva a ohlas tohoto procesu mezi německými studenty v Československu*, s. 3-60, 1980.

¹⁶ RATAJOVÁ, Jana, ed. a CAJTHAML, Petr. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2008. ISBN 978-80-86852-23-2.

¹⁷ Ve sborníku se můžeme setkat s příspěvkem, které se alespoň ve zkratce věnují našemu tématu: MÍŠKOVÁ, A. *Nacifikace německého studentstva v Praze*. (S. 133-143), PEŠEK, J. *Pražští univerzitní studenti v letech 1848-1939*. (S. 48-58), PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. (S. 69-80) nebo ŠTEMBERKOVÁ, M. *Několik literárních zastavení na téma „pražský student“*. (S. 100-110).

¹⁸ Ed. HAVRÁNEK, Jan – POUSTA, Zdeněk, *Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918-1989*. Praha, 1998.

¹⁹ LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982.

²⁰ PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983.

²¹ Například: JARAUSCH, Konrad. *Deutsche Studenten 1800-1970*. Frankfurt am Main, 1984.

²² WOLFGANG WOLFRAM Von WOLMAR, *Prag und das Reich*. Dresden, 1942.

Ze studentských závěrečných prací je pak přínosné zmínit diplomovou práci s názvem *Studenti a studentský život české FF Karlo-Ferdinandovy univerzity: (1882-1914)* obhájené pod vedením Dagmar Blümllové na Jihočeské univerzitě v roce 2005 Věrou Bahulovou. Dále je možné uvést diplomovou práci Michaly Daněčkové *Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918-1939* obhájenou pod vedením Jany Čechurové na FF UK v roce 2012 a rigorózní práci Marty Hladíkové z PedF UK s názvem *Ústřední svaz čsl. studentstva v letech 1920-1926* z roku 2004. Německým studentům v Praze se pak věnovala také diplomová práce Christiana Colbe *Prager deutsche Studenten im Spannungsfeld des Nationalitätenkonflikts 1918-1938* obhájená na filozofické fakultě univerzity v Curychu. Na pomezí sekundární literatury a pramenů bychom zařadili také vydané paměti a vzpomínky osobností, které studovaly v Československu ve třicátých letech. Na tomto místě zmiňme pouze jména některých z nich, přičemž seznam vydaných vzpomínek, ze kterých bylo v práci také čerpáno se nachází na konci práce. Jedná se například o paměti Václava Černého, Václava Běhouneka, Otakara Odložilíka nebo Václava V. Tošovského.

Pro výše naznačený nedostatek sekundární literatury tak musíme sáhnout k velkému množství dochovaným pramenům. Hlavní pramennou základnou pro tuto práci je Všestudentský archiv umístěný v Archivu Univerzity Karlovy, o jehož nové zpracování se zasloužil v roce 1975 Ondřej Polišenský. (Před ním tuto záslužnou práci, která však již potřebovala revizi, vykonal roku 1965 Josef Hanzal.) Studentský archiv vznikl v roce 1912 v rámci *Svazu československého studentstva* založeného roku 1904. Nezpracované materiály pocházející z Archivu čtenářského spolku byly již roku 1899 převzaty *Akademickým domem*. Období první světové války tuto činnost na čas přerušilo, aby byla obnovena roku 1921, kdy byl valným shromážděním *Ústředního svazu československého studentstva* schválen návrh na vytvoření Všestudentského archivu jako státní instituce. Při *Akademickém domě* byl ustaven archivní výbor, jehož předsedou se stal Jaroslav Werstadt. Na počátku roku 1922 archiv získal deset fondů pražských a venkovských studentských spolků a nadále rozvíjel snahu o získávání materiálů z provenience studentských spolků a soustavně vytvářel také výstřižkový archiv. V meziválečném období se stal hlavní postavou Všestudentského archivu Václav Běhounek, který zpracoval *Bibliografii studentského hnutí a vysokého i středního školství*, jejíž první svazek vyšel roku 1929. Činnost archivu byla přerušena 17. listopadu 1939, kdy byl Václav Běhounek zatčen. Během okupace nebyl archiv, umístěný částečně ve Strakově akademii a Ústavě slepců na Klárově, úplně zničen, ale i přesto se množství písemností ztratilo a zároveň došlo k velkému promísení jednotlivých fondů. Po zániku *ÚSČS* a dalších studentských spolků byl Všestudentský archiv převzat Všeodborovým archivem, který ho roku 1963 předal

do rukou Ústavu dějin Univerzity Karlovy a Archivu UK, kde již byly shromážděny části písemností spolků *Radhošť* a *Lese- und Redehalle*.²³ V archivu je podchyceno okolo čtyř set studentských spolků a organizací, z toho 9 ústředních, 36 fakultních, 197 krajinských, 25 německých atd.²⁴

Materiály studentských spolků se do jisté míry liší od obvykle využívaných písemností úřední povahy. Dokumenty studentských spolků nevznikaly pravidelnou činností k tomu vyškolených osob, nýbrž celkem spontánně jako doklad různé kulturní, politické nebo svépomocné činnosti. Rozdíl, který se poté odrazil i v podobě archivního materiálu, byly i mezi jednotlivými spolky, jejichž zaměření se často velmi lišilo. Nejblíže k podobě úředních registratur měly materiály spolků ústředních, naopak povaha písemností krajinských spolků byla velice různorodá. Archivní materiál studentských spolků můžeme rozdělit v zásadě do několika kategorií. Nejdůležitější pro tuto práci jsou nepochybně knihy zápisů z jednání schůzí, komisí a valných hromad, poté spolková korespondence, dále drobné tisky (časopisy), fotografie, brožury a plakáty a nakonec i korespondenční knihy (knihy vzkazů). Méně využit je pak materiál účetní povahy, který byl často veden celkem neodborně. Všestudentský archiv skýtá skutečně široké pole pro historikovo bádání. Některé fondy se sice zachovaly pouze mezerovitě, ale například materiál ÚSČS zmítaného ve třicátých letech souboji mezi pravíci a levíci se dochoval téměř v úplnosti. Celistvě se dochovaly i materiály krajinských spolků, některých spolků německých působících v Praze (především *Lese- und Redehalle*) a spolků slovenských či jihoslovanských studentů. Velký badatelský prostor jistě představují i materiály spojené s *Mezinárodní studentskou konfederací (CIE)* a fondy výstřižkové nově zpracované Jakubem Jarešem. Vedle fondů Archivu Univerzity Karlovy byly v práci využity také články z dobových deníků jako *Lidové noviny* nebo *České slovo* a částečně i z časopisu *Přítomnost*. V kapitole věnující se tzv. insigniádě byly poté informace z *Lidových novin* porovnávány s materiály z fondu Národního archivu ČR *Presidium pražského policejního ředitelství II (1931-1940)*.

---

²³ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 9-11.

²⁴ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 14.

Otázky, teze, pojmy

Práce se bude snažit nastínit posun v myšlenkovém světě studentů, který se objevil v českém²⁵ studentském hnutí v Praze ve třicátých letech dvacátého století. Vývoj studentských postojů a požadavků budeme sledovat na základě pramenů vzešlých z činnosti jednotlivých studentských organizací, jedná se zejména o spolky fakultní a ústřední studentské spolky. Ve fakultních spolcích byla organizována většinou více než polovina posluchačů dané fakulty a zároveň spolková činnost prostřednictvím různých letákových, svépomocných nebo protestních akcí a veřejných schůzí ovlivňovala život i těch studentů, kteří se členy spolku v daném akademickém roce třeba ještě nestali. Z tohoto hlediska se prameny spolkové provenience jeví jako vhodné ke zkoumání studentského hnutí jako celku, protože i ti studenti, kteří se ve spolcích neorganizovali, se se spolkovou činností setkávali. V práci tedy budeme vycházet z materiálů studentských spolků z fakult Univerzity Karlovy a Českého vysokého učení technického. Na každé fakultě mohl být podle směrnic *Ústředního svazu československého studentstva* pouze jeden studentský spolek hájící stavovské zájmy studujících, takže se v práci budeme zabývat *Spolkem československých právníků Všehrd*, *Spolkem československých mediků v Praze (SČsM)*, *Spolkem posluchačů filosofie (SPF)* a *Spolkem posluchačů inženýrství komerčního (SPIK)*.

Vedle fakultních spolků byly pro prvorepublikové studentské hnutí významné a charakteristické organizace ústřední, jejichž činnost jednak ovlivňovala jednotlivé fakultní spolky, jednak se stavěla za zájmy všech studujících a skutečně reprezentovala postoje celého českého studentského hnutí. Zabývat se budeme materiály *Ústředního svazu československého studentstva (ÚSČS)*, jeho pražské pobočky *Svazu československého studentstva (SČS)* a na politickém základě vytvořené levicové organizace s názvem *Jednota nemajetných a pokrokových studentů (JNPS)*, později jen *JPS*.

Hlavním cílem práce je představit myšlenkový svět českých studentů a na základě tématických okruhů odpovídajících jednotlivým kapitolám nalézt identitu českého studentského hnutí ve třicátých letech dvacátého století, přičemž koncept identity chápeme

---

²⁵ Hovoříme zde o „českém studentském hnutí“, protože se práce věnuje zejména pražským fakultním spolkům z českých vysokých škol a ústředním studentským organizacím, které byly v největší míře také svázány s hlavním městem. Otázka německých studentů v Praze a jejich vztahu k českým kolegům bude v práci rozebrána na jiném místě, ale již zde můžeme naznačit, že se jednalo o zcela oddělená prostředí, takže kdybychom hovořili o „československém studentském hnutí“, tak bychom zároveň hovořili i o československých Němcích nebo slovenských studentech v Bratislavě, kteří se ale nejsou předmětem této práce.

stejným způsobem jako Miroslav Hroch. Identita jako potřeba člověka „*ztotožňovat se s modely chování svého společenského prostředí. Člověk, který takto přijal jistou skupinovou identitu, má tendenci tuto identitu udržovat a chránit, přičemž není vyloučena pluralita identit.*“²⁶ Úvodní kapitoly popisující život českého studenta a studentských spolků jsou poměrně rozsáhlé, za což patří čtenáři omluva, ale s ohledem na nedostatek ucelené literatury o tomto tématu jsem cítil potřebu podat přehlednější a uzavřený popis této problematiky jako předpoklad pro orientaci v dalších kapitolách práce. Dále se tedy budeme nejprve zabývat studentským nacionalismem, který bude doplněn kapitolou o tzv. insigniádě, což je událost s daným tématem těsně spjatá. Bude nás zajímat především to, jestli se nacionalistická ideologie ve studentském hnutí dokázala prosadit (nebo v jakých jeho částech) a také, jakým směrem své nacionalistické vášně studenti ventilovali. V tomto ohledu se budeme věnovat jejich vztahu k pražským německým studentům s československým občanstvím, který bychom mohli očekávat silně negativní, ale situace byla v tomto ohledu, jak později uvidíme, docela jiná. Zároveň je pochopitelné, že otázka nacionalismu byla jednou z třecích ploch uvnitř studentského hnutí. Politickým bojům ve studentských spolcích se bude následně věnovat kapitola o spolkových opozicích, jejíž hlavním přínosem bude odpověď na otázku, do jaké míry byl studentský život skutečně zpolitizovaný a které organizace stály v čele tohoto fenoménu. Po těchto kapitolách věnujících se rozporům uvnitř studentského hnutí budou následovat texty zabývající se naopak tím, co téměř všechny studenty spojovalo – vztah k československému státu a sociální otázka. Celistvý pohled na postoje a požadavky českého studentského hnutí pak doplní rozbor požadavků vzešlých z valných hromad ÚSČS a práci ukončí stručný nástin tendencí, které se ve studentském hnutí objevily v období po podepsání Mnichovské dohody.

Pojem „*radikalizace*“ použitý v názvu práce budeme vztahovat právě k vývoji postojů a požadavků vycházejících ze studentského hnutí během třicátých let dvacátého století. V tomto ohledu se jako klíčový jeví rok 1929, přesněji řečeno jeho druhá polovina, ve které došlo k zásadním změnám na poli studentského hnutí. Nejen ve studentském prostředí se ale rok 1929 stal určitým mezníkem. Podle profesora Kárníka se dvacátá léta stala „kritériem“, protože i přes kritiku prvorepublikových časů, která ale byla a je namířena především na období jejího konce, se stala československá dvacátá léta „*ideálem hodným následování*“.²⁷ Zároveň Zdeněk Kárník hovoří o konjunkturu dvacátých let jako o životě v „normálních“

---

²⁶ HROCH, M. *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha, 1999. S. 10.

²⁷ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 566.

poměrech²⁸ a rok 1929 označuje za „rok přelomu“, kdy se po vyvrcholení úspěchu začaly objevovat ve všech sférách života První republiky náznaky nesnáží.²⁹ Obdobně tento přelom ve svých vzpomínkách reflektují i doboví pamětníci jako například Václav Černý.³⁰ I studentské hnutí zasáhly v roce 1929 významné změny. Nejdůležitější z nich bylo vítězství pravicově laděných studentů ve volbách do ústředních i většiny fakultních organizací, kdy se „národní“ studenti, podle vlastního vyjádření, začali více zajímat o politiku a chtěli tak navázat na předválečnou tradici studentů jako nositelů politické kultury v zemi.³¹ Tato výpověď pak přesně vystihuje změnu ve studentském hnutí, která ho touto výměnou na vůdčích místech zasáhla. Oproti dvacátým létům, kdy se studenti nejprve starali sami o své sociální zabezpečení a dokázali tuto situaci stabilizovat, se na konci desetiletí do studentského života opět navrátila otázka politických bojů. Zároveň se také z prostředí mladých studujících lidí již zcela oddělili i ty nejopožděnější posluchači stížení ještě válčeným prožitkem, takže na konci dvacátých let můžeme ve studentském hnutí nalézt i určitou generační výměnu, která se projevila zejména zmíněnou změnou ve vedení většiny spolků. Za zlomovou událost poté považují demonstrace za zavedení *numerus clausus* na československých vysokých školách, kterých se zúčastnili jak čeští, tak němečtí studenti na podzim roku 1929, o nichž ještě bude řeč.

Spolu s hospodářskou krizí se dostavila i silná krize společenská vedoucí aktéry pohlízející s nedůvěrou na politický systém neschopný řešit vyvstanuvší problémy k vyhledávání různých alternativ a extrémů.³² Nesoulad mezi horizontem očekávání a žitou zkušeností³³ se projevil i mezi českými studenty. Předkládaná práce se věnuje především analýze proměn požadavků, hodnot, představ a cílů, které vznášely různé studentské skupiny. Zároveň nás bude zajímat, na koho se studenti se svými požadavky obraceli a jak vstupovali do prostředí pražské a československé společnosti.

Naše základní hypotéza se ale dotýká souvislostí sociálního postavení studentů a jejich vztahu ke státu. Prvorepublikové studentské hnutí je vnímáno zejména jako na pravici a levici rozdělené prostředí. Vedení studentských spolků skutečně samo sebe vždy řadilo na jednu

---

²⁸ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 347.

²⁹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 549.

³⁰ ČERNÝ, V. *Paměti I. 1921-1938*. Brno, 1994. S. 116.

³¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 594 – ÚSČS – *Studentský věstník 1931 – 1934. Studentský věstník*. Leden 1934. S. 2-3.

³² JASPERS, K. *Duchovní situace doby*. Praha, 2004. S. 84.

³³ RICOEUR, P. *Je krize jevem specificky moderním?* In: PECHAR, J. (ed.): *Pojem krize v dnešním myšlení*. Praha, 1992. S. 42.

nebo druhou stranu a vedle pojmů „pravice“ či „levice“ využívalo k vyjádření svého politického zaměření také termínů „národní“ a „pokrokoví“ (studenti). My budeme s touto terminologií pro větší přehlednost pracovat také, i když si uvědomujeme, že může být celkem zjednodušující. Do této oblasti však míří základní hypotéza celé práce. I když studenti sami sebe vnímali jako dva ideově odlišné tábory, tak toho přeci jen měli velmi mnoho společného. A jak ukážeme právě v kapitolách o vztahu ke státu a sociálních otázkách, tak identitu prvorepublikových studentů je nutné hledat jinde než v pouhém rozdělení na pravicové a levicové studenty, jak to činila dosavadní historiografie, zejména ta z období 1948-1989. Kam se však ve studentském hnutí ztratil v První republice dosti významný³⁴ „prohradní“ proud reprezentovaný T. G. Masarykem, Edvardem Benešem, Ferdinandem Peroutkou a dalšími? I tento druh smýšlení se přece ve studentském hnutí musel projevit a jedna z dalších otázek naší práce tedy zní: kde se projevil? Hypotézou, jejíž správnost se pokusíme ověřit, je, že se „prohradní“ proud ve studentském hnutí objevil právě v těch oblastech, které byly pro oba tábory společné. Budeme proto očekávat, že na jedné straně levicovní studenti mohli přijímat něco z nacionalistické ideologie a stavět svou vlast nad deklarovaný internacionalismus, na druhé straně pak, že studenti pravicovní kladli rozsáhlé sociální požadavky blízké se obdobným postojům jejich levicových kolegů. Z tohoto hlediska se tedy budeme snažit najít společnou identitu českého studentského hnutí, která se podle našich předpokladů projevila zejména v nejdůležitějších otázkách doby: ve vztahu ke státu ohroženému sousedními režimy a vnitřním napětím a v sociálním postavení zhoršeném dopady velké hospodářské krize.

Práce chce přispět k poznání československé společnosti v období První republiky a pomoci tak dotvořit obraz společenských nálad, které z dnešního hlediska zkoumáme, abychom dokázali rozkrýt, jaké všechny faktory spíše stabilizovaly a jaké naopak destabilizovaly existenci První republiky. V souvislosti se studentským hnutím tohoto období je nutné konstatovat, že se v případě předkládané práce jedná o jeden z prvních (ne-li úplně první) pokusů věnovat se tématu uceleně, ve společenských souvislostech a nepostihovat pouze historii dílčích událostí či organizací. Dále by se bádání o prvorepublikovém studentském hnutí mohlo díky své startovní pozici ubírat všemi možnými směry - od popisů života studentských organizací, přes otázky genderové až k mezinárodním komparacím. Přenesme se tedy společně do období První republiky, do jejího hlavního města, na univerzity a do ústředních místností studentských spolků.

---

³⁴ Viz ORZOFF, A. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. New York, 2009.

1. Vysoké školství v meziválečném Československu

*„Vysoké školy mají dvojitý úkol: jsou místem volného myšlení, soustavného vědeckého bádání, kde pokrok vědecký se umožňuje a výzkumy vědecké se dějí, kde zároveň dorost vědeckých pracovníků se vychovává, jsou však na druhé straně spolu vrcholem a korunou všeho školství, nejvyšším ústavem vyučovacím, odkud věda, vzdělání, poznání má ve všechny vrstvy národa se šířiti, je osvěcovati, ušlechťovati, povznášeti. Vysoké školy jsou ústavy vědecké, jsou však zároveň ústavy vzdělávací, jsou kulturním střediskem národního života.“*³⁵ Tento citát úvodní části hesla „Vysoké školy“ z Ottova slovníku naučného vydaného roku 1906 nám pomůže přiblížit si dobový význam vysokého školství, který se do konce třicátých let v českém prostředí pouze málo pozměnil. Autor textu hesla František Drtina byl ve své době největším znalcem českého vysokého školství, o čemž svědčí i jeho publikační činnost.³⁶ Abychom se mohli zabývat vysokoškolskými studenty, aby studenti vůbec mohli existovat, tak nejprve musely vzniknout instituce vysokých škol, na jejichž podobu v meziválečném Československu se nyní podíváme.

Československá republika vznikla v rozbouřené době konce Velké války jako parlamentárně demokratický stát a jako nově vzniklý stát musela na počátku své existence vykonat mnoho práce ve všech možných oblastech. Ve velké většině středoevropských států došlo po počátečním poválečném vzepětí demokracie k nástupu více či méně autoritativních pravicových proudů, které usilovaly o (a často dokonalý) zničení parlamentní demokracie.³⁷ Také první dekáda existence nově vytvořeného Československého státu byla nejprve ve znamení uklidňování nacionalistických vášní jak na české, tak na německé straně. Celkově nejpalčivějším problémem ČSR v meziválečné době byly vztahy mezi jeho národy. Ihned po 28. říjnu 1918 se ve Vídni němečtí poslanci z Čech usnesli na vytvoření Německého Rakouska v českém pohraničí. Jeho existence byla sice bez větších problémů potlačena prořídou československou armádou, ale vyvrcholení těchto neshod vyústilo 4. března 1919 v německé demonstrace, jejichž násilné potlačení uvrhlo vztah obou národností v silnou nedůvěru. Stejně tak tento incident naplno odhalil odvrácenou tvář českého nacionalismu, který se po svém vzepětí v popřevratové době začal během dvacátých let utlumovat.³⁸

---

³⁵ Heslo *Vysoké školy*, in: Ottův slovník naučný, sv. XXIV, Praha, 1906. S. 646.

³⁶ DRTINA, F. *O vzniku a vývoji vysokých škol*. Praha, 1900. Nebo: DRTINA, F. *Universita budoucnosti*. Praha, 1904.

³⁷ HARNA, J. *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*. Praha, 2006. S. 10.

³⁸ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 33-44.

Nejslibněji působícím momentem v dimenzi česko-německých vztahů v ČSR se stal vstup německých ministrů do Švehlovy vlády v roce 1926. V německé politice v Československu začal, sice s dlouhým váháním, silně převažovat aktivistický směr. Německá reprezentace i občané německé národnosti se nechali strhnout demokratickými idejemi nového státu, rozhodli se aktivně pracovat na zlepšení své vlastní situace, i když jim to český nacionalismus soustavně znepříjemňoval. Konec dvacátých let přinesl na pozadí začínající hospodářské deprese opětovné vzednutí radikálnějších myšlenek mezi všemi národy Československa. Slováci se v průběhu dvacátých let pozvedli mezi moderní politické národy, ale jejich autonomizační snahy v závěru první dekády existence společného státu znamenaly další obtíže na bedrech československé vlády. I přesto se na přelomu druhého a třetího desetiletí dvacátého století jevil československý stát svým občanům jako stabilní skutečnost, především na pozadí hospodářské konjunktury „zlatých“ dvacátých let. Po vzniku republiky se vedle národnostního konfliktu objevily i nesrovnalosti na poli sociálním, ale i ty se podařilo na základě hospodářských úspěchů druhé poloviny dvacátých let překonat. Československá společnost během dvacátých let zažila i kulturní a duchovní vzestup, povedlo se zvýšit úroveň školství a prudkého rozvoje dosáhla i věda, která mohla svobodně sloužit novému státu. Dalo se však již počítat s tím, že po velké konjunktúře přijde deprese.³⁹

Změny, úspěchy, ale i nesnáze se po vzniku republiky objevily i na půdě školství. Nebudeme se zde zabývat otázkou základního a středního školství, která by při širší analýze jistě zasloužila pozornost, ale pokusíme se s ohledem na téma práce nastínit situaci vysokých škol v období První republiky. Uvedme pouze fakt, že kolem zakládání či rušení především menšinových škol probíhaly v ČSR divoké spory a základní i střední školství se tak často stávalo odrazovým můstkem nacionalistických kampaní občanů československé i německé národnosti. Stát nijak neomezoval německé menšinové školství, ale na druhé straně podporoval české školy především v pohraničí. Nicméně právě na územích s širším německým osídlením (pohraničí nebo Praha) byla vybavenost německými školami ve srovnání s menšinovým školstvím v okolních státech vysoce nadprůměrná.⁴⁰

Československé univerzity měly v meziválečném období velký význam i pro rozvoj vědy. Pro nový stát proto bylo nutností zřídit fungující školský systém s univerzitami na jeho vrcholu. Zákonem z ledna 1919 byla zřízena Masarykova univerzita v Brně, jejímuž vytvoření do té doby bránila brněnská městská rada ovládaná podle pravidel Moravského paktu z roku 1905 německou menšinou města. Ještě náročnějším úkolem bylo založení univerzity na

---

³⁹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 13-15.

⁴⁰ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 188-189.

Slovensku, kde neexistovalo prakticky žádné národně slovenské vědecké zázemí. Na nově zřízenou Komenského univerzitu tak muselo odejít několik vyučujících z Univerzity Karlovy. Vedle univerzit existovalo v ČSR i několik vysokých škol technického typu. Jak v Praze, tak v Brně existovaly české i německé vysoké školy technické. V Brně byla česká technika založena v roce 1899, v Praze pak v roce 1920 převzala česká technika, jejíž tradice sahá až do 18. století, nový název – České vysoké učení technické. V Brně byla ještě zřízena v roce 1918 Vysoká škola veterinární a o rok později i Vysoká škola zemědělská.⁴¹

Samostatnou kapitolu ve vysokém školství První republiky tvořila Univerzita Karlova a Německá univerzita Praze. Existence obou univerzit v centru hlavního města, kde sídlily ty nejdůležitější úřady a instituce a odehrával se zde nejčilejší kulturní, společenský a politický život, dodávala dostatečné množství podnětů i studentům. Již v lednu 1919 se změnil název české univerzity. Pražská česká univerzita odvrhla název Karlo-Ferdinandova a přijala název Česká universita Karlova, brzy pak jen Universita Karlova. V prvních letech republiky se Karlova univerzita⁴² skládala ze čtyř fakult – právnické, lékařské, filozofické a teologické. Velkou změnou bylo postavení teologické fakulty, která se z privilegovaného postavení ve fakultní hierarchii posunula na její okraj, když byl dokonce projednáván návrh filozofické fakulty na vyčlenění fakulty teologické z univerzitního svazku. K tomu však nedošlo. Vedle teologické katolické fakulty UK pak v Praze existovala ještě Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, která však ke Karlovu učení přičleněna nebyla.⁴³ V akademickém roce 1921/22 začala fungovat od filozofické fakulty oddělená fakulta přírodovědná. Z politického hlediska byla první popřevratová léta na Karlově univerzitě ve znamení vedení politicky angažovaných národních demokratů. Ve školním roce 1920/21 vykonával rektorský úřad tvrdý nacionalista, fyziolog a neurolog, František Mareš. V dalším roce ho vystřídal opět silně nacionalisticky smýšlející světově uznávaný biolog Bohumil Němec. V dalších letech se však do rektorských a děkanských křesel opět dostávali lidé, kteří se tolik politicky neangažovali.⁴⁴

Výbuch první světové války uvítali němečtí studenti s nadšením a ihned se hlásili do armády, po porážce přišlo vystřízlivění, které bylo provázeno také snahou „železného rektora“ německé univerzity Augusta Neagleho připojit Německou univerzitu v Praze k novému

---

⁴¹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 183.

⁴² Pro stylistickou vyváženost budu v práci využívat dnešní formy názvu Univerzity Karlovy (resp. Karlovy univerzity) a nikoli název soudobý Karlova universita.

⁴³ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 22.

⁴⁴ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 184-185.

Německému Rakousku a přenést její sídlo do většinově německého Liberce. To se však nestalo a naopak 29. srpna 1919 deklarovala německá univerzita loajalitu novému československému státu. Stát ji poté nijak nedegradoval nebo finančně neomezoval. Dalším rektorem Německé univerzity se poté stal profesor Robert Mayer-Harting, prvorepublikový představitel německého aktivismu.⁴⁵ V Praze vznikla v roce 1921 také zvláštní vzdělávací instituce pro ruské a ukrajinské emigranty Ukrajinská svobodná universita, která byla ale oficiálně otevřena až v roce 1923. Vláda poskytla tomuto emigrantskému školství poměrně velkorysou částku 10 milionů korun. Velmi aktivně v této souvislosti vystupovaly studentské organizace jako *Studentský národní ruský svaz* nebo *Ruský demokratický studentský svaz*. Ve třicátých letech se ale postavení těchto spolků zkomplikovalo, když některé z nich v rámci odporu k SSSR začaly spolupracovat s nacisty.⁴⁶

Na univerzitním poli byl pro meziválečné československé období velice podstatný vztah obou univerzit v Praze. Otakar Odložilík, autor dějin Karlovy univerzity vydaných v roce 1948, se snažil ukázat cíle jak Německé univerzity, tak českého Karlova učení v Praze. Německá univerzita byla podle autora univerzitních dějin oslabena sledováním dvojího cíle. Na jedné straně se domáhala rovnosti s Karlovou univerzitou, na straně druhé „*hlučně osvědčovala svou solidaritu s rakouskými i říšskými universitami jako jejich rodná sestra*.“ Česká Karlova univerzita měla naproti tomu jediné poslání: „*sloužit národu jakožto ohnisko vědeckého ruchu a jako přední strážkyně národní tradice, na které kus za kusem tkala starší pokolení*.“⁴⁷

Vztah obou univerzit v Praze řešil zákon Revolučního národního shromáždění č. 135/1920 Sb. z. an. z 19. února roku 1920. „*Lex Mareš*“ (byl navržen profesorem Františkem Marešem) rozhodl o již zmíněné změně názvu univerzity, dále určoval, že právoplatným dědicem staré Univerzity Karlovy je její česká nástupkyně, a upravoval rozdělení jmění, nadací a fondů obou univerzit podle jejich podílu na celkovém počtu posluchačů. Česká univerzita měla spravovat Karolinum s tím, že Německá univerzita bude jeho budovy využívat do doby, než jí budou postaveny budovy nové. Jako první opatření bylo poté uskutečněno předání správy univerzitního archivu do českých rukou. Se zákonem souviselo i

---

⁴⁵ PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. S. 69-72. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.

⁴⁶ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 186-187.

⁴⁷ ODLOŽILÍK, O. *Karlova Univerzita 1348-1948*. Praha, 1948. S. 66-67.

předání nejvyšších znaků učení (tzv. insignií) Karlově univerzitě.⁴⁸ Zákon byl přijat na samém konci činnosti Revolučního národního shromáždění a byl podobný dalším nedomyšleným nacionalistickým opatřením z této doby.⁴⁹ Česká společnost chápala „*Lex Mareš*“ z nacionální perspektivy jako akt spravedlnosti, na německé straně však tento zákon posílil bojovný nacionalismus vycházející z pocitu křivdy.⁵⁰

Než se podíváme na meziválečné dějiny Československa spojené s univerzitním a studentským životem, tak si ještě přiblížíme další fenomén, který se vyskytoval v pražském univerzitním prostředí – přítomnost studentů Židů a antisemitismus. Celkově lze říci, že antisemitismus bujel daleko více mezi německými studenty, což bylo způsobeno hlavně příchodem slovenských a maďarských židovských studentů na Německou univerzitu (nejvíce na lékařskou fakultu) již na počátku dvacátých let. Postupně docházelo k vylučování židovských studentů ze spolkového života.⁵¹ V českém studentském prostředí se antisemitismus uchytil jen v menší míře. Po vzniku státu byli ale židovští občané v Praze dost často identifikováni s jako Němci a řada protiněmeckých vystoupení tak mutovala v protizidovské demonstrace. Tak tomu bylo například v roce 1918 při lidových bouřích proti lichvářům nebo v roce 1920 při obsazení dosud německého Stavovského divadla českými nacionalisty.⁵²

Rasovou formuli měly ve svých statutách zakotvenu německé studentské spolky jako *Germania* a *Deutsche Studentenschaft* nebo později *Nationalsozialistische Studentenvereinigung* (budoucí *NS-Studentenbund*). Na druhé straně stál liberální spolek *Rede- und Lesehalle der deutschen Studenten*. Antisemitismus byl celkově nejsilnější tam, kde spolu Němci a Židé soutěžili, což znamená především ve školním a univerzitním prostředí. Antisemitské projevy byly ale rektorátem, senátem a *Rede und Lesehalle* odsouzeny hned na počátku. V té době se ještě razilo, že politika musí zůstat z prostor vědy vykázána.⁵³ První událostí tohoto typu svázanou s akademickým prostředím byla volba slavného historika

---

⁴⁸ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 21-23.

⁴⁹ PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009. S. 228.

⁵⁰ MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha, 2002. S. 18-20.

⁵¹ KASPER, T. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1938*. Praha, 2007. S. 102.

⁵² PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. S. 70-73. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.

⁵³ MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha, 2002. S. 17-30.

židovského původu Saamuela Steiherze rektorem Německé univerzity. Existovala dlouholetá tradice, že se zvolený rektor židovského původu (rektoři byli voleni podle principu stáří a rotace) svého rektorského místa ihned zřekl, to však Steinherz neudělal. Reakce německých profesorů a zvláště nacionalisticky laděných studentů byla bouřlivá, docházelo ke „kraválům“, demonstracím a studenti odmítali skládat rigorózní zkoušky, aby nemuseli přijímat diplomy z rukou židovského rektora. Po stávce *Spolku německého studentstva* Steinherz přece jen rezignoval, ale jeho rezignace nebyla přijata československým ministerstvem školství a národní osvěty. Stát tak chtěl ukázat, že v nových poměrech jsou si všichni jeho občané rovni. I přes další protesty i z Rakouska zůstal židovský rektor ve svém úřadě až do konce svého funkčního období.

Další antisemitské bouře zachvátily Německou univerzitu již v roce 1923 v souvislosti s kandidaturou profesora neurologie a psychiatrie Oskara Fischera a dermatologa docenta Hugo Hechta v obecních volbách a při povolání právního historika profesora Guido Kische, rodilého Pražana, na německou právnickou fakultu. Akademický senát požadavky nacionalistických studentů odmítl, celá záležitost se ale dostala až do parlamentu, kde německá nacionalistická strana v říjnu 1923 požadovala omezení počtu židovských posluchačů a vyučujících. Situace se však uklidnila a Kisch byl do Prahy na krátkou dobu povolán. V roce 1926 založili nacionalističtí studenti novou organizaci *National-sozialistische Studentenvereinigung*, později přejmenovanou podle říšského vzoru na *NS-Studentenbund*. Ta si získávala stále více příznivců z řad buršáckých spolků, až nakonec v roce 1930 vyhrála tradiční volby do *Deutsche Studentenschaft*. V roce 1926 ukázal profesorský sbor Německé univerzity, že se nenechá zastrašit nacionalistickými studenty a zvolil za rektora dvašedesátiletého profesora správního práva Ludwiga Spiegla. K nepokojům však nedošlo, protože Spiegel již v srpnu zemřel.⁵⁴

V listopadu 1929 demonstrovali jak čeští, tak němečtí studenti za zavedení *numeru clausu* pro židovské, zahraniční a zchudlé studenty. Cílem mělo být radikální omezení počtu studentů, uvolnění poslucháren a zmírnění tlaku na trhu studentských ubytovacích možností. Studentské demonstrace byly vyvolány několika manifestačními schůzemi studentů Lékařské fakulty Karlovy univerzity za zavedení *numeru clausu* a omezení studia cizinců na medicíně. Nejen lékařská fakulta totiž trpěla nedostatkem budov, poslucháren, laboratoří a vybavení. Studentům medicíny sice nebyl povolen průchod Prahou, ale někteří se do ulic přece jen

---

⁵⁴ MÍŠKOVÁ, A. *Nacifikace německého studentstva v Praze*. S. 133-143. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.

vydali, načež proti nim tvrdě zasáhla policie. Tehdejší rektor, antropolog Jindřich Matiegka, se postavil plně za požadavky studentů a žádal od ministerstva vnitra satisfakci.⁵⁵ V roce 1930 v Praze vystupovali na pozvání nacionálně socialistických německých studentů kolem Kleo Pleyera Josef Geobbels a Baldur von Schirach. Komplexnější nacifikace Německé univerzity přišla ale až v roce 1937, což bylo podstatně později než v okolních středoevropských zemích. Podíl židovských studentů byl na obou univerzitách v meziválečném období vyšší než na počátku století, ale měnilo se jejich rozložení v rámci univerzit. Česká Karlova univerzita se začínala od počátku 30. let dvacátého století stávat jakýmsi útočištěm pražských židovských studentů. I slovenští a maďarští studenti začali od počátku třicátých let nastupovat spíše na českou Karlovu univerzitu než na Německou univerzitu v Praze. Na tom měl podíl jednak rostoucí antisemitismus německých studentů, ale také změna atmosféry v některých oblastech československého státu, odkud Židé do Prahy přicházeli.⁵⁶

Na počátku třicátých let však *Rede- und Lesehalle* i profesorské sbory Německé univerzity ztrácely své postavení a pomalu začaly ustupovat radikálním německým studentům *NS- Studentenbundu* a dalším. Vzednutí podobných nálad u německých studentů v ČSR přišlo pochopitelně na počátku roku 1933, kdy se v Německu dostala k moci nacionálně socialistická strana. Nacionalisté z řad studentů pražské Německé univerzity také již předtím stanuli před soudem při procesu s nacistickým *Volkssportem*⁵⁷ v roce 1932, celkově 5 ze 7 obžalovaných bylo studenty univerzity. Na počátku třicátých let se v rektorském úřadě Německé univerzity vystřídal dva nacionalisticky ladění akademici. Marian San Nicoló, rektor a profesor římského práva, byl ve svém ladění rozhodnější, ale u profesorského sboru zatím nenacházel potřebnou podporu. Tu našel u německého studentstva v době tzv. insigniády, kdy se snažil dokázat, že i Německá univerzita je nástupkyní Karlova učení, a bojoval proti navrácení veškerých insignií a privilegií Karlově univerzitě. Daleko více než německé nacionalistické vášně vystoupily během insigniády na povrch ty české. České šovinistické řádění, které však nebylo vedeno výhradně studenty, poté způsobilo změnu u

---

⁵⁵ ŠTEMBERKOVÁ, M. *Několik literárních zastavení na téma „pražský student“*. S. 70-73. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.

⁵⁶ PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. S. 69-80. In: RATAJOVÁ, Jana, ed. a CAJTHAML, Petr. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.

⁵⁷ O procesu s *Volkssportem* více například: KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 122-128.

liberálního spolku německých studentů *Rede- und Lesehalle*, do kterého se hojně začali přesouvat studenti z československou vládou rozpuštěných spolků *Germanie* a *Deutsche Studentenschaftu*. V roce 1936 již volby do vedení spolku *Rede- und Lesehalle* zcela ovládli přívrženci Henleinovi SdP. Podle Aleny Míškové neprobouzely v německých studentech antisemitismu a radikální nacionalismus rasistické projevy San Nicolá a dalších, ani akce českých šovinistů, nýbrž skutečnost hospodářské krize spojená s velkou konkurencí při získávání pracovních míst lékařů a právníků. Návist k Židům byla mezi německými studenty v Praze způsobena především původem nacionalisticky laděných studentů, kteří pocházeli z krizí zasaženého pohraničí, zatímco židovští studenti byli převážně dětmi z lépe situovaných pražských rodin.⁵⁸

V polovině září 1938 ještě rektor, děkani a většina profesorského sboru Německé univerzity v Praze vystoupili na vyzvání československé vlády proti Henleinovu jednání. Ihned poté však němečtí učitelé odmítli prohlásit loajalitu Československé republice a polovina učitelského sboru a zhruba stejný počet studentů z Prahy narychlo odešel (především do Bavorska a do Vídně). V Praze zůstali převážně učitelé židovského původu, kteří se sdružovali kolem nového rektora profesora pedagogiky Ernsta Otty. Německá univerzita musela čelit napadání z řad uprchlých profesorů, ale také nedostatku personálu, což se projevilo nejvíce na klinikách lékařské fakulty Německé univerzity, kam musel nastoupit český personál.⁵⁹ Němečtí profesori se do Prahy z Vídně a Mnichova vrátili až 3. listopadu. O tom, že mezi nimi a těmi, kteří v Praze zůstali, nastane rozkol již nebylo pochyb. Zimní semestr začal se zpožděním až 11. ledna. Při oslavách založení říše již na budově Německé univerzity zavlála vlajka s hákovým křížem a na základě norimberských zákonů a pod vlivem „křišťálové noci“ proběhla rychlá arizace univerzity již zcela pod taktovkou říšského vysokého školství. „Očista“ Německé univerzity v Praze, stejná jako ta, kterou procházely univerzity v Německu od roku 1938, byla definitivně dokončena po 15. březnu 1939. Rasismus, expanze nacismu a válka se staly hlavními motivy všech přednášek. To je ale již kapitola, která naši práci časově překračuje.⁶⁰

Vraťme se nyní k české Karlově univerzitě. Její život se ve dvacátých letech postupně rozvíjel tak, jak to odpovídalo jejímu postavení ve státě. Karlova univerzita se přihlásila ke starým tradicím pořízení rektorského a děkanských talárů, protože do té doby nosili

---

⁵⁸ MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha, 2002. S. 17-30.

⁵⁹ KUČERA, K., TRUC, M. *Poznámky k fašisaci Německé univerzity pražské*. In: *Historia Universitatis Crolinae Pragensis*. 1, 2. Praha, 1960. S. 203-223.

⁶⁰ MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha, 2002. S. 37-48.

akademičtí hodnostáři pouze frak. Řešila se výstavba nových budov univerzity, jež se však v některých případech v meziválečném období vůbec nerealizovala. Byl ale otevřen Histologicko-embryologický ústav na Albertově v roce 1926 a filozofická fakulta dostala nevelkou budovu v Břehové ulici, nedaleko od své příští hlavní budovy. Po opadnutí vzrušení popřevratové doby s jejími nacionalistickými tendencemi se univerzita ocitla poněkud mimo politické debaty a hlasy volající po realizaci ustanovení „*Lex Mareš*“ začaly od roku 1922 slábnout. Objevovaly se snahy o zmírnění napětí mezi oběma pražskými univerzitami, mezi kterými však stále docházelo k drobnějším sporům. Konjunktura dvacátých let a jejich konec přinesly u obou univerzit v hlavním městě uspokojení. Teologická fakulta UK se přestěhovala do nové budovy Arcibiskupského semináře v Dejvicích a v roce 1929 začala naplno fungovat nová budova filozofické fakulty.⁶¹

Plynulý chod věcí a stabilitu univerzit, stejně jako celé společnosti, pak narušila hospodářská krize. Sociální situace studentů se velmi rychle obracela k horšímu. Studenty se sice snažily podporovat různé fondy, nadace nebo spolky, ale jejich vyhlídky se, i přes státní podporu ve formě stipendií, nezlepšovaly. V roce 1930 se Akademický senát Německé univerzity obrátil na parlament s žádostí o změnu „*Lex Mareš*“ ve smyslu, aby se i Německá univerzita stala pokračovatelkou Karlova učení. I přes přípis některých významných českých profesorů jako Pekaře a Šusty senát tento požadavek odmítl. Interpretace univerzitních tradic se tak stala politickou záležitostí, ve které se slova chopili především čeští nacionalisté vystupující proti socialistům a Hradu. Do jejich čela se postavil botanik profesor Karel Domin. Ten v listopadu 1932 například prosazoval žádost politického a silně nacionalisticky laděného klubu a revue *Vlajka* o povolení upravit studentský pomník na nádvoří Klementina. Ještě než se Domin ujal v září 1933 rektorského úřadu na Univerzitě Karlově, stihl prosazovat zrušení obou německých vysokých škol technických, což bylo ale senátem zamítnuto. Jako cíl svého rektorského úřadování si Karel Domin stanovil uskutečnění všech opatření obsažených ve zmiňovaném Marešově zákonu. Nejprve se mu v únoru roku 1934 podařilo provést intabulaci Karolina. Poté chtěl do Karolina přenést rektorát, kvesturu a archiv Univerzity Karlovy a celé Karolinum restaurovat. Žádal také urychlené navrácení starobylých univerzitních insignií do českých rukou. Snahy o restauraci Karolina byly senátem sice příznivě přijaty, ale přesto vyvolaly obavy, aby podobné jednání nevedlo k oslabení pozic německých aktivistických politiků. Jiné pochybnosti se týkaly finančních výdajů na provedení restaurace, které nebylo možné v době hospodářské krize uvolnit.⁶²

---

⁶¹ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 36-39.

⁶² HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 39-42.

K prvním střetům mezi studenty na základě Dominových reforem došlo v květnu 1934, kdy byla schůze Svazu studentstva na podporu restaurace Karolina ve velké posluchárně Histologického ústavu narušena několika levicovými studenty. Výtržníci při rektorově projevu opustili sál, došlo k menším potyčkám a jedenáct „pokrokových“ studentů bylo na ulici zadrženo policií. Asi tisíc účastníků schůze se poté vydalo na manifestační průvod ke Karolinu. Na konci května pravicoví studenti zorganizovali pouliční sbírku pod heslem *Karolinum – statek národní*, ve které se jim podařilo vybrat deset tisíc korun. Střety mezi pravicovými a levicovými studenty reprezentovanými nově založenou *Jednotou nemajetných a pokrokových studentů* si vyžádaly první oběť 3. března 1933. Byl zabit sociálně demokratický student Emanuel Zahradníček.

Listopad 1934 přinesl vyvrcholení Dominových snah. Již za rektorátu právníka Josefa Drachovského došlo k tzv. insigniádě, která ale byla ještě důsledkem práce předchozího rektora. Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo 20. listopadu po několika Dominových žádostech nařízení o provedení zákona „*Lex Mareš*“. Ministr školství převzal insignie a pečeti a předal je do rukou rektora Drachovského. Celou událost ale provázely třídní pouliční nepokoje a výtržnosti namířené proti Němcům, Židům, proti sídlům levicových organizací, proti kavárně Mánes, Radiojournalu apod. Docházelo především ke střetům mezi českými nacionalistickými výtržníky a jejich obdobně laděnými německými kolegy, několik lidí bylo zatčeno a zraněno a celá událost vyvolala rozsáhlou debatu v celé československé společnosti. Pravice využila nacionalistických bouří pro svou kampaň, když v květnu 1935 za Národní sjednocení kandidoval do parlamentu i Karel Domin. Obrat znamenala *insigniáda* i mezi studentskými organizacemi. *Jednota pokrokových a nemajetných studentů* vystupňovala svou činnost, byl založen *Demokratický blok*, ve kterém se měli sdružovat všichni odpůrci nacionalistické pravice a který se v letech 1935-38 podílel na všech významných protifašistických demonstracích v Praze. V roce 1935 zvítězila ve volbách do vedení *Ústředního svazu československého studentstva* levice, zatímco vedení pražského svazu zůstalo v rukou nacionalistů.⁶³

Další rozpory se očekávaly hlavně po vítězství Henleinovi strany, kdy němečtí studenti v Praze propukli v nadšení. K jejich oslavnému průvodu centrem města nedošlo, protože by nepochybně znamenal další krvavou srážku se studenty českými. Do roku 1938 senát nadále jednal o Karolinu, ale vždy šlo pouze o běžnou údržbu a architektonické průzkumy. Vztahy mezi UK a Německou univerzitou se po předání insignií dále narovnávaly – české univerzité byly předány staré disertace, rektorské křeslo i nezarámované obrazy rektorů z doby před

⁶³ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 42-44.

rokem 1882, pouze ty, které již visely v Karolinu, zůstaly na svém místě. Se stupňujícím se mezinárodním napětím jednal Akademický senát Univerzity Karlovy například o branné výchově nebo o pořízení plynových masek pro univerzitní pracovníky. V květnu 1938 mnozí profesori podepsali manifest *Věrní zůstaneme*, ale mnichovské rozhodnutí poté zasáhlo univerzitní život velice krutě.⁶⁴ V den nástupu nového rektora 23. září 1938 byla vyhlášena všeobecná mobilizace československé armády. Někteří studenti a pedagogové mladší čtyřiceti let byli mobilizováni, takže nebylo možné zahájit akademický rok. Začátek vyučování byl odložen na neurčito a akademický senát se zabýval především otázkou vztahu Univerzity Karlovy a Německé univerzity.⁶⁵ V lednu 1939 se do Prahy a Brna vraceli vypovězení čeští profesori ze Slovenska a vláda Druhé republiky vydala v lednu 1939 usnesení o židovských příslušnících ve státních službách, čímž vykázala židovské profesory a docenty z univerzitních pracovišť. Německá univerzita se stala centrem nacistického hnutí a 10. března 1939 byla na Karolinu vyvěšena vlajka s hákovým křížem. Na Pražském hradě poté němečtí studenti vítali Adolfa Hitlera. Někteří čeští profesori odešli do emigrace, někteří byli 1. září 1939 pozatýkáni a odvezeni do koncentračního tábora Buchenwald. Dne 2. srpna byly německé vysoké školy v Praze a Brně převzaty do říšské správy a insignie byly opět předány Německé univerzitě. Karlova univerzita musela zcela vyklidit Karolinum a definitivní tečkou za českým prvorepublikovým vysokoškolským životem se stal 17. listopad 1939, kdy byly zavřeny české vysoké školy, devět studentských představitelů bylo bez soudu popraveno a přes tisíc českých studentů bylo odvečeno do koncentračních táborů.⁶⁶

Třicátá léta dvacátého století přinesla i na poli vysokoškolském velké změny. Došlo k postupnému snížení počtu posluchačů vyvolanému bezpochyby několika faktory. Svou roli sehrály hospodářské, sociální, ale i politické důsledky hospodářské krize a nástup fašismu ve středoevropském prostoru, který se co do počtu posluchačů projevil především na Německé univerzitě. Rekapitulujme si zde vývoj počtu vysokoškolských studentů v době První republiky v absolutních číslech. Velký skok v počtu posluchačů přinesly poválečné roky, ve kterých se zrcadlí i potřeba vysokoškolsky vzdělaných v nově vzniklém státě – 28 570 posluchačů vysokých škol v akademickém roce 1921/22. Počet vysokoškoláků v českých zemích se tak zdvojnásobil. Konjunktura dvacátých let umožnila dosáhnout maxima této hodnoty v roce 1932/33, kdy na vysokých školách v ČSR studovalo 33 332 studentů a již

---

⁶⁴ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 44-46.

⁶⁵ PETRÁŇ, J. *Univerzita Karlova ve dnech mnichovské krize 1938*. S. 59-64. In: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, roč. XLI., Č. 1-2. Praha: 2001.

⁶⁶ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 46-48.

zmíněné důsledky událostí počátku třicátých let znamenaly pokles na úroveň doby vzniku státu ve školním roce 1935/36 - 29 329 posluchačů. Je ovšem nutné zmínit, že největší ztráty zaznamenaly německé vysoké školy. Můžeme proto konstatovat, že československé vysoké školství se v průběhu meziválečného období vyvíjelo spíše kvalitativně než kvantitativně, vyjma zakladatelské doby počátku dvacátých let. Rok 1938 znamenal další snížení počtu posluchačů, z Německých vysokých škol studenti odcházeli do Říše a počet českých posluchačů byl silně zasažen podepsáním Mnichovské dohody.⁶⁷

1.1. Radikalizace

„Zejména mládež, nejhůře stížená hospodářskou tísní, stává se oporou nového evangelia, které se ovšem již neobrácí k člověku v jeho obecné všelidskosti, nýbrž především jen k užšímu kruhu vlastního národa, a dává tak vyrůstati i v duchovém životě podobným nevládným hradbám, dělícím národ od národa, jakým vleklá krize a strohá hesla autarkie dala zároveň vyrůstati na poli života hospodářského.“⁶⁸

Zlomovým bodem pro období První republiky byla bezpochyby hospodářská krize. Diametrální rozdíl na přelomu 20. a 30. let bychom našli mezi roky 1929 a 1931. V roce 1929 cítili předzvěst krize pouze někteří odborníci, zatímco rok 1931 přinesl hospodářskou krizi již v jejím nejširším rozsahu. Byla omezována výroba, došlo ke snížení reálných mezd a obrovské množství lidí v ČSR žilo na hranici životního minima a často pod ní. Počet nezaměstnaných v republice se vyvinul od zhruba 42 tisíc v roce 1929 na 291 tisíc v roce 1931 (nezaměstnanost dosáhla vrcholu v roce 1933 – zhruba 738 tisíc nezaměstnaných). Vedle největší sociální vrstvy – dělnictva, které bylo krizí zasaženo nejsilněji, byla nezaměstnaností postihnuta i inteligence, propouštět totiž musely i státní úřady. Zaměstnání nemohla najít ani mládež jak po vyučení, tak po ukončení střední či vysoké školy.⁶⁹ Odhady o počtu nezaměstnaných pedagogických pracovníků (i těch čerstvě vystudovaných) se pohybují okolo 50 000.⁷⁰ I z tohoto důvodu pak začali mladí lidé požadovat směnu generace na poli politických elit a i v jiných sférách orgánů veřejné správy. Pouze československé extrémní byly mladé, naopak představitelé vládních stran patřili neustále k zakladatelské generaci a

⁶⁷ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl III.)*. Praha, 2003. S. 261-271.

⁶⁸ ŠUSTA, J. *Úvahy o všeobecných dějinách*. Praha, 1999. S. 286.

⁶⁹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 49-53.

⁷⁰ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl III.)*. Praha, 2003. S. 39.

nenechávali do svých řad mládí proniknout.⁷¹ To byl problém, který se, jak později uvidíme, týkal také mladých právníků, lékařů i středoškolských učitelů a studenti ho ve svých prohlášeních často reflektovali.

Odpověď československé společnosti na hospodářskou krizi nebyla tak antidemokratická, jak tomu bylo například v sousedním Německu, ale i přesto se zde zmíněné extrémistické tendence začaly prosazovat. Více se projeví u státních menšin, i když ani zde se nedá generalizovat, na druhé straně ve společnosti české zůstaly víceméně na okraji.⁷² *Vlajka*, Národní obec fašistická a další podobná uskupení byla ve svých koncepcích velice zmatená a nelogická, což se záhy přenášelo i do jejich činů. Vedle nich by bylo pro republiku větší hrozbou prosazení se radikálně pravicových křídel velkých nesocialistických politických stran, která se však také, kromě národních demokratů a ľudáků, nedokázala plně prosadit.⁷³ V německé společnosti v ČSR byl zlomovým momentem nástup Adolfa Hitlera k moci, po kterém se DNSAP a její nástupkyně SdP již otevřeně snažily využít dopadů hospodářské krize a národnostní různorodosti v zemi k podpoření zájmů nacistického Německa.⁷⁴ Za vidinu odplaty za porážku v roce 1918 a domnělá příkoří 20. let se většina československých Němců nechala, jak se později ukázalo, ošálit vábením nacistického extrému a vyměnila za něj demokracii a občanskou společnost. Krizové období přineslo i některé přehmaty československých státních orgánů a ozbrojených složek vedoucí k větší nechuti německého obyvatelstva participovat na společném státě. Jedná se například o krvavé potlačení umírněné německé demonstrace ve Frývaldově v roce 1931.⁷⁵ Československá vláda musela sáhnout na politickém poli k represivním opatřením, aby dokázala vyřešit pokrizovou situaci, ale zda se extrémní v ČSR prosadí nebo se situace stabilizuje, měly ukázat až nadcházející volby 19. května 1935.

Léta 1929 a 1931 tedy tvoří zlomové období, ve kterém se projevilo, že očekávané dlouhodobé skvělé perspektivy se velmi rychle vytratily. Podle profesora Kárníka se dvacátá léta stala „kritériem“, protože i přes kritiku prvorepublikových časů, která ale byla a je namířena především na období jejího konce, se stala československá dvacátá léta „ideálem hodným následování“.⁷⁶ Kulturní, politický, sociální a hospodářský rozmach dvacátých let nás

---

⁷¹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 350-352.

⁷² KOVTUN, J. *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha, 2005. S. 636.

⁷³ GREGOREVIČ, M. *Kapitoly o českém fašismu*. Praha, 1995. S. 61.

⁷⁴ OLIVOVÁ, V. *Dějiny První republiky*. Praha, 2000. S. 170-172.

⁷⁵ KLIMEK, A. *Velké dějiny země Koruny české (sv. XIV.)*. Praha, Litomyšl, 2002. S. 125.

⁷⁶ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 566.

uvrhl do vyspělého „prostoru“ západní Evropy a ukázal jaké ideály si člověk v následujících desetiletích mohl přát. Zároveň Zdeněk Kárník hovoří o konjunktuře dvacátých let jako o životě v „normálních“ poměrech.⁷⁷ Josef Harna také vidí dvacátá léta jako úspěch československé demokracie, která dokázala vyvést nový stát z bouřlivých poválečných let. Demokracie se v ČSR stabilizovala politicky i institucionálně, došlo k začlenění alespoň části státních menšin, které se začaly podílet na správě věcí veřejných a i přes některé potíže nedocházelo k vážnějším politickým otřesům. Tento stav vrcholil právě v roce 1929. Následná hospodářská krize se svými důsledky a nástup totalitních režimů v okolních státech sice parlamentní demokracii v Československu skolit nedokázaly, ale přinejmenším v demokratickém táboře vzbudily obavy z koroze parlamentního systému.⁷⁸

Určitá změna postojů v souvislosti s hospodářskou krizí se objevila i u československých studentů, jak uvidíme v dalších částech této práce. Do čela studentského hnutí reprezentovaného *Ústředním svazem československých studentů* se v roce 1929 postavili zástupci pravice, poté co dvacátá léta patřila ve vedení spolku studentům levicovým.⁷⁹ První studentské nepokoje předznamenávající problémy hospodářské krize se objevily v listopadu 1929. O demonstracích požadujících zavedení *numeru clausu* byla řeč již výše. Dvacátá léta byla i ve studentském prostředí chápána jako léta rozkvětu. Podle Václava Černého došlo u mladých k uklidnění porevoluční euforické nálady a nastolení pokojné jistoty a klidné práce. „Každému bylo zřejmé, že jsme na jednom z vrcholů svých národních osudů.“⁸⁰ Sociální otázka, kterou se zabývaly studentské organizace v čele s *Ústředním svazem československého studentstva* v průběhu dvacátých let, se stala mezi studenty různých politických názorů jednotícím prvkem. První polovina třicátých let však již byla ve studentských spolicích ve znamení bojů pravice a levice.⁸¹ V počátcích republiky bylo velké množství studentů (asi 30 %) osvobozeno od placení kolejného ze sociálních důvodů. Tato hodnota prakticky přesně korespondovala s počtem studentů, kteří si museli své živobytí zajišťovat zcela sami. Hospodářská krize postavila sociální otázku opět do nového světla. Oproti „zlatým“ dvacátým létům, kdy převážná většina absolventů všech oborů nacházela uplatnění, přinesl počátek let třicátých silnou nezaměstnanost i mezi nimi. Nejvíce byli postiženi posluchači oborů humanitních. Rychlým tempem klesala hodnota stipendia pro

---

⁷⁷ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha, 2000. S. 347.

⁷⁸ HARNA, J. *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*. Praha, 2006. S. 79-83.

⁷⁹ Heslo *Studentstvo*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. VI (dodatky). Praha, 1940. S. 62.

⁸⁰ ČERNÝ, V. *Paměti I. 1921-1938*. Brno, 1994. S. 116.

⁸¹ HLADÍKOVÁ, M. *Ústřední svaz čsl. studentstva v letech 1920-1926*. Praha, 2004. S. 166.

nemajetné studenty (mezi akademickými roky 1930/31 až 1933/34 o 20%), zatímco výše kolejného stoupala (ve stejném časovém rozpětí o 15%).⁸² Další obtíží, která na studenty dolehla především v době hospodářské krize, byla například honba za knihami. Podle nařízení ministerstva školství ze dne 26. září 1927 neměly mít univerzitní a seminární knihovny duplikáty. Nejpotřebnější knihy se tak neustále nacházely v rukou malého počtu studentů a nákup knih byl pro většinu posluchačů především v době ekonomické krize obrovskou finanční zátěží.⁸³

Eduard Goldstücker ve svých vzpomínkách reflektuje prožitek hospodářské krize a nástupu Adolfa Hitlera k moci z pozice prvorepublikového studenta. Mladé generaci podle pamětníka vadilo, že československý stát nedokázal „*přes všechny své kladné stránky*“ vyrovnat napětí způsobené zmíněnými událostmi. Doba podle jeho vrstevníků skutečně vyzývala ke kritice a to především v kontrastu s dvacátými lety v Masarykově státu. Zároveň Goldstücker poodkryl nitro mladých lidí své doby, čímž se snažil ještě více přiblížit příčiny jejich radikálních postojů: „*Jenže mladí lidé jsou spíše náchylní k tomu, aby vnímali nespravedlnost, než aby nepředpojatě posuzovali silné a slabé stránky světa kolem sebe. Čím větší je svoboda, v níž žijí, tím dokonalejší by ji chtěli mít.*“ Východiskem z chmurných nálad mladých z okruhu Goldstückerova bylo těsnější sepětí s komunistickou ideologií a Sovětským svazem, kterému tito mladí lidé důvěřovali, což je pro Goldstückera s odstupem času zcela nepochopitelné.⁸⁴

Významným zlomovým bodem v dějinách První republiky byly po velké hospodářské krizi výsledky voleb z roku 1935. Československé socialistické strany ztratily, republikánská strana také, německé aktivistické strany zaznamenaly naprostý propad a nejsilnější stranou v ČSR se stala strana Heinleinova. Vedle ní byly posíleny pozice i dalších extrémů na politickém poli. Záchranou československé demokracie a koncentrační koalice však byl fakt, že se politické extrémy v československém státě vzájemně vylučovaly a nemohlo tak dojít k jejich propojení. Následná Masarykova abdikace a poté i jeho smrt zasadily ohrožené republice další ránu. Prezident Masaryk byl totiž, s určitými výjimkami, po celý svůj život velice ctěn československými občany všech národností a politického vyznání a jeho osoba se stala jedním z nepochybných opěrných pilířů meziválečné Československé republiky. Rok

---

⁸² PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983. S. 324-325.

⁸³ KOZÁK, J. B. *Reformní vyučování filosofie na universitě*. In: *Obnova ideje univerzity*, FIALA, J. (ed.). Praha, 1993. S. 9.

⁸⁴ GOLDSTÜCKER, E. *Vzpomínky 1913-1945*. Praha, 2003. S. 58-59.

1935 byl rokem přelomu, po kterém se československá demokracie dostala do krize. Známé a rychle plynoucí události dalších let vedoucí k podepsání mnichovské dohody tak vycházely z vývoje první a počátku druhé poloviny třicátých let. Stavba pohraničního opevnění, vstřícné kroky československé vlády směrem k reprezentantům sudetoněmecké politiky, ani mezinárodní jednání s evropskými velmocemi nezabránilo pádu prvorepublikového demokratického režimu v září 1938. Prezident Masaryk tvrdil, že by bylo potřeba padesáti let, aby československý stát potvrdil svou demokratickou pevnost.⁸⁵ Jestli vedly k pádu První Československé republiky vnější či vnitřní příčiny nebo kombinace obou a zda můžeme mluvit skutečně o demokratickém státě mezi autoritativní režimy v jeho okolí, jsou otázky velice důležité pro české historické vědomí, ale tuto práci jejich šíře již překračuje. Vraťme se proto již přímo k obrazu studentského hnutí a studentského života ve třicátých letech dvacátého století.

---

⁸⁵ KLÍMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české (sv. XIV.)*. Praha, Litomyšl, 2002. S. 671-674.

2. Student v době První republiky

„Student O tom slově vím něco zvláštního a zároveň pěkného. Nenamáhejte se, jediný z vás to neuhodne, ačkoli jsem na to přišel pouhým pozorováním, jakému jste se mohli oddat jako já. Jde dokonce o velkou českou vzácnost a krásu. Už spěchám povědět:

Slovo student se v hovorové češtině vyskytuje – v pátém pádu a jakožto oslovení tedy – často blank, bez doprovodu jiného slova, tedy absolutně:

Tak jak se daří studente? – Poslouchají páni profesoři, studente?

Je to zpola žertovné a víc než zpola uctivé. Je v tom oslovení česká úcta ke vzdělání, ba dokonce úcta k člověku, který o vzdělání teprve usiluje a bude vzdělán až někdy v budoucnosti. Tvrdím, že oslovení slovem student je česká zvláštnost. A něco velmi pěkného.“⁸⁶

Vysokoškolský student se vždy podílel na vytváření života společnosti ve městě svého studia. Mladí studující lidé byli většinou bez větších rodinných závazků a o to více se mohli angažovat ve studentském životě své fakulty, univerzity, koleje, města apod. Nejširším prostorem pro jejich mimostudijní aktivitu se staly fakultní a jiné studentské spolky. Československá republika zdělila po Rakousku-Uhersku společnost s velmi bohatým spolkovým životem.⁸⁷ Studentským spolkům se samostatně budeme věnovat v další části práce. Nyní si pokusíme stručně představit prvorepublikového studenta, jeho život a organizaci jeho studia.

Z hlediska věku můžeme vysokoškolského studenta vymezit většinou jako člověka mladšího třiceti let, který studuje, i když pochopitelně i v období První republiky se našli studující staršího věku.⁸⁸ Věková hranice tohoto vymezení však může skýtat určité problémy. Podle Tomáše Kaspera byl koncept mládí v meziválečném období přijímám i lidmi staršími, třicátníky, kteří přijali mládí jako společenskou doktrínu a styl života a kteří tak vyhlásili boj „staré“ předválečné generaci. Mládí se stalo společenským konstruktem obsahujícím určitá

---

⁸⁶ EISNER, P. *Čeština poklepem a poslechem*. Voznice, 2013. S. 250.

⁸⁷ MÜLLER, K. *Češi a občanská společnost*. Praha, 2003. S. 186.

⁸⁸ Na FF UK studenti kolem třicátého roku věku zvláštností nebyli, protože si studium na filozofické fakultě vybírali také absolventi nebo studenti jiných fakult (právníci, lékaři i teologové). PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983. S. 321.

očekávání a představy a nebylo již odvozováno ryze biologicky.⁸⁹ Tomuto tvrzení nahrává i skutečnost, že činnými členy prvorepublikových studentských spolků mohli být i absolventi vysokých škol, kteří tak koncept mládí do jisté míry přijímali i v době, kdy už byli zaměstnáni nebo v důsledku hospodářské krize mezi nezaměstnanými. Členem *Ústředního svazu československého studentstva* tak mohl být bývalý student dokonce ještě 5 let po absolutoriu, stejné podmínky byly i ve *Spolku posluchačů filozofie* nebo právnickém *Všehrdu*. Stanovy některých jiných spolků tolerovaly dobu kratší. Ve *Spolku československých mediků v Praze* mohl být absolvent například roky dva a stejná situace byla i ve *Spolku posluchačů zeměměřičského inženýrství v Praze*.⁹⁰

Podle dobového slovníkového hesla znamenal pojem *studentstvo* „souborný název pro žáky škol středních a odborných (ve věku od 10 do 21 r., průměrný počet v býv. ČSR /heslo pochází z roku 1940 – pozn. autora/ ročně kolem 130 000) a škol vysokých (ve věku od 18 do 28 roků, přes 30 000); v užším smyslu označení pro žáky škol vysokých a vyšších tříd škol středních a odborných, kteří se podle různosti zájmu již účastní veřejného života.“⁹¹ Pohled na studenta podílejícího se na veřejném životě je pak i podle této charakteristiky stěžejním tématem naší práci. Václav Běhounek se v předmluvě k *Bibliografii literatury o studentstvu* z roku 1929 vyjádřil o soudobém myšlenkovém světě vysokoškolských studentů jako o světě bez pevně daného programu, světě chaosu a „*tříšti myšlenek, která jen zvolna a ne vždy se krystalizuje a vyhraňuje*.“ Svět vzdělávajícího se člověka podle něho charakterizuje „*zmatek hledání a nalézání*.“⁹² Koncept mládí a identity mladých lidí jsou a byly velmi úzce spjaty s univerzitami. Mladí lidé zde prožívají a prožívali jakési přechodné stadium svého života, jakousi sekundární socializaci, při níž mají a měli dostatek svobody a volného času ke kladení svých požadavků. Zároveň po vzniku republiky vzrostl celkový počet studujících, takže se toto přechodné stadium již zcela proměnilo ze sociálního privilegia v masovou zkušenost.⁹³ Mládež se v různých dobách mohla stát nástrojem starších generací, které skrze ni sledovaly vlastní politické a společenské představy. Na druhou stranu se mládí ve dvacátém století stává také odrazem společnosti, která skrze mladé a studenty získává vědomí sebe sama.⁹⁴

---

⁸⁹ KASPER, T. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1938*. Praha, 2007. S. 24-25.

⁹⁰ AUK, Věstudentský archiv, karton B 248 – ÚSČS – stanovy studentských spolků.

⁹¹ Heslo *Studentstvo*, in: Ottův slovník naučný, sv. VI (dodatky). Praha, 1940. S. 62.

⁹² BĚHOUNEK, V. *Bibliografie literatury o studentstvu*. Praha, 1929. S. 1.

⁹³ MARADA, R. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno, 2003. S. 103-104.

⁹⁴ KASPER, T. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1938*. Praha, 2007. S. 21.

Společnost První Československé republiky chápala vzdělání jako nejdůležitější ukazatel vyspělosti státu, tudíž bylo o studentech do jisté míry skutečně uvažováno jako o budoucí „elitě národa“, i proto je náš výzkum z hlediska dobového pojetí vysokoškolských studentů důležitý.

Univerzitní student v českých zemích poloviny 19. století byl sebevědomí a respektovaný mladý muž s poměrně vysokou společenskou prestiží. Předpokládalo se, hlavně v poslední třetině století, že se podstatná část studentů do jisté míry angažuje také politicky, že má jasný politický názor a je též společensky a literárně činná. Od studenta byla vyžadována jistá vážnost a společenská angažovanost – účastenství ve spolcích, navštěvování příslušných kavárenských společností, občas též salonů, hlavně divadel, koncertů a pochopitelně i katolického chrámu Páně. Jedině gymnaziální studium s výukou latiny a řečtiny otevíralo cestu na univerzitu. Gymnázium bylo ale velice finančně náročnou záležitostí, takže z nich byla vyloučena většina mladých z nižších než středních vrstev společnosti, když si nenašli nějakého donátora v podobě maloměstského kněze nebo lokálního velkostatkáře atd. Většině studentů také až do konce 19. století nešlo o získání odborných znalostí, ale spíše o získání a potvrzení speciálního a veřejností uznávaného statutu vzdělance. O studentech se předpokládalo, že jsou mladými, vnitřně disciplinovanými, mentálně a mravně predestinovanými stát se vzorným státním nebo státu blízkým zaměstnancem. Důležité bylo být členem nevelké akademické obce a mít tak jisté privilegium a vyznamenání. Při studiu nehrálo ani tak velkou roli získání diplomu, ale spíše etablování se ve studentských spolcích, které do budoucna slibovalo proniknutí do prominentních společenských kruhů, které byly s univerzitou a studentským hnutím úzce spojeny.⁹⁵

Po vzniku Československé republiky se student stal příznáním politických práv plnohodnotným občanem, což vedlo k jeho větší angažovanosti ve společnosti, zpočátku především k boji za zlepšení sociální situace studující mládeže. Studenti skrze studentské spolky dokázali charakterizovat problémy, které chtěli řešit, podávali návrh jejich možného řešení a obraceli se na instituce, do jejichž jurisdikce problém spadal. I přes tuto angažovanost se spolky i nadále věnovaly také kulturním, rekreačním a studijním otázkám studentstva, i když na počátku třicátých let již otázky politické a sociální zcela převážily.⁹⁶

---

⁹⁵ PEŠEK, J. *Pražští univerzitní studenti v letech 1848-1939*. S. 48-58. In: RATAJOVÁ, J, ed. a CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy*: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009. Praha, 2008.

⁹⁶ HLADÍKOVÁ, M. *Ústřední svaz čsl. studentstva v letech 1920-1926*. Praha, 2004. S. 163-166.

2.1. Počty a složení studentstva

„Praha nám byla životem, dramatem i lyrickou básní, jež měla vždycky nějak blízko k žhavé dychtivosti a milostnosti mladého srdce.“⁹⁷

Po první světové válce se zvýšil počet studentů vysokých škol, na VŠ totiž nastoupilo i několik ročníků zdržených od studií Velkou válkou, a zároveň tito lidé pocházeli ze stále nižších společenských vrstev. Přesnější údaje o počtu zapsaných studentů na vysoké školy v meziválečném Československu máme pouze pro Prahu. Z hlediska zaměření naší práce bude podchycení počtu pražských studentů dostačující i s ohledem na fakt, že studenti Univerzity Karlovy tvořili ve školním roce 1925/26 celkem 42 % všech vysokoškoláků v ČSR a o deset let později tato hodnota stoupla dokonce nad 50 %.⁹⁸ Zaměříme se proto pouze na statistické údaje týkající se Univerzity Karlovy, Německé univerzity, Českého vysokého učení technického a pražské německé techniky. Celkový počet posluchačů vysokých škol v ČSR dosáhl svého vrcholu v akademickém roce 1932/33, kdy studovalo 33 332 posluchačů.⁹⁹

Univerzitu Karlovu navštěvovalo ve dvacátých letech osm až devět tisíc studentů, až rok 1931/32 přinesl prudký vzestup až na jedenáct tisíc. Poté počet studentů UK pozvolně klesal až na necelých osm tisíc v akademickém roce 1938/39. Tento pokles byl způsoben jednak odchodem části zahraničních studentů, kterým stát snížil finanční podporu, jednak nástupem slabých válečných ročníků a pochopitelně i sociálními dopady hospodářské krize.¹⁰⁰ V meziválečném období zaznamenala největší přírůstek studentů právě Karlova univerzita (okolo 5 000), na Německé univerzitě a ČVUT se počet posluchačů zvýšil zhruba o 2 000¹⁰¹, německá technika však zaznamenala pouze mírný vzestup.¹⁰² Celkově na těchto čtyřech

---

⁹⁷ BĚHOUNEK, V. *Zelený anton: (plíživé kontravzpomínky)*. Praha, 2009. S. 31.

⁹⁸ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 25.

⁹⁹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl 3. Praha, 2003. S. 261.

¹⁰⁰ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 25-26.

¹⁰¹ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 597. LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982. S. 129.

¹⁰² EFMERTOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 30.

sledovaných školách studovalo okolo dvaceti tisíc studentů ročně.¹⁰³ Vedle nich v Praze jako vysoké školy existovaly ještě Husova evangelická bohoslovecká fakulta, Ukrajinská univerzita, Ruská právnická fakulta a Akademie výtvarných umění, kde však studovalo například v akademickém roce 1925/26 dohromady pouze 1 056 osob.¹⁰⁴ Na německé univerzitě studovalo v období První republiky průměrně 4 200 studentů.¹⁰⁵ Na Českém vysokém učení technickém se pohyboval počet posluchačů v první polovině dvacátých let okolo 6 000, v následujících letech poklesl na 5 000-5 500 a tato hodnota vydržela až do školního roku 1936/37, kdy počet studentů ještě klesl na 4 245.¹⁰⁶ Až do období hospodářské krize se počet studentů německé techniky pohyboval okolo dvou tisíc, nad touto hodnotou se ustálil od školního roku 1925/26, zatímco po krizových letech klesl počet posluchačů na zhruba 1 200 zapsaných v roce 1937/38.¹⁰⁷

Místo původu posluchačů pražských vysokých škol bylo do jisté míry dáno regionálně. Nejvíce studentů (vždy 50-70 %) pocházelo z Čech, okolo 10-11 % z Moravy, o něco méně ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi a zbytek tvořili studenti zahraniční.¹⁰⁸ Počty Čechů na německých vysokých školách se oproti rakousko-uherským dobám hluboce snížily, v meziválečném období tvořili pouze zhruba 1,2 % celkového počtu studentů německých vysokých škol. Studenti pocházející ze Slovenska naopak směřovali na německé školy v lehce větším počtu, jednalo se však ponejvíce o studenty se židovskou, maďarskou nebo německou národností.¹⁰⁹

České vysoké školy v době První republiky byly vyhlášené pro svůj mezinárodní charakter. Šlo v první řadě o oblibu u slovanských posluchačů, které do Prahy přiváděla jazyková příbuznost, nedostatečné vysoké školství v mateřských státech (především na

---

¹⁰³ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 597. LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982. S. 129. EFMERTOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 30.

¹⁰⁴ HAVRÁNEK, J. *Školy a jejich žáci v Praze v 19. a 20. století*. In: *Documenta Pragensia XI*. Praha, 1993. S. 73.

¹⁰⁵ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 609-613.

¹⁰⁶ LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982. S. 79.

¹⁰⁷ EFMERTOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 30.

¹⁰⁸ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 26.

¹⁰⁹ HAVRÁNEK, J. *Školy a jejich žáci v Praze v 19. a 20. století*. In: *Documenta Pragensia XI*. Praha, 1993. S. 73.

Balkáně) nebo emigrace z politických důvodů¹¹⁰ (Rusové, Ukrajinci). Německé vysoké školy v českých zemích naopak poskytovaly v největší míře vzdělání regionálně nejbližším mladým lidem německé národnosti. Podíl zahraničních studentů na UK vystoupil v první polovině dvacátých let až k 19 %, poté byl zaznamenán pokles, ale v letech hospodářské krize opět vzrůst nad 10 %. Rok 1934 přinesl další hluboký pokles (na méně než 3 %) a tento stav byl zachován až do konce trvání republiky.¹¹¹ Německá univerzita měla podle dobových (ne vždy přesných) záznamů od rozdělení v roce 1882 vždy zhruba poloviční počet studentů oproti Univerzitě Karlově. Během dvacátých let byl počet zahraničních studentů (studentů bez československého občanství) na Německé univerzitě okolo 10 % z celkového počtu studujících. Nárůst na 20 % zahraničních studentů přinesla poté léta třicátá.¹¹² Jednalo se především o Poláky, Maďary, Němce a Rakušany.¹¹³ Na Českém vysokém učení technickém studovalo v první polovině dvacátých let až 38 % cizinců (hlavně ruské a ukrajinské národnosti), tento počet však také klesal až hluboko pod hranici deseti procent ve třicátých letech.¹¹⁴ Podíl cizinců na německé technice se pohyboval od 24,8 % v roce 1927/28 až po 13,9 % v roce 1937/38. Nejvíce zahraničních studentů na německé technice pocházelo v meziválečném období z Polska.¹¹⁵

Velice stručně si přiblížíme rozvrstvení posluchačů podle náboženského vyznání na sledovaných školách. Na Německé univerzitě byla dominantní skupina studentů římskokatolického vyznání po celé meziválečné období, zhruba o polovinu méně studentů se hlásilo k židovství, ale tento počet začal ve třicátých letech, jak uvidíme níže, velice klesat. Za zmínku ještě stojí augsburské evangelické náboženství, ke kterému se ale vždy hlásilo maximálně 5 % studentů. „*Bez vyznání*“ udávalo na Německé univerzitě vždy pouze kolem dvou procent posluchačů,¹¹⁶ zatímco na Karlově univerzitě se tato hodnota pohybovala kolísavě mezi 10 a 20%. Nejvíce bezvěrců studovalo na UK v roce 1923/24 (22,1 %), poté se

---

¹¹⁰ K tomu více např. KOPŘIVOVÁ, A. *Střediska ruského emigrantského života v Praze: (1921-1952)*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR, Slovanská knihovna, 2001. 113 s. Bibliografie Slovanské knihovny. ISBN 80-7050-378-5.

¹¹¹ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 26.

¹¹² HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 181-184.

¹¹³ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 614-615.

¹¹⁴ LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982. S. 80.

¹¹⁵ EFMERTOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 30.

¹¹⁶ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 616.

tato hodnota snižovala a ve třicátých letech se ustálila na 11 %. Ještě v roce 1900 navštěvovalo českou Univerzitu Karlovu 95 % studentů římskokatolického vyznání ze všech zapsaných. Tato hodnota ale po vzniku republiky radikálně klesla na zhruba 50 % (nejnižší hodnota byla dosažena v roce 1923/24 – 46,9 %). Druhá polovina třicátých let přinesl opět vzrůst na 60 %, protože již opadla vlna popřevratového radikálního odvratu od katolictví a více studentů se začalo opět hlásit ke katolické rodinné tradici. Podíl studentů hlásících se k československé církvi rostl pouze pozvolna na 7,6 % v roce 1936/37.¹¹⁷ Německá technika vykazovala zhruba stejný náboženský vzorek studentů jako Německá univerzita¹¹⁸ a obdobná situace byla i mezi UK a ČVUT.

Židovští studenti byli důležitou součástí pražského univerzitního života v 19. a v první třetině 20. století. Problémem je, že, ač studenti zapisovali svou národnost do dotazníkových listů tzv. nacionálů, nebyla sebeidentifikace absolutně závažnou otázkou, protože odpovědi studentů nebyly nijak ověřovány. Studující Židé se tak hlásili jako Němci atd. Od roku 1920 pak měli Židé poprvé možnost hlásit se k židovské národnosti. Podle výsledků sčítání lidu v roce 1921 se ale Židé cítili spíše národnostně Čechy či Němci, takže počet občanů hlásících se k židovské národnosti byl v celé ČSR mizivý (1,3 %).¹¹⁹

Ihned po rozdělení univerzity v roce 1882 se ukázalo, že na německé části univerzity je procentuálně desetkrát více Židů než na její české části. Židovští studenti se kumulovali zejména na právnické a lékařské fakultě. Židé představovali více než polovinu německých mediků a více než třetinu německých studentů práv. Proč bylo více Židů na německé části univerzity? Odpověď je dána odlišností univerzitní klientely nejen z hlediska národně politického, ale i z hlediska jejího sociálního složení. Většina německých studentů pocházela z rodin velkostatkářů a obchodníků, zatímco téměř polovina studentů české části univerzity pocházela z rodin sedláků. Pro židovské studenty tak bylo na konci 19. století příhodnější sociální šanci dostat se do jazykově německé univerzitní společnosti. Existovaly pochopitelně i spolky a nadace podporující židovské studenty : *Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag*, *Spolek českých akademiků židů Kapper nebo spolek Bar Kochba*. Židovská

---

¹¹⁷ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 27-28.

¹¹⁸ EFMERTOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 31.

¹¹⁹ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu: pohledy na školství a vědu*. Liberec, 2006. S. 45-54.

komunita v Praze byla tedy dvojjazyčná.¹²⁰

Počet židovských studentů na českých vysokých školách v průběhu existence První republiky stoupal. Od akademického roku 1920/21 se na UK zvýšil z 3,7 % na 14,7 % v roce 1931/32. Tento nárůst byl způsoben jednak asimilací židovských studentů do českého kulturního prostředí, jednak přílivem těchto studentů ze zemí, kde jim byl přístup na univerzity zamezen principem *numerus clausus*. Na Německé univerzitě v Praze se ve dvacátých a třicátých letech počet židovských studentů výrazněji neměnil. Až v roce 1937, kdy na Německé univerzitě začali ve větší míře působit pronacističtí profesori, se podíl židovských studentů snížil pod hranici deseti procent a nadále klesal.¹²¹

Provázanost německé a židovské komunity v Praze na počátku 20. století byla tak přirozená, že německá menšina v Praze nebyla německými nacionalisty z pohraničí vůbec akceptována. I proto se vyskytovaly pokusy o přenesení německé části univerzity do Liberce nebo do jiné části pohraničí.¹²²

Studentky navštěvovaly i v meziválečném období více univerzitní fakulty (lékařské, humanitní a přírodovědné obory) než vysoké školy technického typu a celkově více dívek studovalo na českých než na německých vysokých školách. Ženy mohly studovat všechny typy oborů kromě katolické teologie. Studium žen na všech typech vysokých škol v ČSR bylo zpočátku provázeno určitými stereotypy a rozpaky, ale podíl studentek měl po celou dobu trvání První republiky rostoucí tendenci.¹²³ Nyní si pro dokreslení této statistiky ukažme, jak se vyvíjel podíl studentek na některých fakultách námi sledovaných pražských škol. Na české i německé technice studovaly řádově pouze desítky dívek.¹²⁴ Nejvíce žen studovalo ve dvacátých letech na obou filozofických fakultách. Zhruba o polovinu méně studentek docházelo na lékařskou fakultu UK, zatímco na Německé univerzitě tento rozdíl nebyl nikdy tak velký. (Např. rok 1925/26 : FF UK – 691, LF UK – 294; Německá univerzita FF - 148,

---

¹²⁰ PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. (ed.). *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008. S. 69-80.

¹²¹ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu: pohledy na školství a vědu*. Liberec, 2006. S. 45-54.

¹²² PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. (ed.). *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008. S. 69-80.

¹²³ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 26.

¹²⁴ EFMERTO VÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 30.

LF - 105.) Ve třicátých letech se počet žen na FF a LF UK začal vyrovnávat (rok 1935/36: 688 ku 697) a na Německé univerzitě se dostávaly do početní převahy medicíny (rok 1935/36: 291 ku 240).¹²⁵ Celkový podíl studentek na Lékařské fakultě UK se ve třicátých letech pohyboval nad dvaceti procenty¹²⁶ (rok 1935/36: 2436 mužů k 673 ženám) a na Filozofické fakultě překročil padesáti procentní hranici (1935/1936: 665 ku 688).¹²⁷ Na Německé univerzitě byl poměr na stejných fakultách pro sledovaný rok například - 1 661 ku 291 (LF) a 686 ku 240 (FF).¹²⁸ Podíl žen rostl i na právnických fakultách, na Právnické fakultě UK dosáhl svého vrcholu (13,5 %) právě v letech 1935/65 a 1936/37.¹²⁹ Meziválečné Československo otevřelo ženám vysokoškolské brány, jak jsme ukázali výše, dokořán. Otázky týkající se studentek, jejich způsobu vybírání vysokoškolských oborů, vnímání jejich role atd. však zůstávají pro budoucí badatele otevřeny.

V krátkém přehledu se nyní podíváme, o jaké fakulty byl na jednotlivých vysokých školách největší zájem. Příjímáčí řízení na vysoké školy vypadalo v době První republiky jinak než dnes. S maturitním vysvědčením z gymnázia bylo možné zapsat se na jakoukoliv vysokou školu kromě uměleckých, které vyžadovaly vykonání talentové zkoušky.¹³⁰ I proto je pro nás důležité podívat se, jaké obory (fakulty) se těšily největší oblibě. Ve třicátých letech nejvíce abiturientů volilo na Karlově univerzitě studium práv. Vždy kolem 4 500 posluchačů, nejvíce studentů (5 058) se na práva zapsalo na školní rok 1932/33. Propad v počtu studentů právnická fakulta naopak začala zaznamenávat od akademického roku 1935/36, kdy se jejich počet začal snižovat až na 2 217 zapsaných v roce 1938/39. Nárůst počtu posluchačů se naopak objevil na fakultě lékařské, kde v druhé polovině třicátých let studovalo přes 3 100 studentů oproti průměrnému počtu 2 500-2 700 v první polovině třetí dekády dvacátého století. Zhruba stejný počet studentů studoval na filozofické a přírodovědecké fakultě po celé období třicátých let. V první polovině desetiletí se jednalo u obou fakult vždy kolem 1 600 posluchačů, druhá polovina třicátých let přinesla mírný sestup na 1 300 studentů. V posledních dvou letech před druhou světovou válkou se počet přihlášených na filozofickou fakultu opět zvýšil k hranici 1 700, zatímco na přírodovědě klesl pod tisíc imatrikulovaných v roce 1938/39. Na Bohoslovecké fakultě, kde nemohly studovat ženy, se počet studentů ve

¹²⁵ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 595-613.

¹²⁶ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 26.

¹²⁷ PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983. S. 320.

¹²⁸ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 613.

¹²⁹ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 26.

¹³⁰ BROŽ, V. *DIES ATRI aneb od první do třetí republiky*. Praha, 1999. S. 18.

třicátých letech kontinuálně vyvíjel od 77 v roce 1930/31 až po 197 v akademickém roce 1938/39, což znamenalo největší procentuální přírůstek ze všech fakult Univerzity Karlovy.

Na Německé univerzitě se zapisovalo nejvíce posluchačů na fakultu lékařskou, během třicátých let od 1 800 do lehce přes 2 000. Až na druhém místě se umístila právnická fakulta, kde studovalo během první poloviny sledovaného desetiletí kolem 1 500 studentů. Ve druhé polovině třicátých let počet posluchačů pozvolna klesal až na 875 v akademickém roce 1937/38. Menší zájem o studium práv u německých studentů v Praze byl způsoben především faktem, že z právnické fakulty vedla cesta ve velké míře přímo do státní správy, což pro německé studenty bylo pochopitelně méně přitažlivé než pro studenty české. Obdobný poměr studentů přihlášených na filozofickou a přírodovědeckou fakultu jako na české univerzitě panoval i na její německou sousedce. Jednalo se vždy o 600-700 studentů s tím, že závěr existence První republiky přinesl stejně jako na Univerzitě Karlově nárůst počtu studentů na FF (894 v roce 1937/38) a pokles počtu posluchačů přírodovědy na 550 ve stejném roce.¹³¹ Za změněné politické situace po září 1938 počet studentů na všech fakultách Německé univerzity klesl o více než polovinu. Na technických školách byl rozdíl výběru oborů mezi studenty ČVUT a německé techniky také. Čeští studenti volili nejvíce fakultu strojního inženýrství a Vysokou školu obchodní, která byla spravována ČVUT.¹³² Na německé technice v Praze byla naopak nejčastěji navštěvována fakulta chemická, poté strojní a elektrotechnická.¹³³

Otázka sociální skladby studentů pražských vysokých škol je pro naši práci velice důležitá. Sociální původ ovlivňoval předurčení a názory mladých mužů a žen z hlediska jejich cesty do politických stran nebo studentských spolků. Stejně tak bylo sociální postavení a movitost rodičů důležité pro všechny nadané studenty gymnázií, kteří se chtěli po složení maturitní zkoušky věnovat studiu na vysoké škole. Pouze 20 % studentů však bylo v průběhu meziválečných let zcela zajištěno svými rodinami, 50 % studentů si muselo přivydělávat a celých 30 % bylo odkázáno jen sama na sebe.¹³⁴ Podle Josefa Petráně byla tato situace nejrozšířenější na filozofických fakultách všech univerzit v ČSR, kdy například v roce 1928/29 bylo na FF UK 43 % studentů a 29 % studentek výdělečně činných, zatímco na ostatních vysokých školách v republice si samostatně vydělávalo pouze 28,5 % posluchačů a

---

¹³¹ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 600-613.

¹³² LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982. S. 78-94.

¹³³ EFMERTOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945)*. In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006. S. 22-44.

¹³⁴ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první*. Praha, 2003. S. 184.

17,6 % posluchaček.¹³⁵ My si nyní přiblížíme, z jakých poměrů studenti pražských vysokých škol pocházeli.

Rozdíly mezi posluchači české a německé univerzity v Praze byly pochopitelně i v této rovině. Německá část univerzity měla na konci 19. století jinou sociální skladbu než ta česká - němečtí studenti byli z 57 % synové zámožnějších lidí, zatímco Češi pouze z 27 %. První světová válka znamenala zlom, nejprve nadšeně narukovala velká část německých studentů, kteří pevně věřili, že nadchází chvíle rozdrčení narostlé české konkurence. Poté byla odvedena i velká část studentů českých. To umožnilo na obou univerzitách příliv dívek, protože profesori, stručně řečeno, i ve válečných dobách potřebovali mít z čeho žít. V průběhu a hlavně na konci války k nim přibyla i řada sociálně slabých studentů, bývalých vojáků, kterým tak bylo umožněno kvalifikovat se pro účinné znovu začlenění do mírové společnosti.¹³⁶ Nástup dívek na vysoké školy v období první světové války zvýšil podíl studentů pocházejících ze zámožnějších rodin, ale jinak se struktura studentstva od předválečných dob příliš nezměnila. Podle průzkumu¹³⁷ katalogů posluchačů pořízených pro práci *Dějiny Univerzity Karlovy* si můžeme nastínit sociální strukturu studentů obou pražských univerzit pro léta 1920/21, 1930/31 a 1939/40 podle povolání otce či poručníka. Pro naši práci jsou v tuto chvíli nejdůležitější údaje vztahující se k akademickému roku 1930/31, protože se jedná o výchozí obraz sociálního složení studentstva. Pro počátek dvacátých let (1921/22) si alespoň můžeme uvést, že na Karlově univerzitě pocházely 3 % studentů z rodin zámožných podnikatelů, 6 % z rodin lékařů a advokátů, oproti předválečným létům vzrostl počet mládeže pocházející z úřednických a učitelských rodin, ale také dělnických, ze kterých pocházely 4 % posluchačů. Snížil se počet dětí z rodin řemeslnických a obchodnických a na pouhých 12 % i dětí rolníků. V poválečných letech ale bylo mnoho studentů sirotky, což se poté odráželo v jejich velice špatné sociální situaci.¹³⁸ Mylná je ovšem představa podsouvaná československou ideologizovanou historiografií druhé poloviny dvacátého století, že meziváleční posluchači československých vysokých škol byli v největší míře synové a dcery proletarizovaných vrstev. Jádrem společnosti i nadále zůstávaly střední

---

¹³⁵ PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983. S. 320.

¹³⁶ PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. (ed.). *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008. S. 69-80.

¹³⁷ Na větších fakultách byl prováděn pouze na vzorku (asi třetina až čtvrtina) zapsaných studentů

¹³⁸ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 29

(především městské) vrstvy, ze kterých také na univerzity a vysoké školy přicházelo nejvíce posluchačů.

Tradičně největší zastoupení na většině fakult UK měli studenti z rodin vzdělaneckých a úřednických. V námi sledovaném akademickém roce 1930/31 pocházelo 30,2 % studentů filozofické fakulty a 23,1 % právnické fakulty z rodin úřednických ku 25 % a 20,8 % z rodin vzdělaneckých. V lékařství a přírodních vědách byli naopak zastoupeni více studenti z rodin vzdělavců (24,1% ku 19,2 % a 29,5 % ku 21,8 %). Na oboru farmacie, který si zapisovali studenti přírodovědecké fakulty, byl počet posluchačů z nejvíce zastoupených typů rodin téměř vyrovnaný (14,5 % vzdělanci, 17,4 % úředníci), ale přes 41 % posluchačů farmacie pocházelo z rodin obchodníků a hostinských. Tato sociální skupina byla také velice silně zastoupena (23,4 %) mezi mediky, kde dokonce o čtyři procenta předčila studenty z rodin úřednických. Velkostatkáři, podnikatelé a soukromníci byli na všech fakultách zastoupeni poměrně nízkým počtem studentů (od 0,5 % do 1,2 %, od 2,3 % do 5,4 % a od 1,2 % do 4,3 %). Procentuálně největší zastoupení měli studenti pocházející z kategorie řemeslnických a dělnických rodin na teologii, ale zanedbatelný nebyl ani jejich podíl na ostatních fakultách pohybující se od 10 do 14 procent. Největší zastoupení na teologii měli však děti rolníků a chalupníků (31,4 %). Synové a dcery rolníků byli dále zastoupeni podobně jako dělníci 12,2 % na právech, 10,5 % na medicíně, 7,6 % na filozofické fakultě a 9,3 % na přírodovědě. Děti zřízenců měly tradičně velký podíl mezi studenty teologie (20 %) a přírodních věd, kde se jejich počet po celou meziválečnou dobu pohyboval kolem 10 %.¹³⁹

Na Německé univerzitě, kde byl dříve tradičně podíl studentů pocházejících ze zámožnějších rodin větší než na univerzitě české, byla situace ve školním roce 1930/31 následující. Na všech fakultách Německé univerzity měli obdobně jako u Karlovy univerzity největší zastoupení děti vzdělavců a úředníků. Největší rozdíl v podílu studentů z úřednických rodin mezi Německou univerzitou a UK byl na studiu teologie, kde ve sledovaném roce přicházelo z těchto rodin na Karlovu univerzitu pouze 2,9 % studentů, zatímco na Německou univerzitu 16,1 %. Podíl synů a dcer velkostatkářů, zřízenců a soukromníků-měšťanů byl na obou univerzitách téměř totožný. Největší rozdíl však nastal u kategorií podnikatelů a obchodníků na jedné straně a dělníků a rolníků na straně druhé. Zatímco na české univerzitě byly děti podnikatelů na jednotlivých fakultách zastoupeni podílem od 2,9 % do 5,4 %, na Německé univerzitě se jejich podíl pohyboval od 4,2 % (přírodověda) do 9,3 % (práva). V kategorii dětí obchodníků byl rozdíl mezi UK a Německou univerzitou také znatelný. Podíl posluchačů na jednotlivých fakultách pocházejících z tohoto typu rodiny vypadal takto:

¹³⁹ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 608.

	Univerzita Karlova	Německá univerzita
Teologie	4,3 %	10,7 %
Práva	16,1 %	18,9 %
Lékařství	23,4 %	29,5 %
Filozofie	8,1 %	14,6 %
Přírodověda	8,3 %	10,9 %

Dělníci a rolníci byli shodně zastoupeni podobným podílem na teologických fakultách obou univerzit (vždy kolem 21 % a 31 %). Na ostatních fakultách byl ale rozdíl patrný. Podíl dělnických posluchačů se na Německé univerzitě pohyboval od 7,9 % na právech do 11,5 % na filozofii. Na Karlově univerzitě se procentuální podíl studentů z rodin dělníků pohyboval na všech fakultách od 10,7 % (lékařství) do 13,7 % (přírodověda). Ještě patrnější nerovnost se objevovala v zastoupení synů a dcer rolníků (domkařů, chalupníků):

	Univerzita Karlova	Německá univerzita
Teologie	31,4 %	30,4 %
Práva	12,2 %	4,5 %
Lékařství	10,5 %	5,5 %
Filozofie	7,6 %	4,9 %
Přírodověda	9,3 %	3,3 %

Je pochopitelné, že celá statistika bude zaznamenávat drobné odchylky, protože na všech fakultách obou univerzit vždy zhruba 10 % respondentů povolání svého otce nebo poručníka neuvedlo. Zároveň je nutné podotknout, že v tomto šetření nebylo bráno v potaz povolání matky.¹⁴⁰ I přesto si dovolueme alespoň naznačit, jaký byl reálný počet studentů z jednotlivých vrstev společnosti například na obou filozofických a právnických fakultách v akademickém roce 1930/31.

¹⁴⁰ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 598-617.

Otec (poručník)	FF UK	FF NU	PF UK	PF NU
velkostatkář	18	0	54	15
podnikatel	61	34	162	154
vzdělanec	404	201	935	355
soukromník	40	12	144	41
obchodník	131	95	724	312
úředník	488	157	1038	468
zřízenec	133	43	369	102
dělník	218	74	521	131
rolník	123	32	548	74
celkem	1616	648	4495	1652¹⁴¹

2.2. Nástin sociální situace studentů

„Život nezaměstnané mládeže, nazývané honosně generací budoucnosti, žel není již životem člověka. Houfně zjištěné případy epidemických nemocí z hladu, hromadného bydlení v kanálech, kůlnách, stájích, stozích a skalních doupatech apod. nás opravňují k tvrzení, že naše veřejnost mluvící o hladu a bídě mladých nezaměstnaných, nemá často ani ponětí o jejich skutečném postavení.“¹⁴²

Než se podíváme přímo na finanční zabezpečení prvorepublikových studentů, tak si v návaznosti na předcházející přehled uvedeme, jaké byly platy jejich rodičů. Živobytí stálo studenta v Praze zhruba 400-600 korun měsíčně.¹⁴³ O jednotlivých položkách této částky se zmíníme později. Jak jsme již uvedli výše, pouze 20 % studentů v ČSR bylo zajišťováno zcela svými rodinami, 50 % si muselo přivydělávat a 30 % bylo odkázáno pouze na svůj vlastní výdělek. Evžen Erban uvádí mimo jiné ve vzpomínce na studentská léta *„Jak jsme tehdy žili“*, že 81 % absolventů středních škol v roce 1936 žilo podle dotazníkové akce *Svazu odborového studentstva* v rodinách s příjmem nižším než 830 Kč měsíčně.¹⁴⁴ I přes nesporné ideologické

¹⁴¹ Přepočteno dle: HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 598-617.

¹⁴² AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Výzva JNPS veřejnosti ze dne 20. 3. 1936.

¹⁴³ SOUKAL, J. *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*. Praha, 1920. S. 2.

¹⁴⁴ ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 158.

zaměření sborníku *Za lepší svět* jsou některé informace z jeho stránek přínosem pro naši práci.

Hospodářská krize znamenala velký propad průměrných mezd, které se během třicátých let nepodařilo dostat zpět na úroveň let dvacátých. Příjmy hlavy úřednické rodiny činily k roku 1932 v celostátním průměru 793 Kč měsíčně, rodiny zřízence 510 Kč a rodiny dělníka 341 Kč.¹⁴⁵ Z údajů o platech v jednotlivých povoláních vyplývá, že valná většina studentů skutečně nemohla odkrajovat z rozpočtu svých rodičů každý měsíc potřebných 500 korun. Na co přesně studenti tyto peníze potřebovali? Jak si je, když je nemohla zajistit rodina, vydělávali? Co kolik stálo? A jakou pomoc dostávali od státu a dalších organizací?

Poplatky spojené přímo se studiem se velice různily. Platilo se především kolejně a různé poplatky při zápisu do studia. Kolejně mohlo být snižováno nebo zcela odpouštěno například podle majetnosti rodičů studenta. Zároveň existovaly různé formy stipendií a nadační pomoci studentům, o kterých bude řeč později. Kolejně se platilo vždy podle počtu zapsaných přednášek, kdy jedna přednáška nebo seminář stála kolem 8 Kč. Za prosemináře a lektorská cvičení se neplatilo nic. Kolejně mohlo být sníženo jednak posluchači s výbornými studijními výsledky nebo v souvislosti s nemajetností jeho rodiny zrušeno úplně, ze tří čtvrtin, z poloviny nebo čtvrtiny.¹⁴⁶ Na Vysoké škole obchodní například stála němčina na dva semestry prvního ročníku 18,50 Kč, při osvobození za ni pak student zaplatil pouze 3,50 Kč.¹⁴⁷ Podle *Příručky pro abiturienty a posluchače filosofie Univerzity Karlovy* vydané *Spolkem posluchačů filosofie* v roce 1934 student musel při zápisu zaplatit 1 Kč za kolek na index, dále 38 Kč za imatrikulační taxy a 40 Kč za drobné poplatky.¹⁴⁸ Studenti žádající o osvobození od kolejného nebo studenti pobírající některý druh stipendia však museli na konci každého semestru skládat z navštěvovaných předmětů kolokvia, u kterých jim vyučující písemně stvrzoval, že docházeli na přednášky a rozumí jejich obsahu.¹⁴⁹ Pro studenty prvního

---

¹⁴⁵ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl 3.)* Praha, 2003. S. 40. PRŮCHA, V. *Sociální struktura československé společnosti v předmnichovské republice.* Praha, 1970.

¹⁴⁶ BROŽ, V. *DIES ATRI aneb od první do třetí republiky.* Praha, 1999. S. 18-20.

¹⁴⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 153, Sbor posluchačů ČVUT. *Soupis veškerých poplatků na Vysoké škole obchodní.*

¹⁴⁸ *Studium filosofie. Příručka pro abiturienty a posluchače filosofie Karlovy university.* Praha: Spolek posluchačů filosofie, 1934. S. 11. Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), Všestudentský archiv, karton 197, Spolek posluchačů filosofie 1934-37.

¹⁴⁹ PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948).* Praha, 1983. S. 321.

semestru bylo podmínkou maturitní vysvědčení s vyznamenáním.¹⁵⁰ Podle většiny vydaných pamětí týkajících se studia za První republiky bylo kolejné odpouštěno velkému počtu studentů, což se ale v první polovině třicátých let lehce změnilo.¹⁵¹ Václav V. Tošovský, významný český pediatr a spisovatel, vzpomíná na poplatky spojené se studiem v akademickém roce 1931-1932, tak jak je museli platit studenti medicíny na UK. Většina studentů byla osvobozena od školného a zbylé poplatky pak obsahovaly: „*Semestrální poplatek 10 Kč, úrazové pojištění 1,50 Kč, Krombholzova nadace 5 Kč, zdrav. stud. instit. 7,50 Kč, akademická svépomoc 1 Kč, studentská stavovská daň 4 Kč. Sečteno: 29 Kč. To bylo všecko.*“¹⁵²

Další kategorie výdajů studentů se týkala především ubytování, stravy, dopravy, nákupu knih a zábavy. Bohatší studenti se mohli stravovat v restauracích a kavárnách, ale valná většina studentů využívala menzy, které se nacházely ve většině pražských kolejních budov. V menzách student dostal všechna tři základní denní jídla (snídani, oběd i večeři). Snídaně skládající se z půl litru mléka a chleba s margarínem stála zhruba 60 Kč měsíčně. Oběd se většinou pohyboval mezi 3,50 až 6 Kč a kolejní večeře činila měsíčně opět kolem 60 korun.¹⁵³ (Například ve Švehlově koleji stála snídaně 1,50 Kč, oběd 4 Kč a večeře 3,50 Kč, velice podobné ceny byly i v menzách.¹⁵⁴) Student mohl na oběd získávat slevové poukazy, které však studenti podle pamětníků využívali velice málo, protože jejich zajišťování stálo více času než následná z nich poskytovaná úleva.¹⁵⁵ Dá se předpokládat, že tato cena za stravu nebyla konečná. Ubytování v nejlevnějších kolejích se pohybovalo mezi 70-120 korunami měsíčně s tím, že student mohl získat stipendium na podporu ubytování od Ministerstva školství a národní osvěty až 50 Kč¹⁵⁶, ne ve všech kolejích měli ale pro stipendisty místo. Kolejní ubytování se stravou, úklidem, otopem a dalším zaopatřením student zaplatil 350-550

---

¹⁵⁰ *Studium filosofie. Příručka pro abiturienty a posluchače filosofie Karlovy university*. Praha: Spolek posluchačů filosofie, 1934. S. 11. Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), Všestudentský archiv, karton 197, Spolek posluchačů filosofie 1934-37.

¹⁵¹ KNAPP, V. *Proměny času*. Praha, 1998. S. 26.

¹⁵² TOŠOVSKÝ, V. V. *Malá lékařská saga*. Dobřešovice, 2009. S. 12.

¹⁵³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 381 – ÚŠČS – protokoly valných hromad 1933-37. *INFORMACE* č. 2. *Sociální výhody*. S. 4.

¹⁵⁴ ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 158.

¹⁵⁵ BROŽ, V. *DIES ATRI aneb od první do třetí republiky*. Praha, 1999. S. 21.

¹⁵⁶ ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 158.

korunami měsíčně.¹⁵⁷ Podmínky pro přijetí na kolej si stanovoval každý zřizovatel koleje sám a v zásadě se lišily podle úmyslu, s nímž byla kolej založena. Některé koleje poskytovaly ubytování pouze nejchudším studentů, kteří museli přinést vysvědčení o nemajetnosti a podle toho jim byla stanovena cena ubytování, jiné koleje se orientovaly na studenty ze všech společenských vrstev. Zároveň vedení kolejí požadovalo po studentech dobré studijní výsledky.¹⁵⁸ Své výhody a nevýhody mělo i ubytování privátní, v podnájmu. Když bylo poskytováno bez stravy nebo s jednoduchou snídaní, tak stálo ve třicátých letech zhruba 250 Kč měsíčně, s „plnou penzí“ poté i dvakrát více.¹⁵⁹ Celý soukromý byt se dvěma obytnými místnostmi a se stravou v Praze stál 600-1000 Kč měsíčně, což si mohli dovolit opravdu jen dobře zabezpečené studenty.¹⁶⁰ V neposlední řadě student musel platit za veřejnou dopravu (tramvajenka za zhruba 50 Kč měsíčně), za knihy a školní pomůcky a za kulturní vyžití, které je se studentským životem neodmyslitelně spjata a slouží jako doplnění studijní látky. Velké množství prvorepublikových vysokoškolských studentů bylo organizováno ve studentských spolcích, kterým platili členský příspěvek rovnající se většinou deseti korunám za rok.¹⁶¹ Ročně se tedy za všechny tyto tři zmíněné položky platilo zhruba 500 Kč, což dohromady činí 1500 Kč za dopravu, knihy a kulturu.¹⁶²

Jelikož bylo pouze 20% vysokoškolských studentů v meziválečném Československu plně finančně zabezpečeno svými rodinami, museli studenti získávat peníze i z jiných zdrojů. Na jedné straně mohli získat podporu od různých mecenášů, kteří například věnovali dar určité koleji, nebo mohli značně ušetřit, když jim bylo prominuto kolejné, a také jim mohlo být přiznáno stipendium ministerstva školství. Na straně druhé v daleko větší míře vydělávali studenti finanční prostředky vlastní prací. Ze státního rozpočtu připadlo studentovi formou stipendia v průměru 100 Kč měsíčně.¹⁶³ Státní studijní podpory se vyplácely po 70, 100 a 150

---

¹⁵⁷ *Studium filosofie. Příručka pro abiturienty a posluchače filosofie Karlovy university*. Praha: Spolek posluchačů filosofie, 1934. S. 37. AUK, Všestudentský archiv, karton 197 - Spolek posluchačů filosofie (SPF) 1934-37.

¹⁵⁸ DANĚČKOVÁ, M. *Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918-1939*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 200 s. Vedoucí práce Jana Čechurová. S. 72.

¹⁵⁹ ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 158.

¹⁶⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 381 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-37. *INFORMACE* č. 2. *Sociální výhody*. S. 1.

¹⁶¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 5.

¹⁶² ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 157.

¹⁶³ ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 158.

Kč měsíčně a státní stipendium *Jarníkova fondu* při ÚSČS činilo 200-300 Kč měsíčně. Celková částka ze státního rozpočtu věnovaná *Jarníkovu fondu* činila 1 milion korun, přičemž zástupci studentského hnutí žádali v roce 1930 její zdvojnásobení.¹⁶⁴ Krajská stipendia pro slovenské studenty na FF se pohybovala například od 500 do 3000 Kč podle majetkových poměrů studenta a podle toho, zda bydlel na koleji nebo na privátu.¹⁶⁵ Pro získání jakéhokoliv stipendia, podpory nebo slevenek bylo zapotřebí předložit osvědčení o státním občanství, vysvědčení o majetkových poměrech, potvrzení o zápisu na vysokou školu a abiturienti museli předložit ještě maturitní vysvědčení. Státní stipendium mohli získat i absolventi v pracovním zkušebním období, kteří se prokázali prospěchem o studiu nejméně takovým, jaký byl potřeba k osvobození od celého školného.¹⁶⁶ Pouze asi 7 % studentů ale získávalo nejvyšší možnou částku více než 3000 Kč ročně, 5,1 % obdrželo 2000-3000 Kč, 22 % 1000-2000 Kč, 20,9 % 500-1000 Kč, 42 % 100-500 Kč a 3 % 1-100 Kč.¹⁶⁷ V době hospodářské krize byla poté státem vydávaná částka na studijní stipendia snižována, což vedlo ke stupňování studentských požadavků, jak uvidíme níže.¹⁶⁸ Studentům pomáhaly také podpůrné fondy, které jim dávaly měsíční finanční podpory, poukázky do menzy či divadel nebo jim poskytovaly bezúročné půjčky. Zastřešující organizací v Praze byl *Sbor sociální péče o československé vysokoškolské studentstvo v Praze*, jež fungoval i jako poradní sbor ministerstva školství a národní osvěty ve studentských sociálních otázkách.¹⁶⁹ Jako další mezi tyto organizace patřil především *Husův fond* nebo pro moravské a slezské studenty *Radhošť*.¹⁷⁰ *Husův fond* například dával studentům filosofie 30 nebo 40 Kč měsíčně, buď

---

¹⁶⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva ministerstvům a parlamentním klubům Č.S.R.* Leden 1930. S. 10.

¹⁶⁵ *Studium filosofie. Příručka pro abiturienty a posluchače filosofie Karlovy university.* Praha: Spolek posluchačů filosofie, 1934. S. 36. Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), Všestudentský archiv, karton 197, Spolek posluchačů filosofie 1934-37.

¹⁶⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 153, Sbor posluchačů ČVUT, B 141. *Konkurs na státní studijní podpory na školní rok 1935/36.*

¹⁶⁷ TESÁR, I. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách.* Praha, 1980. S. 21.

¹⁶⁸ TESÁR, I. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách.* Praha, 1980. S. 104-110.

¹⁶⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 5.

¹⁷⁰ TESÁR, I. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách.* Praha, 1980. S. 106-108.

v penězích nebo poukázkách na obědy.¹⁷¹ Celkový obraz o fungování podpůrných spolků si můžeme ukázat na příkladě *Podpůrného fondu Purkyňova* zřízeného roku 1886 při *Spolku československých mediků v Praze*. Ročně vydával podpůrný fond kolem 60 000 Kč v půjčkách a podporách, o letních prázdninách pořádal rekreační tábory, kde měli nemajetní studenti ubytování a stravování zdarma, což se fond snažil zařídit i při jejich studiu v Praze, ale maximální denní příspěvek pro člena SČsM mohl činit pouze 12 Kč. Purkyňův podpůrný fond se snažil dále pomáhat studentům i jinou cestou: obstarával jim kondice, překlady, snažil se je umisťovat do zaměstnání a informovat o všech sociálních institucích.¹⁷² O zdraví nemajetných studentů se na medicíně starala *Krombholzova nadace*, přičemž podmínkou pro členství v ní bylo potvrzení o nemajetnosti nebo osvobození od školného.¹⁷³ Studenti mohli získat i pomoc ve formě látky na šaty od ministerstva školství prostřednictvím *Sboru pro sociální péči o studentstvo* – tzv. ošacovací akce. Je pochopitelné, že nejvíce studentů si podobně jako v dnešní době muselo během studia přivydělávat. Čas, který mohli strávit studiem, museli věnovat výdělečné činnosti. Většina studentských organizací zprostředkovávala práci, například studentská *Svépomoc* zprostředkovávala práci skoro tisíci studentům každý rok. Ponejvíce se jednalo o kondice studentům středních škol, ale i některým méně nadaným spolužákům.¹⁷⁴ Studenti vyučovali v domácnostech cizí jazyky, překládali, ale také si snažili přivydělat psaním novinových příspěvků nebo výpomocí v různých kancelářích či úřadech. Většinou tak byli zaměstnání duševní prací. Mezi manuálně pracujícími bychom je nacházeli jen výjimečně.¹⁷⁵

O většinu výše zmíněných výhod se staraly a bojovaly sociální komise jednotlivých spolků. Podívejme se proto, jak se staral pražský *Svaz československého studentstva* prostřednictvím vlastní sociální komise o studentstvo na základě bilancování předsedy této komise za rok 1934. Tato bilance však poslouží našim účelům spíše pro získání uceleného pohledu na otázky, jakými se podobná komise v průběhu akademického roku zabývala, než pro přehled, jakých výsledků dosáhla. Každoročním bojem sociální komise byla komunikace

---

¹⁷¹ *Studium filosofie. Příručka pro abiturienty a posluchače filosofie Karlovy university*. Praha: Spolek posluchačů filosofie, 1934. S. 36. Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), Všestudentský archiv, karton 197, Spolek posluchačů filosofie 1934-37.

¹⁷² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 5.

¹⁷³ *Tamtéž*. S. 40.

¹⁷⁴ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 30.

¹⁷⁵ ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 158-159.

s čsl. železničními drahami, které hodlaly zvyšovat cenu jízdného. Studenti sice měli padesátiprocentní slevu na jízdenky, to se ale (nejen) SČS snažil prosadit i pro čerstvé absolventy a pro studenty dojíždějící autobusy. Obdobně se sociální komise snažily prosadit snížení ceny tzv. síťových jízdenek na elektrických drahách a vymoci pro studenty slevy do kulturních zařízení.

Sociální komise ústředních spolků se také staraly o různá dotazníková šetření týkající se majetkových poměrů posluchačů nebo absolventů s cílem dokládat těmito statistikami státním úřadům potřebu zvýšení dotací na sociální péči o studentstvo. Sociální komise v souladu se schválením správního výboru také rozdělovaly spolková stipendia. Pro rozhodování, komu stipendium přidělit, se komise řídily jednak hmotným stavem žadatelů, který vyčetly z došlých žádostí, jednak tím, jestli žadatel pobíral ve větší míře i jiná centrální nebo státní stipendia, aby nedocházelo k jejich přílišné akumulaci. Z dnešního hlediska se může zdát velice odvážné, že sami studenti ve vedení studentských organizací rozhodovali o sociálních podporách svých kolegů. U spolkových stipendií se však samozřejmě jednalo o nižší částky, které však mohly posluchači zaplatit například jednu měsíční „*tramwajenku*“, která stála zhruba 50 Kč. Stipendia SČS vyplácel z peněz získaných výběrem stavovské daně, kterou studenti platili většinou při zápisu do studia. Rok 1934 byl v tomto ohledu pro sociální komisy SČS příznivý, protože na stipendia získala částku 6000 Kč, které bylo dosaženo vybráním stavovské daně i na ČVUT. O tuto částku se ucházelo 268 žadatelů, přičemž nakonec byla rozdělena mezi 136 studentů ve výši 40, 50 a 60 Kč.

Za rok sociální komise SČS stihla 13 vlastních schůzí a se svými referáty vystupovala na dalších studentských schůzích pořádaných SČS. Podle slov svého úřadujícího místopředsedy Rudolfa Rýce se komise dále starala o včasné vyplácení státních stipendií, brojila proti tzv. aspirantským nařízením, prodlužování vojenské prezenční služby a „*hospodářskému numeru clausu*“ způsobenému zvyšováním školného a dalších tax. V neposlední řadě se komise snažily informovat studenty vysokých škol a zejména absolventy středních škol o všech záležitostech týkajících se sociální péče o studenty.¹⁷⁶

Pro úplné doplnění této tematiky se ještě podívejme na formu žádostí o přiznání „sociálního stipendia“. Podle formuláře *Žádosti k Podpůrnému Fondu „Purkyně“* se dozvídáme, jak vypadalo zmiňované „*vysvědčení o majetkových poměrech*“, které muselo být prakticky u každého podpůrného fondu ještě doplněno výkazem o studentově prospěchu. Žadatel musel vyplnit veškeré osobní údaje o sobě a o svých rodičích a sourozencích, údaje o

---

¹⁷⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 372 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1931-35. *Co dělal Svaz čs. studentstva v roce 1934*. S. 19-21.

svém studiu a především příjmy, výdaje, majetek, dluhy a daně jak svoje, tak svých rodičů. Veškeré údaje pak musely být potvrzeny nejčastěji obecním, politickým (okresním), berním či například knihovním úřadem v místě trvalého bydliště nemajetného studenta. Na základě náhodně vybrané žádosti si můžeme vytvořit mikrosundu do skutečného světa příjmů a výdajů prvorepublikového studenta, který žádal o podporu. Studentka medicíny Marie Jagošová pocházející z vesnice Lipov v okrese Hodonín žádala fond „Purkyně“ v listopadu 1933 o půjčku 150 Kč.¹⁷⁷ (Posluchačce byla nakonec fondem přiznána půjčka ve výši 100 Kč.) Pro nás je ale zajímavé sdělení o výdajích a příjmech žadatelčiných i její rodiny. Ona sama uvedla, že její měsíční výdaje jsou 415 Kč. Naproti tomu však ve všech typech příjmů uvedla nulu, ani rodiče ji nijak nezabezpečovali. Výnos jejich hospodářství, jehož cena byla (dům a pozemky) odhadována na 35 000 Kč, činil 6 000 Kč ročně, přičemž rodina zároveň podle formuláře dlužila 20 300 Kč. Všechny tyto údaje byly potvrzeny výše zmíněnými úřady a dokreslují nám, jak asi vypadala výchozí situace tzv. nemajetného studenta. Marie Jagošová, která byla zcela bez příjmů, samozřejmě obdržela více druhů stipendií, o kterých již byla řeč. Doplňme jen, že žadatelka bydlela na koleji Budeč, bylo jí 21 let a na medicíně studovala druhým rokem.¹⁷⁸

2.3. Organizace studia a studentského života

V meziválečném období mohl být student zapsán za řádného posluchače vysoké školy teprve po složení maturitní zkoušky na gymnáziu. Studium na lékařské fakultě trvalo například zpravidla šest let, 10 semestrů řádného studia a dva semestry na složení závěrečných zkoušek. Vystudovat za pět a půl roku bylo sice možné, ale zcela výjimečné a pouze s pomocí nadprůměrné píle, nadání a velké námahy.¹⁷⁹ Uveďme si dále příklad z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Řádně zapsaní studenti do prvního semestru akademického roku 1923/24 měli končit své studium na konci letního semestru 1927. V tomto termínu však státnici nesložil ani jediný student, teprve o celý jeden rok později, v letním semestru 1928, absolvovalo 11 % studentů a ještě v letním semestru 1931 (čtyři roky po řádném termínu) nemělo státnici 34 % posluchačů přijatých v roce 1923. K tomu ještě

---

¹⁷⁷ Půjčky studenti medicíny spláceli až po dokončení svého studia, jak vyplývá jednak z formuláře žádosti, jednak ze spolkové korespondence a výročních zpráv.

¹⁷⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 554, SČM – žádosti. *Žádost k Podpůrnému fondu „Purkyně“*.

¹⁷⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 1.

dodejme, že přes 60 % ze všech imatrikulovaných studentů odpadlo během studia. Josef Petráň tento jev připisuje právě skutečnosti, že velká část studentů musela při studiu pracovat.¹⁸⁰ Na ČVUT se délka studia pohybovala od tří do čtyř a půl let podle zvoleného oboru. Velmi dobří studenti končili zpravidla o jeden až dva semestry později, mnozí však studovali šest až sedm i více let. Vždy téměř polovina imatrikulovaných svá studia nedokončila.¹⁸¹ Po ukončení studia však čekal absolventy ve třicátých letech neblahý osud. Ti, kteří ukončili studium v roce 1933, byli z 58% nezaměstnaní a ani jejich zaměstnaní kolegové s velmi nízkými nástupními platy neměli jako čerství absolventi dobré vyhlídky.¹⁸²

Důležitou složkou studentského života bylo samozřejmě i ubytování. V 19. století je patrné rozdělení Prahy podle toho, kde bydleli studenti dvou majoritních pražských národností. Němečtí studenti bydleli především na dolním Novém Městě mezi Václavským náměstím, Příkopy a Hybernskou ulicí. Na Příkopech bylo německé kasino a ulice byla německým pražským korzem. Češi korzovali na Ferdinandce (dnešní Národní ulice) a bydleli v horní části Nového Města mezi Karlovým a Václavským náměstím, přičemž chudší studenti bydleli na Královských Vinohradech. Fenomén kolejí byl otázkou až 20. století, do té doby vznikly na konci 19. století například pouze elitářské kolej Hlávkova.¹⁸³ Sociální situace studentů po převratu roku 1918 nebyla jednoduchá, velký počet demobilizovaných, kteří chtěli pokračovat ve studiu a poválečná bytová krize způsobily, že existující studentské koleje (Hlávkova, Arnošta z Pardubic, kolej pro agrární studenty atd.) nemohly postačovat. V 19. století studenti bydleli především „na bytech“, ale již zmíněná poválečná bytová krize tuto možnost těsně po válce silně omezila. Obrodné hnutí československého studentstva, jak vzpomíná V. M. Havel, se proto chopilo iniciativy, protože nový stát měl jiné a naléhavější úkoly, a přičinilo se o vybudování studentské kolonie na Letné otevřené v létě 1921 a dívčí koleje Budeč (listopad 1925).¹⁸⁴ I přesto, že bydlení na privátech bylo nákladnější než bydlení na koleji, tento typ ubytování studentů v období První republiky zcela převažoval. Počet studentů bydlících na kolejích sice po dobu celého meziválečného období lehce stoupal, ale

---

¹⁸⁰ PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983. S. 321-322.

¹⁸¹ LOMIČ, V. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze. Publikace k 275. výročí školy*. Praha, 1982. S. 80-81.

¹⁸² ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 159.

¹⁸³ PEŠEK, J. *Pražští univerzitní studenti v letech 1848-1939*. S. 48-58. In: RATAJOVÁ, J, ed. a CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.

¹⁸⁴ HAVEL, V. M. *Mé vzpomínky*. Praha, 1993. S. 144-152.

nikdy nepřesáhl ani počet studentů bydlících u rodičů. Další obecnou charakteristikou poté je, že kolejní formu bydlení využívali procentuálně více studenti technik než univerzit. V roce 1930/31 například bydlelo ze všech studentů UK zhruba 60 % na privátu, 20 % doma a 15 % na koleji. Zbylých 5 % tvoří studenti, kteří své bydliště nevedli, nebo velice malá část posluchačů, kteří bydleli v hotelích.¹⁸⁵

První koleje, které po převratu vznikly, byly výsledkem studentské snahy o vyřešení špatné poválečné sociální situace. V květnu 1919 obeznámili se svými starostmi prezidenta Masaryka, který věnoval 100 tisíc korun na vytvoření studentské koleje. Svaz československého studentstva získal část budovy bývalé donucovací pracovny na Hradčanech, poté i místnosti na Albertově a v kapucínském klášteře. Kolej nesla Masarykovo jméno. Pro slovenské studenty byla zřízena Štefánikova kolej a v létě 1921 byla otevřena již zmíněná dřevěná studentská kolonie na Letné, na jejíž stavbě se studenti podíleli i jako dělníci.¹⁸⁶ Vedle již zmíněných kolejí v Praze v meziválečném období fungovala Švehlova kolej, Vojensko inženýrská kolej, Karpatoruská kolej, Kolej československé církve atd.¹⁸⁷

Další významnou studentskou institucí byl Akademický dům, o jehož založení dlouho usiloval *Spolek Akademický dům*. Nejprve fungoval Akademický dům od roku 1895 ve Spálené ulici, ale v říjnu 1919 přijalo Revoluční národní shromáždění zákon, jímž byla povolena subvence pěti milionů korun na stavbu Akademického domu a vydána rezoluce o odevzdání Strakovy akademie studentům. Ve Strakově akademii se již nacházela studentská kolej a nyní se tedy stala skutečným centrem studentského života v Praze. Existence Akademického domu byla však po celou meziválečnou dobu pouze jakýmsi provizoriem, k jehož vyřešení nebyl dostatek financí, protože *Spolek Akademický dům* měl Strakovu akademii pouze pronajatu¹⁸⁸ a studenti zde navíc museli spolužit s několika úřady.¹⁸⁹ Požadavek, aby Strakova akademie sloužila pouze studentským účelům byl *Ústředním*

---

¹⁸⁵ DANĚČKOVÁ, M. *Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918-1939*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 200 s. Vedoucí práce Jana Čechurová. S. 40-42.

¹⁸⁶ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 30.

¹⁸⁷ Více k tématu kolejí a ubytování studentů v První republice viz: DANĚČKOVÁ, M. *Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918-1939*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 200 s. Vedoucí práce Jana Čechurová.

¹⁸⁸ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 30-31.

¹⁸⁹ BĚHOUNEK, V. *Zelený anton: (pláživé kontravzpomínky)*. Praha, 2009. S.14-16.

svazem československého studentstva opakován prakticky ve všech jeho rezolucích.¹⁹⁰ I s těmito obtížemi se však Strakova akademie stala vyhledávaným místem pražských studentů. „V Akademickém domě byla mnohá zařízení, jež sloužila studentstvu. Především zde fungovala dobrá a laciná menza, byly zde vydávány slevy do všech divadel, biografů, veletrhů, lázní atd. Byla zde půjčovna studijních přednášek, vědeckých knih i novinky beletrie. Ve studovnách bylo možno v klidu a nerušeně studovat. Pro studentské spolky byly k dispozici klubovny a přednáškové síně. Ve volných chvílích bylo zde možno hrát šachy, kulečnick a stolní tenis.“¹⁹¹

Úsměvnou ukázkou zakončující toto téma pak představuje apel Rady obrodných organizací v Československé republice týkající se studentského pití lihovin adresovaný Spolku československých mediků v Praze v prosinci 1937. Rada obrodných organizací propagovala sjednocení myšlenek náboženských, mravních, zdravotních a výchovných a jejími členy byly především spolky typu Čsl. abstinentní svaz, Liga nekuřáků, Sdružení přátel zvířat a další. Pro dokreslení dobové debaty o studentech si dopis z větší části dovolíme ocitovat: „Byli jsme upozorněni, že Jste zavedli přátelské schůze se souborným názvem: PÍVO O 8 HODINĚ. Je to pravděpodobně obdoba ČAJE O PÁTĚ. Tento ovšem znamená opravdu společenský výkon, který nutno vítat, poněvadž se děje ve znamení čaje. Zato schůze, pořádaná ve znamení piva, se dá velmi těžko srovnávat s podobnými společenskými zjevy, poněvadž spoluúčast alkoholu budí vždy nedůvěru. Překvapuje, že právě medikové, tedy budoucí strážcové národního zdraví, jichž povinností bude národ poučovat o škodlivosti alkoholu, ba mají mu býti dokonce svým životem vzorem, shledali potřebným zavést takovou novotu, která se může stát příkladem naopak velmi nežádoucím. Všeobecně se tvrdí, že studentstvo není zdaleka tak oddáno pití lihovin, jak tomu bylo u starších generací studentských; proto bychom Vás, přátelé, velice prosili, abyste tuto novou tradici mládeže se snažili nejen udržeti, ale v zájmu svém vlastním i celého národa ještě upevnit a prohloubit.“¹⁹² V akademickém roce 1931/32 SČsM pod tíhou těchto výtek skutečně změnil název akce a navrátil se k (ve spolku tradičnímu) večírku s názvem „Černý kafe“.¹⁹³ Tato ukáзка nám může také demonstrovat, že i v jinak těžkých chvílích hmotné tíže a náročného studia měla československá mládež

¹⁹⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. *Rezoluce o Strakově nadaci a budově bývalé Strakovy akademie* přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 15. a 16. 2. 1930 v Praze.

¹⁹¹ BROŽ, V. *DIES ATRI aneb od první do třetí republiky*. Praha, 1999. S. 20.

¹⁹² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938.

¹⁹³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1931-32*. S. 3-4.

přirozenou potřebu bavit se. Vedle všech těchto výtek mladé studující generaci je však nutné zdůraznit, že většina společnosti chápali studenty jako budoucí elitu národa a sami studenti se tak také vnímali. To je ale skutečnost, která se bude objevovat především v dalších kapitolách této práce.

První generace československých studentů se snažily, jak již bylo naznačeno, vyřešit otázku sociálního postavení studentstva. Podle Václava Běhounka, novináře a literárního historika, měli studenti po převratu silné sociální cítění. Za své sociální požadavky byli ale napadáni tehdejšími silně vlastenecky cítícím spektrem společnosti za nedostatečnou starost o národ.¹⁹⁴ Otakar Odložilík, autor dějin Karlovy univerzity vydaných v roce 1948, který sám prožil meziválečná léta nejprve jako student a poté jako docent a mimořádný profesor FF UK, popsal jako většina pamětníků meziválečný studentský život v Praze jako neustálou chudobu „*pozemských statků*“, kdy „*léta studií plynula v neustálém shonu za obživou*.“¹⁹⁵ I Václav Černý ve svých *Pamětech* vzpomíná na situaci studentstva v první polovině dvacátých let, o které naopak podotýká, že „*český národ jevil vždy o svůj vzdělanecký dorost péči až dojemnou, takřkajíc sebezáchovnou, žil v něm pocit, že jeho osud závisí z valné míry na osudu jeho inteligence, a tato inteligence se většinou skládala z bývalých chudých studentů*.“¹⁹⁶ Československá republika měla ve třicátých letech zhruba 14 milionů obyvatel.¹⁹⁷ Studentů, mezi kterými bylo i určité nízké procento cizích státních příslušníků, bylo kolem třiceti tisíc. Z hlediska celkového počtu obyvatel je toto číslo celkem zanedbatelné. Není však zanedbatelné v tom ohledu, který naznačil Václav Černý, že totiž studenti byli nastupující inteligencí, která byla pro československý stát nepostradatelná. Největší koncentrace studentů byla, jak jsme viděli, v Praze. V průběhu 19. a celého 20. století se ukázalo, že studenti koncentrovaní do jednoho místa na sebe dokáží upoutat pozornost a dovedou se vyjádřit k závažným záležitostem. Jejich podíl na celkovém počtu obyvatel proto nemusí být nijak vysoký, ale jejich koncentrovanost a psychika mladého studujícího přemýšlivého člověka mohou být faktory, které ze studentů činí nezastupitelnou složku občanské společnosti. Ke všem výše naznačeným charakteristikám studentů však přispívá také vzájemné ovlivňování se s kolegy, které se odehrávalo zejména ve studentských spolcích.

---

¹⁹⁴ BĚHOUNEK, V. *Zelený anton: (plíživé kontravzpomínky)*. Praha, 2009. S.14-16.

¹⁹⁵ ODLOŽILÍK, O. *Karlova univerzita 1948-1948*. Praha, 1948. S. 64.

¹⁹⁶ ČERNÝ, V. *Paměti I. 1921-1938*. Brno, 1994. S. 82.

¹⁹⁷ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl 3.)* Praha, 2003. S. 102.

3. Studentské spolky

„Abych mluvil konkrétně, hledme, co jest vlastně povinností studentských organizací /.../ Musí se postarati, aby mladí intelektuálové byli osou veřejného života ve své oblasti. Aby byli plameny tam, kde dosud vše jen líně doutná, aby byli životadárným proudem v prostředí, jež jen lenivě vibruje a jež touhy doposud výše nepudí. Akademická mládež musí býti personifikací veřejného života se vši jeho šířností a bohatostí.“¹⁹⁸

Studentské spolky patří do konceptu občanské liberálně demokratické společnosti vyjádřené jako „oblast institucí, organizací a jedinců v prostoru mezi rodinou, státem a trhem, v prostoru, ve kterém se lidé mohou dobrovolně sdružovat s cílem prosadit společné zájmy.“ Spolková činnost pomáhá vytvářet *sociální kapitál*, síť vztahů, které spojují jedince a organizace, sociální kapitál, který je dále zaměřen na mezilidské vztahy a na tvorbu pravidel chování. Lidé reagují na lokální či globální změny novým či posíleným sdružováním, při kterém dochází k vytváření společných hodnot, norem, očekávání a sankcí. Organizace občanské společnosti plní také zprostředkovatelskou roli a zapojují občany do společenských aktivit.¹⁹⁹ Spolky začaly vznikat v polovině 18. století jako nová forma společenské organizace v důsledku a z potřeb vývoje směřujícího k rozbití starého, stavovsky uspořádaného systému. Realizovaly se v oblasti soukromé aktivity, ale nikdy nebyly nezávislé na daném společenském prostředí.²⁰⁰ I studentské spolky doby První republiky splňovaly tyto charakteristiky spolkové činnosti. Samotné studentské spolky se svým budoucím a stávajícím členům prezentovaly jako střed studentova mimoškolního společenského a kulturního života, kdy student mohl o své bytí a bytí svého národa bojovat pouze v organizovaných řadách své stavovské organizace.²⁰¹ Jaké jsou ale přímo vlastní rysy studentských organizací?

Marta Hladíková podává ve své rigorózní práci zabývající se *Ústředním svazem československého studentstva* v letech 1920-1926 přehled typů studentského hnutí podle sociologa A. Beldena, který ve své knize *Fields Student Politics in France: A study of the Union Nationale des Etudiands de France* popisuje jeho charakteristické rysy. Studentské

¹⁹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, 25. 6. 1933, roč. 1, č. 4-6, S. 5.

¹⁹⁹ DOHNALOVÁ, M. *Antropologie občanské společnosti*. Praha, 2004. S. 13-15.

²⁰⁰ DRAŠAROVÁ, E. *Stát, spolek a spolčování*. S. 152. In: *Paginae Histiriae*, 1/1993. S. 152-176.

²⁰¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 5.

hnutí pracuje na tvorbě politických názorů mladých lidí, ale pouze po určité omezené období, kdy lidé studují. Studentské spolky jsou také místem prvního většího seznámení mladých lidí s politikou a zároveň místem, jež je nabádá k budoucí společenské angažovanosti. I když studenti nepůsobí na významnějších společensko-politických pozicích, tak jsou vnímáni jako budoucí vůdci a elita národa a státu. Jinou dimenzí charakteristiky studentských spolků je jejich materiální postavení. Studenti a tím pádem i studentské spolky, do kterých studenti svými členskými příspěvky přispívají, jsou většinou závislí na finanční podpoře dalších osob a institucí. Studentské spolky můžeme na základě sociologického rozboru rozdělit do několika kategorií podle kritéria prostoru jejich angažovanosti. Jedná se nejprve o spolky zaměřující se čistě na studentský život mládeže, na otázky spjaté se studiem, kulturním vyžitím nebo rekreací atd. Druhou, v době První republiky obsáhlejší, kategorií tvoří studentské organizace věnující se politickým a sociálním otázkám studentstva. Tyto spolky jsou většinou, na rozdíl od prvního typu, navázány na určité nestudentské, zpravidla politické, organizace nebo hnutí. Vedle těchto dvou typů studentských spolků můžeme rozlišovat ještě typ třetí, ve kterém dochází ke spojení všech výše jmenovaných charakteristik studentských organizací. Tyto spolky jsou většinou nositeli nějakého ideálu a často je můžeme najít mezi mládežnickými organizacemi nedemokratických států. Dále můžeme studentské spolky pochopitelně rozdělit také podle místa jejich působení na lokální, národní či mezinárodní.²⁰²

Meziválečné období československých dějin bylo velice bohaté na spolkový život. V letech 1919-1921 se spolková činnost rozšířila prakticky do všech odvětví. Občané navazovali na silnou tradici spolkového života z konce 19. století. Vznikaly další spolky studentské, sběratelské, sportovní kluby, spolky národnostních menšin atd. Rok 1922 znamenal zmírnění tempa v zakládání nových organizací, protože již byla uspokojena poválečná poptávka. Bohatší spolky disponovaly i určitým majetkem, především budovami. Finanční prostředky získávaly z členských příspěvků, zápisného, darů, kulturní akcí, veřejných sbírek nebo například loterií. V polovině třicátých let převažovaly spolky zaměřené podpůrného a humanitárního. V republice bylo také několik spolků židovských, organizací pečujících o německé emigranty nebo svazy přátel SSSR či Španělska. Maximálního počtu spolků v ČSR bylo dosaženo v roce 1938, kdy existovalo na území republiky 9 115 spolků, což bylo dvojnásobně více než v roce 1919. Po roce 1939 byl spolkový život postupně likvidován a spolky, které zůstaly obdržely změněné stanovy v duchu nacistické ideologie. Po druhé světové válce byly spolky na krátký čas obnovovány, ale nástup komunistického

---

²⁰² HLADÍKOVÁ, M. *Ústřední svaz čsl. studentstva v letech 1920-1926*. Praha, 2004. S. 15-17.

režimu v roce 1948 jejich existenci opět ukončil.²⁰³ Než se blíže podíváme na spolkovou činnost studentů v První republice, tak si ještě stručně rozebereme legislativní rámec meziválečného spolkového života. Každý spolek musel mít stanovy, které někdy obsahovaly zvláštní požadavky týkající se členství ve spolku. Často to byl věk, místo bydliště, trestní bezúhonnost nebo státní občanství, což nás bude později zajímat právě u spolků studentských.

Legislativní rámec spolkové činnosti v době První republiky udával téměř nezměněný Spolkový zákon 134/1867 ř.z., který byl z našeho právního řádu (sice již pozměněn) odstraněn až v roce 1951. Právo spolčovací a shromažďovací bylo v Československu zajišťováno Ústavou. Dobově československé právo chápalo spolky jako: „*Spolek jest rozuměti jen organizace dobrovolné, tj. jen, jejichž vznik, účel, zařízení, členství i dobrovolný zánik jest přenechán (arci v rámci právního řádu) volné dispozici subjektu práva spolčovacího.*“ Spolky mohly být jakéhokoliv typu: „*Účelem spolku může být jakákoliv činnost, pohybující se v rámci platného právního řádu.*“ A konečně definice spolku podle československého práva zněla: „*Souhrn osob (právnických nebo fyzických) sdruživších se dobrovolně podle předepsaných norem v samostatnou osobnost za účelem sledování určité dovolené činnosti.*“²⁰⁴ Spolkový zákon vymezoval dva typy spolků – politické a nepolitické. Zakladatelé spolku museli svůj úmysl ohlásit příslušným úřadům a předložit v několika exemplářích stanovy, do kterých bylo poté možné volně nahlédnout. Ve stanovách spolku musel být uveden účel spolku, jak se spolek zřídí a bude obnovovat, kde bude mít sídlo, jaká práva a povinnosti budou mít jeho členové, jaké budou orgány spolku, co je zapotřebí k jejich usnesení, jak budou řešeny rozpory ve spolku, kdo ho bude zastupovat navenek a pravidla pro případný zánik či zrušení spolku. Spolky musely vykazovat zprávy o své činnosti a oznamovat, kde proběhnou jejich shromáždění. Vyslaný státní úředník mohl shromáždění spolku zrušit, ve chvíli, kdy bylo shledáno nebezpečným veřejnému pořádku, a přítomní se museli ihned rozejít. Tento aspekt rezonuje v prvorepublikovém spolkovém životě právě především v činnosti studentských spolků, jejichž schůze se často konaly na akademické půdě, jejíž svoboda byla velice striktně vyžadována, jak ještě uvidíme. Členové studentských spolků také stále spadali pod disciplinární řád svého akademického úřadu. Spolkový zákon byl v roce 1920 doplněn ještě zákonem o mimořádných opatřeních, podle kterého mohly být za války nebo vnitřního ohrožení celistvosti státu či jeho režimu omezeny nebo dočasně zrušeny svobody zaručené ústavní listinou až na tři měsíce, což se týkalo i práva spolčovacího a shromažďovacího. Za podobných okolností mohla být spolku dokonce zastavena činnost

---

²⁰³ DOHNALOVÁ, M. *Antropologie občanské společnosti*. Praha, 2004. S. 56-58.

²⁰⁴ DUSIL, V. *Československé právo spolkové*. Praha, 1924. S.

nebo nepovolen či pozdržen jeho vznik. Tento zákon byl ještě více posílen v roce 1933 a 1936. Zákon proti útisku a na ochranu ve shromáždění zas pamatoval i na případná (ve studentských kruzích častá) narušování spolkových schůzí a shromáždění. Za porušení tohoto zákona byla stanovena sankce pokuty od 100 do 2 000 Kč nebo sankce vězení od 24 hodin do tří měsíců. Dne 17. září 1938 přijala vláda stručné nařízení podle něhož se na dobu tří měsíců na území celého státu omezují nebo dočasně ruší ústavní svobody osobní, domovní, tisku, práva shromažďovacího a spolkového i listovního tajemství. Tato omezení byla 12. prosince 1938 dalším vládním nařízením prodloužena.²⁰⁵

Studentské hnutí v českých zemích se na veřejnosti projevilo poprvé roku 1848, kdy si studentstvo v Praze a v Olomouci vytvořilo Akademickou legii, čeští studenti si založili Slavii a němečtí řadu buršenshaftů nesoucích germánská jména. V šedesátých letech 19. století, kdy došlo k určitému uvolnění poměrů, zastával ústřední pozici mezi studentskými organizacemi Akademický čtenářský spolek založený na podzim roku 1848. Na přelomu 60. a 70. let měl spolek přes tisíc členů, soustředil se na vydávání almanachů a k jeho hlavním požadavkům patřilo právo na svobodné vyučování a zřízení přednášek v českém jazyce. Spolek byl poté, co se dostal pod vliv mladočechů roku 1889 rozpuštěn. Velký rozmach v této době zažili i spolky krajinské jako *Štítový*, *Detvan* nebo *Blaník*. Mezi německými studentskými spolky se jako nejvýznamnější jeví liberální *Lese – und Redehalle deutscher Studenten* založený roku 1848 a nacionalistický spolek *Germania* založený v roce 1890. Roku 1875 byl založen spolek Akademický dům směřující k vybudování studentského střediska, založil akademickou čítárnu a knihovnu a chtěl řešit sociální situaci studentstva především po první světové válce. *Svaz československého studentstva* vznikl až roku 1904 a po vzniku republiky byl v roce 1920 přejmenován na *Ústřední svaz československého studentstva*, jehož podřízenými institucemi se staly *Svazy čs. studentstva* v Praze, Brně a Bratislavě.²⁰⁶ ÚSČS přijal v roce 1924 stanovy mezinárodní studentské organizace *Centre International des Etudiants*, po čemž z něho byly vyloučeny spolky politické a náboženské, takže se stal organizací především spolků fakultních a krajinských. Dále nesměly být členy ÚSČS spolky podpůrné, kolejni a odborové. Roku 1930 stál ÚSČS u zrodu *Malé dohody studentské* a uspořádal její první kongres v Praze. V době svého meziválečného trvání se počet členů spolku pohyboval mezi 20 a 25 tisíci členy ve zhruba 170 zastoupených spolcích. Nejvyšším orgánem ÚSČS bylo valné shromáždění, které volilo zastupitelstvo, výkonný výbor a komise. Obdobně jako fakultní spolky měl svaz

---

²⁰⁵ VESELÁ, R. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919 - 1952)*. Brno, 1995. S. 6-18.

²⁰⁶ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam. 2*. Praha, 1978. S. 5-7.

odborní, sociální, kulturní, tiskový, tělovýchovný a další. Zjednodušeně lze říci, že v čele prvorepublikového studentstva stály ve dvacátých letech studenti ladění levicově, roku 1929 je vystřídali jejich pravicoví kolegové a v roce 1935 se do čela ÚSČS postavila opět levice. V pražském zemském Svazu se však pravicové vedení udrželo až do roku 1938.²⁰⁷

Pro bližší představu fungování ÚSČS si ukažme, jaký měla tato centrální organizace rozpočet například v roce 1933, kdy hospodářská krize v ČSR kulminovala. Celkové příjmy spolku byly ve výši 81 200 Kč. To je na studentské prostředí jistě vysoká částka, když si připomeneme, že cena celého hospodářství rodičů zmiňované posluchačky Marie Jagošové byla ve stejném roce odhadována na 35 000 Kč. Ústřední svaz získával finance z několika zdrojů. Největší částkou do spolkového rozpočtu přispívali sami studenti sdružení ve fakultních nebo krajinských spolcích spadajících pod ÚSČS, kteří platili tzv. stavovskou daň. Její výtěžek činil ve sledovaném roce 53 500 Kč, z toho 32 000 z Prahy, 12 000 z Brna a 9500 z Bratislavy. Přímé členské příspěvky ústředního svazu vynesly 9 200 Kč a legitimace mezinárodní studentské organizace CIE 3 000 Kč. Příjmy z dluhů činili 13 000 Kč a nepatrnou částkou pětiset korun přispěli do rozpočtu ÚSČS i různí dárci. Po zaplacení všech výdajů mělo v pokladně spolku zůstat 3 725 Kč čistého zisku a o 10 000 Kč navýšené základní jmění. Spolkové výdaje se daly rozdělit do několika kategorií. Nejvyšší částku 17 950 Kč spolky náklady věcné složené z kancelářských potřeb, telefonu, světla, nájemného, tiskopisů, papírů atd. Částku 15 500 Kč představovaly náklady osobní: služné, odměna posluhovačkám, práce přes čas a sociální pojištění. Výše zmíněné odbory spolku potřebovaly 11 500 Kč, přičemž nejvíce obdržel tiskový odbor (5 000 Kč) a odbor tělovýchovný (4 000 Kč). Ostatní výdaje na valné shromáždění, sjezdy a delegace vyšly na 7 500 Kč, 11 000 Kč odvedl ÚSČS svým věřitelům, 3 525 Kč sám daroval a 2 500 Kč odepsal.²⁰⁸ I tento nástin fungování centrální organizace dokládá, jaký význam měly jednotlivé (nejen studentské) spolky v meziválečném Československu.

Studentské spolky První republiky lze v zásadě rozdělit do několika kategorií. Můžeme mluvit o spolcích politických, náboženských, fakultních, krajinských a podpůrných. O tom, že studentským spolkům byl ve společnosti přikládán poměrně velký vliv, svědčí i zprávy jednotlivých spolků týkající se příprav svých vlných hromad, na kterých musel

---

²⁰⁷ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 15.

²⁰⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 381 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-37.

pořadatelský sbor vyhradit vždy několik lavic pro novináře.²⁰⁹ Takovýto zájem o studentské záležitosti je z dnešního hlediska celkem výjimečný. Pro naši práci budou nejvýznamnější spolky fakultní, ale představme si krátce i některé studentské organizace jiného typu.

Podle politické příslušnosti se studentstvo rozdělovalo do studentských frakcí, sdružení nebo organizací politických stran, kterým se však v této práci budeme věnovat pouze okrajově. Dominantním proudem ve studentském politickém životě v první polovině třicátých let se staly spolky pravicových politických stran, které podle dobových zpráv dokázaly mládež více oslovit a dát jí větší příležitost než strany levicové.²¹⁰ Čechách se jednalo například o *Mladou generaci* národně demokratické strany a na Slovensku o *Klub akademikov Hlinkovej slovenskej strany ludovej v Bratislavě*. Ryze nacionalistický politický charakter měla také, nejprve diskusní, organizace *Vlajka*. Z levicových studentských organizací při politických stranách je nutné uvést zejména *Kostufru*, *Sdružení soc. dem. studentstva* nebo při německé sociální demokracii působící *Freie Vereinigung Sozialistischer Akademiker*. Agrární studenti byli organizováni ve *Sdružení agrárních akademiků*, národně socialističtí v *Klubu akademiků Čs. strany nár. soc.* a lidovečtí studenti v *Klubu lidových akademiků*. Na základě konfesijního rozdělení se studenti v době první republiky sdružovali například v *Ústředí katolického studentstva v Praze*, jehož součástí byla *Česká liga akademická* nebo brněnský spolek *Moravan*. Mezinárodní katolickou studentskou organizací byla *Pax romana*, zatímco evangeličtí studenti byli v ČSR sdruženi do své Akademické YMCY, jež byla součástí YMCY mezinárodní. Tradičním spolkem židovských studentů byl *Kapper*, který vydával i svůj vlastní časopis.²¹¹ V čele studentských podpůrných fondů stál již zmíněný *Akademický dům*, vedle něho bychom našli ještě spolky *Radhošť*, *Husův fond*, *Akademickou svépomoc* a *Studentský domov v Praze*. Ústřední organizací studentské podpory pak byl *Sbor sociální péče o čsl. studentstvo vysokoškolské*, který se staral o vyplácení státních stipendií, o vyplácení státní studijní podpory, o opatrování půjček a například také o ošacovací akce.²¹² Největší vliv však měly ve studentských svazech spolky fakultní.

Studenti filozofické fakulty se díky různorodosti specializovaných oborů již v 19. století uplatňovali v ústředních spolcích nebo ryze odborných spolcích, později i v Historickém klubu a jeho studentských organizacích. Až kolem roku 1903 vznikl *Spolek*

---

²⁰⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM dne 17. listopadu 1933.

²¹⁰ e. v. *Pravice vede v mládeži*. Přítomnost, 20.6.1934, č. 25, roč. 11. S. 387.

²¹¹ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam. 2.* Praha, 1978. S. 8.

²¹² POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam. 2.* Praha, 1978. S. 80.

posluchačů filosofie (SPF) jako studentská organizace přímo na fakultě. Po první světové válce spolek změnil název na *Spolek českých filosofů a přírodovědců*, který se však na konci dvacátých let rozdělil na Spolek posluchačů filosofie a vlastní organizaci mediků. Ve třicátých letech nastalo nejméně úspěšnější období spolku. Posluchači filozofie se postupně prosazovali v centrálních studentských organizacích a spolu se členy *Kostufry* a *Jednoty nemajetných a pokrokových* studentů se snažili vytvořit studentskou frontu proti fašismu.²¹³ V SPF získali vliv především levicově ladění studenti, i členové *Komunistické studentské frakce* (Kostufry) založené v roce 1922. Studenti ladění nacionalisticky tu naopak žádných úspěchů nedosáhli. V čele spolku stáli například Gustav Hudec nebo W. Feldstein a byl podporován levicově se orientujícími učiteli jako Zdeněk Nejedlý, F. X. Šalda nebo národní socialista Jan Blahoslav Kozák. SPF se podílel na organizaci první výpravy studentské delegace do SSSR a v lednu 1932 z podnětu některých profesorů a studentů filozofické fakulty vznikla *Jednota nemajetných a pokrokových studentů*.

JNPS byla aktivní nejvíce pod vedením Václava Sinkule a svůj význam si uchovala až do roku 1936, kdy v ÚSČS zvítězila levice.²¹⁴ Hlavními doby jejího programu vytyčenými na schůzi programové komise 18. února 1932 se stal boj proti poplatkům za kolokvia na FF, proti vysokým cenám ve studentských domovech, proti zvýšení semestrálních poplatků na medicínské fakultě, proti rušení vysokých škol a za okamžité vyplacení stipendií.²¹⁵ V lednu 1933 ze Spolku Posluchačů filosofie vystoupila pravicově laděná skupina, která se snažila prosadit na schůzi valné hromady SPF, ale nepodařilo se jí to. V době insigniády, kdy se na fakultě vytvořil i spolek nacionalisticky smýšlejících studentů *Československý klub posluchačů filosofie*, se SPF postavil proti českých nacionalistickým demonstrantům. V lednu 1935 získal na valné hromadě při volbách funkcionářů spolku převahu W. Feldstein jako levicový kandidát. Rozhodně se však nedá hovořit o jasném vítězství, jak by se na FF dalo čekat. Feldstein vyhrál v poměru 259 ku 151 hlasům. V této době se již buňka Kostufry snažila stále více chopit iniciativy na fakultě. Začala vydávat časopis *Rozbor* a chtěla co nejvíce působit na studenty především na Masarykově koleji. Po první světovém studentském kongresu v Bruselu v roce 1935 byla ustavena Studentská fronta za mír, pokrok a svobodu, která na FF začala vydávat časopisy také. Po Mnichovu se do čela studentského života na

---

²¹³ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 21.

²¹⁴ GOLDSTÜCKER, E. *Pod vedením KSČ*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 9-12.

²¹⁵ MOSTECKÝ, V. *Vznik Jednoty nemajetných a pokrokových studentů*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 92.

Filozofické fakultě UK postavil po obsazení místností SPF silně pravicově laděný *Klub posluchačů filosofie*.²¹⁶ Vedle výše zmíněných se levicový studenti angažovali při vzniku *Studentské fronty za mír, pokrok a svobodu* formující se především na přelomu let 1934-35 v souvislosti s insigniádou. V roce 1936 se Studentská fronta již jako *Demokratický blok studentstva* postavila do čela ústředí studentského hnutí.²¹⁷

Mezi tradičně pravicově laděné studentské spolky v době První republiky především patřily *Spolek československých mediků v Praze* a právníký *Všehrd*. Čeští studenti lékařství se nejprve od roku 1863 sdružovali v *Klubu mediků českých*, který byl v roce 1868 přeměněn na *Spolek mediků českých v Praze*. Spolek disponoval bohatou knihovnou a publikační činností, pořádal odborné přednášky a organizoval plesy. V roce 1886 při něm také byl založen *Purkyňův fond* pomáhající nemajetným studentům.²¹⁸ Obdobné mediccké spolky byly v Bratislavě a v Brně založeny roku 1919 a v roce 1928 vznikla zastřešující organizace *Svaz spolků československých mediků*.²¹⁹ Podpůrné fondy - *Randův* a *Všehrdův* - se staraly také o studenty právnické fakulty, mezi kterými působil, co do počtu členů²²⁰, největší československý studentský spolek *Všehrd – Spolek českých právníků v Praze*. *Všehrd* byl založen roku 1868, ihned poté byla jeho činnost pozastavena, ale již v roce 1869 opět obnovena. Spolek také vydával staré právnické rukopisy a snažil se podporovat nemajetné studenty vydáváním studijních pomůcek. Vlastní spolky měli také posluchači přírodních věd (*Spolek čsl. posluchačů přírodních věd*) a farmaceuti (*Spolek posluchačů farmacie*). Z hlediska bohaté prvorepublikové spolkové činnosti můžeme říci, že studenti každé fakulty se sdružovali do svých vlastních organizací a to platí například o studujících tělocviku.²²¹

A kolik členů měly některé sledované pražské spolky na počátku třicátých let? Údaje nám poskytne kartotéka stavu členstva studentských spolků vedená ÚSČS, do které musely spolky počet svých členů každým rokem písemně hlásit. Nejvíce členů bylo podle statistiky sdruženo ve *Všehrdu*, což však bylo dáno již výše zmíněnými okolnostmi. Celkově měl tedy právnický spolek v roce 1931 3070 členů, přičemž fakultu navštěvovalo kolem pěti tisíc

---

²¹⁶ PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Praha, 1983. S. 325-327.

²¹⁷ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 28.

²¹⁸ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 33.

²¹⁹ AUK, *Všestudentský archiv*, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 1.

²²⁰ To bylo dáno především skutečností, že členy spolku mohli být i studenti do pěti let po absolutoriu.

²²¹ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 45-46.

studentů. Druhý největší fakultní studentský spolek v republice - *Spolek československých mediků v Praze* - měl ve stejném roce 1020 členů ku zhruba 2 500 studentům lékařské fakulty. Pět set dvacet členů tvořilo roku 1931 *Spolek posluchačů filosofie Karlovy university* (celkově bylo na FF UK zapsáno cca 1 600 studentů) a „technický“ *Spolek posluchačů inženýrství* měl ve stejném roce 710 členů.²²² Z hlediska genderu si můžeme rekonstruovat zastoupení mužů a žen ve správním výboru jednotlivých spolků. Správní výbor *Spolku posluchačů filosofie* čítal například v akademickém roce 1934/35 pět žen a jedenáct mužů.²²³ Můžeme proto i při srovnání s dalšími spolky doložit, že zastoupení žen ve spolkovém životě v době První republiky bylo skutečně nepřehlédnutelné.²²⁴

Studentské spolky se pochopitelně nacházely i na jiných vysokých školách mimo Univerzitu Karlovu. Zmiňme zde například spolky studentů Českého vysokého učení technické - *Spolek posluchačů architektury*, *Spolek posluchačů inženýrství* a další, přičemž největším spolkem techniků v ČSR byl od roku 1933 *Spolek posluchačů komerčního inženýrství*.²²⁵ SPIK například v roce 1934 sdružoval 483 členů z celkového počtu 1 223 posluchačů Vysoké školy obchodní fungující při ČVUT.²²⁶ Obdobně byla studentská spolková činnost organizována v Brně, Bratislavě nebo na Vysoké škole báňské v Příbrami.²²⁷ Vedle ústředních a fakultních spolků existovaly i spolky krajinské, jichž bylo velké množství. Existovaly fakticky v každém městě, ve kterém se nacházela střední škola. Za nejstarší krajinský spolek je považován středočeský *Jungmann* založený v roce 1869 v Praze studenty z Berounska.²²⁸

V Bratislavě se slovenští studenti organizovali v již zmíněném *Klubu akademiků Hlinkovej slovenskej strany ľudovej*, pobočkou ÚSČS byl v Bratislavě *Svaz slovenského študentstva* a slovenští levicový studenti měli obdobu české *Kostufry (Komunistická*

---

²²² AUK, Všestudentský archiv, karton A 300, ÚSČS – stav členstva.

²²³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis schůze správního výboru 15.5.1935.

²²⁴ Více viz BUREŠOVÁ, J. *Význam a postavení ženských spolků ve společnosti první Československé republiky*. S. 163-178. In: ŠTAIF, J., ČECHUROVÁ, J. (ed.) *K novověkým sociálním dějinám českých zemí VI*. Praha, 2004.

²²⁵ HUDEC, G. *Vysoké školy a studentské organizace v třicátých letech*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 42.

²²⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *O stavovské uvedomenie*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 18. 1. 1934. S. 20.

²²⁷ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 53.

²²⁸ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 63.

študentská frakcie) a *Spolek socialistických akademikov*. V Praze byla pro slovenské studenty vybudována Štefánikova kolej a ze spolků zde působily především pravicový *Detvan* nebo ľudácký *Považan*.²²⁹

Německé studentské spolky v Praze, o kterých již byla řeč v souvislosti s antisemitskými náladami na Německé univerzitě tvořily další důležitou součást pražského studentského života. První německé studentské spolky vznikly v českých zemích již v roce 1817, jednalo se o pravicové buršenshafty, které ale byly tzv. karlovarskými reskripty roku 1819 zakázány. Až roku 1848 mohl vzniknout *Lese- und Redehalle*, dále fungovaly, v úvodu této kapitoly zmíněné, buršenshafty s germánskými názvy (*Teutonica, Arminia* atd.) a vedle nich se do popředí dostaly v 90. letech 19. století založené a spolu soupeřící *Germania* a katolická *Akademia*. V období První republiky měly německé studentské spolky podobné organizační struktury jako jejich české protějšky, existoval *Všeobecný studentský výbor* (*Algemeiner Studentenausschuss*), ve kterém byly sdruženy tři skupiny německého studentstva – největší zastoupení měla skupina nacionalistická, poté skupina liberální a nakonec socialistická. *Všeobecný studentský výbor* se však po antisemitských bouřích na Německé univerzitě v roce 1922 rozpadl. Ve třicátých letech v Praze a Brně existovaly, zjednodušeně řečeno, nacionalistické *Německé vysokoškolské studentstvo* (*Deutsche Hochschüllerschafft*), liberální *Lese- und Redehalle* a Sdružení socialistických akademiků (*Die Vereinigung sozialistischer Akademiker in Prag*). Studentská organizace přidružená k DNSAP *Nazional-sozialistischer Studentenbund* úzce spolupracovala s *Německým vysokoškolským studentstvem* a po zakázání DNSAP roku 1933 splýnula s organizací Konráda Henleina.²³⁰

V Praze působily také spolky jinonárodních studentů, studovali zde především Jihoslované, Lužičtí Srbové nebo Poláci, z jejichž spolků je možné zmínit například bulharský *Sedljanka*, centrální *Jugoslavijska akademsko družstvo* nebo polské *Życie*. Maďarské studentstvo se v ČSR organizovalo ve spolku *M.A.K.K.* Ruská a ukrajinská emigrace přispěla k založení *Ústředního svazu podkarpatoruských studentů*, jehož nejvýznamnějším členským spolkem bylo kulturně zaměřené *Vozroždenije*.²³¹

Studentské spolky se vyznačovaly také vydáváním časopisů nejrůznějšího charakteru. Vycházely prakticky po celé ČSR, ale bohužel byl jejich hlavním rysem velice krátký život.

---

²²⁹ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 86.

²³⁰ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 92-93.

²³¹ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 111-112.

To souviselo hlavně se střídáním studentských generací a s nedostatkem financí. I přesto jsou pro nás studentské časopisy důležitým pramenem pro poznání toho, jak tehdejší studenti mysleli nebo jakým otázkám ať politickým, sociálním, či kulturním přikládali větší nebo menší význam. Občas v těchto časopisech vycházely prvotiny budoucích literárně činných autorů. ÚSČS vydával až do roku 1936 *Studentský věstník*, poté jeho funkci převzaly *Studentské noviny*, a když se ve vedení ÚSČS prosadila levice, začala vydávat *Bulletin*, zatímco pražská pobočka ústředního spolku vedená pravicí vydávala *Zprávy SČS*. Odborné časopisy vydávaly jednak *Všehrd* – časopis se stejným názvem zabývající se právní vědou, jednak technické spolky – časopis *Technik*. Z politických studentských časopisů zmiňme národnědemokratického *Národního studenta*, agrárníckou *Brázdu*, národně-socialistickou *Volnost* a sociálnědemokratický *Úder* a později *Útok*. Komunistický studentský tisk prodělal řadu změn, na přelomu dvacátých a třicátých let nedisponovali komunističtí studenti dokonce žádným časopisem, poté co ve dvacátých letech vydávali *Avangardu*. Ve třicátých letech vydávala Jednota nemajetného a pokrokového studentstva, kde měli komunisté silné zastoupení, nejprve časopis *Blok* a poté *Nástup*. Na podzim roku 1935 začaly vycházet levicové fakultní časopisy *Paragraf* (právnícká fakulta), *Roentgen* (Lékařská), *Rozbor* (filozofická a přírodovědná) a *Hej rup* (technika). Z katolického prostředí pochází středoškolský časopis *Jitro* s přílohou *Raport* vydávanou Ústředím katolického studentstva. Evangeličtí studenti sdružení v YMCE vydávali *Křesťanskou revue* a židovský spolek *Kapper* vydával časopis nesoucí stejný název jako jeho vydavatel. Vedle zmíněných časopisů existovalo velké množství periodik krajinských a mimopražských studentských spolků. Z německého prostředí pochází například pravicový *Sudetendeutsche Hochschul-Korespondenz* nebo silně levicový *Deutsche Studentenzeitung*. Prostor pro vyjádření nacházeli studenti i v jednotlivých periodikách politických stran s tím, že strany pravicové věnovali studentským rubrikám tradičně více prostoru než strany levice.²³² Na závěr si ukažme, co studentské spolky podle vlastní inzerce primárně nabízeli svým členům. *Spolek československých mediků v Praze* například nabízel na zadní straně členských přihlášek studentům v roce 1925 tato práva: „Vypůjčiti si knihy ke studiu v knihovně S. Čs. M. (největší lékařská knihovna v republice). Přečísti si časopisy odborné i politické v čítárně S. Čs. M. od 8 do 21 hodin večer. Studovati nerušeně po celý den ve spolkové studovně. Kupovati archy, přednášky vydané spolkem pro členy/.../ Všechny ostatní knihy a učebnice lékařské, pitevni

---

²³² HUDEC, G. *Vysoké školy a studentské organizace v třicátých letech*. In: *Za lepší svět*. GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. Praha, 1963. S. 51-55.

*příbory, pláště, plesimetry se slevou 10 % u tajemníka spolku v hodinách úředních. Býti podporován, jsi-li nemajetným ,Podpůrným fondem Purkyně‘.*²³³

Ve studentských spolcích se však studenti mohli setkat i s různými názorovými postoji a politickými tezemi, což bylo obzvlášť lákavé pro mladé nastupující posluchače vysokých škol, kteří tak mohli poprvé přičichnout k „politickému“ životu. Ten se ve studentských spolcích alespoň částečně odehrával jak ve formě bojů spolkového vedení se svou opozicí, tak například ve vyjádřeních zprostředkovávajících mladým lidem různé politické myšlenky.

---

²³³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 554, SČM – žádosti. *Členský lístek na rok 1925/26.*

4. Numerus clausus: Otázka nacionalismu

„Prohlašuji, že bych viděl nejkrásnější demonstraci v tom, kdybychom my, jak zde stojíme, mladí poctiví hoši na té pravici, stáli tak i v celém našem veřejném životě. A přál bych si, abych mohl právem zakončiti celou svoji řeč jedním heslem, které se sice stalo heslem jedné skupiny, které dnes převzala většina skupin nacionalistických, a o kterém bych si přál, aby ho bez ohledu na politické přesvědčení převzaly všechny vrstvy, přál bych si, abychom mohli všichni volati do celé republiky to nejsvětější, co cítíme, to velké naše heslo ‚Nic než národ.‘ /Opakované hlasy: Nic než národ.‘ - Výkřiky. Hluk.“²³⁴

Český nacionalismus z období První republiky je velmi často představován jako bezprogramový, stojící zcela na okraji politického spektra a neohrožující vnitřní bezpečnost státu.²³⁵ I svými současníky z řad prvorepublikové inteligence byl chápán podobně. Karel Čapek jej v roce 1933 například neodmítal jako ideologii, ale požadoval u něj jistý hlubší „duchový“ nádech a pragmatický program, který však u českých nacionalistů nenacházel.²³⁶ Nicméně je nepopíratelné, že na počátku dvacátých let i osobnosti jako právě Karel Čapek nebo Ferdinand Peroutka nacionalismus chápali jako vysokou hodnotu. Peroutka například v roce 1923 zdůrazňoval, že „každý zdravý národ je nacionalistický“, jinak by si nezasloužil místo mezi národy světa, a oceňoval podobu českého nacionalismu: „Ostatně realisticky pozorováno, je nutno říci, že to vcelku s naším lidovým nacionalismem není tak zlé: všude v okolních státech je lidový nacionalismus vypjatější, zuřivější, chtivější.“²³⁷ Vývojové tendence českého nacionalismu a fašismu v druhé polovině dvacátých a na počátku třicátých let však vedly svou bezkonceptností a protikladností²³⁸ tyto kulturní osobnosti k přehodnocení jejich stanovisek. Nespatřovaly v nich sice velké nebezpečí, ale dobře si uvědomovaly, že každý nacionalistický projev umocněný složitou hospodářskou situací přispíval k zhoršení vztahu mezi národy státu. Připomeňme jen, že největší akcí českých fašistů sdružených v *Národní obci fašistické* vedené Radolou Gajdou, byl tzv. židenický puč

²³⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všeherd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Zápis valné hromady Všeherdu konané 28. 11. 1934. S. 134

²³⁵ PASÁK, T. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha, 1999. S. 82-96.

²³⁶ ČAPEK, K. *Odkud vane vítr*. Přítomnost, 7.6.1933, č. 23, roč. 10. S. 362-364.

²³⁷ PEROUTKA, F., BOHDAN, D (ed.) *O věcech obecných: výbor z politické publicistiky I*. Praha, 1991. S. 84-86.

²³⁸ GREGOREVIČ, M. *Kapitoly o českém fašismu*. Praha, 1995. S. 61.

z ledna 1933, který byl ale okamžitě potlačen a stal se pouze drobnou epizodou v dějinách První republiky.²³⁹

Jak již bylo naznačeno v úvodních částech této práce, nacionalismus ve studentském hnutí určitým způsobem rezonoval, skupiny tzv. národních studentů stály ve třicátých letech v čele největších studentských fakultních spolků (SčSM a *Všeherd*), do roku 1935 vedly i organizaci ústřední (ÚSČS) a v pražském centrálním svazu (SČS) se v čele udrželi až do konce zkoumaného období. Je celkem snadné konstatovat, jak dále uvidíme, že velký vliv na radikalizaci nacionalistických postojů u českých studentů měla jejich hmotná tíže způsobená hospodářskou krizí a především špatné vyhlídky na budoucí uplatnění v oboru v době obrovské nezaměstnanosti inteligence. Jak se ale nacionalismus u studentů projevoval? Proti komu se tímto způsobem vymezovali? A jak silně vůbec ve studentském hnutí rezonoval? To jsou otázky, které se budeme snažit zodpovědět v následujícím rozboru nacionalistických projevů u českých studentů. Svůj postoj k národu vyjádřili však i zástupci spolků levicových, což je předmětem závěru této kapitoly, a důležité místo v celé práci zaujímá vztah českých studentů k jejich německým kolegům z řad československých občanů německé národnosti (nikoliv cizincům), který bude následně také rozebrán. Domníváme se, že české a německé studentské prostředí v Praze bylo i přes různé stereotypy hovořící o nevráživosti Čechů a Němců v ČSR v zásadě oddělené a že nacionalistická ideologie nezasáhla české studentské hnutí v takové síle, jak by se mohlo na první pohled zdát.

4.1. Spolkové stanovy

Prvním prostorem pro sledování nacionalistických tendencí ve studentských spolcích jsou spolkové stanovy. Jednalo se vždy o zhruba patnáctistránkovou tištěnou brožuru, jejíž znění bylo upravováno na valných hromadách spolku, ale především na schůzích správního výboru, takže ve sledovaném období některé spolky vydaly své stanovy několikrát aktualizované. Správní výbor, který byl na základě poměrného volebního systému celý v rukou „národních“ či „pokrokových“ studentů, tak měl možnost upravovat zejména podmínky přijetí a vyloučení členů spolku, čímž disponoval poměrně velkou mocí a často se kvůli tomu dostával pod palbu opoziční kritiky. Pro naši práci je ovšem důležité zmínit, že takto zvolený orgán představoval reprezentanta valné většiny členů-studentů, kteří ho volili a jeho rozhodnutí podporovali.

---

²³⁹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 142-146.

Významné postavení správního výboru nám potvrdí také pohled na procentuální zastoupení studentů jednotlivých fakult v jejich spolcích, jak již bylo naznačeno v úvodní kapitole o studentských organizacích. Největší zastoupení posluchačů ve spolcích vykazovaly spolky s pravicovým vedením. V roce 1931 tak největší fakultní spolek právnícký *Všehrd* sdružoval zhruba 60% fakultních studentů a druhý největší *Spolek československých mediků v Praze* pak zhruba 40%. Dodejme, že v čele obou spolků stál správní výbor složený z „národních“ kandidátek. Členové levicového *Spolku posluchačů filosofie* naopak představovali pouze cca 30% posluchačů Filozofické fakulty UK.²⁴⁰ Z uvedených čísel je patrné, že správní výbory *Všehrd* a *SČsM* byly skutečně vrcholným studentským orgánem, který vyjadřoval vůli většiny studentů z fakulty, protože i ti, kteří se z různých důvodů nestali členy spolku, se zúčastňovali jeho akcí.

Nejvýznamnější změny spolkových stanov související s tématem této kapitoly se ve třicátých letech odehrály právě u spolků vedených „národními“ studenty. *Spolek československých mediků v Praze* ve svých stanovách postupně stupňoval národnostní nároky na své členy. Hlavním účelem spolku bylo sjednocení všech posluchačů a posluchaček lékařské fakulty v hájení jejich zájmů studijních, vzdělávacích, podpůrných a stavovských, přičemž tito posluchači museli vyhovovat ustanovením o členství, která statut člena spolku jasně vymezovala. Činnými členy spolku mohli být studenti a studentky s československým občanstvím, které přijal správní výbor spolku, i když ještě podle stanov z roku 1930²⁴¹ se mohl stát činným členem i cizinec slovanské národnosti. Od října roku 1933 se cizinci mohli stát pouze členy hospitujícími²⁴², ovšem pouze ti se slovanským původem.²⁴³ Tato skutečnost byla nejvíce zaměřena proti imigrantům z Německa a Rakouska, kterým naopak, jak uvidíme v další části kapitoly, pomáhali studenti levicovní. Spolkové stanovy českých studentských spolků v Praze se nemusely v souvislosti s omezováním počtu členů jiné národnosti vymezovat vůči československým Němcům, protože jejich počet na českých fakultách v Praze byl naprosto zanedbatelný²⁴⁴ (opačně byla situace pochopitelně obdobná). Proto se ve

---

²⁴⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton A 300, ÚSČS – stav členstva.

²⁴¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 248 – ÚSČS – stanovy studentských spolků. *Stanovy spolku československých mediků v Praze*, Praha, 1930. S. 2.

²⁴² Tj. členové národních spolků ve svém státě.

²⁴³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 120, Spolek československých mediků v Praze – stanovy. *Stanovy Spolku československých mediků v Praze*. Praha, 1933. S. 1-2.

²⁴⁴ V akademickém roce 1928/29 bylo například na Lékařské fakultě UK zapsáno podle národnosti 1540 Čechoslováků, 259 Židů, 80 Rusů, 44 Ukrajinců, 33 Maďarů, 24 Jihoslovanů (Srbové, Chorvazi, Slovinci), 18

stanovách spolků s „národním“ vedením dočítáme pouze o omezení v přijímání cizinců, kteří naopak z různých důvodů, zmíněných v úvodní kapitole o studentech v První republice, Prahu ke svým studiím vyhledávali.²⁴⁵

V zápisu ze schůze SČsM konané dne 8. října 1933 se již při debatě o počtu členů spolku explicitně dozvídáme, že „cizinci a židé zásadně nepřijímáni.“ (Mělo se však jednat pouze o Židy-cizince.) Obdobným tónem zní další část zápisu přinášející záznam o slibu polského konzulátu ve Varšavě, že studijní vízum do ČSR nedostane žádný polský Žid a těm stávajícím bude odebráno. Stejně tak se na této schůzi začal vyostřovat i vztah vedení spolku k přijímání studentů slovanské národnosti. Slované mohli být podle stanov členy spolku řádnými i hospitujícími, ale na této schůzi již dochází k ujednání o jejich odlišování. O členství ve spolku se tou dobou ucházeli čtyři Jihoslované, kteří spolek ještě žádali o zasazení se za snížení cizineckých tax pro studenty, které byly právě pro akademický rok 1932/33 (i z podnětu mediků²⁴⁶) zvýšeny.²⁴⁷ Správní výbor na jedné straně schválil jejich přijetí i snahu o snížení zmiňovaných tax (pouze u Slovanů), na straně druhé však přijal návrh na již zmíněnou změnu stanov ve smyslu, že členové-cizinci slovanské národnosti budou v budoucnu pouze členy mimořádnými (hospitujícími) a jejich spolkové legitimace budou odlišeny razítkem „Cizinec“. „Návrh: Koupit razítko „Cizinec“ a červený polštářek. Návrh schválen.“²⁴⁸ Na následující schůzi 18. října 1933 bylo ještě poukázáno, že studenti-cizinci slovanské národnosti byli na fakultu přijati děkanem po bedlivém prohlédnutí jejich dokumentů při zápisu. Nic tedy nebránilo tomu, aby byli tito studenti přijati i do SČsM, i když opatrnost a narůstající vymezování se i vůči slovanským studentům, kteří byli ve dvacátých letech spolkem celkem vítáni, jsou zde již patrné.²⁴⁹

Stanovy SČsM dále říkaly, že spolek měl také pěstovat vzájemnost mezi československými mediky vůbec a s mediky cizinci zejména slovanské národnosti. Zánik členství byl dán poměrně obecně, v čemž můžeme spatřovat jistý prostor pro „výběr“ členů.

Poláků, 18 Rumunů a 10 Bulharů. In: AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1928-1929. S. 3.

²⁴⁵ HAVRÁNEK, J.- POUSTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 595-613.

²⁴⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1931-32. S. 2.

²⁴⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Vznik, organizace a program Jednoty nemajetných a pokrokových studentů*. In: *Informace novým vysokoškolákům*. 1933. S. 7.

²⁴⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM dne 8. října 1933.

²⁴⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM dne 18. října 1933.

Členové spolku mohli být vyloučeni správním výborem nebo dvoutřetinovou většinou přítomných na valné hromadě za „*hrubé porušení stanov nebo spolkového usnesení a nebo i pro jednání neslučitelné s akademickou ctí.*“ Stejně jako rozhodnutí o přijetí členů bylo v kompetenci správního výboru i jejich vyloučení.²⁵⁰ Na počátku akademického roku 1937/38 nepřijal správní výbor *Spolku československých mediků* mezi své členy několik židovských a komunistických studentů. Tato skutečnost vyvolala bouřlivou reakci levicové opozice v SČsM, jež skončila až po zářijových událostech roku 1938.²⁵¹ Pražský *Svaz československých studentů* se v roce 1938 kvůli podobným paragrafům svých stanov dokonce dostal před smírčí soud ÚSČS, který měl osvětlit výklad jejich osmého paragrafu hovořícího o přijímání členů do spolku. Smírčí soud nakonec potvrdil, že do SČS mohou být přijati pouze studenti mající občanství Československé republiky. Pochopitelně po splnění tohoto předpokladu měl opět rozhodující slovo správní výbor, čímž můžeme opět demonstrovat jeho význačné postavení ve studentském hnutí.²⁵²

SČsM byl v této otázce nejradikálnější. Pravicové vedení ale bylo také v právnickém *Všehrdu*. Jeho stanovy z roku 1931 však neunesly explicitně vyjádřený nacionalistický osten, neboť nebránily vzniku členství z národnostních důvodů. Členem mohl být jakýkoliv student fakulty, jehož přijetí ale musel schválit správní výbor spolku.²⁵³ Situace se ale v průběhu třicátých let měnila i zde.

Správní výbor o přijímání členů podle stanov rozhodoval i u spolků s vedením levicovým jako například u *Spolku posluchačů filosofie*, tam však k žádnému stupňování podobných nacionalistických tendencí nedocházelo.²⁵⁴ Naopak nejliberálnějším byl v tomto ohledu například *Spolek posluchačů zeměměřičského inženýrství v Praze*, jehož stanovy říkaly, že řádným členem spolku se mohli „*státí všichni posluchači zeměměřičského inženýrství bez rozdílu národnosti a náboženství.*“²⁵⁵

---

²⁵⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 120, Spolek československých mediků v Praze – stanovy. *Stanovy Spolku československých mediků v Praze*. Praha, 1933. S. 1-2.

²⁵¹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1937-1938*. S. 19.

²⁵² AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. *Zprávy SČS*, duben 1938, roč. 6, S. 5.

²⁵³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 248 – ÚSČS – stanovy studentských spolků. *Stanovy Spolku československých právníků Všehrd v Praze*. Praha, 1931. S. 2.

²⁵⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 248 – ÚSČS – stanovy studentských spolků. *Stanovy spolku posluchačů filosofie Univerzity Karlovy*. S. 2.

²⁵⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 248 – ÚSČS – stanovy studentských spolků. *Stanovy Spolku posluchačů zeměměřičského inženýrství*. S. 2.

4.2. Čeští studenti medicíny v čele studentských nacionalistických požadavků

Jak se projevovalo stupňování nacionalistických snah ve studentských spolcích mimo oblast stanov? Jaké tendence se poté mohly stát základem pro „fašizaci“ větší části českých studentů po podpisu Mnichovské dohody? To bude již otázkou kapitoly věnující se přímo prvním pomnichovským dnům, zde se ale proto musíme zaměřit na studentský nacionalismus v letech 1929-1938. Ten se v Praze objevoval především u pravicových spolků českých právníků a mediků, z jejichž řad následně pocházelo i vedení SČS a do roku 1935 i ÚSČS, takže se s nacionalistickými požadavky můžeme setkat i zde.

Všechny spolky s „národním“ vedením za své čestné členy postupně přijímaly nejvýznamnější osobnosti české pravice, které jim za toto projevení cti upřímně děkovaly. Jednalo se konkrétně například o Františka Mareše či Karla Domina, o nichž dosluhující starosta SČsM Oldřich Vyleta ve svém posledním referátu v roce 1934 řekl toto: „*Vzpomínám jednoho ze světél dosud žijících, jména našeho protektora prof. Dr. Františka Mareše, s nímž pevně věřím ve vítězství myšlenky národní, která vzbudila a osvobodila národ i stát, protože nám byla vlastní. Padne-li ona, padne i národ!*“²⁵⁶ SČsM se také snažil v roce 1933 prosadit Františka Mareše za čestného člena *Ústředního svazu československého studentstva*,²⁵⁷ což se mu podařilo, a František Mareš se tak v únoru 1933 stal třetím čestným členem ÚSČS po TGM a Ernstu Denisovi.²⁵⁸ Vztah pravicových studentů k osobnostem politické scény je možné sledovat i na základě seznamů pozvaných na různá shromáždění studentských organizací. Mezi pozvanými, kteří se dostavili na 65. řádnou letní valnou hromadu *Spolku československých mediků v Praze* konanou 24. května 1932, byli například poslankyně Vetrová – Bečvářová za stranu národně demokratickou, poslanec Moudrý za národní socialisty, poslanec Chloupek za stranu republikánskou, dále studentský kolega Mička zastupující zároveň pravicově laděné spolky *Všehrd* a ÚSČS a za spolek zubních lékařů Dr. Černý. Mezi pozvanými byl také profesor Josef Pekař, který se však valné hromady nezúčastnil. Vřelý vztah měli pravicoví studenti i k básníkovi, politikovi a horlivému vlastenci Viktoru Dykovi, jehož ženě při smrti manžela v roce 1931 vyjádřili nejhlubší soustrast a s láskou a úctou se hlásili k příkladu básníkovi obětavé práce pro národ, což bylo

²⁵⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1934 – 1935. S. 5.

²⁵⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938.

²⁵⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1932-33. S. 4.

pro Zdeňku Dykovou pochopitelně útěchou.²⁵⁹ V neposlední řadě pravicoví studenti oslavovali také Karla Kramáře, kterého srovnávali s TGM.²⁶⁰

Rok 1929 můžeme chápat jako skutečný přelom a tečku za „poklidnými“ dvacátými lety. Tuto domněnku nám svými slovy potvrdil přímo starosta SČsM Zdeněk Balcar ve svém referátu otištěném ve *Výroční zprávě SČsM v Praze za rok 1928/29*. Sám starosta spolku podotkl, že „otázka cizinecká na naší fakultě zdánlivě upadla v zapomnění.“ Poměr cizinců na celkovém počtu posluchačů lékařské fakulty v průběhu dvacátých let skutečně klesal, až se situace změnila právě v roce 1929. „*Kritický stav*“ přeplněnosti fakult způsobený „*enormním návaem cizinců ze sousedních zemí, kde byl zaveden numerus clausus*“, však přivedl spolek nejen k vytvoření statistiky zabývající se počty cizinců na Lékařské fakultě UK v průběhu dvacátých let,²⁶¹ ale také vyvedl mladé mediky a jejich studentské kolegy (i z řad německých studentů) k demonstračním průvodům ve dnech 19. – 23. listopadu 1929, při kterých studenty podpořilo jak vedením univerzity i fakulty, tak pražská veřejnost. Starosta spolku dále deklaroval, že spolkové vedení nehodlá ze svých požadavků na snížení počtu cizinců a zpřísnění podmínek pro přiznání státního občanství²⁶² přednesených ministru školství a národní osvěty a ministru vnitra nikterak ustoupit.²⁶³

Čím „národní“ medicí odůvodňovali své požadavky zaměřené proti cizincům? V rezoluci Valné hromady *Spolku československých mediků* konané 27. listopadu 1930 v histologickém ústavu můžeme vidět s jakými požadavky vstupoval spolek do třicátých let dvacátého století. Členové spolku reflektovali své studijní podmínky jako velice těžké a stěžovali si na „*nemožnost dostatečné přípravy na budoucí zodpovědné povolání lékařské*.“ Jako nápravu tohoto stavu požadovali vybudování lékařských ústavů, větší prostor pro prázdninové praxe mediků, zkrácení vojenské služby a především „*zpřísnění zákona na ochranu domácí práce*“, aby byla zabezpečena existence příslušníků československého státu. S tímto bodem se také pojil požadavek na úplné odstranění laiků z lékařské praxe, kteří

---

²⁵⁹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938.

²⁶⁰ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis výborové schůze SČsM dne 7. března 1932.

²⁶¹ Poměrný počet cizinců na Lékařské fakultě UK vzhledem ke studentům československé státní příslušnosti činil v akademickém roce 1928/29 21%, tj. 421 cizích státních příslušníků z celkového počtu 2035 studentů zapsaných v zimním semestru. Pro dokreslení dodejme, že v zimním semestru akademického roku 1921 byli studenti-cizinci zastoupeni na lékařské fakultě 41,8 %. In: AUK, Všešstudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1928-1929. S. 3.

²⁶² AUK, Všešstudentský archiv, karton V 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1929-1930. S.

²⁶³ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1928-1929. S. 5-6.

absolventům lékařské fakulty, stejně jako cizinci, brali možnost budoucího uplatnění v oboru.²⁶⁴ Ve *Výroční zprávě Spolku československých mediků* ze stejného období hodnotil starosta spolku Jiří Moudrý události akademického roku 1929-1930 z pohledu spolkové činnosti. Nejvýznamnější problém, jehož popis zahrnul do svého referátu, viděl v „*hrozícím i faktickém přílivu cizinců*“. Na druhou stranu zmínka o rozvíjení spolupráce se slovanskými spolky mediků a s kongresem *Malé studentské dohody*, ve které starosta SČsM spatřoval „*trvalé, rozvíjející se spojení a nejlepší přátelské vztahy se slovanskými kolegy*“, svědčí o tom, že čeští „národní“ studenti se na počátku třicátých let stavěli ke svým slovanským kolegům se silnou náklonností, která se však, jak jsme ve spolkových stanovách viděli, postupně změnila v jistou obezřetnost.²⁶⁵ Podobné požadavky českých studentů pocházející z roku 1930 ukazují, že hospodářská krize, která Československo zasáhla s největší intenzitou až o něco později, nebyla hlavním spínačem studentské nespokojenosti, i když ji pochopitelně silně prohloubila.

Vedení spolku mediků v dalších letech otázku omezení cizinců studujících na československých vysokých školách nadále připomínalo a stupňovalo požadavky s ní spojené. V roce 1932 si starosta spolku Oldřich Měšťánek například posteskl, že i přes přízeň Lékařské komory měly státní orgány jiný názor na omezení počtu lékařů-cizinců v ČSR, protože se nepodařilo prosadit požadavek na zpřísnění podmínek pro získání státního občanství. Spolek mediků jeho starosta hodnotil jako organizaci, která „*ideály národní držby*“, ale zároveň se nenechává strhnout „*k fanatickému vlastenectví, které dosud vždy končilo politikařením*“.²⁶⁶ Následně však poznamenal, že SČsM našel „*veliké pochopení*“ u „*vzácného přítele čsl. studentstva, prof. dr. Domina*“ tehdejšího rektora Univerzity Karlovy,²⁶⁷ což byl krok vedoucí k zmiňovanému „politikaření“, které zasáhlo studentské hnutí při tzv. insigniádě v roce 1934, za jejímž propuknutím stál právě Karel Domin.

Stupňování nespokojenosti mediků vyjadřovala i zjištěná skutečnost, že studenti-cizinci, kteří nebyli přijati na lékařskou fakultu, začali studovat na farmácii a po prvním odstudovaném semestru hojně přecházeli na fakultu lékařskou, což pro ně bylo jednodušší než na ní být přijati.²⁶⁸ Přijímání studentů ze zahraničí totiž bylo profesorským sborem Lékařské

---

²⁶⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

²⁶⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1929-1930. S. 2.

²⁶⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis 65. řádné letní valné hromady Spolku československých mediků v Praze dne 24. května 1932.

²⁶⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1932-33. S. 2.

²⁶⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1931-32. S. 2.

fakulty UK lehce omezeno již v roce 1931. S odstupem dvou let si tento stav vedení SČsM pochvalovalo, ale kritizovalo politiku ministerstva vnitra, které těmto studentům udělovalo bez větších problémů státní občanství. Jedinými zahraničními posluchači, které spolek mediků vítal, bylo „několik milých bratří slovanských.“ I když profesorský sbor LF reguloval počty přijatých cizinců, přesto nemůžeme hovořit o *numeru clausu*, jak byl aplikován v jiných zemích a jak po něm spolek mediků volal. Omezení přístupu na fakultu se totiž nevztahovalo plošně na určitou skupinu osob, ale vedení fakulty jen více využívalo svou pravomoc rozhodnout o celkovém počtu přijatých posluchačů. Na druhé straně byl SČsM podle slov svých jednatelů vždy jasně pro zavedení *numeru clausu*, co se týče cizinců, vždy byl pro „radikální“ snížení jejich počtu a to „zejména proto, že k nám chodili lidé, kteří se doma nedostali na universitu pro svoje špatné kvality.“ Z podobného důvodu se vedení spolku nebálo, i když ojedinele a bez úspěchu, mířit i do řad studentů s československým občanstvím. V roce 1933 vystoupilo s požadavkem zavedení „výběrového *numeru clausu*“ – jakýchsi přijímacích zkoušek.²⁶⁹ Ve snaze omezit přístup cizinců na československý trh práce vystupoval SČsM s vyhlídkou budoucího zaměstnání svých členů ruku v ruce s pravicově zaměřenou československou Lékařskou komorou, jejíž představitelé ubezpečovali studující mediky, že budou „vždy houževnatě brániti praktikování cizinců u nás a dle svých možností hájiti zájmy čsl. lékařstva.“²⁷⁰

Roku 1933 již *Spolek československých mediků*, konkrétně jeho starosta Josef Hera, začal skloňovat pojem nacionalismus v souvislosti s dobou „*ideového tápání a hospodářské bídy*“.²⁷¹ Na tomto základě se poté jednatelé Oldřich Vyleta a Josef Vavřinec snažili nastínit, jaké ideologické tradice bude vedení spolku v těžkých dobách hospodářské deprese a sociální nejistoty následovat. Spolek měl stále hájit stejně zájmy „*stavovské jako národní, jež jsou nutny, aby národ neupadal, ale vzkvétal.*“²⁷² I přes tato slova nebyla až do tzv. insigniády v roce 1934 nikdy řeč o československých Němcích a ani po této události se vztah k nim ze strany českých studentů nijak neradikalizoval. Větší inklinace k vlastnímu národu však byla s vrcholící hospodářskou krizí patrná ve většině prohlášení SČsM. Výroční zpráva za rok 1933/34 toho byla jasným důkazem, když sama úvodní zpráva starostova začala netypicky citátem. Byla otištěna slova Karla Havlíčka Borovského: „*Dříve lidé pro svůj národ umírali,*

---

²⁶⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1932-33*. S. 3.

²⁷⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Zprávy SČS*, 25.6.1933, roč. 1., č. 4-6. S. 6.

²⁷¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1932-33*. S. 2.

²⁷² AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1932-33*. S. 2.

my však pro něj chceme žít a pracovat.“ Vedení spolku tak se stále přibývajícím intenzitou deklarovalo povinnosti a cíle spolku nejen jako odborové, ale především jako národní.²⁷³

Tento apel se snažili posluchači medicíny přenést i mezi středoškolskou mládež, když ve středoškolském čísle listu československých mediků a jejich přátel *Medický svět* z 8. června 1936 nabádali abiturienty, aby si při vstupu na vysokou školu byli vědomi, že „úspěch jednotlivce v kterémkoliv úseku životní práce je úspěchem celého československého národa.“²⁷⁴

Celá nacionální rétorika dosáhla svého nejostřejšího vrcholu, jak uvidíme na jiném místě, po podepsání Mnichovské dohody. Do Spolku československých mediků byl novými stanovami zamezen přístup Židům a za „roduvěrné“ považovalo vedení spolku pouze Čechy, Slováky a Rusíny.²⁷⁵ Je velice zajímavé, že stejně radikálně vystupovali v roce 1937 také karpatoruští studenti, kteří chtěli, aby „bylo poraženo bolševictví a zvítězil radikální nacionalismus a slovanství.“ Velký a opakovaný důraz na boj proti bolševismu byl u podkarpatských studentů přirozený z hlediska jejich regionálního původu. Identitou podkarpatoruských studentů se zabývá kapitola o rezolucích ÚSČS, nyní jen zmiňme a zdůrazněme jejich vřelý vztah k Čechům a Slovákům, s nimiž chtěli sdílet a budovat demokratický slovanský stát.²⁷⁶

4.3. „Národní Všehrd“²⁷⁷

Nový starosta Všehrdu Jindřich Smolek zvolený na valné hromadě roku 1933 ve svém programovém prohlášení uvedl, jaký vztah by měl mít československý student ke své vlasti. „Spolek takového významu jako Všehrd, nesmí býti v otázkách národních bezbarvý. Odmítám teorii, že náš stát je státem národnostním a ne národním.“²⁷⁸ Starosta spolku dále sice mluvil spíše o revizionistických snahách, čímž mířil především za hranice republiky, ale jeho důraz

---

²⁷³ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1933-34. S. 2.

²⁷⁴ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM - protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5. S. 1.

²⁷⁵ AUK, Všešstudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1937-1938. S. 28.

²⁷⁶ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 285 - JNPS - drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Československým kolegům!* 23. listopadu 1937.

²⁷⁷ Takto podepisovalo vedení Všehrdu své agitační letáky. In: AUK, Všešstudentský archiv, karton B 285 - JNPS - drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Na slabost vlády odpoví národní Všehrd*. 1936.

²⁷⁸ *Spolkový věstník*. 6. 12. 1933, roč. 1, č. 5. S. 28. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, Všehrd - Studentský věstník 1933-37.

kladený na charakter československého státu jako státu národního již korespondoval s rétorikou českých nacionalistů. Nicméně stále nelze říci, že by právnický spolek vystupoval proti československým občanům jiné národnosti. Do *Všehrdy* sice neměli být v budoucnu přijati posluchačů práv maďarské národnosti, stejně jako slovenští studenti nebyli přijímáni do fakultních spolků v Maďarsku, ale i tento požadavek byl vyvolán podněty z ciziny a nikoliv nacionalistickým rozpoložením mladých právníků. Valná hromada *Všehrdy* dále žádala československou vládu o zrušení jedné německé techniky v zemi, což odůvodňovala jednak neodpovídajícím poměrem mezi počtem německých technik v ČSR a počtem obyvatel, jednak „*prokázanou činností protistátní jejich posluchačů*“²⁷⁹. (Jedním ze sedmi odsouzených v procesu s nacistickou organizací *Volkssportem* v roce 1932 byl posluchač německé techniky v Praze Alexander Petermichel.²⁸⁰) To byl také jediný požadavek na omezení německého vysokého školství v ČSR, který byl však veden silně pragmaticky, nikoliv slepě nacionalisticky, přičemž správní výbor *Všehrdy* nakonec tuto rezoluci na svém mimořádném zasedání odmítl.²⁸¹

V podobném duchu se nesla i debata na valné hromadě spolku konané 28. listopadu 1934 v sále Národního domu na Smíchově. Rok 1934 byl ve studentském životě v Praze nabitý událostmi. *Všehrdem* otřásla zpronevěra spolkových peněz a dny těsně před valnou hromadou právnického spolku vyplnily bouře spojené s předáváním univerzitních insignií do českých rukou. Referenti na valné hromadě se pochopitelně dotkly obou zmíněných témat. Většinou jim však posloužila pouze k očerňování druhé strany v rámci politických bojů ve spolku před volbou nového spolkového vedení. Podle zápisu z valné hromady čítajícího 150 stran na stroji psaného textu je patrné, jak valné hromady spolku probíhaly. Na řečnickém pódiu se střídali zástupci „národního“ vedení spolku a jeho levé opozice. Každý referent se věnoval určitému tématu a poté byl za své názory tvrdě napaden opozicí. Předsedající starosta spolku měl neustále napilno, aby zvoněním zklidnil rozvášněné účastníky valné hromady, kteří vždy potleskem a křikem ocenili svého mluvčího a řečníka druhé strany naopak odsoudili dlouhotrvajícím pískotem či křikem. Valná hromada musela být z tohoto důvodu několikrát přerušena, ale, jak ze zápisu vyplývá, nedošlo k žádným nepřekonatelným

---

²⁷⁹ *Spolkový věstník*. 6. 12. 1933, roč. 1, č. 5. S. 29-30. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

²⁸⁰ Více viz KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 122-127.

²⁸¹ K této problematice se vyjádřil například i Spolek posluchačů inženýrství komerčního (AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Výroční zpráva SPIKu za správní rok 1936/37*. S. 2.) nebo pražský SČS (AUK, Všestudentský archiv, karton B 74, SČS – stanovy, výroční zprávy, korespondence, plakáty. *Zprávy SČS*, únor 1935, roč. 3. S. 7.).

problémům. Výše popsany bouřlivý průběh valné hromady studentského spolku, je ještě více uvěřitelný po doplnění počtu účastníků. Při volbě nového starosty spolku bylo odevzdáno 1 049 hlasovacích lístků, což je počet celkem přesně odpovídající počtu účastníků valné hromady. Dodejme jen, že ve volbách, jako v průběhu celých třicátých let ve *Všehrdu*, zvítězila pravice 685 ku 361 hlasům (3 hlasy byly neplatné) a předsedající starosta Jindřich Smolek tak mohl předat slovo svému nástupci Jiřímu Královci.²⁸²

Pro naši práci je ale v tuto chvíli důležitá především ta část zápisu valné hromady, ve které je obsažena řeč kooptovaného člena správního výboru J. Klímy. Jeho slova byla jistě silně ovlivněna událostmi předchozích dnů, nicméně jasně vyjádřila postoj „národního“ vedení *Všehrdu* k nacionalismu. Mladí právníci v první polovině třicátých let skutečně stále více tíhli k nacionalismu, což dokládá například i fakt, že na valné hromadě v roce 1930 otázka národnosti nebo cizinců ještě nebyla řešena vůbec.²⁸³ Ani o čtyři roky později a pod dojmem tzv. insigniády však členové *Všehrdu* neútočili na československé Němce a vystupovali zejména proti studentům-cizincům. Vraťme se však k řeči „*kolegy Klímy*“ z listopadu 1934.

Řečník se snažil především doložit problém rostoucího počtu imigrantů z okolních zemí v Československu. Podle jeho výpočtů bylo 83% všech cizinců v ČSR německé nebo židovské národnosti. Opět se tak můžeme setkat, stejně jako v roce 1929, s vystoupením proti Židům, ale nutno podotknout, že Židům-cizincům. Další slova referenta Klímy na toto téma je pro ilustraci dobré ocitovat: *„Nejsme proti zaměstnávání cizinců. Pokud je to nutné, ale prohlašuji, že protestujeme a nestrpíme, aby se do naší republiky uchýloval každý, kdo ve své vlasti nedovedl nésti odpovědnost za skutky, které dělal, pokud byl ve státě, nestrpíme, aby z našeho státu se dělal cizinecký lág /.../ a aby si každý politický hochštapler myslel, že v Československu najde obživu a zaopatření.“* Z dnešního pohledu silně nacionalistická (v tom pejorativním slova smyslu) a neprozíravá slova vyvolala v sále s „národní“ převahou pochopitelně potlesk a smršť pochvalných výkřiků. V další pasáži se správní výbor (i když jistě ne bezvýhradně celý) ústy svého kooptovaného člena „nekompromisně“ přihlásil k nacionalistickému programu, *„aby se řeklo v našem státě, že jdeme za naším státem, za naši vlastní nekompromisně, do posledního dechu.“* Svou řeč pak referent zakončil, během insigniády hojně využívaným, nacionalistickým heslem *„Nic než národ!“*, které bylo poté

---

²⁸² AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Zápis valné hromady *Všehrdu* konané 28. 11. 1934. S. 148.

²⁸³ Zápis jednání 62. řádné valné hromady *Všehrdu* konané 25. 11. 1930.

sálem opakováno za křiku levicové opozice.²⁸⁴ Zkoumání problematiky nacionalismu ve studentském hnutí však ukázalo, že podobná ostrá slova pravicových studentů nerezonovala ani v celém jejich táboře stejnou silnou, natož pak v celém studentském hnutí První republiky. Jak ukázala zmiňovaná insigniáda, „studentské bouře“ nebyly tak docela studentské a už vůbec nebyly vyprovokovány přímo studenty. Jak na české, tak na německé straně se do čela postavili radikálové, kterým se o vysokoškolském studiu většinou ani nesnilo.

Spolek se ale v následujících letech vydal jasně nacionalistickou cestou, která vyústila v pomnichovskou fašizaci studentů práv. Po 30. září 1938 vedení spolku hovořilo pouze o své víře ve „*svatého genia národa a v jeho věčnou budoucnost.*“ /.../ „*Slibujeme, že jedině své národní tradici věrní zůstaneme!*“ Další slova z podobných projevů, jak ještě uvidíme, také mířila přímo proti Židům, Němcům či Maďarům.²⁸⁵ Již v roce 1935 v programovém prohlášení kandidujícího starosty spolku Antonína Uxi s názvem *Co chci?* se setkáváme s přihlášením se k ideje „*činorodého nacionalismu*“. Důkaz o tom, že v právnickém spolku jeho slova silně rezonovala, bylo jeho následné zvolení starostou, které se opakovalo i následujícího roku.²⁸⁶ Další požadavky právnického spolku přinášené formou letáků nabraly přímo nacionalistický kurz, ve kterém se začaly objevovat i útoky proti československým Němcům, které však byly pouze ojediněle explicitně vyjádřeny. V roce 1936 například „národní“ vedení Všehrdu vyzývalo k boji „*proti provokacím Němců, proti nerozhodnosti vlády, proti rozvrtníkům státu a nepřátelům národa, proti nadpráví menšin, pro národní vládu a silný národní režim, za práva našeho národa v jeho státě.*“²⁸⁷ I v tomto výjimečném případě je však opět nutné dodat, že „*Němec*“ nebyl nijak specifikován, přičemž většina podobných spolkových textů mířila proti Němcům-cizincům.

Pravicové vedení složené především ze zástupců SČsM a Všehrdu stálo také v čele *Svazu československého studentstva*, který byl pražskou pobočkou celorepublikového ÚSČS. Pražský svaz tak zaujímal k cizincům a imigrantům velmi podobná stanoviska jako oba „národní“ univerzitní spolky. Zejména po 31. lednu 1933 byla otázka německé imigrace aktuální i v československém studentském prostředí, takže se k ní ve svém tiskovém orgánu

---

²⁸⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Zápis valné hromady Všehrdu konané 28. 11. 1934. S. 132-134.

²⁸⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, Všehrd – výroční zprávy 1880-1938. 70. výroční zpráva Spolku čl. právníků Všehrd za správní rok 1937/38. S. 1.

²⁸⁶ *Spolkový věstník*. 20. 11. 1935, roč. 3, č. 7. S. 64. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

²⁸⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Na slabost vlády odpoví národní Všehrd*. 1936.

vyjádřil i SČS. Ze „*stanoviska lidskosti*“ bylo pro redakci *Zpráv SČS* samozřejmostí tyto lidi do státu přijmout, když se ale měla zamyslet „*hlouběji*“, tak došla k „*trochu jinému názoru*“. Tento „hlubší“ postoj měl dvě pozice. Jednak emigranti, většinou inteligence, brali práci absolventům československých vysokých škol, jednak v nich SČS viděl především živly „*silně marxismem přesycené*“, což pravicové vedení spolku interpretovalo jako nebezpečí pro republiku.²⁸⁸ Ve stejném duchu organizoval SČS různé manifestační schůze, nejčastěji proti „*zaměstnání cizinců na úkor mladé inteligence naší, pro pensionování přestárých a přesloužilých ve veřejných službách, pro úpravu existenčních poměrů absolventů vysokých škol*“. Zároveň je na tomto místě možné také zmínit, jak velký vliv měly studentské organizace ve veřejném a akademickém životě První republiky, což dokládá skutečnost, že během podobných manifestací byly většinou zastaveny přednášky na všech vysokých školách v Praze, jak se dozvídáme právě s materiálu SČS.²⁸⁹ Pravicový *Svaz československého studentstva* pochopitelně nechyběl ani u snah rektora Domina o předání budov Karolina do českých rukou²⁹⁰ a taktéž z jeho řad vycházela podpora Dominova fašismem inspirovaného návrhu na vytvoření studentských odznaků po „*vzoru zahraničních universit*“, který však nebyl realizován.²⁹¹

4.4. Nacionalismus a levice

Levicoví studenti neustále označovali své pravicové kolegy například za „*fašisty, klerikály a šejdristy*“²⁹², ale jejich vztah ke státu a národu byl, jak ještě uvidíme, zcela kladný. Téměř vždy nadřazovali obranu státu a národa nad jakoukoliv politickou ideologii, přičemž programy jejich organizací nesly velmi často body vyjadřující jejich postoj k národu jako například boj „*za zdravý, kulturně vyspělý a sociálně šťastný národ*“.²⁹³ Jak se ale levicoví studenti stavěli přímo k nacionalistické ideologii a jejímu využívání studenty „národními“?

---

²⁸⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, 25. 6. 1933, roč. 1, č. 4-6, S. 5.

²⁸⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 74, SČS – stanovy, výroční zprávy, korespondence, plakáty. Leták *Kolegyně a kolegové!* zvoucí na manifestační schůzi konanou 30. 5. 1933 na Slovanském ostrově.

²⁹⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 74, SČS – stanovy, výroční zprávy, korespondence, plakáty.

²⁹¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. Dopis rektora Domina SČS ze dne 14. 6. 1934.

²⁹² AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35. Leták *Kolegyně! Kolegové!*

²⁹³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Kadidátka opozice SčSM.

Členové *Sdružení sociálně demokratického studentstva* například tvrdili, že určité prvky z nacionalistické ideologie měl přebírat i socialismus, postupně v něm však měl být nacionalismus vytlačen internacionalismem. I jako sociální demokraté se však studenti podle nacionalismu vytačen internacionalismem. I jako sociální demokraté se však studenti podle vlastních slov mohli cítit jako „*nacionalisté*“, protože jimi vyznávané všelidské, sociální a demokratické hodnoty spatřovali i uvnitř národa československého.²⁹⁴ Levicové studentské organizace jako JNPS také trefně a celkem často srovnávaly jazyk německých nacistických periodik vyjadřujících se ke studentským záležitostem s českými listy pravicových politických stran zabývajících se tématy ze stejného prostředí.²⁹⁵ Jaký byl vztah „pokrokových“ studentů k imigrantům směřujícím do Československa, proti kterým tak houževnatě vystupovali studenti národní?

Levicové studenti prosazovali národnostní snášenlivost v republice a pro zahraniční studenty požadovali stejné podmínky jako měli studenti domácí. Hojně podporovali imigranty z Německa a Rakouska, udržovali čilé styky se studenty jiho- a východoslovanskými a prosazovali i spolupráci se zástupci studentů ze západní Evropy a USA.²⁹⁶ Jediná skupina studentů, která jim z pochopitelných důvodů „ležela v žaludku“ byli ruští a ukrajinští studenti-imigranti. Ti byli jednak z jiného politického tábora než československé levicové studentské spolky, kde hráli významnou roli studenti komunističtí, jednak byla levicovými studenty odmítána rozsáhlá státní podpora těmto imigrantům zaštiťovaná především Karlem Kramářem obdivovaným „národními“ studenty.²⁹⁷ Rozpor mezi pravicovými a levicovými studenty bychom tedy našli především v jejich vztahu k cizincům. Nejen, že každá skupina podporovala imigranty přicházející z jiného státu nebo vyznávající jiné politické názory, nýbrž i intenzita, se kterou „národní“ studenti cizince odmítali, stála zcela v protikladu k tomu, jak cizince naopak přijímali studenti „pokrovní“. Oba tábory se však, až na drobné výjimky, celkem podobně stavěly k problematice soužití studentů českých a německých vysokých škol v Praze.

Vztah levicových studentů k nacionalismu a studentům z řad československých Němců vyjádřil nepřímou předseda sociálního odboru *Spolku posluchačů filosofie* na schůzi

---

²⁹⁴ AUK, Všešudentský archiv, karton A 181 – JNPS – plakáty a pozvánky. *Zásadní politické názory Sdružení sociálně-demokratického studentstva*. S. 8-9.

²⁹⁵ AUK, Všešudentský archiv, karton A 181 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Do boje proti fašismu na vysokých školách!* (květen 1934).

²⁹⁶ AUK, Všešudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Zahraniční studentstvo a ČSR*, 1938.

²⁹⁷ AUK, Všešudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Hospodářská krize a studentstvo*. In: *Informace novým vysokoškolákům*. 1933. S. 17.

správního výboru spolku konané 4. června 1935, když přednesl zprávu ze sjezdu sociálních pracovníků v Boskovicích. Kromě otázek ryze sociálních týkajících se postavení studentstva hovořil referent i o postojích zástupců německých studentů. Ti podle něho nechtěli, aby jejich sociální požadavky poškozovaly studenty československé. Společně pak zástupci českých, slovenských a německých studentů přichystali výzvu ministerstvu školství, aby „*položky žádné národnosti nebyly snižovány na úkor druhé národnosti.*“²⁹⁸ Obdobné požadavky byly vzneseny i na fakultní schůzi filozofů v říjnu 1935. Zástupce sociálního odboru SPF kritizoval vládní politiku rozdělování studentských stipendií, protože na německé studenty (československé občany) žádná část stipendijní položky nepřipadala. Správní výbor SPF k této problematice poté zformuloval vlastní stanoviska, která ve formě rezoluce zaslal ministerstvu školství. „*Žádáme ne zmenšení položky na stipendia českých studentů, nýbrž povolení zvýšení obnosu na stipendia, aby tato mohla být udělována též německým studentům, aniž by čeští kolegové byli zkráceni.*“ Byli to právě také čeští filozofové, kteří organizovali německo-české kulturní večery na studentské úrovni, jež však v ryze odděleném prostředí českých a německých studentů v Praze probíhaly pouze v rámci oboru germanistiky.²⁹⁹ Tomu, jaké vztahy a vazby existovaly, mezi českými a německými studenty v Praze, se bude věnovat následující závěrečná část této kapitoly. Předestřeme jen, že prostředí obou univerzitních táborů bylo celkem překvapivě zcela oddělené jak na studentské úrovni, tak mezi profesory, kteří spolu komunikovali jedině na mezinárodních vědeckých konferencích odehrávajících se mimo hranice republiky.

O tom, že levicovní studenti byli také vlastenci a národ pro ně byl to nejcennější, hovoří ve svých pamětech i Václav Černý, který sám sebe ve dvacátých letech označil za „*přesvědčeného radikálního socialistu*“. Václav Černý popisuje propojení socialismu a vlastenectví u studentů ve dvacátých letech. „*Necítit vlastenecky česky, to mi bylo zároveň rozumově blbé, mravně nedochůdné a prázdné, lidsky zvrhlé... Pokud moje češství debatovalo s mým internacionalismem a moje vlastenectví s mou lidskostí, mluvily o lidské rovnosti mezi jednotlivci a národy a o sociální spravedlnosti. Svazovaly se tak s ideologií humanistického demokratismu, a demokracie náležitě, logicky nutně a historicky zákonitě vyústovala v myšlenku socialistickou. Český patriotismus a socialismus se mi tedy nevyklučovaly, spíš doplňovaly a navzájem potencovaly, pokračovaly jeden v druhém, a to nebylo jen moje pojetí,*

²⁹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis schůze správního výboru 4. 6. 1935.

²⁹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis fakultní schůze 25. 10. 1935.

*sdílela je se mnou valná část mé generace, třebaže asi s menší potřebou reflexivně a analyticky si řešit vnitřní vztahy jednotlivých inspirací a pojmů.*³⁰⁰

4.5. Soužití posluchačů českých a německých vysokých škol v Praze z pohledu českých studentů

Ze zkoumaného materiálu vyplývá, že ani „národní“ studenti nevystupovali proti svým německým kolegům a že prostředí obou národnostně odlišných studentských táborů v hlavním městě bylo oddělené. Čeští „pokrokoví“ studenti byli pro co nejširší uplatňování menšinových práv obecně, takže u nich nepřekvapí občasné snahy o navazování kontaktů s německými studenty, které ale nikdy nenabraly širšího rozměru. Překvapující je pak například vztah „národního“ vedení ÚSČS k československým Němcům – studentům, jak jej ukazuje *Zápis zasedání německé komise zřízené při správním výboru ÚSČS z 9. března 1934* (komise byla zřízena o týden dříve).

Komise projednávala možnosti začlenění československých německých studentů do ÚSČS. K tomuto zájmu ji vedlo začleňování německých studentů z ČSR do mezinárodních studentských organizací v rámci zahraničních studentských svazů z Německa či Rakouska. (Politika mezinárodního studentského hnutí by jistě byla zajímavým tématem sama o sobě.) Německé komisi ÚSČS šlo především o vymanění českých Němců z německého spolku *Deutsche Studentenschaft* a nabízelo se jí dvojí řešení – organizovat německé fakultní a krajinské spolky z Československa přímo v ÚSČS nebo vytvořit samostatný svaz německého studentstva v ČSR, který by s ÚSČS spolupracoval. Komise se nakonec přiklonila k druhé variantě, ale konstatovala, že nezná stav německých fakultních spolků v Československu a bude nutné se s ním blíže seznámit.³⁰¹

Zápis schůze potvrzuje, že prostředí českých a německých studentů v Praze bylo silně oddělené. Nejenže otázku zapojení Němců do československého studentského hnutí řešilo vedení ÚSČS až v roce 1934, nýbrž i samotná výpověď vedoucích představitelů ústředního svazu, že vůbec neznají poměry v německých spolicích, napovídá, že studenti obou národností spolu v Praze nepřicházeli do styku jak v pozitivním, tak negativním slova smyslu. Na základě dalších pramenů se domnívám, že by zpráva „německé komise“ nebyla takto věcná, kdyby měli „národní“ studenti se studenty německými nějakou dlouhodobě špatnou

---

³⁰⁰ ČERNÝ, V. *Paměti I. 1921-1938*. Brno, 1994. S. 115-116.

³⁰¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 128 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Zápis jednání německé komise při ústředním výboru ÚSČS 9.3.1934.

zkušenost. Dále je nutné podotknout, že zmínky o vztahu k německým studentům v materiálech pražských spolků nebo ÚSČS téměř nenacházíme. Rozhodně se neobjevují zmínky o nevráživosti mezi oběma skupinami (výjimku tvoří tzv. insigniáda), jak by bylo možné zejména u českých spolků s „národním“ vedením očekávat. Zmínky o německých studentech nacházíme jen velmi zřídka u spolků laděných levicově, které v době hospodářské krize volaly po zvýšení státní podpory i pro studenty německé národnosti nebo pořádaly několik německo-českých večerů. K začlenění německého studentstva do ÚSČS, které bylo do jisté míry plánované jeho německou komisí, však také nedošlo.

O to více překvapí zcela ojedinělé zmínky o posluchačích německých vysokých škol v ČSR pocházející z provenience českých pravicových fakultních spolků. Jistě by se dalo očekávat, že podobné zmínky budou mít ryze negativní charakter, opak je ale pravdou. Jednatelé *Spolku československých mediků* Přemysl Pelnář a Václav Kudrnáč například při hodnocení výše školného na stránkách *Výroční zprávy SčsM* za rok 1934-1935 viděli jako největší problém nižší částky věnované státním rozpočtem německým studentům. To je argumentace, kterou ve stejném období nacházíme také u českých levicových studentů, což nám může do jisté míry sblížovat názory obou českých studentských táborů. Pravicové spolky vždy vystupovali pouze proti studentů-cizincům. Je možné, že československé Němce do podobných kategorií neřadili? Že je brali za své právoplatné spoluobčany? Z omezeného množství příkladů by bylo celkem smělé něco podobného tvrdit, na druhou stranu ale nenacházíme ani větší množství příkladů opačných. Spíše můžeme tvrdit, že čeští studenti jak levicoví, tak pravicoví své německé kolegy až na malé výjimky ignorovali. Jednou z mála zmínek o spolupráci obou národností byly demonstrace za zavedení *numera clausu* z roku 1929 zaměřené proti cizincům a Židům na československých vysokých školách, na kterých se se stejnými požadavky podíleli jak čeští, tak němečtí studenti. Během událostí kolem tzv. insigniády, která ale nebyla čistě studentskou záležitostí, se proti sobě obě národnosti sice postavili, ale z řad českých studentů, i těch radikálně pravicových, opět nezaznívaly hlasy bránící Němcům například ve vysokoškolském studiu v ČSR.³⁰²

Z malého počtu zmínek o německém studentském prostředí v Praze si ještě ukažme jeden příklad pocházející z „národního“ Všehrdu z roku 1932. Valné shromáždění právnického spolku ve svém vyjádření odmítajícím vyloučení pravicově laděných studentů z *Akademického domu* upozorňovalo, že těmto vyloučeným studentům již nezbývalo než dožadovati se „*pohostinství německých mens, nechťěj-li zemřít hlady.*“ Žádný další výrok o úrovni německých menz nebo o vztahu k nim však v zápise valné hromady nenacházíme a

³⁰² AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1934 -1935. S. 6.

proto můžeme celou informaci opět interpretovat jako absolutní oddělenost obou prostředí a nepředstavitelnost jejich propojení.³⁰³ Zjištění, že obě prostředí vedle sebe existovala prakticky bez žádných kontaktů, podporuje i tvrzení, že se během isigniaády do čela pouličních demonstrací na obou stranách stavěli lidé, kteří neměli ke studentským prostředím žádné vazby. Otázkou může spíše být, proč se poté studenti nechali strhnout nacionalistickou demagogií. Jedna z odpovědí určitě spočívá ve skutečně poutavých projevech bývalého rektora Karla Domina, který ze své pozice autority jistě dokázal strhnout i do té doby klidné studenty.

Po důkladném prozkoumání velkého množství pramenů pocházejících z provenience českých studentských spolků, při kterém bylo nalezeno jen velmi málo jakýchkoliv zmínek o německých studentech v Praze, můžeme tvrdit, že obě studentská prostředí byla zcela oddělena a většinou se navzájem ignorovala. Nenacházíme prakticky žádné zprávy o sbližování obou táborů nebo o společných akcích či jen jakékoliv komunikaci mezi nimi. Překvapující je tato skutečnost zejména u „národních“ studentů, u kterých by se dalo spíše očekávat, že zápisy z jednání jejich spolků budou plné rozporů s německými kolegy. Jediným požadavkem pravicových studentů zaměřeným proti německému akademickému prostředí v ČSR tak zůstává jejich opakovaná snaha o uzavření jedné ze dvou německých vysokých škol technických, což byl opět požadavek motivovaný více špatnou hospodářskou situací státu než nacionalistickou ideologií.³⁰⁴ To dokládá například i skutečnost, že správní výbor *Všehrd* na své mimořádné schůzi na konci roku 1933 nakonec rezoluci požadující zrušení německé techniky nepřijal.³⁰⁵

Podobný postoj zaujímal i čeští studenti i ke svým židovským kolegům, i když zde můžeme najít více ostrých slov pocházejících především ze *Spolku československých mediků v Praze*. V hlavním městě existovaly také studentské spolky židovské. Jedním z nich, sdružujícím kolem 400 židovských studentů, byl *Svaz sionistických akademiků*. Ten se v prosinci 1933 tvrdě ohradil proti výroku nově zvoleného starosty SČsM Oldřicha Vylety, který ve své řeči oznámil, že medický spolek „*bude ostře postupovati proti Židům*“. Podle

---

³⁰³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. *Spolek československých právníků „Všehrd“ proti Akademickému domu*. 22. 11. 1932.

³⁰⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 456, Všehrd – protokoly ze schůzí správního výboru. Zápis 29. mimořádné schůze správního výboru ze dne 27. 11. 1933.

³⁰⁵ K této problematice se vyjádřil například i Spolek posluchačů inženýrství komerčního (AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Výroční zpráva SPIKu za správní rok 1936/37*. S. 2.) nebo pražský SČS (AUK, Všestudentský archiv, karton B 74, SČS – stanovy, výroční zprávy, korespondence, plakáty. *Zprávy SČS*, únor 1935, roč. 3. S. 7.).

jeho vlastního vyjádření měl ale nový starosta spolku na mysli pouze Židy-cizince,³⁰⁶ což by odpovídalo výše naznačenému vztahu českých studentů ke studujícím z řad československých občanů jiné národnosti.

Nelze tvrdit, že by se nacionalismus v českém studentském prostředí v Praze neobjevoval, to určitě ano, na druhou stranu je ale nutné zopakovat, že nacionalistické postoje většiny českých pravicových studentů byly zaměřeny pouze proti cizincům a nikoli proti občanům ČSR hlásícím se k jiné národnosti. „Národní“ studenti kladli důraz na slovanství a silně se identifikovali s československým národem představovaným Čechy, Slováky a Podkarpatorusy.³⁰⁷ Němečtí, maďarští a židovští občané ČSR do této kategorie z pohledu „národních“ studentů pochopitelně nepatřili, ale zároveň nebyli řazeni mezi „cizí“ živly, proti kterým pravicová mládež vystupovala. Silná identifikace s československým státem a národem se objevovala i u studentů levicových, u kterých bychom také našli větší snahu o spolupráci všech národností uvnitř státu. Studentský nacionalismus byl tedy do září 1938 motivován především strachem z všudypřítomné nezaměstnanosti, který byl umocněn příchodem velkého množství imigrantů a obecně vysokým počtem cizinců studujících na československých vysokých školách. Čeští studenti prostě vystupovali proti cizincům, kteří podle nich neměli právo zabírat jejich pracovní místa nebo místa v posluchárnách. Toto právo ovšem neupírali československým Němcům nebo Židům, jež sice nepočítali do řad československého národa, ale mezi plnoprávné občany ČSR ano. Obdobné naladění vnímají v československé politické sféře i autoři knihy *Nejisté útočiště* Kateřina Čapková a Michal Frankl, kteří tvrdí, že antisemitismus byl sice vytlačen na kraj politického spektra, ale na německé židovské uprchlíky jakožto cizince se útočit mohlo.³⁰⁸ Jak se tento vztah u studentů změnil po podepsání Mnichovské dohody? A v čem bychom spatřovali kořeny této změny? To jsou otázky, kterým se bude věnovat poslední kapitola této práce. Nyní se již podívejme na událost, která ve studentském prostředí představovala největší propuknutí nacionalistických vášní ve zkoumaném období, které však nepocházely z ryze studentské dílny.

---

³⁰⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. *Svaz sionistických akademiků v Praze*. 7. 12. 1933.

³⁰⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Studentského odboru Československé národní demokracie* z roku 1934.

³⁰⁸ ČAPKOVÁ, K., FRANKL, M. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Praha, 2008. s. 48.

5. Nic než národ: Tzv. insigniáda³⁰⁹

Mezi řádky – píseň národního studenta

Lik

At' nás hladem břicho bolí,
my se bijem za symboly.

Kapitál at' krev nám pije,
jen když máme insignie.

At' má vláda pole volné,
desetkrát nám zvýšit školné.

Žid a Němec v republice,
nesmí míti místa více.

A když nebudou už tady,
vítězně at' umřem hlady.³¹⁰

Nejvýznamnějším projevem nacionalismu ve studentském hnutí, i když se nejednalo o ryze studentskou akci, byly pražské demonstrace z listopadu 1934. Tzv. insigniáda měla kořeny již v únoru roku 1920, kdy Revoluční národní shromáždění vydalo zákon č. 135/1920 Sb. z. an. věnující se univerzitním záležitostem, který vycházel z podnětu univerzitního profesora a silného nacionalisty Františka Mareše a proto vstoupil ve známost jako „*Lex Mareš*“. Profesor fyziologie František Mareš se poté v roce 1933 stal čestným členem ÚSČS. „Národní“ vedení spolku tak ocenilo jeho „*nehynoucí zásluhy*“ za vytvoření „*Lex Mareš*“ a

---

³⁰⁹ Kapitola byla zpracována s využitím autorovi bakalářské práce „*Insigniáda*“ na stránkách *Přítomnosti* obhájené 13.6.2013 na Katedře dějin a didaktiky dějepisu PedF UK v Praze. Dostupné online: <http://ckis.cuni.cz>.

³¹⁰ *Čin*, roč. V., 1934, S. 1156.

jeho angažmá ve sporu o Rukopisy.³¹¹ Marešův zákon přijatý ke konci fungování Revolučního národního shromáždění byl však jako ostatní zákony pocházející z této doby celkem nepromyšleným nacionalisticky zabarveným opatřením,³¹² čehož bylo využito právě v roce 1934, kdy situace ve společnosti zasažené hospodářskou krizí volala po jeho opětovném otevření. „*Lex Mareš*“ ustanovil českou Univerzitu Karlovu jako nástupkyni starobylého Karlova učení, přičemž měly být do jejích rukou předány i nejdůležitější univerzitní znaky a památky jako archiv, budovy Karolina a insignie (žezla a řetězy rektora a děkanů) pocházející z doby před rokem 1882, kdy byla univerzita rozdělena na českou a německou část. Všechny tyto předměty byly vedle své nevyčísitelné finanční hodnoty také nenahraditelnými národními památkami.³¹³

Česká společnost chápala vydání zákona pochopitelně jako odčinění mnoha křivd, v německé společnosti v ČSR naopak vyvolal velkou vlnu nevole, která kulminovala v první polovině třicátých let a utvrzovala především německou univerzitní inteligenci v jejích nacionalistických postojích podpořených ještě 31. lednem 1933.³¹⁴ K předání zmiňovaných památek, které i nadále držela v rukou Německá univerzita v Praze, však během dvacátých let nedošlo. „*Lex Mareš*“ vystoupil opět na povrch v roce 1930, kdy akademický senát Německé univerzity při příležitosti desátého výročí zákona požádal, aby i německé učení bylo uznáno jako nástupce středověké Karlovy univerzity. Této žádosti však i přes snahy některých českých učenců (Šusta, Pekař) nebylo vyhověno a celá problematika tak znovu rezonovala v československé společnosti až do listopadu 1934, kdy vyvrcholila v pouličních bouřích nesených nacionalistickými hesly. Československá společnost se rozdělila na dva tábory a to nejen podle národnostního klíče, nýbrž i podle politického přesvědčení. Nejbouřlivější polemiky probíhaly mezi socialisty, se kterými stejné stanovisko zastával okruh osobností kolem Hradu, a nacionalisty především z řad národní demokracie. Zároveň byla celá debata dobrou příležitostí pro různé radikální skupiny (například nacionalistická *Vlajka*), jak se zviditelnit. Ve studentském hnutí došlo k vyostření rozporů mezi pravicí a levicí, které po insigniádě dokonce vedlo k založení levicové organizace s názvem *Studentská fronta za*

---

³¹¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 594 – ÚSČS – *Studentský věstník*, leden 1933. S. 1. A srovnej s: MAREŠ, František. *Pravda o rukopisech Zelenohorském a Královédvorském, jak se jeví z dokumentárních fotografií a z poznámek k nim připojených, vydaných prpof. V. Vojtěchem s podporou tří vědeckých tříd České akademie r. 1930 nákladem "Unie"*. Praha: F. Mareš, 1931. 324 s.

³¹² PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009. S. 228.

³¹³ HERBEN, O. *Insignie, medaile, taláry Univerzity Karlovy*. Praha, 1987. S. 27-37.

³¹⁴ MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha, 2002. S. 18-20.

demokratická práva, proti válce, fašismu a reakci.³¹⁵ A rozporuplné stanoviska přinesla insigniáda i do historického bádání, ve kterém krajní postoje představují zejména Milan Nakonečný hájící význam celé události³¹⁶ a Ivan Pfaff odsuzující insigniádu jako „*pokus o fašistické spiknutí a nástup fašistických sil proti demokratickému státu.*“³¹⁷ Co ale k demonstracím přímo vedlo a jaký byl jejich průběh?

Po neúspěšné žádosti Německé univerzity z roku 1930 spor pokračoval na podzim roku 1932. *Spolek československých právníků Všehrd* pořádal například přednášku na téma „*Universita Karlova a zákon z roku 1920*“, na které profesor Václav Vojtíšek osvětloval, jak bylo možné, že k „*Lex Mareš*“ nebylo za dvanáct let jeho existence vydáno prováděcí nařízení. Jeho vysvětlení bylo jednoduché: „*A německý boj proti zákonu revolučního Národního shromáždění z r. 1920 způsobil, že se nenašel ani jediný ministr školství a národní osvěty, že se nenašla ani jediná vláda našeho státu, která by se postarala, aby zákon z r. 1920 byl proveden.*“³¹⁸ Přednáška se konala v Karolinu, které se dva roky po ní stalo hlavním předmětem provádění tohoto zákona.³¹⁹ Vojtíškův argument ale musíme brát s rezervou, spíše šlo o skutečnost, že žádná z vlád nechtěla narušit cestu k narovnání vztahů mezi Čechy a Němci v republice a až profesor Karel Domin vyvinul silný tlak, který také dosud chyběl, na provedení zákona. Domin, jak již víme přesvědčený nacionalista, se také postavil za již zmiňovaný požadavek „národních“ studentů týkající se zrušení brněnské německé techniky. V březnu 1933 byl ve střetu mezi „pokrokovými“ a „národními“ studenty zabit sociálně demokratický student Emanuel Zahradníček, což vedlo přímo k vyostření vztahů mezi levicovým a pravicovým studentským táborem.³²⁰ Další kapku do ohně přilil opět Karel Domin, který si jako cíl svého rektorského úřadování v akademickém roce 1933/34 stanovil naplnění všech opatření z „*Lex Mareš*“.³²¹

Nejprve se Domin zasloužil o předání budov Karolina do českých rukou, což se mu povedlo na konci dubna 1934, ale ještě předtím stihl rozdmýchat spor ve studentském hnutí vyvolaný vypsáním sbírky na přestavbu Karolina. Ani ÚSČS s „národním“ vedením nemohl

³¹⁵ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 270-271.

³¹⁶ NAKONEČNÝ, M. *Český fašismus*. Praha, 2006. S. 140.

³¹⁷ PFAFF, I. *První protifašistický manifest českých intelektuálů*. In: ČČH, 91/1993, č. 2. S. 247.

³¹⁸ VOJTÍŠEK, V. *Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z roku 1920*. Praha, 1932. S. 3-4.

³¹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 213, Všehrd – novinové články, přednášky 1934-36. Leták *Universita Karlova a zákon z roku 1920*.

³²⁰ PETRÁŇ, J. (red.) *Dějiny Univerzity Karlovy IV. (1918-1990)*. Praha, 1998. S. 43.

³²¹ Srv. DOMIN, K. *Můj rektorský rok. Z bojů o Karolinum a za práva Karlovy university*. Praha: A. Neubert, 1934. 491 s.

chybět u akce opravy Karolina zamýšlené rektorem Dominem. *Ústřední svaz čsl. studentstva* pořádal ve dnech 9. a 10. června „*velké studentské zahradní slavnosti*“ v Lobkovickém paláci a zahradě pod heslem „*STUDENTSTVO KAROLINU*“, přičemž výtěžek celé akce měl směřovat právě na Dominem zamýšlenou opravu. Slavnosti byly celostátního charakteru a patronát nad nimi přijali rektori několika československých vysokých škol.³²² Právnický *Všehrd* při této příležitosti také vyzýval ve svém časopisu *Studentský věstník*, že „*každý právník a právníčka přispěje dle svých sil na obnovu staroslavného Karolina.*“³²³

V květnu pak přišel další střet českých pravicových a levicových studentů, když se „národní“ studenti vydali na manifestační pochod od tehdejšího Histologického ústavu ke Karolinu a po cestě byli neustále napadáni studenty z řad levice.³²⁴ Na konci května 1934 se ještě „národním“ studentům podařilo ve veřejné sbírce vybrat 10 000 Kč na restauraci budov Karolina.³²⁵ Další snahy rektora Domina směřující tentokrát k předání insignií uložených v Karolinu do českých rukou již přímo vedly k (nejen) studentským demonstracím v listopadu 1934, kdy však rektorský úřad zastával již František Drachovský, ale Karel Domin se v úřadu prorektora postavil do čela „národních“ studentů a nacionalistických „živlů“ a neustále svými plamennými proslovy přižívoval jejich „národní cítění“.

Dne 20. listopadu vydal ministr školství profesor právnické fakulty Jan Krčmář příkaz naplnit § 5 zákona „*Lex Mareš*“, který se přímo věnoval navrácení insignií. Rektorát Německé univerzity nejprve insignie odmítl vydat, ale posléze svůj postoj změnil, mezitím však němečtí studenti obsadili Karolinum, kde německý rektorát sídlil, na jeho obranu. Přibližme si nyní průběh pražských bouří, jak jejich popis přinesla redakce Lidových novin, které se jako jeden z mála listů omezily na pouhý popis událostí, který nedoprovázely ideologickým straněním, jak činily redakce deníků politických stran.

V sobotu 24. listopadu obsadili němečtí studenti práv posluchárny Německé univerzity v Karolinu, před vstupem do budovy se museli prokázat univerzitními legitimacemi a své profesory nepustili dovnitř, začali stávkovat a rozhodli se nevydat insignie Karlova učení uložené v budovách Karolina. O akci německých studentů se v dopoledních hodinách dozvěděli čeští studenti právnické fakulty a vyslali do Karolina deputaci, ke které nejprve

---

³²² AUK, Všestudentský archiv, karton B 381 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-37. *Studentstvo Karolinu*.

³²³ *Spolkový věstník*. 26. 4. 1934, roč. 2, č. 2. S. 16. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, *Všehrd* – *Studentský věstník* 1933-37.

³²⁴ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 270-273.

³²⁵ PETRÁŇ, J. (red.) *Dějiny Univerzity Karlovy IV. (1918-1990)*. Praha, 1998. S. 43.

promluvil s uklidňujícím proslovem rektor UK Drachovský a poté s proslovem plamenným prorektor Domin. Ovocný trh se naplnil asi tisícovkou českých studentů, které jejich němečtí kolegové z oken uzavřeného Karolina častovali různými posunky a gesty. Českým studentům se nelíbila především skutečnost, že byly zataraseny veškeré vchody do univerzitních budov, protože Karolinum využívala i česká univerzita. Rozhodli se tedy dveře vylomit. Přivolaný policejní zámečník přišel pozdě a dav českých studentů doplněný o pomocníky z řad radikálních nacionalistů se nahnul do Karolina, ve kterém začala potyčka s jejich německými protivníky. Ti po nich začali házet různé a předměty a z oken na ně lili vodu. Dveře do kanceláří německého rektorátu, kde byly uloženy insignie, ale byly dobře zabarikádovány nábytkem, takže se je Čechům nepodařilo prorazit. První patro Karolina, ve kterém se odehrávaly nejprudší boje zůstalo velmi zničeno, ale policii se nepřihlásil žádný zraněný, i když mnoho studentů bylo podpíráno svými kolegy.³²⁶

V odpoledních hodinách k davu české mládeže sledovanému menším oddílem policie promluvil na Staroměstském náměstí třeba i Radola Gajda. Čeští demonstranti se během odpoledne pokusili několikrát proniknout na Ovocný trh, který byl uzavřen policií, ale podařilo se jim to až v podvečer, kdy proti nim zasáhl oddíl jízdní policie, který dav rozehnal do ulic Starého města. Němečtí studenti setrvali v Karolinu a jejich přátelé je v průběhu odpoledne zásobili potravinami. Večer se český dav opět srotil a zamířil k Německému divadlu (dnešní Státní opera) a redakcím časopisů *Prager Tagblattu* a *Bohemie*, kde se pustil do demonstrací, ale na výzvu policie se rozešel. Československé orgány se rozhodli proti studentům zakročit s větší intenzitou, protože o předání insignií bylo již rozhodnuto a akademický senát Německé univerzity souhlasil.³²⁷

Na druhý den, v neděli 25. listopadu 1934, se ukázalo, že dav demonstrujících již obsahoval pouze malé množství „běžných“ studentů, nýbrž především skupinky fašizující se mládeže, které s sebou strhávaly i další podezřelé živly pražské ulice. „Běžní“ studenti hlásící se obyčejně k pravici zůstali doma, protože respektovali prohlášení úředních orgánů, že o insigniích je již rozhodnuto úřední cestou a není třeba si jejich předání vynucovat násilím. Policie podcenila násilí nacionalistických demonstrantů, kteří vytloukli okna kavárny *Mánes* (tu střežil pouze jeden policista) a Lidového domu v Hybernské ulici. „Kravály“ konali za zvuku hesel jako „*I Němci musí poslouchat zákonů*“ a „*Se Židy ven!*“ a napadali německé

---

³²⁶ Národní archiv ČR, *Presidium pražského policejního ředitelství II (1931-1940)*, karton 1402, S 115/45.

Studentské demonstrace.

³²⁷ B. *Nepěkný doprovod historické události*. Lidové noviny, 25.11.1934, č. 594, roč. 42. S. 5.

kolemjdoucí. Ke Karolinu se ale demonstrantům již nepodařilo proniknout. Odpoledne k davu sročenému před Stavovským divadlem promluvil Karel Domin a vlil mu novou krev do žil. Demonstranti se přesunuli před kavárnu *Luxor* na Václavském náměstí, kde jich policie několik zatkla. Poté se rozehnaný dav opět srotil před budovou rozhlasu, kde ve snaze přerušit právě probíhající německé vysílání, vyrazil několik oken. Když se demonstranti přesouvali k Německému domu Na Příkopech, tak musela policie poprvé tasit šavle. Další demonstrace probíhali i před židovskými synagogami po osmé hodině večerní opět na Václavském náměstí, které se policii podařilo vyklidit, takže se dav za zvuku protiněmeckých a antisemitských hesel přesunul ještě před kavárnu Slavie a poté se rozešel. Nedělní demonstrace si již vyžádaly několik zraněných a zatčených.³²⁸

V pondělí 26. listopadu již policie nechtěla ponechat nic náhodě. Policejní prezident vydal vyhlášku zakazující jakékoliv shlukování na veřejném prostranství pod trestem peněžní pokuty nebo odnětí svobody. Čeští „národní“ studenti práv a ČVUT se dopoledne sešli v budově právnické fakulty na ohlášené a povolené studentské schůzi. Policie musela dodržet nedotknutelnost akademické půdy a tak vyčkávala, jak se bude schůze vyvíjet před právnickou fakultou. V auditoriu se mezitím vystřídali významní řečníci jako rektor Drachovský, děkan práv Funk, prorektor Domin nebo předseda ÚSČS Plecítý. Projevy byly neustále narušovány pískotem studentů z *Kostufry*, kteří pronikli na fakultu, ale dav je postupně s pomocí ran a kopů z auditoria vyvedl. Nálada mezi posluchači se střídala podle toho, kdo byl u řečnického pultíku. Drachovský a Funk studenty celkem bez problémů uklidňovali, že insignie budou již odpoledne dovezeny do budovy právnické fakulty, ale jakmile se slova chopil Karel Domin, tak v davu zvítězilo heslo „*Do ulic!*“. Cestou skrz Pařížskou ulici a Staroměstské náměstí směrem na Václavské náměstí se studentský průvod opět rozrostl o výtržníky-nestudenty z minulých dní.³²⁹ Jednalo se celkově však pouze o maximálně 1000 osob, jak uvádí zpráva policejního prezidia, a nikoliv o tisíce a tisíce lidí, jak tvrdily Národní listy. Podle policejních zpráv nebyl v pondělí nikdo zraněn.³³⁰

Průvod se vrátil zpět k právnické fakultě, protože v jedenáct hodin byly insignie předány do rukou ministra školství, odkud putovaly přímo na právnickou fakultu, jak bylo slíbeno, kam dorazily kolem páté hodiny odpolední. Nadšení v auditoriu budovy bylo

---

³²⁸ B. *Pražská neděle*. Lidové noviny, 26.11.1934, č. 595, roč. 42. S. 2-3.

³²⁹ B. *Zákon naplněn: Insignie Karlovy Univerzity vráceny*. Lidové noviny, 27.11.1934, č. 596, roč. 42. S. 2-3.

³³⁰ Národní archiv ČR, *Presidium pražského policejního ředitelství II (1931-1940)*, karton 1402, S 115/45.

elektrizující a svého vrcholu dosáhlo, když rektor Drachovský vyndal z černého pouzdra první z insignií. Když rektor celému davu ukazoval postupně univerzitní pečeť, rektorské žezlo a žezla děkanská, tak v auditoriu naopak zavládlo pietní ticho. Další nadšení a jáсот vyvolala ukázka rektorského řetězu. Poté již ve svém projevu rektor Drachovský nabádal studenty, aby se drželi závazku akademické důstojnosti a povinnosti být vědě, univerzitě a státu ku prospěchu, načež mu všichni přítomní odpověděli zpěvem státní hymny a celá událost se konečně začala zdát důstojnou. Když se studenti na ulici opět spojili s ostatními demonstranty, tak opět zamířili na Václavské náměstí za zvuku svých oblíbených hesel jako „Nic než národ!“ a ve Vodičkově ulici se ještě naposled střetli s policií. Odněkud však zazněla rána podobná výstřelu z revolveru, což byl pro polici signál k tvrdému zásahu, kterým demonstranty rozehnala. Několik lidí bylo opět zatčeno, několik a policie až do nočních hodin hlídala Václavské náměstí. To se však již studenti vrátili do svých domovů a uspokojeni předáním insignií vyhlíželi další obyčejný studentský den,³³¹ protože podle několika studentských svědectví byly výtržnosti pouze jakýmsi kořením studentského života bez větších ideologických vášní. Jeden z účastníků, jehož článek o demonstracích vydala Peroutkova Přítomnost, například poznamenal, že „došlo k nezapomenutelným honičkám až na okraj města, vytloukali jsme obchody, kavárny, a ztýrali několik lidí.“³³²

Insigniáda přinesla několik výsledků. Mezi českými politickými stranami došlo k silnému rozporu, který vedl k vytvoření Národního sjednocení v březnu 1935, v jehož čele stanuly právě nacionalistické osobnosti známé z doby insigniády. Národní sjednocení pak při květnových parlamentních volbách problematiku insigniády znovu otevřelo a snažilo se tak získat voliče z řad mladých a studentů. K vlastní propagaci využila insigniádu i nacionalistická skupina Vlajka, která vydala brožuru *Pravda v boji o naši universitu* s příspěvky profesorů Domina, Mareše a jiných. Proti těmto pravicově laděným skupinám a osobnostem se vytvořila na studentské úrovni levicová organizace *Studentská fronta za demokratická práva, proti válce, fašismu a reakci*,³³³ kterou následně podpořily i osobnosti české kultury *Manifestem českých a slovenských spisovatelů*. Vedle levicových a komunisticky laděných spisovatelů (Teige, Nejedlý, Nezval atd.) podepsali manifest například i bratři Čapkové a Ferdinand Peroutka. Nacionalistická strana kontrovala svým vlastním manifestem vydaným v Národních listech 8. prosince 1934. Ten nesl podpisy například

³³¹ B. Zákon naplněn: Insignie Karlovy Univerzity vráceny. Lidové noviny, 27.11.1934, č. 596, roč. 42. S. 2-3.

³³² INGLMAYER, *Jak jsme obnovovali Karolinum*. Přítomnost, 5.12.1934, č. 49, roč. 11. S. 775-777.

³³³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197 – SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis schůze správního výboru 30.11.1934.

básníka J. S. Machara nebo spisovatele Ignáta Herrmanna. Část německé společnosti v ČSR se na základě pražských událostí více přimkla k ideologii nacionální socialismu, i když v obou národech bylo pochopitelně velké množství především levicově zaměřených osobností, které i nadále nabádaly k aktivní spolupráci mezi oběma národy v republice.³³⁴ Akademická obec UK tak například o Vánocích roku 1934 rozeslala dopis „*Našemu studentstvu vysokoškolskému!*“, ve kterém odsuzovala pouliční demonstrace konané během insigniády a nabádala studenty, aby se vrátili ke klidné práci a nebojovali mezi sebou kvůli svému přesvědčení. Dopis podepsali členové akademické obce UK jako Otokar Fischer, J. B. Kozák, Karel Weigner a další.³³⁵

Ve studentském hnutí sice došlo k hlubšímu rozkolu mezi „pokrokovými“ a „národními“ studenty, ale požadavky a postoje celého hnutí se příliš nezměnily, jak je doloženo na jiných místech této práce. To bylo jistě zapříčiněno i skutečností, že se do čela pouličních bojů postavily na obou stranách skupiny radikálních mladých, kteří ale s univerzitním prostředím neměli nic společného. Studenti se k nim přidávali pouze postupně a to především pod dojmem plamenných řečí prorektora Domina, který zcela nadřadil politicky zaměřenou činnost nad úkoly plynoucí z jeho akademického povolání – místo do studoven vedl studenty k pouličním bouřím, za což byl také větší částí akademické obce odsuzován. Jak se ukázalo, tak „národní“ studenti sami o sobě nebyli příliš připraveni řešit podobné otázky násilnou cestou a rozhodně nechtěli postupovat proti československé vládě, která již před vypuknutím demonstrací předání insignií do českých rukou zařídila. Jak z různých svědectví vyplývá, čeští pravicoví studenti nestáli v čele bouří zvaných insigniáda, ty byly vedeny zejména lidmi, kteří ani netušili, co slovo insignie znamená. To nám ale ukazuje o to závažnější skutečnost, že k rozpoutání podobných rozporů ve společnosti napjaté národnostními a sociálními problémy stačí skutečně nejmenší možná záminka, která pak může přerůst v celospolečenský rozkol.

I když pražské bouře vzešly z univerzitního prostředí a motivovala je ryze akademická záležitost, tak průběh událostí ukázal ještě jednu důležitou skutečnost ve vztahu československé společnosti k akademickému prostředí. Akademická obec byla v době První republiky vždy odhodlána bránit svobodu akademické půdy a to jak sami studenti, tak i univerzitní hodnostáři v čele s rektorem. Pražské policejní ředitelství tuto skutečnost akceptovalo, což nám dokládá i nerozhodný zásah policie v Karolinu, jak ho popsal redaktor Lidových novin. Nedotknutelnost akademické půdy, obrovský zájem medií, společnosti a

---

³³⁴ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 278-289.

³³⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197 – SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

kulturních i politických osobností nám tedy opět dokládá, jak bylo univerzitní prostředí a studentské hnutí v meziválečném Československu vnímáno – univerzitní vzdělání bylo společností chápáno jako vysoká hodnota a studenti byli vnímáni skutečně jako budoucí elita národa, což můžeme doložit postřehem, že záležitosti ze světa studentského hnutí nikdy nezůstávaly bez povšimnutí a ohlasu ve všech možných periodikách, čímž byly informace o studentech šířeny mezi všechny vrstvy společnosti. Na závěr již jen dodejme, že univerzitní insignie byly pak bezplatně uloženy v trezoru hlavního města³³⁶, poté je nacisté, kteří je uloupili, při svém ústupu ztratili nebo ukryli a univerzitní památky tak nebyly dodnes nalezeny. Německá univerzita po demonstracích obdržela insignie nové, o což se zasloužil Edvard Beneš.³³⁷

---

³³⁶ Archiv UK v Praze, *Akademický senát*. Č. i. 657, B 6/53, Karton 44. Protokoly ze zasedání akademického senátu. Akademický rok 1934/1935, prof. JUDr. Josef Drachovský.

³³⁷ BRÜGEL, J. W. *Češi a Němci. 1918-1938*. Praha, 2006. S. 313-314.

6. Politické boje: Opozice ve spolcích

„Apeluji na všechny, kdož dovedou užívat svých mozků, aby se postavili do řad těch, kteří provedou mravní, sociální i hospodářskou očistu našeho největšího studentského spolku. Budeme podporovat opozici. Důvody jsou na bílé dni. Nedáme se chytit na všelijaké prázdné ultravlastenectví, nenalítíme na demagogická hesla fašistických šarlatánů, neprodáme své štíty za kopu prázdných slibů. Počítá-li dnešní režim, že nás omámí velikými frásemi a bombasty, je na velkém omylu.“³³⁸

Vztahy mezi studentskými spolky a souboje mezi vedením spolku a opoziční skupinou byly fenoménem, který doprovázel studentské hnutí v době První republiky po celou dobu její existence. I ve studentských spolcích probíhalo neustálé tření mezi studenty hlásícími se k pravici a jejich levicovými kolegy. Největší napětí se přirozeně objevovalo v době před valnými hromadami spolků, kdy se oba tábory snažily v jakémsi předvolebním boji co nejvíce očernit jeden druhého. V této kapitole se tak přímo podíváme na „politické“ spory odehrávající se uvnitř studentských spolků, pokusíme se nastítnit formy „boje“ obou skupin a charakterizovat vztahy mezi jednotlivými spolky. Pravicoví a levicoví studenti spolu na jednu stranu bojovali uvnitř spolků i mezi nimi, na druhou stranu nám tyto „politické boje“ potvrzují domněnku vztahující se k podobným rysům obou studentských táborů, protože jisté zpolitizování spolkové činnosti bychom našli v různé míře a formě u obou skupin.

Zjednodušeně lze říci, že studentská levice ostře útočila na své pravicové kolegy, kritizovala veškerou jejich činnost a spojovala je přímo s fašistickým Německem, což chápala jako „zradu smyslu českých dějin, jak je chápal Palacký.“ „Národní“ studenti podle levice pracovali proti základním ideám Československé republiky a násilně rozdělovali studentské hnutí.³³⁹ A jak na tato nařčení odpovídali studenti pravicoví? Vedení spolku mediků v úvodu své Výroční zprávy z roku 1936 například poznamenalo, že „dveře k této (stavovské-JM) jednotě jsou otevřeny každému, kdo ukáže, že to s věcí myslí vážně. Dveře jsou nesporně uzavřeny komunistům.“³⁴⁰ Ze srovnání obou ukázek vyplývá, že studenti neustále reflektovali

---

³³⁸ VALENTA, M. *Jak se zachová první semestr?* In: *Časopis národně socialistického studentstva Volnost*, 1932. S. 4. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 401, Všešrd – protokoly ze schůzí 1926-1936.

³³⁹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 271 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Kolegyně!-Kolego!* (nedatovaný).

³⁴⁰ AUK, Všešstudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1935-1936*. S. 6.

své opoziční skupiny. Charakteristickým rysem podobných výpovědí vedení spolků je také skutečnost, že spolková vedení se pochopitelně snažila ukázat určitou vstřícnost vůči svým kolegům z druhého tábora, i když, jak jsme viděli u SČsM, některé rozdíly (komunisté) byly zcela nepřekonatelné.

6.1. Vztahy mezi spolky

Velkým zásahem do vztahů mezi pražskými studentskými spolky a centrálními studentskými organizacemi byla změna ve vedení ÚSČS v roce 1935, kdy se do jeho čela postavilo levicové vedení a vystřídalo tak po šesti letech „národní“ správní výbor. Vztahy k ústředním organizacím byly pro fakultní spolky velice důležité hned z několika hledisek. Jednak se vedoucí představitelé fakultních spolků často dostávali do vedení spolků ústředních, které byly stejně politicky zaměřené, jednak se ústřední organizace snažily prosazovat stavovské zájmy spřátelených fakultních spolků. Do změny vedení v ÚSČS v roce 1935 zůstávaly „pokrokové“ fakultní spolky (především SPF) součástí ústřední organizace, i když v jejím rámci zastávaly opoziční pozice. Když se ale levicoví studenti dostali do čela ÚSČS, tak začaly pravicí vedené spolky s ústřední organizací ukončovat kontakty a orientovaly se zejména na *Svaz československých studentů v Praze*, který byl oblastní pobočkou ÚSČS a v průběhu celého zkoumaného období se v něm udrželo u moci pravicové vedení.

Ilustrativní je v tomto ohledu vývoj postojů *Spolku československých mediků v Praze*. Vedle studentských organizací udržoval SčsM pevné vazby s *Českou lékařskou komorou*, se kterou spolupracoval především v otázkách konkurence lékařů-cizinců, čímž se pochopitelně snažil prosazovat své stavovské požadavky, jak se dočítáme ve *Výroční zprávě* spolku za rok 1929-1930: „všechny stavovsko-lékařské starosti jsou současně starostmi nás mediků.“³⁴¹ Déle z profesního hlediska studující medicí rozvíjeli vztahy s *Ústřední jednotou českých lékařů* nebo s *Mladou generací lékařů*.³⁴² Na studentské úrovni pak pražští medicí spolupracovali v rámci centrálního *Svazu spolků československých mediků* s jeho odbočkami v Brně a Bratislavě, se slovanskými mediky v rámci *Všeslovanského svazu mediků* a s ústředními studentskými organizacemi v ČSR - ÚSČS (do roku 1935) a SČS.³⁴³ Na 65. valné hromadě SČsM v roce 1932 například starosta spolku Oldřich Měšťánek poukazoval na to, že se valné shromáždění ÚSČS, postavilo za spolek mediků v otázce nahrazení lékařů-

³⁴¹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1929-1930. S. 5.

³⁴² AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1929-1930. S. 6.

³⁴³ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1929-1930. S. 6.

laiků lékařů vystudovaných.³⁴⁴ Svůj dík za podobnou podporu pak správní výbor vyjadřoval vždy v dopisech zaslaných vedení ÚSČS.³⁴⁵

Spolupráci medicí rozvíjeli samozřejmě i s právnickým *Všehrdem*, jehož vedení bylo po celé zkoumané období rovněž pravicové, zástupci spolků se navzájem zúčastňovali svých schůzí a často deklarovali, že budou na centrální úrovni postupovat v souladu s názory svých „národních“ kolegů. V různých rezolucích fakultních spolků například nacházíme i body podporující stavovské požadavky jiného fakultního spolku, se kterým byla rozvíjena spolupráce.³⁴⁶ Opačná situace ale panovala ve vztahu ke spolkům s „pokrokovým“ vedením. Vždy, když správní výbor mediků řešil, zda bude jednat se zástupci levicových spolků (například JNPS) nebo zda je přizve na některou ze svých schůzí, bylo rozhodnuto negativně.³⁴⁷

S rostoucím napětím první poloviny třicátých let se vztah SČsM k dalším studentským organizacím začal měnit. Na začátku akademického roku 1934/35 medicí zcela přerušili styky se *Spolkem posluchačů filozofie*, stále více prohlubovali vztahy s organizacemi ryze medicí, s právnickým *Všehrdem* nebo s „národním“ *Spolkem posluchačů strojího a elektricko-inženýrství*. Kritiku z úst lékařského studentstva si naopak vysloužily spolky centrální, jejichž nutnost sice SČsM nezpochybňoval, ale poprvé je ve sledovaném období tvrdě kritizoval za jejich neúspěchy v sociální oblasti.³⁴⁸ Ihned po vítězství levice v ÚSČS medicí deklarovali větší příklon k jeho pravicové pražské pobožce. SČS jim poté velmi pomohl v roce 1937, kdy medikům hrozilo vyloučení z ÚSČS za nepřijetí několika nových členů do spolku, které proběhlo za velice nejasných okolností, za nimiž se skrýval politický podtext.³⁴⁹ Po roce 1935 SČsM sice nevystoupil z ÚSČS, což by velice oslabilo jeho postavení ve studentském hnutí, ale neustále kritizoval ústřední svaz z hlediska jeho „*politického složení*“, které podle něj vykonávalo pouze neefektivní „*skromnou činnost*“ na

---

³⁴⁴ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis 65. řádné letní valné hromady Spolku československých mediků v Praze dne 24. května 1932.

³⁴⁵ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. *Ústřednímu svazu čsl. studentstva*. 6. 12. 1933.

³⁴⁶ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938.

³⁴⁷ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM dne 22. října 1933.

³⁴⁸ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zpráva. *Výroční zpráva za rok 1933-34*. S. 3.

³⁴⁹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Svaz Československého studentstva v Praze*. Listopad 1937.

všech polích studentských zájmů a soustředilo se jen na „politikaření“.³⁵⁰ V akademickém roce 1936/37 pak posluchači lékařství podali policejnímu ředitelství spolu s *Všehrdem* a SČS několik stížností na vedení ÚSČS, které vinili především ze zkreslení výsledků valného shromáždění konaného v květnu 1937 ve Zvoleni a na Sliachi.³⁵¹ Podobné rozpory ve vztazích mezi pražskými „národními“ fakultními spolky a pravicovým SČS na jedné straně a „pokrokovými“ ÚSČS či JPS na straně druhé se táhly až do října 1938, kdy se do čela studentského ústředního svazu opět postavil „národní“ předseda z SČS.³⁵²

A jaké vazby byly mezi spolky levicovými? Ústřední „pokrokový“ spolek *Jednota nemajetných a pokrokových studentů* čile spolupracoval zejména se studentskými organizacemi levicových politických stran – se sociálními demokraty, národními socialisty a KSČ.³⁵³ Vedení JNPS (JPS) také souhlasilo s činností *Demokratického bloku*, jehož hlavním cílem bylo zavedení poměrného volebního systému ve studentských spolcích.³⁵⁴ Z fakultních spolků JNPS udržovala nejbližší kontakty se *Spolkem posluchačů filosofie*³⁵⁵ a s opozičními skupinami uvnitř spolků s „národním“ vedením, s nimiž pochopitelně žádná spolupráce neprobíhala, právě naopak. S některými spolky byly naopak v průběhu třicátých let veškeré vazby zcela zpřetrhány. Své styky s JNPS tak například přerušil v roce 1934 *Spolek posluchačů inženýrství chemie*, který tak protestoval proti praktikám JNPS snažícím se ovládnout spolek pomocí politicky zabarvených frází, což podle vedení SPICHU „*podrývalo kolegiální a klid a společnou práci mezi studentstvem i profesorskými sbory a veřejností.*“³⁵⁶ Jako zajímavý příklad navázání kontaktů JNPS v zahraničí můžeme uvést zaslání projevu solidarity *Židovskému spolku akademiků* ve Varšavě v době, kdy byl v Polsku zaveden *numerus clausus* pro židovské studenty.³⁵⁷

³⁵⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1935-1936. S. 7.

³⁵¹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1936-1937. S. 5.

³⁵² AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1937-1938. S. 20.

³⁵³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Pozvánka na poradu od Sdružení soc. dem. studentů. 2. 10. 1934. A *tamtéž* pozvánka Klubu akademiků Československé strany národně socialistické na tryznu za TGM. Říjen 1937.

³⁵⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis *Demokratickému bloku studentů v Praze*. 1. 12. 1936.

³⁵⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis Správnímu výboru Spolku posluchačů filosofie v Praze. 12. 1. 1937.

³⁵⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis Správního výboru SPICHU adresovaný JNPS. 22. 6. 1934.

³⁵⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis Židovský spolek akademiků Waršava. 21. 10. 1937.

Další levicovou organizací, do které se hojně zapojovaly i studentské spolky byla *Studentská fronta za demokratická práva, proti válce a fašisující reakci v ČSR*. Jejimi členy se například staly JNPS, *Kostufra*, *Sdružení sociálně demokratického studentstva*, *Spolek posluchačů architektury* nebo *Ústřední svaz židovských akademiků* či *Freie Vereinigung sozialistischer Akademiker*. Můžeme zde sice vidět spojení českých, německých a židovských studentských spolků, ale jakékoliv další zmínky o jejich přímé spolupráci se v prozkoumaných pramenech neobjevují. Jejich společným cílem ve „Frontě“ pak byl boj „*proti fašisaci vysokých a středních škol, proti teroristickým metodám, proti hospodářské a kulturní reakci a za kulturní, hospodářská a existenční práva studentů*“.³⁵⁸

Rozpory ve vztazích mezi studentskými spolky přineslo také propuknutí španělské občanské války. V Praze byl zřízen *Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku* podporující španělské republikány, který sdružoval velké množství levicově laděných organizací, mezi kterými figurovaly i některé pražské studentské spolky. Vedle *Dělnické akademie*, *Levé fronty lékařů* nebo *Socialistické akademie* stály také *Spolek posluchačů filosofie*, *Svaz mladých*, *Spolek posluchačů architektury* nebo *Spolek posluchačů umělecko-průmyslové školy*.³⁵⁹ *Spolek posluchačů filosofie* se na základě této angažovanosti následně dostal do sporu s pražským *Svazem československého studentstva*, který nepovolil svým členům (fakultním spolkům) zastoupení ve *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*. Tato organizace byla v očích SČS „politická“ a členství v politickém spolku odporovalo stanovám pražského *Svazu*, jejímž členem *Spolek posluchačů filosofie* byl.³⁶⁰

Další dimenzi vývoje vztahu mezi studentskými spolky ve třicátých letech dobře naznačuje reflexe této problematiky u studentských organizací ČVUT. V programovém prohlášení *Sboru posluchačů ČVUT* z roku 1930 bylo explicitně vyjádřeno kladné hodnocení spolupráce studentských organizací v druhé polovině dvacátých let. Těžké sociální poměry podle techniků dokázaly spojit studenty bez rozdílu politických názorů v „*celek prodchnutý společnou myšlenkou: pracovati či chcete-li bojovati za lepší sociální postavení chudého studenta*“.³⁶¹ Od začátku třicátých let se však boje na valných hromadách a fakultních schůzích mezi levými a pravými křídly spolků nevyhnuly ani studentským organizacím z

---

³⁵⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

³⁵⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*. Červen 1937.

³⁶⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis schůze správního výboru 6. 6. 1937.

³⁶¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 153, Sbor posluchačů ČVUT. *Programové prohlášení 1930*.

ČVUT. Valná hromada *Spolku posluchačů inženýrství komerčního* konaná 27. listopadu 1933 byla podle dochovaného zápisu například rušena tzv. levým křídlem spolku, které vystupovalo proti jeho „národnímu“ vedení.³⁶² SPIK s „národním“ vedením v čele pochopitelně odmítal spolupracovat s ÚSČS v letech jeho „pokrokového“ vedení. Překvapivější je ale jeho negativní vztah k pražskému SČS stojícímu ideově na stejném břehu, což nám může ukázat lehkou odtažitost studentů z ČVUT vůči svým kolegům z Univerzity Karlovy, kteří stáli právě v čele SČS. Také je nutné podotknout, že vrcholnou studentskou organizací techniků byl SID (*Svaz inženýrského dorostu*), k němuž chovalo vedení SPIKu naopak vztah „*co nejužší*“.³⁶³ ÚSČS byl pak předsedou SPIKu Rudolfem Brázdou v roce 1937 kritizován za neustálé politické boje uvnitř centrální studentské organizace, protože student by podle něho sice měl mít své politické přesvědčení, ale měl by ho umět odložit stranou, když jde o věci stavovské.³⁶⁴

Rozpory mezi různě politicky zaměřenými studentskými spolky vedly k vytváření zastřešujících organizací spojujících studenty nikoliv na základě jejich fakultní či stavovské příslušnosti, nýbrž na základě jejich politického smýšlení. Podobně jako si levicovní studenti vytvářeli zastřešující organizace – JNPS (později JPS) nebo *Demokratický blok* – sdružující studentské složky levicových politických stran a levicové fakultní spolky, založili si i studenti pravicovní svůj vlastní *Demokratický svaz národního studentstva*, v němž se v roce 1936 spojily tyto organizace: *Studentské národní sjednocení*, *Ústřední svaz agrárních akademiků*, *Klub lidových akademiků* a *Svaz středostavovského studentstva*. Jejich nejvyšší hodnotou byla pochopitelně láska k národu, která podle nich dovedla „*stavět mosty přes názorové rozdíly*“. Jako „*nikdy neselhávající opory státu*“ tak viděli národnost a demokracii, přičemž všechny tyto hodnoty slibovali chránit. Zajímavé je také jakou úlohu „národní“ studenti přikládali své mladé generaci v ČSR – mladí podle nich byli „*nadějí státu a národa*“, které nesměli za žádnou cenu zklamat.³⁶⁵ Na vznik podobných organizací pravicově laděných studentů reagovaly levicové spolky nabádáním k zlepšení své vlastní práce, JNPS tak například po založení *Studentského Národního sjednocení* volala po zpevnění organizační základny celé

---

³⁶² AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Ze SKI*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 18. 1. 1934. S. 32.

³⁶³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Výroční zpráva SPIKu za správní rok 1936/37*. S. 3.

³⁶⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. BRÁZDA, R. *Zpráva předsednická*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 5., č. 2., 24. 11. 1937. S. 2.

³⁶⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 181 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Československému studentstvu*. 12. 11. 1936.

organizace. Měly být vybudovány „pevné sekce JNPS“ na všech fakultách a kolejích, měla být finančně zabezpečena práce spolku, zajištěna politická úroveň spolkového tisku (*Nástup*) a všichni členové spolku si měli pozorně všimnout „všech hospodářských bojů a pohotově jich využít k politické práci.“³⁶⁶ V této souvislosti je nutné zmínit, že centrální organizace levicových studentů byly úspěšnější, aktivnější a rozsáhlejší než ty pravicové, i když změněné podmínky po podpisu Mnichovské dohody kartu obrátily.

Vedle španělské občanské války, stavovských rozdlů nebo různého politického zaměření spolků způsobovaly rozpory ve spolkovém životě také vztahy akademických hodnostářů ke studentským organizacím. Rozhodně nelze říci, že by prostředí studentů a profesorů bylo oddělené. Studentské spolky se často se svými požadavky obracely ke svým profesorům nebo jiným univerzitním představitelům, kteří je rozhodně neignorovali, často se za ně stavěli a, jak jsme mohli vidět v rektorském a prorektorském období Karla Domina, občas se je snažili i ovlivnit v jejich politických názorech. V některých záležitostech stáli studenti i profesori přímo na jedné straně barikády, když například společně hájili nedotknutelnost akademické půdy, která byla porušena policejními úředníky. Z dochovaných materiálů je patrné, že jak vedení studentských spolků, tak vedení fakult a univerzit udržovala s policejním ředitelstvím neustálou korespondenci. Děkanství nebo studentské spolky vždy zasláním dopisem oznamovaly policejnímu řediteli kdy, kde a s jakým programem bude probíhat spolková nebo fakultní schůze, přičemž dopis směřující od děkana vždy zaštiťoval celou akci a ručil za její bezproblémový průběh. Po každé valné hromadě také vedení spolku zasílalo policejnímu ředitelství jmenný seznam nově zvoleného spolkového vedení.

Porušení svobody akademické půdy však v době První republiky nebylo příliš častým jevem. Jeden z případů se řešil v listopadu 1931, kdy byl na fakultní schůzi SPF vyslán policejní úředník, což u studentů a představitelů univerzity vyvolalo velkou vlnu nevole. Děkan filozofické fakulty (O. Hujer) a rektor Univerzity Karlovy (J. Pekař) telefonicky neúspěšně žádali policejní ředitelství o odvolání úředníka, načež starosta spolku schůzi rozpustil. Studenti byli velice pobouřeni jednáním policie, celou situaci reflektoval denní tisk „všech odstínů“ a za svobodu akademické půdy se postavil i ministr školství a národní osvěty Ivan Dérer. Policejní prezident se akademické obci omluvil s tím, že policie předem nevěděla, že se akce zúčastní i děkan FF a rektor UK, a slíbil, že v budoucnu budou veškeré akademické svobody zachovány.³⁶⁷ Celý případ dokazuje nejen sepětí studentů a akademických činitelů,

---

³⁶⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Volný list.

³⁶⁷ Red. *Spolek posluchačů filosofie o akademické svobodě*. In: Národní osvobození, 13. 11. 1931, č. 311. S. 5.

nýbrž i velký zájem společnosti (tisk) o studentské záležitosti, kterým byl přikládán velký význam, což dosvědčuje i omluvný příslib policejního prezidenta.

Jaké rozpory ale mohla způsobit angažovanost profesorů ve studentském hnutí jsme viděli například v době tzv. insigniády, kdy Karel Domin a další vedli studenty z poslucháren do pouličních bojů, což pochopitelně vyostřilo vztah mezi studenty levicovými a pravicovými. Obdobný rozpor do studentského hnutí zanesl profesor Jan Blahoslav Kozák, který ve *Večerním Českém slovu* z 26. 11. 1932 označil SČsM, jež byl podle něho „vzteklinou našeho veřejného života“, za spolek fašistický, za což medicci očekávali od profesora Kozáka satisfakci.³⁶⁸ Studentské prostředí bylo poměrně často využíváno stranickými periodiky k boji na politickém poli. Ne vždy však tato skutečnost zůstala bez povšimnutí studentů, jichž veřejně činné osoby využívali ke svým zápasům. Příkladem ilustrujícím přesně tuto situaci byla zmíněná polemika vyvolaná J. B. Kozákem na stránkách *Večerního Českého slova*, která vedla málem až k jeho soudní žalobě spolkem *Všehrd*, o jehož poměrech se tento národně socialistický profesor dějin filozofie také vyjádřil. Ve svém útoku na československé fašisty, mezi které řadil Radola Gajdu, Jiřího Stříbrného a „část národní demokracie“, J. B. Kozák varoval studentstvo před praktikami této části politického spektra. Červenou nití jeho článku však byla kritika právníckého *Všehrdu* a *Spolku československých mediků*, v jejichž čele stálo „národní“ vedení. Takto vedený spolek pro něho byl „dokladem nedůstojnosti“, kdy „...vůdcové spolku si zajistili na další rok nadvládu machinacemi a ukřičením oposice. S pomocí spolku budou nyní tito pánové politicky agitovat pro národní demokracii, fašism a šejdr.“ V závěru článku ještě odsoudil většinový volební systém v těchto spolcích a stejně jako levicovní studenti volal po poměrném zastoupení.³⁶⁹

Odezva na tento článek na sebe pochopitelně nenechala dlouho čekat jak v tisku, tak mezi studenty. Celá polemika se poté táhla až do února 1933 s následujícími peripetemiemi: správní výbor *Všehrdu* se nakonec rozhodl pro mimosoudní řešení a podal stížnost k akademickému senátu Karlovy univerzity; ke smíření nedošlo a nedošlo k němu ani po intervenci Kamila Krofty, který byl zároveň předsedou *Společnosti přátel studentstva*; proti *Všehrdu* se následně na své valné hromadě v lednu 1933 vyjádřilo i levicové vedení SPF; na to zareagoval na své valné hromadě *Svaz československého studentstva*, který vyzval J. B. Kozáka, aby se vzdal místa ve výboru *Společnosti přátel studentstva*; ten však na celou

---

³⁶⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1932-33. S. 5.

³⁶⁹ KOZÁK, J. B. *Kam spěje nynější studentstvo? Fašismus je vzteklinou ohrožené buržoasie*. *Večerní České slovo*, 26. 11. 1932, roč. 14, č. 269. S. 5.

situaci opět odpověděl v úvodníku *Českého slova*.³⁷⁰ Mezi tím J. B. Kozák také zaslal vysvětlující dopis Kamilu Kroftovi, ve kterém na jedné straně hájil své názory, na straně druhé připouštěl, že mu, co se týče formy polemiky, „*ujely nervy*“.³⁷¹ Správní výbor *Všehrdu*, jak již bylo řečeno, pouze zaslal stížnost akademickému senátu UK, ale měl připravené i trestní oznámení adresované Státnímu zastupitelství v Praze. J. B. Kozák byl podle oznámení podezřelý z trestních činů, zejména z „*přestupku zákona proti útisku*“.³⁷² Zároveň vedení *Všehrdu* přerušilo styky se *Spolkem posluchačů filosofie*, jejichž postup při hájení profesora Kozáka považovalo za porušení studentské solidarity.³⁷³

Samotný průběh podobných sporů pro naši práci není příliš podstatný. Důležitější je, ukázat si na těchto událostech, jaké bylo postavení studentů ve společnosti, jaké byly jejich obranné strategie a na koho se se svými stížnostmi obraceli. Nejen z této polemiky vyplývá, že odkazy na studentské prostředí byly často využívány k boji mezi politickými stranami. I z toho můžeme usuzovat, že studenti měli v československé společnosti poměrně důležité postavení a zároveň se nebáli hájit své zájmy i proti univerzitním představitelům. Akademický senát byl pak pro studentské spolky prvním adresátem jejich žádostí a stížností, které se však mohly šířit dále výše a výše do struktury státních orgánů. Zde jsme mohli vidět zásah zplnomocněného ministra Kamila Krofty, jindy směřovaly studentské rezoluce až k prezidentu republiky a o tom, že studentské prostředí bylo v soudobém tisku reflektováno daleko více než dnes, již byla řeč.

Z různých vnitřních instrukcí spolků s levicovým vedením můžeme vyčíst, že navenek deklarovaná nepolitičnost a bezmezný zájem o odborové věci studentů byly přece jen zahaleny snahou prosadit ve studentském hnutí levicové smýšlení pomocí politického boje mezi spolky stojícími na opačných stranách politického spektra. „*Pokrokoví*“ studenti více spolupracovali s politickými stranami a svou rétorikou a agitací se více blížili praktikám levicových politických stran. To bylo jistě dáno dlouhodobější snahou o převzetí moci ve vrcholných orgánech studentského hnutí, ale ani po dosažení tohoto cíle na tomto poli nenacházíme příliš změn. Rétorika pravicových studentských spolků se sice také hodně

---

³⁷⁰ *Causa Kozák*. Národní listy, 4. 2. 1933, roč. 73, č. 34. S. 4.

³⁷¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 213, Všehrd – novinové články, přednášky 1934-36. Dopis profesora J. B. Kozáka zplnomocněnému ministrovi Kamilu Kroftovi ze dne 29. 12. 1932.

³⁷² AUK, Všestudentský archiv, karton B 213, Všehrd – novinové články, přednášky 1934-36. *Trestní věc officiosní*. Nedeslané oznámení Všehrdu na J. B. Kozáka Státnímu zastupitelství v Praze ze dne 22. prosince 1932.

³⁷³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 456, Všehrd – protokoly ze schůzí správního výboru. Zápis 6. řádné schůze správního výboru konané dne 24. 1. 1933.

podobala politické agitaci, za kterou se ale skrývaly spíše snahy hájit své oborové zájmy než politický boj k ovládnutí studentského spolkového života. V dokumentech pocházejících ze spolků s „národním“ vedením se také častěji setkáváme s celkem pozitivní reflexí vztahu k levicovým kolegům a s voláním po spolupráci všech studentů, což se odráželo především na poli sociálních zájmů, které přece jen celé studentské hnutí ve třicátých letech do jisté míry spojovaly bez ohledu na politické vyznání. *Svaz československého studentstva* tak například ve svém časopise *Zprávy SČS* přímo vyjádřil vztah ke studentům jiného politického, v tomto případě levicového, zaměření: „*Rozhodně musíme se starat o naše kolegy a pak, zbude-li čas a finanční prostředky, můžeme pomoci cizím, třebaž že se s nimi ideově a politicky nestotožňujeme.*“³⁷⁴ Nemůžeme sice hovořit o zcela kladném vztahu pravicových a levicových studentů, což jsme ostatně mohli vidět u rozboru vztahů mezi pražskými studentskými spolky, ale dá se říci, že od „národních“ studentů vycházelo více snah o sblížení obou táborů. To je ale skutečnost, kterou si jistě pravicové správní výbory mohly při svém vůdčím postavení dovolit spíše než opoziční levicové skupiny. O smíření obou táborů se poté snažil ještě v dubnu 1938 předseda SČS Ladislav Hrudík,³⁷⁵ ale jeho výzvy vyslyšeny nebyly, jak uvidíme v kapitole zabývající se vývojem studentského hnutí v období kolem podpisu Mnichovské dohody.

6.2. Spolková vedení versus opozice

*„Ideologie, jíž se řídí Svaz jest ideologií státotvornou, kdežto ideologie opozice jest komunistická, protistátní.“*³⁷⁶

Důležitým médiem, na kterém můžeme sledovat studentské „boje“, jak sami studenti nazývali vztahy mezi skupinami uvnitř studentského hnutí, jsou letáky. Touto formou promlouvali jejich autoři k širokému studentskému publiku, které ani nemuselo být spolkově organizované, takže se tyto texty skutečně dostávaly ke všem posluchačům pražských vysokých škol. Každý studentský spolek z období První republiky vyprodukoval ve třicátých letech dvacátého století velké množství letáků oslovujících potenciální členy spolku a

³⁷⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Zprávy SČS*, 25.6.1933, roč. 1., č. 4-6. S. 6.

³⁷⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. HRUDÍK, L. *Slovo úvodem.. Zprávy SČS*, duben 1938, roč. 6, S. 1-2.

³⁷⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. *Zprávy SČS*, duben 1936, roč. 4, S. 2.

studenty vůbec. Letáky se objevovaly nejvíce v době blížících se voleb do fakultních i ústředních studentských organizací a všeobecně lze říci, že je převážně vydávala hlavně spolková opozice. V případě námi sledovaných spolků se jednalo především o opozici levicovou. Dochovaly se i ukázky „pravicových“ letáků, kterých však bylo kvůli výše naznačeným podmínkám méně. Historikova práce s tímto typem pramene je ale do jisté míry ztížena skutečností, že většina letáků, pokud nezvaly k nějakému určitému shromáždění, nebyla datována, většinu z nich však lze zařadit do určitého časového úseku na základě problému, na který autoři letáků upozorňovali. Samotné autorství letáků je poté dalším úskalím, i když většina z nich byla podepsána opozičním lídrem nebo alespoň názvem opoziční či majoritní skupiny ve spolku. Jakou podobu měly letáky jednotlivých studentských skupin? Jakým způsobem se v nich hovořilo o skupinách opozičních a jakých témat se tyto texty celkově dotýkaly? To jsou otázky, jejichž zodpovězení nám na příkladě právnického *Všehrdu* pomůže dokreslit, jakým způsobem se utvářely vztahy mezi spolkovým vedením a jeho opozicí, čemuž se budeme věnovat po stručné charakteristice studentských letáků na následujících stránkách.

Letáky ve studentském prostředí vydávala většinou levicově laděná opozice spolků snažící se získat na svou stranu pomocí štvavých řečí proti „národním“ kolegům „nerozhodnuté“ studenty. Pravicová vedení spolků se omezovala spíše na tištění kandidátních listin a zvaní na veřejné schůze, manifestace či plesy. Z právnického *Všehrdu* se ale dochovalo několik letáků věnujících se naopak boji „národních studentů“, kteří spolek vedli, proti levicové opozici ve spolku. Nacházíme u nich například již v roce 1932, celkem dlouho před tím než studentská levice ovládla ÚSČS, letáky s titulky jako „*Boj za národní Všehrd!*“³⁷⁷ atd. Další dochované letáky „národního“ vedení *Všehrdu* se zabývaly tematikou politickou (leták s názvem „*Poslední Kramářův dopis prof. Hodačovi*“³⁷⁸), „nábořem“ čerstvě přijatých posluchačů do spolku³⁷⁹ nebo upozorňováním na násilné ničení spolkových schůzí a valných hromad levicovou opozicí.³⁸⁰ Dalším typem letáku vydaným „národním“ vedením *Všehrdu* byl černě orámovaný list připomínající parte, který oznamoval jména studentů

---

³⁷⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Boj za národní Všehrd!*

³⁷⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Poslední Kramářův dopis prof. Hodačovi*.

³⁷⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Kolegyně a kolegové!*

³⁸⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Valná hromada Všehrdu rozbita komunisty*.

vyločených ze spolku. Označení studenti byli v tomto případě veřejně „pranýřováni“ za své jednání proti vůli vedení spolku, které se rozhodlo pro pasivní rezistenci vůči tzv. kolektivním a státním rigorózním zkouškám.³⁸¹

Levicová opozice byla ve *Všehrd*, jak již bylo nastíněno a jak vychází z její pozice, ve vydávání útočných letáků aktivnější. Nadpisy letáků bývaly radikálnější a téměř vždy mířily přímo proti pravicovému vedení spolku. Můžeme se tak setkat s titulky jako „*Proti klerikálovi Královi a jeho fašistickým spojencům!*“³⁸² nebo „*Pryč s úderníky fašismu!*“ či „*Obviňujeme...nár. demokratické-klerikálně-ligistické a fašistické vedení Všehrd.*“³⁸³ Z pouhých názvů letáků je pak jasně patrné, rétorikou jaké politické strany se jejich autoři, často z *Komunistické studentské frakce*, inspirovali. Proti čemu ale „pokroková“ opozice ve *Všehrd* bojovala? Pomocí letáků útočila na národně demokratické studenty a politiky, které vinila ze „*ziskuchtivosti*“ a hospodářského úpadku státu v době krize, protože „*fašismus ve státě i ve studentstvu znamená hospodářství bez kontroly.*“ V tomto duchu pak levice například neustále obviňovala „národní“ vedení *Všehrd* ze zpronevěry spolkových peněz.³⁸⁴ Většina letáků opozice proto končila slovy typu „*Nevolte reakci skrytou pod heslem „národní!“*“³⁸⁵ A co levá opozice prostřednictvím svých letáků požadovala? Opět můžeme vidět, že některé (především sociální) požadavky se příliš nelišily od požadavků studentů „národních“. Studenti obou táborů vystupovali proti úsporné vládní politice, proti aspirantským nařízením a proti zvyšování školného. Radikálnější požadavky levice pak směřovaly k odstupňování školného podle majetkových poměrů a k zcela bezplatnému studiu pro nemajetné.³⁸⁶ Toto odstupňování, jak je zmíněno v jiné části práce, „národní“ studenti přímo nepožadovali, i když také stáli za co nejnižšími poplatky za studium.

Pro představu o tom, kdo se skrýval za vedením proti sobě stojících skupin ve *Všehrd* se podívejme, jak byly letáky podepisovány. V několika případech dochovaných letáků

---

³⁸¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, *Všehrd* – protokoly ze schůzí 1926-1936.

³⁸² AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, *Všehrd* – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Proti klerikálovi Královi a jeho fašistickým spojencům.*

³⁸³ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, *Všehrd* – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Obviňujeme...nár. Demokratické-klerikálně-ligistické a fašistické vedení Všehrd.*

³⁸⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, *Všehrd* – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Obviňujeme...nár. Demokratické-klerikálně-ligistické a fašistické vedení Všehrd.*

³⁸⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, *Všehrd* – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Studium, práci, život mladým!*

³⁸⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, *Všehrd* – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Studium, práci, život mladým!*

„národního“ vedení se setkáváme s podpisem vyjadřujícím postavení autorské skupiny ve spolku („Správní výbor“³⁸⁷) nebo s názvem uskupení „Demokratický svaz národního studentstva“.³⁸⁸ Levicová opozice pak své letáky podepisovala jménem „Demokratického bloku právníků“, který sdružoval studenty smýšlející sociálně demokraticky, národně socialisticky a komunisticky.³⁸⁹ Dále můžeme opoziční letáky nalézt s podpisem *Studentská levá fronta (programová oposice ‚Všehrdu‘)*³⁹⁰, „Akční výbor všehrdské oposice“³⁹¹ nebo „sjednocená pokroková kandidátka“³⁹². Zvláštní případ tvoří letáky podepsané přímo *Komunistickou studentskou frakcí*³⁹³, kterých se neobjevovalo tak velké množství, ale které byly nesený nejradikálnějším tónem. (Komunističtí studenti se v levicovém studentském prostředí v průběhu třicátých let začali stále více prosazovat.) Pro úplné dokreslení rozložení sil v právnickém spolku ještě dodejme, že vlastní schůze mladých právníků pořádalo také *Centrum katolických právníků v Praze*.³⁹⁴

Do všehrdské opozice patřili také studenti hlásící se k myšlenkám národních socialistů. Ze zvláštního vydání jejich časopisu *Volnost* s podtitulem „*Socialismus stavíme nejvýše – rovnost národů, rovnost v národě*“ z roku 1932 se dozvídáme program právnícké opozice, se kterým se národně socialističtí studenti plně ztotožňovali. O požadavcích levice byla již řeč na jiných místech, zajímavé je ale vyjádření jednoho z autorů článků Karla Ballenbergera, který se ve svém textu obhajujícím poměrné zastoupení ve spolicích (jeden z bodů programu levicové opozice) vyjadřuje o vztahu mezi jednotlivými částmi právnícké opozice: „*Máme zcela jistě rozličný názor na většinu otázek světového názoru a politiky, ale*

---

³⁸⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Kolegyně a kolegové!*

³⁸⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Valná hromada Všehrdy rozbita komunisty*.

³⁸⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Kolegyně a kolegové!*.

³⁹⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Všem členům ‚Všehrdy‘!*

³⁹¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Kolegyně a kolegové!*

³⁹² AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, Všehrd – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Studium, práci, život mladým!*

³⁹³ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, Všehrd – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Proti demagogii ‚národní‘ oposice!*

³⁹⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. Leták *Centrum katolických právníků v Praze*.

tím, že se scházíme v odborovém boji, dokazujeme, že nám nejde o nějakou nadvládu nějaké politické strany nad Všehrdem, ale o to, aby výbor Všehrdu byl reprezentantem všeho studentstva.“³⁹⁵ Z článku je sice patrný agitační ráz snažící se přilákat do řad opozice více mladých právníků, nicméně faktem je, jak i z pramenů vyplývá, že „pokrokoví“ studenti skutečně dokázali vystupovat celkem jednotně, což je posléze vyneslo do čela ÚSČS. Apel na hájení stavovských zájmů místo politické stranickosti, kterou vytýkali „národnímu“ vedení spolku, bychom pak u „pokrokových“ studentů našli téměř ve všech materiálech.³⁹⁶ Tento požadavek se však u levicových studentů stával spíše prostředkem politické hry, kterou tolik vytýkali svým „národním“ kolegům a kterou sami využívali v obrovské míře.

Podoba vydávaných letáků ukazuje, že prvorepublikové studentské spolky byly vedle hájení svých stavovských zájmů silně zatíženy také politickými boji. Dá se říci, že ve studentských spolcích šlo mnohdy o hodně. Velké částky ve spolkových fondech byly sice vždy rozděleny mezi potřebné studenty, ale o tom, komu budou přiděleny a v jaké výši, ve výsledku rozhodoval volený správní výbor spolku. Občas ze studentských organizací zaznívaly hlasy volající po odpolitizování spolků, někde k němu skutečně mohlo dojít, ale i tak byl „politický“ boj mezi dvěma odlišně laděnými skupinami uvnitř spolků pro prvorepublikové studentské prostředí charakteristický. Dalším důkazem toho, jak velkou důležitost sami studenti přikládali politickému boji je například dopis „národního“ vedení Všehrdu zaslaný pořadatelskému sboru valné hromady spolku. V něm se dočítáme, že pořadatelskou službu na valné hromadě bude provádět pouze „pravice“ a že je nutné sejít se dostatečně brzy, aby mohli tito vybraní studenti zaujmout „taktické rozstoupení po sále“.³⁹⁷ Valné hromady spolků byly skutečně často napadány různými „teroristickými metodami“³⁹⁸ spolkových opozic nebo rozbíjeny „boxerskými meetingy“³⁹⁹. Levicová opozice ve Všehrdu například místo státní hymny, kterou končila valná hromada spolku 25. listopadu 1935,

---

³⁹⁵ BALLENGER, K. *Proč jsme pro poměrné zastoupení ve Všehrdu*. In: *Časopis národně socialistického studentstva Volnost*, 1932. S. 2. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936.

³⁹⁶ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936. *Kolegové! Kolegyně! Členové právníckého spolku „Všehrd!“*

³⁹⁷ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 401, Všehrd – protokoly ze schůzí 1926-1936.

³⁹⁸ *Spolkový věstník*. 1. 10. 1933, roč. 1, č. 3. S. 14. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

³⁹⁹ *Spolkový věstník*. 15. 11. 1933, roč. 1, č. 4. S. 25. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

zpívala píseň *Rudý prapor* a opouštěla sál.⁴⁰⁰ Následná valná hromada roku 1936 musela být kvůli obstrukcím spolkové opozice dokonce policejně rozpuštěna.⁴⁰¹ Volby na valných hromadách pak obě strany shodně označovaly jako skutečný „*boj*“⁴⁰², což podle zpráv novinářů a podobných zápisů ze schůzí přesně odpovídalo skutečnosti. S volbami správních výborů také souvisel jeden z největších rozporů mezi vedením spolků a jeho opozicí, šlo o to, zda mají být správní výbory studentských organizací voleny většinovým či poměrným volebním systémem. Levice snažící se získat moc ve spolcích prosazovala poměrné zastoupení, pravice na druhou stranu hájila systém většinový. I „národní“ vedení *Všehrdu* muselo obhajovat většinový princip, přičemž jako hlavní argument uvádělo výhodu spolupráce stoupenců jednoho směru, mezi kterými tak nevznikají prakticky žádné rozpory a mohou se plně soustředit pouze na řešení oborových otázek.⁴⁰³

Starosta *Spolku posluchačů filosofie* Feldstein promluvil nejen o této problematice na fakultní schůzi konané dne 5. dubna 1935, když hovořil o celkové situaci v československém studentském hnutí z pohledu SPF. Hlavní úskalí starosta spatřoval ve zpolitizování studentského života, jak ho ukázaly „*demonstrace o insignie*“ z listopadu předešlého roku. Nejvyšší podíl na politizaci studentského života podle něho nesly zejména organizace ústřední, které bránily poměrnému zastoupení ve svých vedeních. „*SPF zásadně nesouhlasí s duchem ústředních organizací a chce ve studentstvu hájit principy sociální, kulturní a odborové.*“ To byl poté hlavní důvod, proč se SPF podle slov svého starosty připojil k *Frontě za mír, pokrok a svobodu*, od které si sliboval, že bude hájit studentské požadavky jak odborové, tak sociální.⁴⁰⁴

Své letáky na právnické fakultě pochopitelně šířila i JNPS, která se snažila oslovit především sociálně slabší studenty práv. Mladí právníci se mohli hlásit do právnické sekce JNPS, která si za svůj hlavní cíl vzala, vedle sociálních zájmů, „*odstranit fašistické vedení*

---

⁴⁰⁰ *Spolkový věstník*. 10. 2. 1936, roč. 4, č. 2. S. 24. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

⁴⁰¹ *Spolkový věstník*. 21. 11. 1936, roč. 4, č. 7. S. 85. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

⁴⁰² AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Valné hromady se blíží a přesto klid*.

⁴⁰³ *Spolkový věstník*. 3. 4. 1936, roč. 4, č. 4-5. S. 54-55. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

⁴⁰⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis fakultní schůze 5.4.1935.

našeho spolku“.⁴⁰⁵ Podporu mladým levicově laděným právníkům JNPS (později JPS) často vyjadřovala ve spolkovém časopise *Zprávy JPS* nebo v brožurách vydávaných jako informace novým vysokoškolákům. Tam se také dozvídáme, jak „pokrokoví“ studenti nahlíželi rozdíl mezi pravicovým a levicovým vedením ÚSČS, které spolek „ovládlo“ v roce 1935. „Pokrokové“ vedení se podle autora článku z brožury určené čerstvým posluchačům zabývalo především sociální otázkou a kulturou, zatímco předchozí pravicové vedení věnovalo největší úsilí „národnostním a rasovým štvanicím a kraválům proti pokrokové kultuře.“ Levice dále podle autora textu hájila světový mír, ale pravice se tuto práci snažila sabotovat.⁴⁰⁶ Se svou levou opozicí musel bojovat i spolek mediků. Jeho pravicové vedení se na schůzi správního výboru 9. prosince 1932 dohodlo na vyvíjení větší aktivity proti spolkové opozici, aby zamezilo rozšiřování levicových myšlenek mezi studenty lékařské fakulty, což levice (jak vidno) celkem úspěšně činila rozšiřováním letáku *Levý medik*.⁴⁰⁷

Větší politická angažovanost levicových studentů se dá doložit i tím, že vedení levicových spolků vydávala (i přes svou vůdčí pozici) více agitačních letáků než vedení „národní“. Tímto příkladem je bezpochyby *Spolek posluchačů filozofie*, jehož vždy levicové vedení vydávalo velké množství letáků snažících se především před valnými hromadami ovlivnit váhající a nastupující studenty či nové členy spolku. Čím se je správní výbor SPF snažil oslovit? Spolek filozofů neuzavíral do úzkého odborového rámce, nýbrž se otevíral aktuálním celospolečenským problémům, navazoval kulturní styky se studenty jiných národností (večery českoněmecké, jihoslovanské a další) a pomáhal svým členům při studiu a kulturním vyžití (obstarával slevy do divadel a biografů a lístky na zasedání parlamentu).⁴⁰⁸ A jak vypadaly samotné vztahy mezi levicovým vedením a pravicovou opozicí v SPF?

„Národní“ opozice filozofů podle vlastního vyjádření neholdovala fašismu ani žádné jiné diktatuře a nebyla ani součástí Národního sjednocení, z čehož ji vedení SPF obviňovalo. Opoziční studenti dokonce dokázali ocenit, že vedení levicového spolku neustále urgovalo ÚSČS, až se studentskému hnutí podařilo zabránit zvýšení kolejného. I přesto však „národní“ filozofové neopomněli připomenout, že starosta SPF Gustav Hudec byl zadržen při prohlídce budovy *Rudého práva* a místostarosta Eduard Goldstücker byl policejně stíhán pro výtržnosti

---

⁴⁰⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 181 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Studenti právníci!* (1933).

⁴⁰⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. HRBEK, J. *ÚSČS v rukou Demokratického bloku studentů*. In: *JPS vás informuje*, 1936. S. 16-18.

⁴⁰⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM v Praze dne 9. prosince 1932.

⁴⁰⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

na studentské schůzi na Albertově.⁴⁰⁹ Vedení *Spolku posluchačů filosofie* na druhé straně samozřejmě vnímalo opoziční snahy v organizaci a na schůzích správního výboru se na ně připravovalo. Právě především zde se totiž vytvářela podoba letáků napadajících „národní“ studenty, kterým se v SPF nedařilo prosadit. Pravicově ladění filozofové tak sáhli k „nouzovému“ řešení a založili si v roce 1935 vlastní fakultní spolek *Klub posluchačů filosofie*. To ale odporovalo stanovám vůdčí organizace československého studentského hnutí. Podle ÚSČS mohl být totiž na fakultě pouze jeden spolek sdružující studenty na stavovském podkladě. Jak vyplývá z jednání správního výboru SPF, děkan fakulty s existencí pravicového spolku souhlasil. Vedení SPF sice spatřovalo ve vzniku „Klubu“ zanesení politikaření na fakultu, ale rozhodlo se, že proti opozičnímu spolku zaujme vyčkávací stanovisko.⁴¹⁰ *Klub posluchačů filosofie* zrušen nebyl a ve spolkovém životě na filozofické fakultě tak mohl pokračovat přímý souboj mezi pravicovými a levicovými studenty.

I na příkladě *Spolku posluchačů filozofie* je však patrné, že velké množství požadavků spolu „národní“ i „pokrokoví“ studenti sdíleli. Řádné vybudování studentské sociální a zdravotní péče, řádné vybavení vysokých škol nebo ulehčení studia všem nemajetným studentům bychom našli u obou skupin. V některých bodech bychom však samozřejmě našli odlišnosti. „Národní“ studenti požadovali například zrušení německé techniky v Brně a její částečné přesunutí na košickou techniku nebo chtěli přímo v souvislosti s SPF věnovat více pozornosti podpoře studentů českých, slovenských a karpatoruských než podpoře Španělska.⁴¹¹

6.3. Vztahy členů ke svým spolkům

V souvislosti s tématem spolkové opozice je pro dokreslení fungování studentských organizací celkem ilustrující představit si několik konfliktních situací, které se v prvorepublikovém studentském spolkovém životě objevily mezi spolkovým vedením a členy spolku nepocházejícími z řad opozice. Podobné rozpory nebyly příliš časté, ale několik z nich celkem silně zasáhlo studentské hnutí a zároveň bylo reflektováno dobovým tiskem, což opět ukazuje, jakou pozici měly studentské spolky v československé meziválečné společnosti. O studentské prostředí se zajímaly i vůdčí osobnosti politických stran, jejichž názory pak byly

---

⁴⁰⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁴¹⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis schůze správního výboru 3. 12. 1935.

⁴¹¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

přinášeny stranickým tiskem. Karel Kramář tak například na stránkách *Národních listů* oslavoval vítězství pravicově laděných studentů po valných hromadách v ÚSČS a *Všehrdu*⁴¹² a k podobným vyjádřením se uchýloval i Jiří Stříbrný ve svém *Expresu*, na jehož stránkách například vyzýval, aby „národní“ studenti na valné hromadě *Všehrdu* „zatočili“ se svou „levičáckou“ opozicí.⁴¹³

Ústřední a největší fakultní spolky vedle vlastní samosprávy zaměstnávaly i osoby nepatřící do spolku a to především uklízečky či sekretářky a účetní. Takže i v těchto vztazích mohly nastat konfliktní situace dokreslující vnitřní organizaci spolků a jejich chod. To představuje například dopis Marie Rychnové, která byla v ÚSČS zaměstnána jako sekretářka, pocházející z června 1933. Sekretářka dostala výpověď s odůvodněním odvolávajícím se na nedostatek finančních prostředků ve spolkovém rozpočtu. Marie Rychnová nechtěla o zaměstnání přijít, „jelikož jsem odkázána sama se svou malou dceruškou /muže již tři roky nemám/ pouze na svůj výdělek a v případě nezaměstnanosti jen na podporu mého otce, malopensisty.“⁴¹⁴ Výpověď se jí sice nevyhnula, ale ústřední studentský spolek jí nabídl možnost další spolupráce v novém akademickém roce. Celá událost nám zprostředkovává pohled především na dvě věci. Jednou z nich je pochopitelně odraz hospodářské krize, který je zde reprezentován jednak nedostatkem finančních prostředků spolku, jednak tíživou situací jeho zaměstnankyně. Druhý pohled pak směřuje k významnému postavení studentských spolků, které se nestaraly pouze výhradně o studentské záležitosti, ale musely ve velké míře zajišťovat ekonomický chod organizace, což se poté odráželo i mimo prostředí samotného studentského hnutí.

Výše naznačená událost se ale promítla pouze do vnitřního fungování spolků, další příklady rozporů ve vnitřní spolkové organizaci však byly reflektovány jak tiskem, tak ostatními studentskými spolky. V listopadu 1933 rezignoval na svůj post generálního sekretáře ÚSČS Oldřich Vyleta, svou rezignaci ale hned druhý den vzal zpět, protože nevěděl, že již došlo k nápravě okolností, kvůli kterým rezignoval. Ústřední výbor ÚSČS mezitím na své schůzi hlasováním jeho rezignaci přijal a odmítl mu funkci navrátit. Oldřich Vyleta následně zažaloval Ústřední výbor ÚSČS u nově vytvořeného smírčího soudu, který se poprvé sešel na ustavující schůzi 7. listopadu 1933 v klubovní místnosti kavárny *Bajkal* v Praze. Výměna žalob a vyjádření soudu o své kompetentnosti k řešení případu sice proběhla, ale obě strany nakonec od soudního sporu upustily a dohodly se mimosoudně na

⁴¹² KRAMÁŘ, K. *Vítězství národní myšlenky ve „Všehrdu“*. *Národní listy*, 25.11.1931, roč. 71, č. 270. S. 1.

⁴¹³ STRÍBRNÝ, J. *Marná snaha levičáků o dobytí „Všehrdu“*. *Expres*, 7. 11. 1932, roč. 7, č. 254. S. 3.

⁴¹⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938.

tom, že rezignace Oldřicha Vylety zůstane v platnosti. Dochovaný soudní materiál čítá zhruba 20 stran textu pocházejících od obou stran konfliktu i od zástupců soudu.⁴¹⁵

V květnu 1934 zasáhla studentské hnutí událost, která jednak silně rezonoval mezi pražskými spolky, jednak byla s velkou intenzitou rozebírána i na stránkách denního tisku. Jak již bylo zmíněno, celková výše spolkových jmění nebyla rozhodně zanedbatelná. Peníze určené pro různé potřeby spravovali sami studenti stojící v čele jednotlivých spolkových odborů (sociální, tiskový, ...). Na konci května 1934 pak v této souvislosti odsouhlasil smírčí soud pražského SČS vyloučení členů *Všehrdu* Kopečného, Sequense a Holmana ze spolku. Jaroslav Kopečný, jednatel sociální komise *Všehrdu*, se dopustil za akademický rok 1932/33 zpronevěry 47 349 Kč, což byla zhruba třetina všech spolkových výdajů na sociální podporu studentů za jeden rok. Jeho kolegové Sequens a Holman byli vyloučeni, protože zrovna stáli v čele spolkových odborů, které na činnost Kopečného měly dohlížet. Sami pak Sequens a Holman také zadrželi ze spolkového jmění menší částku. Smírčí soud SČS pouze potvrdil vyloučení studentů ze spolku, ale občanský soud Kopečného odsoudil na deset měsíců do těžkého žaláře, na pět let podmíněně a k zaplacení celé finanční náhrady *Všehrdu*.⁴¹⁶

Výše nastíněná událost výborně naznačuje, jak moc si veškerá československá periodika všímala situace ve studentstvu. Případ defraudace v největším československém fakultním spolku rozebíraly všechny československé deníky, které pak podle svého politického zaměření celou kauzu hodnotily. V rubrice „*Ze soudní síně*“ národně socialistického *Českého slova* se redakce deníku snažila ukázat defraudanta Kopečného pocházejícího z dělnické rodiny pouze jako oběť jeho pravicově laděných a bohatých kolegů. Syn dělníka prý u svých kolegů obdivoval jejich styl života: tancování, barový jazz, koňské dostihy, aerovky atd., což se pouze snažil napodobit. Neměl dostatečně silnou vůli a tak situace dospěla až k soudu.⁴¹⁷

Vedle konfliktů existujících mezi spolkovým vedením a opozicí nebo mezi členy spolku stejného smýšlení je ale nutné zdůraznit, že účast ve studentských spolcích v člověku zanechala silnou stopu i v jeho budoucím životě. O tom svědčí jednak vzpomínkové texty zmíněné v úvodních částech práce, ale také dopisy zaslané správním výborům spolků od jejich bývalých členů. Absolventi se na spolky často obraceli o pomoc, jak byli zvyklí v dobách svého studia, nebo jim prostě v dopisech vyjadřovali náklonnost a v případě

---

⁴¹⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 372 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1931-35.

⁴¹⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 213, *Všehrd* – novinové články, přednášky 1934-36. Dopis zplnomocněnému ministrovi Kamilu Kroftovi ze dne 30. 5. 1934.

⁴¹⁷ *Promarněná kariéra mladého právníka*. *České slovo*, 10. 5. 1934, roč. 37. S. 7.

dobrého zaměstnání je mohli i podporovat finančně. Mateřské spolky jim také byly autoritou, jak dokládá dopis jistého bývalého laboranta Břetislava Jeníčka ze Suchdola, který oslovuje představenstvo spolku jako „velevážené pány“, jež „na kolenou pokorně prosí pro Boha“. Břetislav Jeníček měl nemocnou matku, velkou rodinu a v důsledku ztráty povolání během hospodářské krize se zadlužil a onemocněl. Napadlo ho však, že jako bývalý člen spolku by mohl SČsM poprosit o pomoc. Tento příklad spadá do první zmíněné kategorie „prosebníků“, na druhé straně však dokládá, jak velký význam přikládali studenti a absolventi svým studentským organizacím, když se na ně dokázali i po svém absolutoriu obracet a identifikovat se tak s mladšími kolegy.⁴¹⁸

Studentský spolkový život v době První republiky byl prostoupen politickými boji mezi pravicovými a levicovými studenty a jejich organizacemi. I přesto lze ale říci, že studentským spolkům šlo především o hájení odborových a sociálních zájmů a to jak na pravici, tak na levici. Vedle tohoto společného postoje se však obě strany neustále obviňovaly z „politikaření“ a sloužení té či oné politické ideologii. Studentské prostředí se také stalo polem pro politické boje československých politiků, kteří mezi studenty agitovali pomocí svých stranických periodik nebo přímo řečnili na různých studentských shromážděních. Zájem politiků a médií ukazuje, jak významné postavení měli studenti v prvorepublikové společnosti, nejen že se sami cítili jako budoucnost a elita národa, ale společnost k nim tak také přistupovala. A když se na jejich stranu postavili ještě akademičtí představitelé, tak i policejní prezident přispěchal s omluvou a sliby dodržení výsadního postavení akademické půdy. Obecně dobré a těsné vztahy mezi studenty a profesory byly sice čas od času nabourány nějakou aférou či politickou agitací, ale většina univerzitních představitelů dokázala hájit zájmy posluchačů bez ohledu na jejich a své politické smýšlení.

Střízlivým a občas opakovaným upozorněním bylo tvrzení, že student by sice měl mít vlastní politické přesvědčení, ale měl by ho dokázat odložit stranou, když jde o věci stavovské. Ne všichni se tímto heslem dokázali řídit. Levicovní studenti vydávali větší množství útočně laděných letáků a, i když často hovořili o apolitičnosti svých spolků, právě u nich nacházíme cílevědomější politickou činnost vedenou snahou o ovládnutí studentského spolkového života. Pravicovní studenti pochopitelně věnovali také velké množství energie do politického zápasu se svou levicovou opozicí, ale spíše od nich zaznívaly hlasy volající po spolupráci obou skupin či po hájení ryze studentských záležitostí. Tento stav byl jistě do určité míry dán vůdčím postavením pravice v pražském studentském hnutí ve třicátých letech, ale, jak vyplývá z různých zápisů jednání levicových studentských organizací, byli to právě

---

⁴¹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

levicoví studenti, kteří se vedle zájmu o své sociální postavení věnovali rozsáhlejší politické práci, což dosvědčuje i skutečnost, že jejich rétorika byla nápadně podobná vyjádřením KSČ. V průběhu třicátých let se také v levicových studentských spolcích dostávali do popředí studenti spolupracující s komunistickou stranou, kteří své kolegy nabádali k ještě větší politické činnosti, jejímž výsledkem bylo zejména vytváření letáků směřujících do řad celého studentského tábora.

Na základě politických bojů ve studentském hnutí se různě vyvíjely i vztahy mezi studentskými organizacemi. Pro všechny fakultní spolky bylo důležité udržovat kontakty s organizacemi ústředními, které se stavěly i za jejich čistě oborové požadavky. Vedoucí představitelé fakultních spolků se také následně dostávali do vedení spolků ústředních, což ještě více posilovalo vazbu mezi jejich mateřskými spolky a centrálními organizacemi. Z těchto důvodů byl politický boj před volbami správních výborů ústředních organizací o to ostřejší a důležitější. Podle toho, jaké politické zabarvení mělo vedení ústředních organizací, s nimi fakultní a jiné spolky postupně navazovaly či rozvazovaly kontakty. Zároveň se stejně politicky smýšlející studenti organizovali do zastřešujících organizací reflektujících spíše jejich politické přesvědčení než stavovské zájmy. Těsné vazby samozřejmě udržovala i vedení fakultních spolků s obdobnými politickými názory, přičemž se dokázala postavit za požadavky svých kolegů, i když směřovaly k čistě oborovým záležitostem, které jim mohly být úplně cizí. Určité vztahy s německými studenty, nedoprovázené však bližšími kontakty, udržovali občas pouze studenti levicoví, kteří svou deklarovanou internacionalitu a mírová snažení vyjadřovali především v souvislosti s občanskou válkou ve Španělsku, jejíž průběh se stal v československém studentském hnutí výrazným politikem. Lehký odstup od bojů mezi fakultními spolky Univerzity Karlovy a od ústředních studentských organizací si udržovala většina spolků studentů ČVUT, kteří se však mohli opřít o svou vlastní centrální organizaci, takže se nezdráhali kritizovat ani spolky se stejným politickým přesvědčením.

7. Společenská angažovanost: společný veřejný zájem studentů

„Je povinností všech posluchačů, aby se zúčastnili mimořádné valné hromady a při příležitosti narozenin presidenta republiky manifestovali svou bezvýhradnou oddanost k hlavě státu a vrchnímu veliteli naší armády!“⁴¹⁹

Zatímco kapitoly o studentském nacionalismu a o opozici ve spolecích představovaly příklady prostorů, ve kterých se jednotlivé části studentského hnutí rozcházely, tato kapitola věnující se vztahu studentů ke státu naopak ukazuje, v čem vystupovaly jednotně. Na příkladě „bojů“ ve spolecích jsme viděli, že prostředí organizovaného studentského hnutí bylo do jisté míry zpolitizované. Jak ale studenti k politice přistupovali? Pomiňme nyní jejich snahy o změnu sociální politiky státu a věnujme se jiným politickým polím, do kterých se studenti československým politikům nebáli mluvit. Představitelé studentských spolků vyjadřovali své názory jak k domácí, tak k zahraniční politice, což opět nelze vnímat jinak než, že studentské hnutí mělo dle mínění svých vlastních příslušníků v prvorepublikové společnosti důležitě postavení a že podobně ho vnímala i společnost sama. Ve druhé části této kapitoly se poté budeme věnovat tomu, co studentské hnutí skutečně spojovalo – vztah studujících ke státu, vlasti a národu.

7.1. Vztah k politice

„Studentská antirevisionistická manifestace, pořádaná Svazem čsl. studentstva v Praze, ukázala, jak národně je založen a jaké má pochopení pro stát český student. I když se jedna část studentské opozice této schůze ostentativně nezúčastnila a i když se najdou mezi studentstvem osoby, které prohlašují, že nám nezáleží na několika čtverečních metrech půdy na Slovensku, přece jen její průběh byl radostným odrazem smýšlení dnešního studentstva.“⁴²⁰

Většina vedení studentských spolků označovala své organizace za nepolitické, i když tomu tak vždy nebylo, jak jsme viděli v kapitole předchozí. Politika prostupovala život studentských spolků neustále, buď v podobě opozičních bojů ve snaze spolek ovládnout nebo prostřednictvím vyjádření k politice státu, ať už v oblasti sociální nebo jiné. Deklarovaná

⁴¹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁴²⁰ *Spolkový věstník*. 15. 11. 1933, roč. 1, č. 4. S. 19. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všeherd – Studentský věstník 1933-37.

apolitičnost, ale v některých dobách ze spolků ustupovala, i když se k ní studentští představitelé snažili alespoň ve svých oficiálních vyjádřeních stále navracet. Střídající se starostové *Spolku československých mediků* se ve výroční zprávě spolku za rok 1935/36 shodli, že „*politikaření*“ do studentských spolků sice nepatří, ale předešlá léta (léta hospodářské krize) si ho vyžádala. Školní rok 1935/36 pak hodnotili jako odklon od této cesty a návrat k práci „*odborové a stavovské*“.⁴²¹ Za svůj program tak nové vedení spolku označilo „*stavovství, národnost, státnost, demokracii*“.⁴²² Hospodářská krize tedy vysokoškolské studenty nutně přivedla k většímu zájmu a angažovanosti ve věcech politických. Studentské spolky se často obracely na státní aparát se svými požadavky a některá ryze akademická témata se stala v těžkých dobách krize výrazným politikem. Významnější je ale poté skutečnost, že si sami aktéři dokázali, s ročním odstupem, tento fakt uvědomit a opět deklarovat odklon od této radikalizace. Nové vedení spolku mediků se tak snažilo odklonit od charakteru své doby, kterou vnímali, řečeno slovy svého starosty Ladislava Kudely, jako „*přepolitizovanou, plnou velkých slov a frází*“.⁴²³ Ještě v roce 1933 přitom starosta spolku Oldřich Měšťánek volal po větší společenské a politické angažovanosti spolku, kterou měl spolek vyměnit za pouhé symbolické žádosti - například získání zmeškané satisfakce pražského policejního ředitelství za „*brutální útok policie na studenty v r. 1929*.“ SČsM měl podle něho hájit jak hospodářsko-stavovské zájmy členstva, tak i politicko-stavovské.⁴²⁴

Trochu odlišná situace panovala v právnickém *Všehrdu*, tam výsadní postavení politické činnosti studentů přetrvalo i v období opadající hospodářské recese. Podle programového prohlášení kandidujícího starosty spolku Antonína Uxi z roku 1935 již ze samotného studia práv vyplývalo, že každý mladý právník musel sledovat vývoj politických událostí, „*kriticky posuzovat politické směry a proudy, jíti proti nim anebo s nimi*.“ Právnícká odborná práce se tudíž nedala odloučit od záležitostí ideologických, přičemž každý mladý právník by se měl podle kandidujícího starosty řídit zejména ideou „*čínorodého nacionalismu*“. Je pochopitelné, že zájem o politiku skutečně nelze od studia práv oddělit, na druhou stranu ale dodejme, že vedení spolku odsuzovalo „*politikaření*“ ve studentských

---

⁴²¹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1935-1936. S. 3.

⁴²² AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1935-1936. S. 6.

⁴²³ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1935-1936. S. 7.

⁴²⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

organizacích, i když podobnými vyjádřeními své členy nabádalo k větší politické angažovanosti ve veřejném prostoru.⁴²⁵

O tom, že si studenti uvědomovali své postavení ve veřejném politickém životě, svědčí články věnující se československému studentskému hnutí vycházející v časopise ÚSČS *Studentském věstníku*. V lednovém čísle roku 1934 se Alexander Plecítý, činný studentský funkcionář, vyjádřil o vztahu studentů k politice. Ve svém článku „*Student v politice*“ mapoval studentskou angažovanost na politickém poli od přelomu 19. a 20. století. Před první světovou válkou byli studenti podle Plecitého velmi významnou součástí politické sféry, což dokládá skutečností, že mnoho bývalých předsedů a členů výboru *Svazu československého studentstva* (předchůdce ÚSČS) stanulo v době prvorepublikové v čele politických stran. První světová válka politickou činnost studentů ale přerušila. Opětovný návrat do politiky nacházel „národní“ student Plecítý v roce 1929, kdy se dostalo do čela *Všehrdy* právě „národní“ vedení. Dokladem toho měly být studenty vyvolané demonstrace proti německy mluveným filmům nebo antirevizionistické studentské projevy. Studenti se také angažovali v „*půjčce práce*“, v *Malé studentské dohodě*, kde přebírali myšlenky státní politiky, nebo spolupracovali s obrannými jednotami. Podobná účast studentstva ve veřejném životě byla podle Plecitého v poválečném období minimální. Kritiku Plecítý směřoval k politickým stranám, které podle něho (i podle dalších prvorepublikových osobností⁴²⁶) nedávaly mladým dostatek prostoru. Student měl podle Plecitého rychle opustit studentský život a zapojit se do veřejné činnosti. Na konci svého článku Plecítý již zcela podle svého přesvědčení odsoudil „*národní vlažnost*“ studentského hnutí dvacátých let a nabádal, aby se student „*jako nositel kultury*“ postavil na své „*místo v čele národního života*.“⁴²⁷ Alexander Plecítý tak přímo vyjádřil již naznačený názor studujících právníků, kteří zejména z hlediska svého oboru volali po větší angažovanosti studentů ve veřejném prostoru. Nacionální poloha jeho článku pak jen dokresluje, jakým směrem se podle něho mělo ubírat politické smýšlení studentů, ale to je otázka rozebíraná na jiném místě této práce.

I představitelé levicových studentských spolků volali po politické angažovanosti svých členů, jak uvidíme především v následující části této kapitoly. Před valnou hromadou *Spolku*

---

⁴²⁵ *Spolkový věstník*. 20. 11. 1935, roč. 3, č. 7. S. 64. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

⁴²⁶ Podobný názor zastávala ve svých člancích o československé mládeži a studentech i redakce Peroutkovy *Přítomnosti*. Viz například: e. v. *Pravice vede v mládeži*. *Přítomnost*, 20.6.1934, č. 25, roč. 11. S. 387.

⁴²⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 594 – ÚSČS – *Studentský věstník* 1931 – 1934. *Studentský věstník*. Leden 1934. S. 2-6.

posluchačů filosofie v lednu roku 1937 se například mohli studenti filozofické fakulty setkat s letákem vybízejícím k volbě levicového vedení spolku a společenské aktivitě. Člen spolku by měl před svou volbou uvažovat o základním poslání SPF, které jeho vedením spatřovalo ve vyznávání a aplikování zásad „*opravdové demokracie, jak je ve svém díle formuloval T. G. Masaryk*“.⁴²⁸ A do jakých politických oblastí mimo pole sociální se dále snažili jak „národní“, tak „pokrokoví“ studenti promlouvat?

Politická témata zajímající studentské hnutí se pochopitelně lišila v závislosti na politické orientaci studentských skupin. Obecně lze říci, že oba studentské tábory vznášely zhruba stejné požadavky v oblasti sociální, v dalších politických oblastech se však jejich požadavky lišily. Pravicoví studenti vystupovali například proti revizionismu nebo utlačování Lužických Srbů v Německu. Tyto požadavky vznesené rezolucí *Spolku československých mediků* z května 1933 ukazují, že se studenti ve svém politickém vyjadřování neomezovali pouze na otázky týkající se domácí politické scény, ale reflektovali i problémy mezinárodního charakteru, které se však Československa nějak dotýkaly. Obava z nastupujícího nacistického režimu v sousedním Německu se tak rozšířila i do českého studentského hnutí, jehož větší část se rozhodla na toto nebezpečí upozorňovat.⁴²⁹ Dalším požadavkem „mezinárodního“ charakteru pravicových studentů, který byl veden jejich politickým smýšlením, bylo odmítnutí pobytu Lva Trockého v Československu. V září roku 1932 se proti tomu studenti vedení ÚSČS a SČS po boku s *Nezávislou jednotou československých legionářů* důrazně postavili. Trockého přítomnost odmítali zejména kvůli případnému zneuctění památky československých legionářů, proti nimž stál Trocký jako lidový komisař vojenství a námořnictví v čele Rudé armády.⁴³⁰

Na domácí scéně se mimo sociální pole angažovali pravicoví studenti například v oblasti středního školství, jehož stav vnímali jako neutěšený. Správní výbor *Spolku československých mediků* volal v listopadu 1933 po reformě středních škol, která měla vždy předcházet reformu školství vysokého. Medici vnímali upadající kvalitu československých středních škol, což navrhovali řešit zpřísněním veškerého zkoušení a navýšením počtu vyučovacích hodin.⁴³¹ „Národní“ právníci například v domácí politické sféře vystoupili proti

---

⁴²⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁴²⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM dne 22. května 1933.

⁴³⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1930-38.

⁴³¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis schůze správního výboru SČsM dne 17. listopadu 1933.

tiskovému zákonu. Na fakultní schůzi konané 9. května 1933 v amfiteátru právnické fakulty zahájené tehdejším děkanem práv Josefem Drachovským se právnický dorost „ve jménu mladé inteligence“ proti zákonu ohradil „v rámci zájmů všeho občanstva“ a přijal rezoluci, která nově připravovaný zákon odmítla.⁴³² Z tónu přijaté rezoluce je patrné, že se studenti práv cítili odpovědní mluvit jménem celé společnosti a snažili se bránit její zájmy, což je jeden z charakteristických rysů nejen mladých právníků, nýbrž celého prvorepublikového studentského hnutí.

Levicoví studenti reflektovali v politické sféře témata odlišná. V duchu socialistického internacionalismu a pacifismu i mladí levicoví studenti hájili na mezinárodním poli „nedělitelný mír“ a „mezinárodní porozumění“. S vypuknutím španělské občanské války se ale začali angažovat v tomto konfliktu, což se stalo výraznou sférou jejich politické činnosti. Velmi podrobně se politickým tématům v levicové části studentského hnutí věnoval časopis sociálně demokratických studentů nesoucí název *Útok*, který vycházel od roku 1932 nebo *Tiskové zprávy Československého Souručení na obranu míru*.⁴³³

Mírové snahy levicových organizací (nejen studentských) získaly nejširší zázemí právě v *Československém Souručení na obranu míru* založeném v květnu 1937. Jako předseda organizace byl zvolen československý armádní generál Lev Prchala, což přímo naznačovalo, že nové seskupení nebude prosazovat pouze obranu světového míru, nýbrž i „obranu bezpečnosti, samostatnosti a územní celistvosti Československa a jeho demokratických zřízení.“ Podle korespondence a odbírání *Tiskových zpráv Československého Souručení na obranu míru* je patrné, že i studentské levicové spolky jako SPF či JNPS se souručenstvím aktivně spolupracovaly a podílely se především na pořádání mírových manifestací propagujících kolektivní bezpečnost a „nedělitelnost míru“.⁴³⁴ Tak tomu bylo i u velké celorepublikové mírové manifestace konané 11. listopadu 1936, kdy byla JNPS a další studentské organizace vyzvána *Československým akčním výborem pro organisaci míru kolektivní bezpečností*, aby prováděla pochodňové průvody „v krojích“ a za zvuku hesel jako „Mír pro všechny-všichni pro mír!“ apod. Průvody vedly k různým pomníkům, kde vždy

---

⁴³² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Zprávy SČS*, 25.6.1933, roč. 1., č. 4-6. S. 6.

⁴³³ Většina čísel časopisů uložena v : AUK, Všestudentský archiv, karton A 181 – JNPS – plakáty a pozvánky.

⁴³⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Tiskové zprávy Československého Souručení na obranu míru*. 10. 5. 1937, S. 1 – 2.

zazněl krátký projev a následný slib.⁴³⁵ Kdybychom nevěděli, že průvody organizovaly levicově zaměřené organizace, jejichž deklarovanou náplní byla obrana míru, tak by se z celého výjevu mohlo zdát, že se jedná o pochody vedené spíše spolky pravicovými.

Dalším studentským orgánem hájícím světový mír byl *Československý Ženevský výbor mládeže* založený po prvním světovém kongresu mládeže konaném v roce 1936 v Ženevě. Tato organizace měla silné vazby na podobné zahraniční studentské organizace, ale zaměřovala se na „porozumění mezinárodní stejně jako vnitrostátní“. Z jejího programu zaslaného prezidentu Benešovi a předsedovi vlády Hodžovi v březnu 1938 jasně vyplývá, kam snahy studentů sdružených kolem této organizace směřovaly. Byli zcela odhodláni „brániti všemi prostředky nezávislost a svrchovanost československého státu a přinést za tímto účelem všechny oběti“. Stavěli se plně za směr zahraniční politiky československé vlády a na základě demokratických principů, na nichž byl československý stát postaven požadovali plnění požadavků národních menšin v rámci československé ústavy. Z levicových studentských organizací se za tyto sliby a požadavky nepostavila pouze již silně radikalizovaná *Kostufra*, ale jinak program zaštitily všechny organizace od studentů sociálně demokratických a národně socialistických přes *Etické hnutí čs. studentstva* a YMCU po ÚSČS vedený levicí.⁴³⁶ Ryze levicovou organizací byla již dříve založená *Studentská fronta proti fašismu a válce*, později přejmenovaná na *Studentskou frontu za demokratická práva, proti válce a fašisující reakci*, která vznikla v lednu 1935 po světovém studentském kongresu proti fašismu a válce v Bruselu a sdružovala deset organizací (*Kostufra*, *Sdružení soc. dem. studentstva*, *JNPS*, *Spolek posluchačů architektury*, *Spolek posluchačů uměleckoprůmyslové školy*, *Spolek hradčanských kolejáků*, *Svaz židovských akademiků*, *Marxistische Arbeitsgemeinschaft* a *Freie Vereinigung sozialistischer Akademiker*⁴³⁷). Po celostátním sjezdu pokrokových studentů v červnu 1935 v sále Unitaria v Karlově ulici č. 8 na Starém Městě v Praze byla však znovu přejmenována za účasti 217 delegátů ze 47 organizací na *Studentskou frontu za mír, pokrok a svobodu*.⁴³⁸ V duchu mírových a protifašistických snah

---

⁴³⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Organizační zprávy ČAV*. 22.10.1936, č. 8.

⁴³⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Československý Ženevský výbor mládeže*. Zpráva o schůzi konané dne 17. 3. 1938.

⁴³⁷ TESÁR, I. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách*. Praha, 1980. S. 217-219.

⁴³⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Jdeme kupředu*. In: *Vysokoškolák se orientuje*. S. 12-14.

chtěli „pokrokoví“ studenti v červnu 1935 také vytvořit *Ústav pro studium fašismu*, což se jim ale nepodařilo.⁴³⁹

Druhým charakteristickým rysem provázejícím život levicových studentů v Československu byl zájem o průběh španělské občanské války. „Pokrokoví“ studenti stáli pochopitelně na straně republikánské vlády, obdobně jako celá levicová pomoc z Evropy a především ze SSSR. V Praze byl zřízen *Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku*, jež sdružoval velké množství levicově laděných organizací, mezi kterými figurovali i některé pražské studentské spolky. Vedle *Dělnické akademie*, *Levé fronty lékařů* nebo *Socialistické akademie* stály také *Spolek posluchačů filosofie*, *Svaz mladých*, *Spolek posluchačů architektury* nebo *Spolek posluchačů umělecko-průmyslové školy*.⁴⁴⁰ Vedle *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku* vznikla ještě v srpnu 1937 *Společnost přátel demokratického Španělska*,⁴⁴¹ která je pro nás zajímavá především proto, že při ní fungovala *Komise mládeže* pořádající různé manifestace mladých lidí vyjadřujících podporu republikánským bojovníkům.⁴⁴²

„Výbor“ vydával silně ideologicky zaměřený časopis nazvaný *Španělská korespondence*, ve kterém přinášel aktuální válečné zprávy a ohlasy evropských organizací a význačných osobností. Časopis také otiskoval deníkové dopisy došlé od československé lékařské výpravy zasahující ve Španělsku. Silně zidealizované příběhy ukazující radost, odhodlání a solidaritu byli poplatné levicové ideologii, ale některé pasáže, především z cesty do Španělska by neměly být opomíjeny. Přibližme si zde proto příběh lékařů cestujících pomoci v občanské válce, jak je zaznamenal jeden z nich ve francouzské pohraniční stanici Cerbéres 28. dubna 1937. Dodejme jen, že se této i podobných cest zúčastňovali především mladí lidé a mezi nimi i velké množství studentů.

„*Významnost okamžiku*“, kdy lékaři spěchali za zvuku *Internacionály* na pomoc svým „španělským bratřím“, cítil každý z nich. Spolu s americkými a holandskými spolucestujícími se cítili jako „jedna rodina“ a za zpěvu dělnických a lidových písní projížděli noční Francií. Ještě na francouzské půdě spatřili vrcholky Pyrenejí a Středozemní moře, ve kterém se

---

⁴³⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Velevážený pane!* 3. 6. 1935.

⁴⁴⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*. Červen 1937.

⁴⁴¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Zakladatelé spolku „Výbor přátel demokratického Španělska“*. Pozvánka na valnou hromadu spolku 3. 11. 1937.

⁴⁴² AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis *Společnosti přátel demokratického Španělska* zaslaný JNPS 22. 2. 1938.

kolébaly dvě rybářské bárky jmenující se *Dimitrov* a *Lenin*. Na nádraží potkali katalánské ženy s dětmi, které z domovů vypudila „*Francova italská nadílka z nebes*“. Lékaři na nádraží čekali na svůj sanitní vůz, aby mohli pokračovat dál a mezitím opět upřeli pohled na pobřeží Středozemního moře. „*Nad zemí leží letní mír. Pobřeží je naplněno pokřikem černookých bosých dětí, kamenité svahy, porostlé kaktusy, odrážejí dvoj- a trojnásobně piskot lokomotivy, domy jsou po španělském způsobu obráceny dovnitř a ukazují jen okna, v nichž jsou nataženy zelené sítě proti mouchám.*“ Druhý den se lékaři setkali s prvním republikánským vojákem, který držel hlídku nedaleko hranice. Ten byl překvapen jejich perfektní znalostí španělského jazyka a laskavě se jim omlouval, že neuměl francouzsky. Ještě druhý den však lékaři museli čekat, opět pohlédli na pobřeží a po „*odvážných*“ raccích poslali své pozdravy a slova odhodlanosti svým „*bratřím*“ na bojišti, jejichž řady zanedlouho i oni doplní.⁴⁴³

Vztah levicových studentů k politické ideologii je patrný i z jiných studentských cest pořádaných jednotlivými spolky. Velký prostor pro interpretaci vztahu studentů k politice tak nabízí zejména jejich cesty do SSSR. Studentské cesty do Sovětského svazu byly poměrně častým jevem, jejich organizace se většinou zhostily levicové spolky jako SPF či JNPS a i studenti zúčastňující se těchto cest byly v největší míře členy těchto organizací. Zajímavým svědectvím doby je i dochovaný deník z cesty československých studentů po Balkáně z léta 1931⁴⁴⁴, my se ale podíváme na cestu studentské delegace mířící do SSSR, jejíž popis přinášející studentské dojmy ze Sovětského svazu byl určen publikaci v tisku.

Jak tedy českoslovenští studenti navštěvující Sovětský svaz tuto zemi vnímali? Je nesporné, že autor vyjádření patřil mezi „pokrokové“ komunisticky laděné studenty, i když přímo nevíme, jakého spolku byl zástupcem. Jeho cílem bylo opravit československé veřejné mínění, pokud by bylo nesprávně informováno o Sovětském svazu. Z těchto slov je zcela zřejmé, že se článek měl stát určitým politikem, což je dalším důkazem studentské angažovanosti na politickém poli v prvorepublikové společnosti. Autor textu zdůraznil, že se studentská delegace v SSSR mohla pohybovat zcela svobodně, že „*pětiletý plán je pevným a živým*“, že Sovětský svaz zlikvidoval nezaměstnanost a že kladné výsledky SSSR byly docíleny „*za stálého boje pracující dělnické třídy proti zaostalosti, proti dědictví carismu, světové a občanské války, intervence, hospodářské blokády a sabotáže.*“⁴⁴⁵ Ve stejné době vznikaly i jiné texty podobného charakteru, vzpomeňme například dva navzájem protichůdné

---

⁴⁴³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Španělská korespondence*, 12. 5. 1937, č. 16 – 17. S. 1-3.

⁴⁴⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1930-38.

⁴⁴⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1930-38.

texty André Gida a S. K. Neumanna. Skutečnost, že se k této skupině přidali i českoslovenští studenti, svědčí o jejich snahách vystoupit z úzkých stavovských zájmů a angažovat se ve veřejném prostoru stejně jako jiní zmínění zástupci evropské inteligence, mezi jejíž členy se sami studenti hlásili.

Na domácí politické scéně pak „pokrokoví“ vysokoškoláci reflektovali pochopitelně nejsilněji problémy v sociální oblasti studujících, do které směřovali nejvíce svých požadavků. Můžeme se však setkat i s jinými problémy, jejichž řešení levicovní studenti vyžadovali. Roku 1935 například zaslal správní výbor *Spolku posluchačů filosofie* rezoluci ministrovi financí Karlu Englišovi, jehož ministerstvo navrhovalo pro zmírnění dopadů hospodářské krize vyjmout vdané ženy a ženy svobodné do 24 let věku z veřejných služeb. Vedení SPF hodnotilo toto řešení neutěšené hospodářské situace jako „*jednak nedemokratické, nesociální a jednak ve skutečnosti ani není účinným prostředkem.*“ Filozofové se při tomto svém vstupu do veřejné sféry odvolávali na ústavní listinu a princip rovnosti práv obou pohlaví.⁴⁴⁶ Bez povšimnutí „pokrokových“ studentů nezůstala ani náboženská oblast, radikální levicovní studenti plně v duchu komunistické ideologie volali po vytvoření „*nového člověka*“.⁴⁴⁷ „Nový člověk“ se měl podle nich především oprostít od „*předsudků a pověr*“, které mu předkládala církev. Neměl být bezmyšlenkovitě oddaný církvi, nýbrž „*aktivní, uvědomělý a osvobozený od všech předsudků a pověr.*“ Za účelem vytvoření „*nového člověka*“ pak „pokrokoví“ studenti založili *Svaz bezvěrecké mládeže v ČSR*.⁴⁴⁸

Vedení studentských spolků často sahala k přímému kontaktování politických stran, od kterých očekávala pomoc při hájení svých požadavků. Spolky se snažily udržovat s politiky čilé styky, zajišťovat si u nich audience a rozmlouvat nejen o studentských záležitostech. Překvapující však je, že se studentské organizace neobracely se svými žádostmi pouze k politikům stejného politického smýšlení, nýbrž oslovovaly i politiky z tábora opačného. Zástupci JNPS tak například rozmlouvali s F. X. Hodáčem a podobně.⁴⁴⁹ Z dalších materiálů pochopitelně vyplývá, že levicově ladění studenti neměli k F. X. Hodáčovi žádný

---

⁴⁴⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37.

⁴⁴⁷ Více viz FRITZSCHE, P., HELLBECK, J. *Nový člověk stalinského Ruska a nacistického Německa*. S. 404-458. In: FITZPATRICK, S., GEYER, M. (ed.) *Za obzor totalitarismu*. Praha, 2012.

⁴⁴⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Všem studentů, pokrokovým lidem, mládeži!*

⁴⁴⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis Alexandra Plecitého ze *Všehrdy* adresový JNPS dne 3. 11. 1937.

kladný vztah, jaký samozřejmě chovali k novináři F. X. Šaldovi⁴⁵⁰ nebo Edvardu Benešovi, jehož výzvy vždy uposlechli.⁴⁵¹ O čilé komunikaci studentských spolků s politickými stranami svědčí i skutečnost, že návrh JNPS na odstupňování školného podle majetkových poměrů rodičů svými podpisy podpořili zástupci dvanácti poslaneckých klubů politických stran napříč politickým spektrem. Za tento studentský požadavek vypracovaný JNPS se postavili, jak agrárníci, národní demokraté, živnostníci a lidovci, tak komunisté, sociální demokraté a národní socialisté, ale také slovenští ľudáci a němečtí sociální demokraté, agrárníci i lidovci.⁴⁵²

V průběhu třicátých let získávali ve vedení levicově orientovaných studentských spolků stále větší vliv mladí komunisté, kteří organizovali agitační činnost spolku a zajišťovali úzké sepětí studentského prostředí s komunistickou stranou. Velmi těsný vztah ke komunistické straně měla zejména JNPS (JPS), což dokládají například instrukce KSČ obsahující hesla pro májovou demonstraci zasláné právě *Jednotě pokrokových studentů*. Dvanáctistránkové instrukce obsahovaly přes sto hesel, která měla zaznít z úst demonstrujících na 1. máje 1937. Hesla byla rozdělena do několika kategorií a samotnými organizátory průvodů měla být ještě vybírána podle oblastního či odborového klíče. Od hesel „hlavních“ se autoři instrukcí dostali přes hesla „za mír, za obranu republiky, proti fašismu, za SSSR, KSČ, Španělsko“ až k heslům „sportovním, kulturním, rolnickým“ či „ženským“. My si zde ukážeme několik hesel, která měla podle KSČ zaznít z úst studentů: „*Mladí braňte mír!; Mladí braňte demokracii – bráníte sebe!; Mládeži sjednot' se!; Německá mládeži: Nejsme tvým nepřítelem! Tvé požadavky považujeme za své!*“ atd.⁴⁵³

Dalším způsobem, kterým jak levicovní, tak pravicovní studenti vstupovali do veřejného prostoru byla komunikace s redakcemi denních periodik. Jak již bylo naznačeno, spolky prostě zaslaly do redakce rezoluci přijatou na svém valném shromáždění, poprosily redakci o její otištění a ta tak většinou bez problémů učinila.⁴⁵⁴ Studentské spolky v období První

---

⁴⁵⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis HNPS rektorátu UK ze dne 5. 4. 1937.

⁴⁵¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták *Demokratického bloku právníků Kolegyně, kolegové!* Nedatovaný.

⁴⁵² AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Podpisy zástupců poslaneckých klubů k návrhu zákona o bezplatném studiu pro nemajetné studenty a odstupňování školného dle majetkových poměrů vypracovaný JNPS.

⁴⁵³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 271 – JNPS – plakáty a pozvánky. *Hesla pro demonstrace 1. máje 1937*.

⁴⁵⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis JNPS ze 4. 2. 1937.

republiky skutečně zasahovaly do politického prostoru a veřejně se angažovaly. Vedle politických „bojů“ uvnitř spolků, které jsou jednou z dimenzí političnosti studentů, vstupovali studenti do politického prostředí především kladením svých sociálních požadavků. Nevyhýbali se ale téměř žádnému dobovému problému jak na poli mezinárodní, tak domácí politické scény. Jejich vazby na politické strany a jednotlivé politiky vycházely z přesvědčení, že studenti jsou budoucí elita národa, která má již v době svých studií právo a povinnost zasahovat do veřejných záležitostí. Silnější „politikaření“ uvnitř spolků nacházíme spíše u studentů levicových tvořících spolkové opozice, ale snahu o vstup do veřejné politické sféry projevovaly oba studentské tábory.

7.2. Vztah ke státu

„Silná a v národním duchu vedená armáda mírumilovného Československa je nám větší zárukou míru než všechny utopistické naděje, že svým příkladem a svými podpisovými akcemi změníme mentalitu národů toužících po odvetě.“⁴⁵⁵

Ještě významnějším prvkem spojujícím oba tábory studentského hnutí než politická angažovanost byl vztah studentů ke státu. I na tomto poli bychom našli diference, o kterých ještě bude řeč, ale pravcoví i levicovní studenti (pomineme-li jejich nejradikálnější části) skutečně nedali dopustit na československý stát a byli připraveni hájit ho i se zbraní v ruce. Tyto tendence se u obou táborů objevovaly v průběhu celých třicátých let a vrcholily v období napjaté mezinárodní situace v letech 1937-38. Jak tedy sami studenti charakterizovali svůj vztah ke státu? Co státnímu aparátu vyčítali a v čem ho naopak podporovali? Jak přistupovali k vojenské službě, která se jich dotýkala? Jak se sami snažili být nápomocní v obraně státu? A jaký byl jejich vztah k mocenskému aparátu, se kterým se dostávali do přímého styku, vztah k policií? To jsou otázky, na které budeme hledat odpověď na následujících stránkách.

Začneme ukázkou studentského kontaktu s policií, který byl již naznačen na jiném místě. Připomeňme, že když chtěly pražské studentské spolky pořádat nějaké shromáždění, které nezaštiťovala univerzita, čímž nespádali pod ochranu a kontrolu akademické obce, tak musely požádat o povolení pražské policejní ředitelství. Musely mu zaslat konkrétní program akce a seznam vystupujících. Program schválený policejním ředitelstvím musel být přesně dodržen a na akcích nesmělo docházet k jakýmkoliv politickým projevům a narážkám.

---

⁴⁵⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. Předsednická řeč Emanuela Kroutského, 1938. S. 13.

Policejnímu úředníkovi, který akci kontroloval a mohl její průběh zastavit, bylo „vyhraženo vhodně krajní křeslo“ a jakékoliv porušení stanovených podmínek bylo trestáno pokutou do výše 5000 Kč nebo vězením do 14 dnů.⁴⁵⁶ Jak ale vypadal vztah studentů k policii jako mocenskému orgánu státu?

Rezoluce fakultních studentských spolků na počátku třicátých let často požadovaly satisfakci od pražské policie, která proti studentům tvrdě zakročila během demonstrací za zavedení *numeri clausu* v listopadu 1929. Do ÚSČS tou dobou docházely dopisy popisující jednotlivé zákroky policistů a samotný *Ústřední svaz československého studentstva* si vytvořil spis, v němž shromáždil „výpovědi“ studentů napadených policií. Prameny však o policejní omluvě studentům mlčí. V pozdějších letech opakovaně docházelo k dialogu na téma svobody akademické půdy mezi akademickými hodnostáři a zástupci studentů na jedné straně a policejním prezídiem na straně druhé. V těchto případech se policie podřídila akademické obci a dodala tak vysokoškolskému prostředí v době První republiky značný společenský význam. Vraťme se však přímo ke stížnostem studentů na pražské strážníky. Studentské „výpovědi“ byly totiž doplněny několika svědectvími „úředníků“ pracujících na Václavském náměstí, kteří celé dění sledovali z oken svých kanceláří.

Jedno z několika svědectví si ocitujeme. Jedná se o dopis od Jana Reitingera státního hospodářského ředitele, který vše sledoval z budovy Státního pozemkového úřadu v Praze II. na Václavském náměstí č. 58. Text dopisu byl vedle Jana Reitingera podepsán dalšími osmnácti úředníky sdílejícími jeho výpověď, která zněla: „*když vskočil mezi passanty konceptní /či revisní/ úředník policejní z komisařství pro Horní Nové Město Pražské, který to muž s 'kotletami' černými podle uší a obuškem 'pendrekem', bez jakéhokoliv upozornění praštil děvče ze zadu do hlavy /děvče vedlo se pod paží s mladíkem/ a šlo po chodníku od musea z levé strany dolů po Václavském nám. A přecházeli právě ulici 've Smečkách'; Děvče se otočilo a pustilo paže provázejícího mladíka a v tom dostalo 2 rány obuškem přes obličej! V okamžiku, když viděli /asi 5 – 6 mužů/ strážníci svého velitele práti pendrekem do mladých lidí na chodníku na rohu obchodu pí. Truhlářové /pod mými okny/, počali bít do mladých lidí jdoucích v neuzavřených řadách za větším zástupem studentstva, které docela klidně míjelo náš úřední chodník volajíc s úsměvem v tvářích: 'My chceme numerus clausus'!*“⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Dopis Policejního ředitelství v Praze adresovaný JNPS ze dne 12. 11. 1936.

⁴⁵⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34.

Obdobných výpovědí z úst samotných studentů shromáždil ÚSČS kolem padesáti. Jednalo se většinou o kratší texty typu: „*Jmenovaná asi o 1/2 l šla po Václavském nám. A viděla, že strážník 419 udeřil neznámou kolegyni pendrekem do hlavy, až tato omdlela. Co se dále dělo, jmenovaná neví.*“ Nebo: „*PhC Josef Hoza byl udeřen do pravé ruky, takže nemůže dobře touto vládnout. Strážník bez čísla. Jeden strážník volal: 'My ti dáme ty vole dělat křik'. Obojí na Václavském nám.*“⁴⁵⁸

Představené výpovědi a skutečnost, že zmíněná policejní akce ve studentském hnutí na počátku třicátých let silně rezonovala, nám ukázaly několik zajímavých pohledů na prvorepublikové studentské hnutí. O většině z těchto bodů již byla řeč, proto si zde shrňme pouze několik z nich, které přímo vyplývají z popisu celé události. Z genderového hlediska je možné zdůraznit, že dívky byly pevnou a přirozenou součástí prvorepublikového studentského hnutí nejen v posluchárnách, nýbrž i ve spolkovém životě a veřejném vystupování. Studenti byli podporováni širší společností, v tomto případě „úředníky“. Jistě i díky tomu cítil ÚSČS při kladení svých požadavků pevnou půdu pod nohama, když označoval policisty přímo jejich služebními čísly. Jak se ukázalo v průběhu tzv. insigniády, vztahy studentů obou táborů k policii nebyly příliš vřelé. Zjednodušeně řečeno: pravicovní studenti vinili během bojů o insignie policii z přílišné mírnosti v zasahování vůči německým kolegům a studenti levicovní naopak z liknavosti vůči českým pravicovým radikálům. Vztahy mezi studenty a policií se zhoršovaly také v důsledku občasných policejních zásahů na studentských shromážděních nebo při porušení svobody akademické půdy.

Jiná situace však panovala ve vztahu studentů k československému státu jako celku, k jeho demokratickým ideám a vůdčím představitelům. Pravicové i levicové spolky deklarovaly svůj kladný vztah ke státu ve velkém množství dochovaných dokumentů. Nejvíce se podobná vyjádření vyskytovala v materiálech zabývajících se branností a obranou republiky, vedle toho však nacházela prostor i v jiných souvislostech. V dopise zaslaném *Spolkem československých mediků ÚSČS* v době vrcholící hospodářské krize 13. října 1933 si medicí pochopitelně nejprve postěžovali na chystané snížení položky státního rozpočtu věnované vysokým školám a sociální podpoře studentů, ale hned poté správní výbor spolku vyjádřil svůj pozitivní vztah k republice a jako důkaz uvedl, že spolek pravidelně upisoval určitý finanční obnos na „*půjčku práce*“. (V březnu 1933 například upsal správní výbor SČsM na „*půjčku práce*“ 500 Kč.⁴⁵⁹) Medicí byly sice jednoznačně pro zrušení německé

⁴⁵⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34.

⁴⁵⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 128, ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. *Vyhlaška Spolku československých mediků v Praze* ze dne 22. 3. 1933.

techniky v Brně, ale zároveň souhlasili se státem zamýšleným zrušením jedné z českých vysokých škol zemědělských, což opět zdůvodňovali svou vírou ve stát a fungování jeho institucí. „*I studentstvo musí přiznati státu to, co stát od něho vyžaduje. A hlavně my, kteří si s hrdostí říkáme národní studentstvo, musíme tuto nezbytnou oběť přinést /.../ Stanovisko stavovské jednoty nemůže býti pro nás vyšší než zájem státu, zvláště když nebude ohrožen kulturní náš rozvoj.*“ Nakonec se mediici státních orgánů na jedné straně zastali i ve věci úsporných opatření týkajících se vysokoškolského studia, i když zdůrazňovali, že některé „*nezbytně nutné*“ fakulty a ústavy rušeny být neměly, na straně druhé ale ani mediici nesouhlasili s jakýmkoliv úspornými opatřeními zasahujícími sociální podporu studentstva.⁴⁶⁰

Obdobnou situaci lze v průběhu třicátých let sledovat i ve *Spolku československých právníků Všehrd*. V roce 1933 vedení *Všehrdu* kritizovalo ochranná opatření vlády Jana Malypetra vedoucí k formě „*autoritativní demokracie*“.⁴⁶¹ Právnícký spolek stojící svým politickým zaměřením na straně vládní opozice protestoval proti omezování ústavně zaručené svobody tisku a shromažďování a proti omezování autonomie vysokých škol. Zároveň však v této rezoluci můžeme sledovat, jaké postavení měla u mladých právníků idea demokracie, na kterou se v této kritice nejčastěji odvolávali. „*Demokratická forma státu v žádném případě nemůže býti účinně bráněna diktátorským potlačováním politické oposice.*“ Demokracii studenti práv považovali za nejlepší možnou formu vlády, čímž nám ukázali, že se navzdory svému pravicovému přesvědčení nenechávali strhnout ideologií okolních autoritativních režimů, jak by se mohlo zdát při letmém pohledu na jejich nacionalistické smýšlení.⁴⁶² V průběhu třicátých let pak i oni několikrát deklarovali svůj kladný poměr ke státu a jeho institucím. Za zmínku stojí zejména vyjádření vydané správním výborem spolku u příležitosti smrti T. G. Masaryka ve výroční zprávě za akademický rok 1936/37. *Spolek československých právníků Všehrd* se přihlásil k odkazu „*presidenta Osvoboditele*“ a zároveň zdůraznil svou lásku k vlasti a slíbil uposlechnout výzvy Masarykova „*žáka a nástupce*“ prezidenta Beneše.⁴⁶³ Studentské spolky dále ve třicátých letech dvacátého století často upozorňovali na

---

⁴⁶⁰ AUK, Všešestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38.

⁴⁶¹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha, 2002. S. 128.

⁴⁶² AUK, Všešestudentský archiv, karton B 371, ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Rezoluce fakultní schůze ze dne 9. 5. 1933.

⁴⁶³ AUK, Všešestudentský archiv, karton A 326, Všehrd – výroční zprávy 1880-1938. 69. výroční zpráva *Spolku čsl. právníků Všehrd za správní rok 1936/37*. S. 4.

to, že se jejich organizace staví plně za linii zahraniční politiky státu a hodlají bojovat proti revizionizmu, což slibovali jak studenti pravicovní⁴⁶⁴, tak levicovní⁴⁶⁵.

Spolek posluchačů filosofie například svolal na 25. května 1938 „slavnostní mimořádnou valnou hromadu“, na které vystoupili profesor J. B. Kozák a prezident Edvard Beneš, který byl současně zvolen čestným členem spolku. Leták zvoucí na tuto akci končil slovy představujícími vztah SPF k Československému státu v pohnutých dobách roku 1938. „Je povinností všech posluchačů, aby se zúčastnili mimořádné valné hromady a při příležitosti narozenin presidenta republiky manifestovali svou bezvýhradnou oddanost k hlavě státu a vrchnímu veliteli naší armády!“⁴⁶⁶ S prohlubující se nejistotou a vidinou nebezpečí studenti stále častěji manifestovali svou oddanost státu a odhodlanost bránit jeho hranice. Jedna z posledních velkých předmnichovských manifestací se uskutečnila ve dnech 8. – 12. července 1938 v Lázních Luhačovice, kde proběhl *Celostátní manifestační sjezd čsl. studentstva*, který měl deklarovat především jednotu československého studentského hnutí a jeho odhodlání bránit svobodu státu.⁴⁶⁷

Naproti tomu se ve sledovaném období objevilo jen velmi malé množství studentských výpovědí mířících proti československému státu. Jednou z přímých třecích ploch mezi vládou a studenty byla otázka Strakovy akademie. Studenti požadovali předání celé budovy Strakovy akademie do svých rukou, protože ta byla současně využívána také státními úřady a ministerstvy.⁴⁶⁸ Vládu a jednotlivá ministerstva studenti sice kritizovali na základě jejich konkrétních rozhodnutí, ale k celkovému odsouzení československých politických představitelů docházelo jen výjimečně. Když už nějaké ze spolkových organizací zaznělo, tak se vždy jednalo o hlas jednotlivce a nikoli o vyjádření postoje vedení spolku. Více štvavých hlasů pocházelo z prostředí radikálních studentských skupin jako například *Kostufry*, které však byly těsně spjaté s politickými stranami, v tomto případě s KSČ, a nepředstavují tak obraz studentského hnutí jako celku. Studenti jakéhokoliv (ne krajního) politického smýšlení

---

⁴⁶⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 74, SČS – stanovy, výroční zprávy, korespondence, plakáty. *Zprávy SČS*, únor 1935, roč. 3. S. 6.

⁴⁶⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Pokrokové studentstvo a brannost. Stanovisko JPS k branné výchově mládeže*. 10. 3. 1937.

⁴⁶⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁴⁶⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták *STUDENTI! Zvoucí na Celostátní manifestační sjezd čsl. studentstva konaný ve dnech 2. – 12. července 1938*.

⁴⁶⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 74, SČS – stanovy, výroční zprávy, korespondence, plakáty. Leták *Nedejme si vzít Strakovu akademii*.

si státu velmi cenili, jeho vůdčí představitele ctili a byli odhodláni ho bránit všemi dostupnými prostředky. Jaké hlasy ale zaznívaly ze studentského tábora v opozici k této linii?

Ve *Výroční zprávě SČsM za rok 1933/34* se setkáváme s nejtvrdějším odsouzením státu, které však díky jeho formě nemůžeme chápat jako stanovisko celé organizace. Výroční zprávy sestávaly vždy z referátů předsedů jednotlivých spolkových komisí nebo zprávy starosty či jiných vedoucích činitelů spolku. Text s názvem *Zpráva člena bez funkce* se proto těmto pravidlům zcela vymykal, nehledě na to, že podobné texty nevěnující se přímo činnosti spolku bychom ve výročních zprávách také hledali jen těžko. Vedení spolku otištěním takto kritického textu jistě chtělo demonstrovat svou nespokojenost se státní politikou, ale vzhledem k tomu, že se k podobným myšlenkám nepřihlásil nikdo z vůdčích představitelů organizace, tak je nutné zdůraznit, že nepředstavovaly názor spolkové většiny, která by ho případně vyjádřila na své valné hromadě či jiném shromáždění.

Autor článku Josef Nováček se nejprve věnoval svému působení v centrálních studentských organizacích a poté se zamýšlel o postavení československého studentstva. Jeho situaci viděl jako velice vážnou, což podle něho studentské organizace nutilo k revizi svých programů a prostředků, kterými chtěli vytyčených cílů dosáhnout. „*Národní*“ vedení *Spolku československých mediků* ústy svého člena odmítalo socialismus a ukazovalo program „národních studentů“ jako „*citový, jasný, konkrétní, uskutečnitelný*“. Vládní činitelé měli tyto požadavky akceptovat, jinak by medicí podle Nováčka museli při prosazování svých požadavků sáhnout k „*bojovým prostředkům*“. Josef Nováček se ve svém textu dále tázal, zda si vláda republiky vůbec zaslouží loajalitu studentů, a na základě vládních nařízení týkajících se studentského života, si odpověděl, že nikoliv. Na závěr autor předpovídal vývoj situace ve studentském táboře: „*Přijde asi doba, kdy vedení studentských spolků bude musit proti této vládě co nejostřeji vystoupit, a kdy všestudentská stávka nebude vrcholem, nýbrž zahájením našich akcí. Stávka je prostředkem obranným, ale my mladí, jimž se toho v tomto státě tolik nelíbí, musíme přejít k útoku.*“⁴⁶⁹ I v tomto na studentské poměry radikálním vystoupení proti státu však cítíme spíše politickou agitaci proti vládě vycházející od „národního“ studenta hlásícího se k pravicové vládní opozici.

Zatímco u medického spolku šlo o zcela ojedinělé takto ostré protivládní vyjádření, u *Komunistické studentské frakce* se s podobnými formulacemi setkáváme častěji. *Kostufra*, která měla zastoupení i v levicové opozici *Všehrdu*, vystupovala, stejně jako ostatní studenti všech politických odstínů proti vládní politice úspor, ale na rozdíl od nich se nebála na vládu slovně zaútočit. Československou vládu označila za vládu „*česko-německo-židovskou*“, jejíž

⁴⁶⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1933-34*. S. 10-11.

spolupráce s německými a židovskými kapitalisty dovedla zemi do hospodářské krize. Kritiku si dále vysloužila pochopitelně také pomoc ruským a ukrajinským emigrantům ze SSSR.⁴⁷⁰

I přes tyto negativní výpovědi byla pro celé studentské hnutí ve sledovaném období charakteristická oddanost ke státu vyjadřovaná nejvíce vztahem studentů k brannosti a odhodlaností bránit území republiky. Na celou problematiku budeme pohlížet ze dvou úhlů pohledu. Nejprve se budeme věnovat tomu, jaké požadavky kladli studenti směrem k vládě v souvislosti s vlastní vojenskou službou, a následně nás bude zajímat, jak studenti obou táborů vyjadřovali svůj kladný vztah ke státu na poli vojenské služby a branné výchovy. Hlavní tezí je v tomto směru myšlenka, že jak pro pravicové, tak pro levicové studenty byla obrana národa a státu nejvyšším principem, který byli odhodláni chránit, přičemž i levicoví studenti v tomto ohledu operovali s pojmem „národ“ velmi podobně jako studenti pravicoví.

Otázka prezenční služby studentů rezonovala mezi studentskými požadavky v průběhu celého zkoumaného období. Její závažnost ukazuje i fakt, že požadavky spojené s ní byly vneseny jako první v memorandu ÚSČS zaslaném ministerstvům a parlamentním klubům v lednu 1930. Vedení ústřední studentské organizace kritizovalo především pozdní nástup studentů do vojenské služby. Prezenční službu nastupovali až absolventi vysokých škol v pokročilejším věku (branci běžně nastupovali mezi 20 až 22 lety věku), což jim silně znemožňovalo nastoupit do pracovního poměru. Dalším prvkem, který měl být podle studujících napraven, bylo udělování nižších hodností „inteligenci“, která v armádě „*má býti vychovávána k úkolům důstojnickým*“. ÚSČS tedy požadoval, aby absolventi vysokých škol byli již v době své prezenční služby povýšeni po složení důstojnických zkoušek alespoň na podporučíky a „*přibližovali se tak svému úkolu velitelskému*“. Požadavkem objevujícím se také u všech fakultních spolků bylo zavedení dvojího nástupního termínu do prezenční služby. V tomto případě ÚSČS navrhoval 1. duben a 1. říjen, protože v případě pouze jednoho nástupního termínu absolventi ztráceli šanci na získání odpovídajícího pracovního místa, protože by je nikdo na dobu mezi ukončením studia a nástupem prezenční služby nezaměstnal. Dále měli být absolventi různých oborů (technických, lékařských atd.) přidělováni na místa korespondující s jejich oborem, aby jim poté mohla být vojenská prezenční služba započítána do počtu služebních let v případě, že nastoupí do státní služby. V neposlední řadě také studenti požadovali zkrácení doby prezenční služby pro absolventy

---

⁴⁷⁰ AUK, Všešudentský archiv, karton A 326, Všešrd – výroční zprávy 1880-1938. Leták *Proti demagogii „národní“ oposice!*.

vysokých a středních škol.⁴⁷¹ Stejně memorandum ÚSČS zaslal i brannému výboru poslanecké sněmovny opět v dubnu 1932.⁴⁷²

Vedle těchto požadavků hájených Ústředním svazem československého studentstva vyjadřovaly i jednotlivé fakultní spolky vlastní návrhy na změny s ohledem na své oborové zaměření. Nejčastěji v této souvislosti vystupoval *Spolek československých mediků*. Pro SČsM bylo důležitým tématem postavení vojnů-lékařů, kterému se spolek věnoval i na své schůzi 20. října 1932, jejíž stanoviska zaslal Ministerstvu národní obrany. Českoslovenští medicci upozorňovali na to, že lékař-vojín v prezenční službě armádě šetří finance, protože armáda pak nemusí najímat lékaře smluvní nebo rozšiřovat počet aktivních vojenských lékařů. Lékař-vojín se musel v této pozici stravovat sám, na vlastní náklady, protože v době, kdy mu končila denní služba v nemocnici, bylo již po obědě mužstva pomocné roty, ke kterému patřil. Lékař v prezenční službě se tak stravoval v důstojnické menze, kde si musel doplácet 8-10 Kč denně, přičemž jeho denní žold byl 6 Kč. Dále medicci žádali zvýšení hodnosti lékaře konajícího vojenskou prezenční službu, protože jeho zodpovědnost byla podle vedení spolku velká a mužstvo ho jako četaře či desátníka plně nerespektovalo.⁴⁷³ S podporou ÚSČS se studentským spolkům nakonec v roce 1935 podařilo nástupní termín vojenské prezenční služby posunout z 1. dubna na 1. října,⁴⁷⁴ což bylo velmi důležité, protože absolventi ukončující studia až po letních prázdninách již nemuseli čekat až na dubnový termín vojenského nástupu. V situaci, kdy byla pracovní místa v lékařství již silně nedostupná, by si mladý medik jen těžko hledal místo pouze na půl roku, jak již bylo zmíněno výše, a byl by tak silně „*hmotně poškozen*.“⁴⁷⁵

Medici byli také v častém styku s Ministerstvem národní obrany, v červnu 1932 ho žádali o povýšení vojenských lékařů v prezenční službě. Povyšování sice nespojovali se zlepšením materiální situace, i když tu viděli také jako krizovou, ale především s morálním pozvednutím vojenských lékařů, kteří jsou bez povýšení po nákladném studiu stavěni na roveň absolventům středních škol. Této žádosti však Ministerstvo národní obrany jménem ministra Karla Viškovského nevyhovělo.⁴⁷⁶

---

⁴⁷¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva ministerstvům a parlamentním klubům Č.S.R.* Leden 1930. S. 1-2.

⁴⁷² AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938.

⁴⁷³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁴⁷⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁴⁷⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁴⁷⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

I přes podobné neshody ve výkonu prezenční služby byli čeští studenti odhodláni dělat vše pro obranu republiky, čímž deklarovali svůj kladný vztah ke státu. *Spolek československých mediků*, který kladl v oblasti výkonu vojenské služby nejvíce požadavků, ale zároveň cítil na bedrech mladých studentů velkou odpovědnost za obranu země. V průběhu akademického roku 1932/33 SČsM „splnil svou vlasteneckou povinnost“ a upsal na půjčku práce 500 Kč, přičemž s ním propojený *Podpůrný fond „Purkyně“* na tuto pomocnou půjčku upsal dokonce 30 000 Kč. Dále spolek také skromně přispěl na *Národní leteckou sbírku*.⁴⁷⁷ Během třicátých let medicí několikrát uspořádali série přednášek o první pomoci, ochraně a obraně obyvatelstva ve „válce aerochemické“. Podle vlastních slov z letáku z roku 1937 zvoucího k absolvování tohoto kurzu „*pražští medicí jako první správně pochopili ideu brannosti a první z československého studentstva ji realizují.*“ Především kurzu se zúčastnilo 700 mediků a medicek, patronát nad ním vykonávalo Ministerstvo národní obrany a *Československý červený kříž* a témata přednášek se týkala například leteckého nebezpečí, bojových látek a jejich patologických účinků atd. Kurz byl bezplatný a jeho absolventi byli poté zapsáni do zvláštních seznamů „*lékařsko-samaritánských sborů*“ jak v Praze, tak na venkově, čímž byli zapojeni do celého obranného aparátu ČSR.⁴⁷⁸ Dále SČsM také upsal půjčku 30 000 Kč na obranu státu a pořádal kurzy válečné chirurgie.⁴⁷⁹ Kolem zářijové mobilizace roku 1938 pak zřídil medickou zdravotní službu a následně podporoval sociálně slabé medicí z okupovaných území.⁴⁸⁰

Shodným rysem mezi pravicovými a levicovými studenty byl jejich zájem o obranu státu v případě války. Tento fakt překvapí především u studentů levicových, kteří často zastávali pacifistické pozice, a přesto v průběhu třicátých let volali po zvýšení „*branné morálky*“. To vše požadovali ve jménu národa a státu, které jim byli nejvyšší hodnotou.⁴⁸¹ Viděli jsme, jak k podobným otázkám přistupovali pravicově ladění medicí, teď si přiblížme, jaké postoje k brannosti a obraně státu zastávali studenti „pokrokoví“. Podívejme se na stanoviska „pokrokové“ JPS pocházející z března 1937.

Levicoví studenti podle vlastních vyjádření chápali obtížné postavení Československa na mezinárodním poli a uvědomovali si, jaké mu může hrozit nebezpečí. Zároveň však věděli,

---

⁴⁷⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1932-33. S. 5.

⁴⁷⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁴⁷⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1935-1936. S. 10.

⁴⁸⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1937-1938. S. 20.

⁴⁸¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 271 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Kolegyně!-Kolego!* (nedatovaný).

jaký byl v této situaci jejich úkol. Sami chtěli stanout v čele studentského hnutí, které chtěli vést k brannosti, aby byla „*co nejlépe zajištěna skutečná obrana lidu v samostatnosti státu*“. „Pokrokoví“ studenti plně podporovali zahraniční politiku československé vlády, i když požadovali větší rozhodnost ve vystupování proti skutečným i potencionálním nepřítelům státu a „*pevnější semknutí s Francií, Malou Dohodou a Sovětským svazem*“. Studenti také upozorňovali, že se na spolkových schůzích neprojednávaly pouze záležitosti ryze odborové, ale právě i otázky obrany státu. Levicovní studenti plně podporovali provádění branné výchovy na středních a vysokých školách, i když zárukou kvalitní armády měla být pouze mládež zdravá a sociálně zabezpečená, o což se měl postarat stát. I v tomto bodě tak ze studentského hnutí zněly požadavky směřující k větší sociální podpoře studentů.

JPS se v otázce brannosti stavěla za program *Branné komise ÚSČS*, který obsahoval několik základních bodů: branná výchova studentů se měla dít v organizačním rámci středních a vysokých škol, studenti měli být rozděleni podle fakult a samotný vojenský výcvik naplněný tělovýchovou měl následně probíhat v menších skupinkách. Vysokoškoláci z nižších ročníků měli brannou výchovu absolvovat o prázdninách, aby se mohli soustředit na svá studia, zatímco posluchači z vyšších ročníků měli navštěvovat pravidelné kurzy v průběhu akademického roku. Studentky se měly branné výchovy účastnit také, jednak měly sloužit jako ošetřovatelky, jednak měly být připraveny v případě války nahradit na pracovních místech odvedené muže. Na jednotlivých fakultách měla být prováděna teoretická nauka o obraně státu formou přednášek, které by byla speciálně zaměřeny na odvětví podle studovaných oborů. Medici měli nabírat zkušenosti s aerochemickou válkou, jak jsme již viděli, komerční inženýři s problematikou zásobování a technici se měli zabývat možnostmi dopravy a budováním vojenských krytů. Nutno podotknout, že většina těchto studentských návrhů byla realizována. A kdo měl brannou výchovu zajišťovat? Měli to být armádní důstojníci a další odborníci, což znamenalo, že „pokrokoví“ studenti požadovali, aby armáda „*vychovávala mládež Československa v duchu demokratické obrany před fašismem, který je jediným konkrétním nepřítelem našeho státu, v duchu masarykovského lidství, bratrského soužití národů, ale i odhodlané obrany a věříme, že nás armáda nezklame*“. Armádu chápali tito studenti jako nejčistší organizaci ve státě, ve které sice byly z pohledu levicového studenta „*reakční lidé*“, ale ve které plně převažovaly ideály legionářské, které byli „*pokrokoví*“ studenti odhodláni bránit stejně jako svůj stát.⁴⁸²

---

⁴⁸² AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Pokrokové studentstvo a brannost. Stanovisko JPS k branné výchově mládeže*. 10. 3. 1937.

Československá armáda byla jak u pravicových, tak u levicových studentů vysoko váženou institucí, do které byly vkládány jen ty nejčistší naděje, přičemž právě „*legionářské ideje*“, na kterých byla prvorepubliková armáda postavena, rezonovaly, jak jsme mohli vidět, v obou proti sobě stojících studentských táborech, i když u „pokrokových“ studentů bychom vzhledem k jejich vztahu ke komunistické ideologii a SSSR očekávali vazbu k legiím rozhodně slabší. Můžeme tedy konstatovat, že otázku obrany státu a národa stavěly obě skupiny studentů nad své stavovské požadavky a nad politické rozepře ve spolkovém životě.

A co všechno měl podle JPS student při branném výcviku zvládnout? Na letním táboře pořádaným *Jednotou pokrokových studentů* byli jeho účastníci cvičeni jak jednotlivě, tak ve družstvech a četách. Jednotlivec musel zvládnout „*pozor atd., otáčení hlavy, pochod, poklus a obraty za pochodu a poklusu.*“ Ve družstvech poté studenti poslouchali přednášky o složení pěšího družstva a cvičili nástup a „*pohyby družstva*“. Obdobné cvičení následovalo i v četách. Na táboře však probíhal také specializovaný výcvik střelce s pomocí vzduchovky a granátníka, který trénoval vrh na dálku a na cíl. Nebyly opomenuty ani přednášky o využití terénu pro spojky a pátrače, o orientaci v mapě, o znalosti bojových plynů nebo morseovky a signalizace.⁴⁸³ Na tomto místě se ještě krátce zmiňme o tom, jak letní tábory JPS (JNPS) zhruba probíhaly. Vedle branných cvičení se na táborech pochopitelně i sportovalo, zpívalo, ale především debatovalo. Na táborech promlouvali pozvaní politici a jiné osobnosti (ministr Krčmář, Emanuel Rádl, Zdeněk Nejedlý nebo E. F. Burian či Hubert Ripka)⁴⁸⁴, ale především zde probíhaly ideologicky zaměřené debaty vedené zástupci *Kostufry* nebo KSČ, jak je to barvitě a velmi nekriticky popsáno ve vzpomínkovém sborníku *Za lepší svět*.⁴⁸⁵ Tábor trval téměř jeden měsíc, účastnilo se ho kolem dvou set studentů, bydlelo se ve stanech a měsíční pobyt i se stravou stál 250 Kč.⁴⁸⁶

A jak k branné výchově přistupoval *Ústřední svaz československého studentstva*? Na počátku roku 1938 byl při ÚSČS zřízen *Branný výbor*, jehož úkolem bylo „*při všech studentských organizacích v dohodě s příslušnými úřady organizovati, usměrňovati a kontrolovati brannou výchovu studentstva po stránce praktické i teoretické.*“ Vedle *Branného*

---

⁴⁸³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Pořadový výcvik jednotlivce.*

⁴⁸⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták zvoucí na letní studentský tábor pořádaný JNPS v červenci 1935 „*u přehrady na Bystřičce v Beskydech*“.

⁴⁸⁵ GOLDSTÜCKER, E., HUDEC, G. ed. *Za lepší svět*. Praha, 1963. S. 262 an.

⁴⁸⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. Leták zvoucí na letní studentský tábor pořádaný JNPS v červenci 1935 „*u přehrady na Bystřičce v Beskydech*“.

výboru měla být založena i studentská legie a vedení *Branného výboru* podléhalo ústřednímu výboru ÚSČS, který měl všechna rozhodnutí konzultovat s příslušnými úřady.⁴⁸⁷

Dodejme jen, že ve vedení ÚSČS byli „pokrokoví“ studenti prosazující vždy mírová řešení všech sporů. I na základě tohoto příkladu tak můžeme ukázat, že čeští prvorepublikoví studenti se v největší míře řídili aktuálními požadavky doby (obrana státu, sociální postavení) bez ohledu na některou z ideologií, jak jim bylo přisuzováno marxistickou historiografií.⁴⁸⁸ Rozpor mezi studentskými spolky „národními“ a „pokrokovými“ nastával ve vojenské oblasti pouze v pohledu na zbrojení státu. Zatímco levicové spolky na počátku třicátých let organizovaly akce na omezování zbrojení, organizace pravicové byli naopak pro jeho rozšiřování. Předseda *Svazu československého studentstva* Emanuel Krouský tento postoj pravice osvětloval již v roce 1931. Československo podle něho nemělo omezovat zbrojení, dokud sousedící státy sledovaly revizionistické snahy.⁴⁸⁹ Ve druhé polovině třicátých let se ale zvýšení zbrojení již nebránili ani studenti levicoví.⁴⁹⁰

Hlouběji ve třicátých letech si pak především pravicově ladění studenti a jejich spolky stále více uvědomovali nutnost dobře vyzbrojeného státu. Pražské studentské spolky s „národním“ vedením v roce 1936 upsaly půjčky na obranu státu dohromady téměř 100 000 Kč a slovy redakce *Zpráv SČS* deklarovaly, že svobodu státu budou „rádi hájit jako muži i zbraněmi a ubráníme ji.“⁴⁹¹ V této souvislosti pak SČS vystoupil proti mírovým snahám *Ústředního svazu československého studentstva*, který v době vypsání půjčky na obranu státu pořádal mírové manifestace, což pravicoví studenti považovali za útok proti vládě ČSR. Podle *Zpráv SČS* však tuto mírovou manifestaci pořádanou ve velkém sále Lucerny navštívilo pouze zhruba 150 studentů, přičemž zbylých 800 manifestantů představovali příslušníci komunistické strany nebo její sympatizanti.⁴⁹² I tento postřeh přispívá k naší domněnce, že s prohlubujícím se napětím ve druhé polovině třicátých let se dokázalo studentské hnutí

⁴⁸⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938.

⁴⁸⁸ Viz TESÁR, I. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách*. Praha, 1980.

⁴⁸⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. Předsednická řeč Emanuela Kroutského, 1938. S. 13.

⁴⁹⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 271 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Kolegyně!-Kolego!* (nedatovaný).

⁴⁹¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. *Zprávy SČS*, červen 1936, roč. 4, S. 1.

⁴⁹² AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. *Zprávy SČS*, červen 1936, roč. 4, S. 2.

semknout kolem společného úkolu, kterým byla obrana státu a příprava jeho obyvatelstva na případný válečný konflikt.

Studenti z obou politicky odlišných táborů studentského hnutí sami cítili své poměrně významné postavení ve společnosti, což se projevovalo zejména jejich snahou vstupovat do veřejného prostoru a promlouvat i o otázkách politických. Politická praxe se u studentských spolků projevovala jednak jejich vnitřními boji o vedoucí postavení v organizaci, jednak se studenti nebáli vznášet požadavky směrem ke státním orgánům. Ve svých vyjádřeních reflektovali jak sociální politiku státu, tak situaci na mezinárodním politickém poli. Studentské spolky bez rozdílu politického smýšlení volaly po větší angažovanosti studentů ve veřejném životě, přičemž prim v tomto ohledu hráli mladí právníci, u kterých byla angažovanost ve věcech veřejných přímo spjata s jejich oborem. Zde tak můžeme podle prozkoumaných materiálů spatřovat jeden z rozdílů mezi studentským hnutím let dvacátých a třicátých. Zatímco v první dekádě existence republiky se studenti starali především o své hmotné zajištění čistě na bázi sociálních otázek, ve třicátých letech již tuto sféru prostoupilo větší propojení s požadavky a boji na politickém poli. Levicoví studenti tak například vyjížděli do Sovětského svazu ve snaze agitovat v československé veřejnosti v jeho prospěch nebo se aktivně zapojovali do pomoci republikánské straně ve španělské občanské válce. Rostlo sice jejich sepětí s komunistickou stranou, ale nejednalo se o tak rozsáhlý jev, jak bylo nastiňováno marxistickou historiografií.

Vedle politické angažovanosti se stal charakteristickým jednotícím rysem studentského hnutí jeho vztah ke státu a národu. I levicoví studenti operovali s pojmem „národ“ ve stejném smyslu jako jejich pravicoví kolegové a oběma skupinám se stala obrana státu nejvyšším principem, vedle kterého šly i politické boje ve spolicích mnohdy stranou. I „*Pokrokoví medicí*“ například podle vlastního vyjádření stáli „*plně za demokratickými řády Čsl. republiky*“, na druhém místě zdůrazňovali svůj kladný poměr k armádě připravené hájit jejich stát a dále vyjadřovali svou bezbřehou lásku k národu, přičemž ale odmítali „*bombastické fráze*“ pravicových studentů.⁴⁹³ Levicové studentské spolky byly činnými členy několika celorepublikových mírových organizací, ale když šlo o obranu státu, tak neváhaly podporovat rozšíření zbrojení nebo zavedení všeobecné branné výchovy. Téměř celé studentské hnutí se hlásilo k demokratickým ideám prezidenta Masaryka s tím, že přijímalo i vůdčí postavení jeho nástupce Edvarda Beneše. Velmi kladný a vírou naplněný vztah studenti chovali k československé armádě, na které oceňovali zejména její legionářské tradice, naopak

---

⁴⁹³ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Program oposice SČsM*.

o trochu horší vztah jsme sledovali mezi studenty a policií. Z celkového rámce kladných vztahů studentů ke státu a jeho institucím lze vyjmout pouze radikální studentské organizace věnující se více protistátní politické konspiraci než státotvorné práci, jako byly komunistická *Kostufra* nebo silně nacionalistická *Vlajka*, v jejíž řadách měli studenti také zastoupení.

8. Hmotná tíseň: sociální požadavky a vyhlídky

„Situace čsl. studentstva je dnes taková: Pokud existovaly v lepších dobách sociální výhody a slevy – ty se postupně ruší, a pokud má student vyhlídku na nějaký výdělek – ta se mu bere. Student je snad proto sociálně oklešťován, že se má dobře – podle mínění těch, kteří tuto činnost uskutečňují. A rozhodnutí taková činí osoby, které nestudovaly za tak těžkých dob, jaké jsou pro studenty nyní – a aspoň slýcháme, že už tehdy studenti se těžko probíjeli, což teprve dnes!“⁴⁹⁴

Téma hmotné tísně studentů bylo a je přítomné ve studentském prostředí ve všech dobách. V období po vzniku Československa bylo špatné sociální postavení studentů znásobeno poválečnou krizí a velkým přílivem studentů, kteří nemohli navštěvovat vysoké školy kvůli svému nasazení na evropských a světových bojištích. Studentská „svépomoc“ proto byla pro studentské hnutí ve dvacátých letech dvacátého století v českých zemích zcela charakteristická. Po stabilizování sociální situace ve druhé polovině dvacátých let ale přišla hospodářská krize, jejíž důsledky opět přispěly k hmotné nejistotě studujících. Hospodářská krize tak ve studentském prostředí vedla nejen k příklonu některých skupin k politickým extrémům, nýbrž především k vzrůstu počtu a rozšiřování požadavků směřujících do sociální oblasti. Vedle vztahu ke státu jsou to pak ale na druhé straně právě sociální požadavky, které spojovaly oba tábory studentského hnutí jak na počátku dvacátých, tak i v průběhu třicátých let. Jaké požadavky v tomto směru studenti formulovaly? Ke komu je směřovali? Jaké byly požadavky jednotlivých organizací? Jak spolky pomáhaly v sociální oblasti svým členům? A jaký vliv měly tyto sociální problémy na studentské prostředí? Zároveň se na poli sociální problematiky také zaměříme na to, že se sociální požadavky jak „národních“, tak „pokrokových“ studentů k sobě silně přibližovaly, takže se zde budeme moci setkat s další sférou, ve které vystupovaly oba studentské tábory jednotně.

Situace na počátku třicátých let vypadala následovně. Státní aparát musel sáhnout ke snižování výdajů na sociální péči o studentstvo, což zástupci studentského hnutí vnímali velice nelibě. Různá ministerstva (především školství a financí) byla zasypávána rezolucemi přijatými na spolkových nebo fakultních schůzích a valných hromadách a studenti sami se často vypravovali (a dokonce byli přijímáni) za nejvyššími státními úředníky. Na druhou stranu dokázali studenti slevovat ze svých požadavků na základě své deklarované podpory vládě a státu, i přesto však jejich požadavky zůstávaly nejvyššími místy často nevyslyšeny.

⁴⁹⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1931-32. S. 2.

Fenoménem v době hospodářské krize, který se ve velké míře dotýkal i studentského hnutí, byl problém nezaměstnané inteligence. Mezi pracovníky, kteří se ve svém zaměstnání opírali především o vyšší vzdělání patřili zejména úředníci, inženýři, architekti, duševní pracovníci atd. Celkem do této kategorie spadalo podle sčítání lidu z roku 1930 zhruba 17 % obyvatelstva. Nezaměstnanost inteligenci postihla spíše v soukromém sektoru, ale ve veřejných službách se zase hospodářská krize projevila snížením mezd a nezaměstnanost zde trvala déle. Zhoršovat se začaly zejména možnosti čerstvých maturantů a především absolventů gymnázií nebo filozofické fakulty. Situace se začala zlepšovat v roce 1934, ale i přesto se dá říci, že zkušenost nezaměstnanosti byla pro inteligenci o to těžší, že pokles sociální úrovně v rodinách byl daleko hlubší než u rodin dělnických. Celkem se hovoří o 50 000 nezaměstnaných z řad inteligence, což tvořilo zhruba 8 % ze všech nezaměstnaných v ČSR. Nezaměstnanost zasáhla také ve velké míře mladé lidi. Ve věkové skupině do 24 let bylo více než 25 % nezaměstnaných. I přesto, že se stát snažil tuto situaci určitým způsobem řešit, panoval v řadách studentů velký a do jisté míry oprávněný strach ze svého budoucího uplatnění. Stát zaváděl pracovní tábory pro mládež, do kterých byl však vstup dobrovolný, čímž se až do období druhé republiky odlišovaly od podobných zařízení v nacistickém Německu, nebo vytvářel útulky pro mládež (14 až 18, resp. 21 let). Pracovní tábory pro mladé byly ale rozdílně vnímány odlišnými částmi politického spektra. Zatímco pravice je vítala, levicová část k nim zaujímala minimálně rezervované stanovisko. Tato dichotomie se následně projevovala i ve studentském hnutí. Dalším úskalím spojeným s nástupem do zaměstnání čerstvých absolventů ale také učňů, což byl moment, který spojoval mladou inteligenci s mladými manuálně pracujícími, byla skutečnost, že většina zaměstnanců staršího věku jim v době krize nechtěla přepustit svá místa, i když již měla být penzionována. Všechny tyto aspekty se, jak uvidíme níže, musely nutně projevit i mezi studenty.⁴⁹⁵

Vrcholící dvacátá léta (zhruba do poloviny roku 1929) nepřinesla do studentského prostředí, jak uvidíme dále, silně sociálně zaměřené požadavky, se kterými by studenti spojovali existenční potřebu. V roce 1928 měl například *Spolek československých mediků v Praze* na paměti především započatou výstavbu „*Lékařského Domu*“, jakéhosi centra veškerého lékařského života soustředícího do svých prostor všechny lékařské korporace. K otevření „*Lékařského Domu*“ skutečně došlo v březnu roku 1931, ale apel mediků směřující k výstavbě klinik a odborných lékařských pracovišť, objevující se již v průběhu let dvacátých, zůstal nevyslyšen. To, že v roce 1928 pražské studenty lékařství zajímalo skutečně stále

---

⁴⁹⁵ RÁKOSNÍK, J. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. Praha: Karolinum, 2008. S. 319-333.

zejména studium, nám dokresluje i kritika nejvyšších státních úřadů z výroční zprávy spolku. Ve zmiňovaném roce totiž zemřelo velké množství profesorů fakulty a mladí medicí vytykali státní správě, že nechává profesorské stolice neobsazené, což podle nich nejvíce škodilo zájmům studující mládeže. O čistě sociálních problémech a hmotné tísní mezi studenty v roce 1928 a první polovině roku následujícího výroční zpráva mlčí.⁴⁹⁶ Na příkladě medického spolku si tak můžeme všimnout, že druhá polovina dvacátých let byla z hlediska studentských požadavků zaměřena spíše na otázky studia než na otázky politické či sociální.

Období zimního semestru akademického roku 1929/30 poté můžeme chápat jako skutečný přelom a tečku za „poklidnými“ dvacátými lety. Tuto domněnku svými slovy vyjádřil přímo starosta lékařského spolku Zdeněk Balcar ve svém referátu otištěném ve *Výroční zprávě SČsM v Praze za rok 1928/29*, která vycházela vždy před koncem kalendářního roku. Starosta spolku začal pociťovat potřebu vyjádřit se k „cizinecké otázce“ na lékařské fakultě, přičemž potřeba jejího vyřešení nevyplývala z nacionalistické ideologie, nýbrž z nutnosti ulevit posluchárnám přeplněným zahraničními studenty pocházejícími ze zemí, kde byl zaveden nějaký druh *numeri clausu*.⁴⁹⁷ Následné demonstrace lze sice na základě svolávaných hesel a požadavků vnímat jako nacionalistické, ale jejich skutečné příčiny vycházely z ryze sociálních problémů studentů. To potvrzuje i skutečnost, že se těchto „proticizineckých“ demonstrací v listopadu 1929 zúčastnili společně čeští i němečtí studenti s československým občanství na stejné straně.

V rezoluci vydané valnou hromadou *Spolku československých mediků dne 27. listopadu 1930* v histologickém ústavu můžeme sledovat, s jakými požadavky vstupoval spolek do třicátých let dvacátého století. Na prvním místě byly stále záležitosti týkající se studijních podmínek jako takových, ale dále se v rezoluci objevily již otázky sociálního postavení studentů na trhu práce, které se v následujícím období silné nezaměstnanosti dostaly do popředí. Členové spolku reflektovali své studijní podmínky jako velice těžké a stěžovali si na „*nemožnost dostatečné přípravy na budoucí zodpovědné povolání lékařské*.“ Nápravu tohoto stavu žádali provést v nejkratším čase a sami navrhovali, jak by k ní mělo dojít. Za prvé požadovali, aby lékařské ústavy byly ve státním plánu budování vysokých škol postaveny na první místo, přičemž se toto zřizování mělo konzultovat jak s představiteli lékařské fakulty, tak se studenty. Za druhé medicí žádali větší prostor pro plnění prázdninového praktikování nejen ve státních léčebných ústavech a nemocnicích, nýbrž i v soukromých zařízeních. S velkým důrazem požadovali zejména „*zprísňení zákona na*

---

⁴⁹⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1928-1929. S. 2.

⁴⁹⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1928-1929. S. 5-6.

ochranu domácí práce“, čímž by podle nich byla zabezpečena existence příslušníků československého státu, a s tímto bodem také souvisel požadavek na úplné odstranění laiků z lékařské praxe, kteří absolventům lékařské fakulty, stejně jako cizinci, brali možnost budoucího uplatnění v oboru. Pravicové vedení spolku ale také žádalo co největší rovnosti příležitostí bez ohledu na sociální původ a finanční zázemí budoucích lékařů a pochopitelně také vyšší finanční ohodnocení lékařské vědecké práce či zkrácení vojenské služby.⁴⁹⁸ Hospodářská krize následně podobné požadavky zostřovala a změnila jejich pořadí. Snaha o výstavbu lékařských budov se přesunula do závěrečných částí rezolucí a celé studentské prostředí naopak prostoupila starost o vlastní hmotnou existenci a následné uplatnění na pracovním trhu.

První polovina třicátých let byla také ve znamení zvyšování školného, s čímž byli studenti velmi nespokojeni, jak uvidíme dále. Přelomovým bodem se z tohoto hlediska zdá být akademický rok 1935/36, ve kterém se studentským organizacím podařilo získat padesáti procentní slevu na drahách, státní dotace na sociální a zdravotní péči o studentstvo byla navýšena o 850 000 Kč oproti roku předchoucímu, školné nebylo na rozdíl od minulých let zvýšeno a například podpůrný fond „*Purkyně*“ vydal rekordní částku na podporu studujících mediků – přes 40 000 Kč. Za „*uspokojivou*“ považovali medicí i míru osvobození od školného. Nesporným úspěchem studentského hnutí bylo jistě i zrušení tzv. aspirantských nařízení, o kterém bude řeč dále, datované právě do akademického roku 1935/36.⁴⁹⁹ Můžeme tedy konstatovat, že dopady sociální krize, která zasáhla studentské prostředí, se začaly v roce 1936 zmírňovat. Opět došlo ke změně nejdůležitějších studentských požadavků, kterými se nyní stala zejména obrana státu a branná výchova. Za zmínku také stojí snaha státních orgánů zlepšit sociální situaci studentů hned ve chvíli, kdy to bylo jen trochu možné, což je skutečnost, kterou marxistická historiografie zcela překrucovala nebo při nejlepším přehlížela. Rozpolcenost studentského hnutí na jeho „národní“ a „pokrokovou“ část nebyla také tak jasně patrná, jak o ní hovoří historické práce vzniklé mezi léty 1948-1989. Oba studentské tábory vznášely téměř totožné požadavky jak na poli sociálním, tak později ve vztahu k obraně státu a národa.

Na koho se studenti obraceli při snaze o prosazení svých sociálních požadavků? To výborně ukazuje článek předsedy spolku komerčních inženýrů Vojtěcha Adházyho s názvem *Do práce!* otištěný 12. prosince 1933 ve spolkovém časopisu *Zájmy posluchačů VŠO*. Vedení spolku se k prosazení svých zájmů obracelo k profesorskému sboru VŠO, k dalším

⁴⁹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁴⁹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1935-1936*. S. 9-10.

studentským spolkům techniků, ke studentskému odboru *Jednotného svazu soukromých úředníků*, k *Obchodní a Živnostenské komoře*, k vedoucím činitelům ministerstev a k parlamentním kruhům.⁵⁰⁰ Jednotlivé spolky také vysílaly své zástupce na protestní schůze spřátelených organizací se stejným politickým zaměřením, aby jim vyjádřily podporu i při hájení jejich oborových zájmů. Na protestní schůzi SPIKu konanou 30. ledna 1934 tak požadavky komerčních inženýrů přišli podpořit zástupci spolků technických SKI, SIA, SPI, SPPT, SID, ale také zástupci mediků, právníků i zástupci tisku, který se na svých stranách podobným akcím vždy věnoval.⁵⁰¹ Zástupci spolků se snažily získat audienci u poslanců a ministrů nebo dokonce u předsedy vlády. To se podařilo například vedoucím představitelům *Spolku posluchačů filozofie*, kteří navštívili ministerského předsedu Milana Hodžu ve věci aspirantských nařízení v květnu 1936. Vedle komunikace se státními představiteli nebo manifestačních schůzí sahaly některé spolky i k radikálnější formám snahy o prosazení svých požadavků. Není náhodou, že právě vedení SPF – s vazbami na KSČ – uvažovalo o využití stávkou jako prostředku k dosažení svých cílů. Na schůzi sociální komise spolku 27. května 1936 byla tato alternativa boje proti tzv. pedagogickému roku sice zavržena, ale výsledek debaty o jejím možném využití stávkou v dlouhodobé perspektivě neodmítal. Stávka byla v květnu 1936 považována za technicky neproveditelnou, ale bylo navrženo, aby byla vydána brožura, která by obsahovala výzvu k boji za sociální požadavky všemi prostředky, tzn. i stávkou. Místo stávkou však pro tuto chvíli sociální komise SPF doporučila hojně využívanou manifestační schůzi spojenou se zasláním rezolucí na různá odpovědná místa.⁵⁰²

Studenti se různými prostředky obraceli se svými sociálními problémy také k československé společnosti. Nejčastější formou bylo otištění studentských rezolucí v denním tisku, ale můžeme se setkat i s jinými studentskými vstupy do veřejného prostoru ve snaze zlepšit své sociální postavení. Aby pražští studenti ukázali svou těžkou existenční situaci širší veřejnosti, pořádali například od 22. listopadu 1936 v Clam-Gallasově paláci výstavu o životě mládeže s názvem „*My chceme žít!*“. Návštěvníci výstavy se mohli seznámit s tím, jak mládež

---

⁵⁰⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. ADHÁZY, V. *Do práce!* In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 12. 12. 1933. S. 19.

⁵⁰¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Protestní schůze SPIKu a SKI za požadavky komerčních inženýrů*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 3. 2. 1934. S. 39.

⁵⁰² AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis schůze sociální komise 27. 5. 1936.

bydlí, čím se živí a čím šatí, a měli seznat, že státní pomoc mládeži je nedostatečná a podpořit studentské požadavky týkající se nezaměstnané mládeže.⁵⁰³

A kdo tedy studentské žádosti vyslyšel a poskytl studentským spolkům pomoc, kterou oni poté zprostředkovávaly přímo studentům? Při předvánoční „ošacovací akci“ pořádané sociální komisí pražského *Svazu československého studentstva* v roce 1932 si studentské spolky musely pomoci jednak samy, jednak jim poskytly dary některé organizace či osobnosti. Po pěti tisících korunách přispěly ze studentských spolků *Všehrd*, *SPASEI* a *SPI*, *SPIK* přispěl 1 100 Kč atd. Prezident republiky poskytl 15 000 Kč na štědrovečerní večeři celé akce, stejnou částku poskytl i *Sbor sociální péče o vysokoškolské studentstvo*, 10 000 Kč studentům věnoval *Slevenkový odbor* a 5 000 Kč Hlavní město Praha.⁵⁰⁴ Bez zajímavosti jistě nezůstane, že výtěžek 24. státní dobročinné loterie byl věnován zdravotním a sociálním institucím pečujícím o středoškolské a vysokoškolské studenty, což je nám opět dokladem toho, že společnost a stát si svých studentů vážily, i když oni to tak často necítili.⁵⁰⁵ V sociální oblasti se posluchačů vysokých škol zastávaly i akademičtí hodnostáři, kteří také často přispívaly do spolkových nadačních fondů. V roce 1934 byli například studenti filozofické fakulty zváni na fakultní spolkovou schůzi věnující se především sociálnímu postavení studentů a vládnímu nařízení o aspirantech. Na schůzi konané 20. října 1934 ve velké posluchárně filozofické fakulty se tak za studentské požadavky v sociální oblasti postavil i rektor Karlovy univerzity František Drachovský.⁵⁰⁶

Hmotné tísně studentů si všímalo i ministerstvo školství a národní osvěty, které především upozorňovalo vládu na nerovnoměrné rozdělení podpory mezi českými a německými studenty, kteří získávali nižší státní subvence. Na základě zhoršené sociální situace a snižování státních stipendií v době hospodářské krize sloučilo ministerstvo školství v roce 1934 všechny státní nadace sloužící k rozdělování studentských podpor v *Československou studentskou nadaci* spolupracující s různými sbory sociální péče. Zajímavé je složení osmnáctičlenného ústředního správního výboru nové organizace. Ve správním výboru zasedali čtyři akademičtí hodnostáři, z toho tři čeští a jeden německý, přičemž se každým rokem střídali také zástupci univerzit a technik. Šest členů tvořili zástupci

---

⁵⁰³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁵⁰⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Ze SPIKU*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 6., č. 4., 20. 1. 1933. S. 2.

⁵⁰⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. *Zprávy SČS*, červenec 1937, roč. 5, S. 4.

⁵⁰⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

MŠANA a dále ve správním výboru zasedalo sedm valnými hromadami volených studentských zástupců a předseda nadace jmenovaný vládou.⁵⁰⁷ Jak ale fungovala pomoc studentům poskytovaná přímo spolkovými podpůrnými fondy? Odpověď na tuto otázku nám v následující části kapitoly pomůže rekonstruovat i to, kolik studentů se o pomoc skutečně hlásilo a jak se tento trend vyvíjel v průběhu sledovaného období.

8.1. Spolkové podpůrné fondy

Jak již bylo naznačeno v úvodu této práce, každý ze sledovaných studentských spolků měl i svůj vlastní podpůrný fond pomáhající studentům v hmotné nouzi. Studenti mohli získat jednak státní podporu ve formě stipendií, dále jim pomáhaly také organizace sociální péče o studenty jako *Radhošť*, jejichž zastřešující organizací byl *Sbor sociální péče o československé vysokoškolské studentstvo v Praze*. V době snižování státní podpory studentům v důsledku hospodářské deprese se tak pomoc těchto organizací stala velmi důležitou součástí studentského života. Vedle nich existovaly také fondy vedené studentskými spolky, o kterých bude řeč níže. Součástí všech spolků byly i sociální komise, jejichž úkolem bylo hájit studentské sociální záležitosti a komise zajišťující fungování podpůrných fondů. Studentská „svépomoc“, která byla podle pamětníků nejrozsáhlejší po první světové válce, se znovu objevila zejména v souvislosti s dopady hospodářské krize. Studentské spolky a podpůrné organizace studentům zajišťovaly slevy na jízdné, slevy do menz a restaurací nebo zlevněné lístky do divadel. Vedle toho ale studenti od fondů dostávali finanční podporu nebo půjčku bez úvěru, což ze studentských organizací, jejich vedení a jednotlivých komisí činilo významného hráče ve studentském hnutí První republiky.

Spolek československých právníků Všehrd spravoval v období První republiky čtyři fondy sociální podpory studentstvu – *Randův fond* (od 1877), *Fond Hermanna-Otavského* (1922) a *Fond Heyrovského* (1925) a „zápůjčkový“ fond Schauerův (1933). Studentské sociální fondy při studentských organizacích vznikaly zpravidla na základě finančního daru některého z profesorů na určitou sociální pomoc studentům, jinak tomu nebylo ani u *Všehrdu*. Obecně lze říci, že částka spravovaná studenty v těchto fondech byla vždy celkem vysoká. Všechny tři právnícké podpůrné fondy měly například v roce 1928 k dispozici finanční částku 160 900 Kč.⁵⁰⁸ Tento aspekt byl pro prvorepublikové studentské hnutí silným výrazem

⁵⁰⁷ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38. Dopisy MŠANA vládě ČSR.

⁵⁰⁸ AUK, Všešstudentský archiv, karton A 326, Všehrd – výroční zprávy 1880-1938. *Šedesát let spolku československých právníků „Všehrd“ 1868-1928*. Praha, 1928. S. 55-58.

vlastního sebeurčení. Studenti byli velmi hrdí na skutečnost, že představovali silnou sociální jednotku na poli podpůrné činnosti, kterou tak mohli provádět bez příspěví státu. Důležitým motivem z tohoto hlediska také bylo, že si studentské spolky tyto finanční obnosy jednak získaly povětšinou vlastními silami, jednak je i dále samy spravovaly. V neposlední řadě hrálo velkou roli i vědomí, že studenti skrze tyto fondy pomáhají svým kolegům. Tato relativní samostatnost a velká míra odpovědnosti na sociálním poli tak u studentského hnutí silně přispívaly k posilování jejich kolektivního vědomí. Finanční prostředky spravované studentskými podpůrnými fondy pocházely od různých dárců z řad představitelů státu a státních úřadů, od kulturních osobností nebo ze sféry podnikatelské. Podpůrný fond při SČsM „*Purkyně*“ získal například v akademickém roce 1929-1930 několik příspěvků od zcela rozmanitých dárců. Nejvyšší částkou přispěla soběslavská firma *Farmaka* (4000 Kč), dále pak prezident Masaryk (2000 Kč) nebo *Spořitelna česká* (2000Kč). Oproti tomu lehce překvapí, že firma *Baťa* nebo *Živnobanka* přispěly pouhou stokorunou.⁵⁰⁹

Na základě vývoje počtu žádostí o podporu zaslaných správním výborům jednotlivých podpůrných fondů lze sledovat, jaké dopady měla na studentské prostředí hospodářská krize a jak na zvýšení počtu „nemajetných“ studentů tyto organizace a studentské spolky reagovaly. Již v roce 1929 předseda *Podpůrného fondu „Purkyně“* Jiří Moudrý hovořil na valné hromadě spolku mediků o neustálém zvyšování počtu žadatelů o podporu či půjčku. Jako smutný fakt Jiří Moudrý uvedl skutečnost, že někteří žadatelé podávali ve svých žádostech zkreslené údaje, což ale na celkový počet žádostí nemělo vliv, protože tyto podvody byly odhaleny a pouze přidělaly více práce pracovníkům fondu. Počet žádostí podle statistiky vedené Purkyňovým fondem stoupl od akademického roku 1926/27 do roku 1928/29 ze 71 na 105, což byla podle předsedy fondu zaznamenání hodná situace. Za akademický rok 1928/29 bylo například v celkem šesti termínech vyplaceno na podporách celkem 20 220 Kč a na půjčkách 4650 Kč. Nejnižší podpora obnášela 40 Kč, nejvyšší 100 Kč a průměrně se pohybovala mezi 50-60 Kč. Z hlediska celkového hospodaření fondu ještě poznamenejme, že počáteční pokladní hotovost v akademickém roce 1928/29 byla zhruba 41 800 Kč a pokladní zbytek převedený do dalšího školního roku 29 448 Kč. Vedení podpůrného fondu reflektovalo rostoucí počet žadatelů i kvůli snižování svých příjmů. V akademickém roce 1928/29 bylo ale do pokladny Purkyňova fondu darováno pouze 10 000 Kč oproti 16 000 Kč z roku předchozího. Podpůrným fondům přicházely také výtěžky z každoročních plesů pořádaných studentskými spolky, ale i zde zaznamenala pokladna medického fondu snížení (z 12 100 Kč

---

⁵⁰⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1929-1930*. S. 9.

na 5 500 Kč).⁵¹⁰ V rostoucím počtu žadatelů a citelném snížení příjmů na straně jedné a v přílivu studentů-cizinců na straně druhé se odrážela nespokojenost (nejen medických) studentů. Celá situace tak v druhé polovině roku 1929, jak již bylo naznačeno, odvedla studenty a jejich spolky od zájmu o záležitosti spojené čistě se studiem k reflektování zejména sociálních obtíží občas spojených s nacionalistickými projevy, které však nebyly namířeny proti československým Němcům.

Problémy podpůrných fondů začínající v roce 1929 pak nabývaly na intenzitě, takže v roce 1932 předseda Purkyňova fondu Jaroslava Tolingra již konstatoval, že vedení fondu pociťuje „značně dosah všeobecné krise“. Tuto situaci musel fond řešit stejně jako státní aparát úspornými opatřeními. Zcela úplně přestal poskytovat půjčky a o 25% oproti předchozímu roku snížil podpory nejchudším studentům. Zároveň došlo podle výroční zprávy Purkyňova fondu mezi mediky k meziročnímu 40 % nárůstu žadatelů o sociální podporu. Situace ale nebyla jiná ani u ostatních fakultních spolků nebo centrálních studentských podpůrných organizací.⁵¹¹

V následujícím roce se opět snižovalo. Purkyňův podpůrný fond připravil na výborové schůzi 21. února 1933 částku, která byla rozdělena potřebným studentům v měsíci březnu. Jednalo se celkem o 2800 Kč. I nadále byl snižován měsíční příspěvek z 50 Kč na 40 Kč, ze 40 Kč na 30 Kč a ze 30 Kč na 25 Kč. Z toho vyplývá, že nejvyšší možný počet studentů, kteří získali v březnu 1933 podporu od tohoto fondu, byl 112 (když počítáme pro každého s příspěvkem v nejnižším pásmu). To znamená, že opravdu skromný příspěvek od medického podpůrného fondu získalo pouze 112 z celkového počtu zhruba 2600 studentů lékařské fakulty. Vedle toho Purkyňův fond v březnu 1933 udělil ještě tři půjčky po 200 korunách s krátkou dobou splatnosti. A jak chtělo vedení fondu nastalou situaci řešit? K zisku většího finančního obnosu měly být například vymoženy všechny stávající dluhy, měly být proplaceny náhrady za pořádání plesu nebo vymožen příspěvek za účast na „ošacovací akci“ pořádané zastřešujícím *Sborem sociální péče o československé studentstvo vysokoškolské v Praze*.⁵¹² Sociální komise spolků a vedení zmiňovaných fondů se také snažily zajišťovat studentům brigády zejména ve formě doučování. Vedení *Husova fondu* zaslalo dopisové žádosti o zprostředkování doučování na všechny střední školy a do všech rodičovských

---

⁵¹⁰ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1928-1929. S. 5-6.

⁵¹¹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1931-32. S. 12.

⁵¹² AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zpráva podpůrného fondu „Purkyňův“ dne 24.února 1933.

sdužení. Studenti měli být poté přidělováni k zájemcům o doučování podle svých majetkových poměrů od těch nejchudších.⁵¹³

Vývoj situace podpůrných fondů během hospodářské krize nám pomůže dopředstavit statistika postihující celé období, na které lze sledovat změny jak v počtu žadatelů, tak ve výši přidělované finanční částky. Příložená tabulka představuje podpory z *Pazourkova podpůrného fondu* organizovaného při *Spolku posluchačů inženýrství komerčního*, které byly vyplaceny studentům Vysoké školy obchodní. V této tabulce nás nebude příliš zajímat celková poskytnutá částka, nýbrž počet žadatelů, mezi které byla rozdělena. Všimněme si zejména, jak počet potřebných studentů v důsledku hospodářské krize radikálně stoupl ze tří ve správním roce 1927/28 na 72 v roce 1933/34, kdy hospodářská krize v Československu vrcholila. Zároveň lze také sledovat neúměrné zvýšení počtu žadatelů v kontrastu k jen pozvolnému zvyšování celkově rozdělené finanční částky. Až akademický rok 1935/36 přinesl vedle zvýšení počtu žadatelů také téměř dvojnásobné zvýšení poskytované finanční sumy, což potvrzuje tezi uvedenou v úvodu této kapitoly, že rok 1936 znamenal pro studentské hnutí v sociální oblasti jistou úlevu a studenti se tak mohli začít ve větší míře věnovat jiným oblastem jako například branné výchově.⁵¹⁴

Školní rok	Počet podpořených studentů	Celková částka
1927/28	3	500
1928/29	17	2 100
1929/30	13	2 300
1930/31	17	1 900
1931/32	28	3 200
1932/33	48	4 000
1933/34	72	4 100
1934/35	75	3 925
1935/36	89	6 300
1936/37	122	5 755

⁵¹³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis valné hromady 26.1.1935.

⁵¹⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. Výroční zpráva SPIKu za správní rok 1936/37. S. 6.

8.2. Státní podpora a zvyšování „kolejného“

Ruku v ruce s podporami studentských podpůrných fondů šla otázka státních dotací na sociální podporu studentů, která se stala jedním z hlavních témat všech studentských rezolucí a memorand v období hospodářské krize a částečně i po ní. Současně bylo státními úřady neustále zvyšováno školné, což se pochopitelně také stalo předmětem studentské kritiky. Připomeňme, že tento stav trval až do akademického roku 1935/36, kdy především v roce 1936 došlo ke zlepšení v obou nastíněných oblastech. Ale již v roce 1935 bylo podle výroční zprávy SČsM osvobozeno od „kolejného“ téměř dvakrát více žadatelů než v roce předešlém.⁵¹⁵ Témata zvyšování „kolejného“ a snižování státních dotací na sociální podporu studentů spojovala oba politicky rozdělené tábory studentského hnutí. Lehce radikálnější požadavky měly v této souvislosti samozřejmě spolky levicové, ale nějaké výraznější rozdíly mezi oběma skupinami bychom v těchto otázkách hledali marně. Zároveň lze pozorovat, že v sociální oblasti dokázali „pokrokoví“ i „národní“ studenti spolupracovat a podporovat svá společná stanoviska.

Nejen *Spolek posluchačů filosofie* neustále vyzýval ke studentským manifestacím proti úsporným nařízením vlády dotýkajícím se studentského života.⁵¹⁶ Podobné hlasy zaznívali i ze spolků pravicových. Jejich požadavky se lišily pouze v jedné záležitosti. „Pokrokoví“ studenti v čele s SPF a JNPS požadovali ve svých rezolucích, aby byl od školného osvobozen každý student bez ohledu na studijní výsledky, jehož rodiče nemají roční příjem nad 18 000 Kč. Posluchači s příjmy rodičů od 18 000 do 36 000 Kč měli být osvobozeni podle prospěchu a „kolejné“ studentů pocházejících z rodin s příjmy nad 36 tis. Kč se mělo pohybovat mezi 750 až 5 000 Kč ročně. Tato nejvyšší částka měla být určena posluchačům, jejichž rodiče měli příjmy nad 200 000 Kč. Takto získané prostředky poté měly být využity na zvýšení sociální a zdravotní péče o studentstvo.⁵¹⁷ U „národních“ studentů bychom podobné snahy o odstupňování školného podle příjmů rodičů nenašli. Podle toho také vypadala podpora tohoto návrhu ústředními studentskými organizacemi, v jejichž čele tou dobou stálo pravicové vedení. Podání návrhu vyjádřeného v rezoluci SPF z roku 1933, který se opakoval i

---

⁵¹⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1934 -1935*. S. 5.

⁵¹⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁵¹⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis fakultní schůze 29.11.1933.

v dalším roce, neschválil na svých schůzích ani pražský SČS, ani ústřední ÚSČS,⁵¹⁸ i když za požadavkem co nejširšího osvobození od školného stáli „národní“ studenti také.⁵¹⁹

Poplatky spojené se studiem přitom neustále rostly. Jak upozorňovali mladí filozofové, tak mezi lety 1927-1934 stouply ze 13,50 Kč za semestr v roce 1927 na celých 47 Kč v roce 1934. Ve zvyšování stávajících a zavádění nových poplatků vidělo vedení SPF směřování k „*hospodářskému numeru clausu*“, který by podle spolkového vedení vyloučil ze studia studenty chudé.⁵²⁰ *Numerus clausus* nebo zavedení přijímacích zkoušek na vysoké školy byly hlavní body, kterými se SPF a „pokrokoví“ studenti podle vlastních slov lišili od svých „národních“ kolegů.⁵²¹ Ti však nikdy nepožadovali zavedení „hospodářského“ nebo rasového *numeri clausu*, i když omezení přístupu na vysoké školy pro cizí státní příslušníky nebo zavedení přijímacího řízení považovali za jedno z východisek ze špatné sociální situace studentů. Studenti lékařství viděli jako možné řešení situace zvýšení tax pro studenty pocházející z ciziny, neboť nemohlo být možné, aby výlohy „*vzniklé návalem cizinců na naše školy, nebyly jimi samými uhrazeny.*“⁵²² A jak například navrhovali řešit situaci nezaměstnané inteligence členové *Spolku posluchačů filosofie*? Podle nich měl být zvýšen počet středoškolských profesorů, čehož by bylo dosaženo zvýšením počtu tříd ve školách a snížením počtu žáků v jednotlivých třídách.⁵²³

O tom, že tíživá sociální situace studentů ležela na srdci „národním“ studentům ve stejné míře jako jejich „pokrokovým“ kolegům, svědčí i vyjádření mladých mediků na adresu státních úřadů pocházející z roku 1934. Medici se taktéž postavili proti zvyšování „kolejného“ a snižování sociální podpory studentům, protože „*není možné, aby v době, kdy hospodářská krise se svými těžkými pro náš následky, snížením platu státním zaměstnancům, snížením kvoty na sociální péči o studentstvo, byla naše těžká situace ještě zhoršována zvýšením kolejného.*“⁵²⁴ Na počátku listopadu 1934 pak starosta *Spolku československých mediků*

---

⁵¹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis valné hromady 26.1.1935.

⁵¹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Kandidátka oposice SPIKU*.

⁵²⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis fakultní schůze 4.6.1934.

⁵²¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis valné hromady 26.1.1935.

⁵²² AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1931-32*. S. 2.

⁵²³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37.

⁵²⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1933-34*. S. 4.

hodnotil situaci ve studentském hnutí ještě více kriticky. Státní nařízení týkající se studentského života vnímal jako „*záměrný postup proti mladé inteligenci*“, který byl navíc podle jeho úsudku zcela „*nezákonný, antisociální, ba dokonce nemravný*“.⁵²⁵ Z důvodů sociální tísně také medicí odmítali různé připravované reformy vysokoškolského studia, které směřovaly k prodloužení celkové doby studia, což bylo podle mediků pro studenty sociálně neúnosné.⁵²⁶ Zlepšení sociální situace studentů vnímal jako svůj nejdůležitější úkol také pravicový SČS, který již v roce 1933 požadoval, aby byla státní stipendia vyplácena rychleji a ve větší výši a aby byla vykonána „*komasace studentských nadání*“⁵²⁷ nebo zachována „*ošacovací akce*“.⁵²⁸ Svůj hlas v této souvislosti vyjadřovali pochopitelně i studenti ČVUT a to jak ze spolků pravicových, tak z jejich levicové opozice, přičemž oba tábory požadovaly co nejširší osvobození od školného pro nemajetné studenty.⁵²⁹ Sbor posluchačů ČVUT například letákovou akcí svolával „*všetechnickou protestní schůzi*“, na níž promluvil prorektor ČVUT profesor Klokner a za sbor jeho předseda Jindřich Streibl. Technici na schůzi protestovali proti snižování státních výdajů na technické vysoké školství (leták nesl nadpis: *Jak šetří stát na čes. vys. školách technických*).⁵³⁰

Požadavkem zaznívajícím od všech studentských organizací bez ohledu na jejich politické zaměření byla tzv. komasace studentských nadací. Co se vlastně pod tímto požadavkem skrývalo? Mělo dojít k seskupení všech studentských podpůrných nadací v jednu organizaci, protože většina z nich již nemohla sloužit svému účelu, přičemž v nich ale ležely ladem obrovské finanční částky. To bylo podle redakce *Zpráv SČS* způsobeno tím, že většina nadací pocházela ze 17. a 18. století, kdy umírající osobnost ve své závěti stanovila, za jakých podmínek měli studenti částku z jeho budoucí nadace obdržet. Tyto podmínky však podle prvorepublikových studentů nešlo vinnou změněných dobových poměrů vůbec naplnit a obdržet tak určitou podporu. Nadace měly tedy být spojeny v jednu, spravovanou státem, ze

---

⁵²⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1933-34. S. 2.

⁵²⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1930-31. S. 4.

⁵²⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, 31. 3. 1933, roč. 1, č. 3, S. 3.

⁵²⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, 17. 11. 1932, roč. 1, č. 2, S. 3.

⁵²⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Kandidátka oposice SPIKU*.

⁵³⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 153, Sbor posluchačů ČVUT. Leták: *Jak šetří stát na čes. vys. školách technických*.

kteří by studenti dostávali podporu za podobných podmínek jako z různých existujících podpůrných fondů.⁵³¹

Ještě než se podíváme na problémy a požadavky jednotlivých studentských spolků propojených se specifiky jejich oborů, tak si představme jednu z dalších ukázek toho, jak bylo studentské hnutí v sociálních záležitostech jednotné. „Národní“ i „pokrokoví“ studenti bojovali za vyšší platy svých kolegů, kteří již pracovali na fakultách jako vědecké pomocné síly a demonstrátoři. V letních měsících roku 1932 došlo například k úplnému zastavení platů demonstrátorů pracujících na lékařské fakultě, což vyvolalo ve studentském hnutí velký rozruch a za nespokojené studenty se postavili i deníky politických stran bez ohledu na svou politickou příslušnost, když ponechávali celkem velké množství prostoru pro příspěvky na toto téma z řad studujících. V září 1932 bylo stipendium na podporu vědeckých pracovníků a demonstrátorů obnoveno, ale částka na něj poskytnutá v dalších letech vždy klesala.⁵³² Biologický ústav lékařské fakulty například obdržel na dobu mezi 1. říjnem a 30. prosincem 1933 stipendia pro jednu vědeckou sílu ve výši 300 Kč měsíčně, pro další dva pracovníky po 200 Kč měsíčně a pro tři demonstrátory po 150 Kč měsíčně, což byly částky o polovinu nižší než v předchozím období.⁵³³ Medici se podle vlastních slov za zachování demonstrátorských stipendií postavili, protože „*nebude-li demonstrátor za svou práci a ztrátu času odměňován, zanechá demonstratury, na niž nebude náhradníka. Vědecké ústavy pro nedostatek personálu nebudou s to vychovávat stejně úspěšně lékařský dorost, vědecký pokrok se zastaví, a to vše není zdravé pro národ, který má vynikati převahou ducha.*“⁵³⁴

Jako další společný požadavek všech pražských studentských spolků lze uvést jejich snahu o zavedení lepších podmínek v otázce studentských „*tramwajenek*“. Jedním z častých adresátů studentských organizací tak byly Elektrické podniky hlavního města Prahy. Studenti bojovali jednak za snížení cen předplacených jízdenek, jednak proti omezování studentských výhod na elektrických drahách na základě věku. Měsíční „*síťový lístek vysokoškolský*“ stál 42 Kč. To ale nebyl hlavní problém, který studenty trápil. Kritizovali především skutečnost, že nárok na tento druh jízdného byl omezen věkovou hranicí 24 let. Sociální komise SČS proto navrhovala, aby byla platnost této jízdenky prodloužena na dva semestry po absolutoriu bez

---

⁵³¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, 31. 3. 1933, roč. 1, č. 3, S. 7-8.

⁵³² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938.

⁵³³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁵³⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČSM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1931-32*. S. 2.

ohledu na věk posluchače.⁵³⁵ Ani po několika výzvách ke správní radě elektrických podniků však studenti úspěchu nedosáhli.⁵³⁶

8.3. „Stavovské“ požadavky spolků

Každý ze spolků hájil také své oborové zájmy a i v této oblasti kladl velké množství požadavků směřujících na různá místa vysokoškolské a státní správy. I když se jednalo o problematiku související čistě se studovaným oborem, tak se v ní v největší míře opět zrcadlila otázka špatného sociálního postavení studentů. Téma stavovských požadavků také ilustruje, jak se studentské organizace napříč politickým spektrem dokázaly navzájem podporovat, protože prakticky žádný z podobných požadavků nezůstal nepodpořen vyjádřením nějakého jiného studentského spolku. Charakteristickým rysem těchto požadavků bylo, že v největší míře reflektovaly strach studentů z jejich budoucího uplatnění na trhu práce, přičemž zejména v období hospodářské krize byly tyto vyhlídky ještě více nejisté.

Právnický *Všeherd* proto vystupoval ve věcech týkajících se advokátních koncipientů (tzv. aspirantská nařízení). V roce 1930 na své valné hromadě konané 25. listopadu odmítl prodloužení koncipientské praxe z pěti na sedm let (později na šest⁵³⁷) a žádal, aby do advokátního řádu nebylo přijato žádné ustanovení zabraňující nastoupit tuto praxi nemajetným studentům. Mladí právníci v tomto smyslu nesouhlasili zejména s jakoukoliv bezplatnou prací, kterou považovali za pouhé prodloužení studia.⁵³⁸ Proti prodloužení koncipientské praxe pak studenti práv bojovali i v dalších letech.⁵³⁹ V době hospodářské krize mladí právníci podporovaní ve svých požadavcích spolkem mediků chápali prodloužení koncipientské praxe jako cílené zabraňování vstupu do advokacie absolventům právnické fakulty. Sloužící starší advokáti se tak podle nich bránili konkurenci, což odráželo jistý

---

⁵³⁵ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 285 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1930-38. Správní radě Elektrických podniků hlavního města Prahy. 26.10.1931.

⁵³⁶ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 285 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1930-38. *K otázce vysokoškolských sítových lístků.*

⁵³⁷ *Spolkový věstník*. 30. 10. 1935, roč. 3, č. 5-6. S. 43-44. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, *Všeherd – Studentský věstník* 1933-37.

⁵³⁸ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 393, ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním spolku *Všeherd* 25. 11. 1930.

⁵³⁹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 371, ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Rezoluce fakultní schůze ze dne 9. 5. 1933.

mezigenerační konflikt a potřebu generační výměny, která se v meziválečném Československu v první polovině třicátých let objevila. Důležitým momentem těchto polemik byla také otázka zavádění jakéhosi hospodářského *numerus clausus* do advokátní praxe, protože prodloužení téměř nehonorované koncipientské praxe by odradilo zejména nejméně zaopatřené absolventy.⁵⁴⁰ Z tohoto příkladu je patrné, jak i pravicový *Všehrd* podporoval nemajetné studenty, čímž se jeho rétorika a požadavky ztotožňovaly s obdobnými vyjádřeními levicových spolků, které dokázaly v této souvislosti pravicové spolky podporovat. V otázce aspirantských nařízení mladé právnický v roce 1933 například podpořil i *Spolek posluchačů filosofie*.⁵⁴¹

Studenti práv se snažili řešit situaci zasláním několika memorand vládě Československé republiky v letech 1934⁵⁴² a 1935, ve kterých odůvodňovali své požadavky. Prodloužení koncipientské praxe vnímali jako „nepřekonatelnou překážku“ při cestě mladých právníků k založení samostatné existence, protože „*I mladá inteligence má v tomto státě právo na život, právo k uplatnění a rozvinutí tvůrčích sil a je velmi nebezpečné ubíjeti v ní tyto ideály.*“⁵⁴³ Když se vládní činitele prvním memorandem nepodařilo přesvědčit, tak vedení *Všehrdu* zhruba půl roku před zasláním druhého memoranda svolalo na 7. a 8. května 1935 do Prahy dokonce dvoudenní manifestační stávkou, která měla proběhnout také v Brně a Bratislavě.⁵⁴⁴ Tato akce měla být spojena s generální stávkou všech studentů pořádanou ÚSČS, který ji však nakonec nesvolal a místo dohodnutých akcí pořádal „*mírovou manifestaci*“ u příležitosti vypsání půjčky na obranu státu. Tato skutečnost pak zanesla rozpory do vztahů mezi ústřední organizací s již levicovým vedením a právnickým *Všehrdem*.⁵⁴⁵ V roce 1936 „národní“ vedení *Všehrdu* přerušilo styky s ÚSČS a tento stav vydržel až do konce První republiky, přičemž *Všehrd* na počátku roku 1938 ani nevyslal

---

⁵⁴⁰ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Zprávy SČS*, 25.6.1933, roč. 1., č. 4-6. S. 6.

⁵⁴¹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁵⁴² *Spolkový věstník*. 24. 11. 1934, roč. 2, č. 5. S. 38-39. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, *Všehrd – Studentský věstník 1933-37*.

⁵⁴³ *Spolkový věstník*. 30. 10. 1935, roč. 3, č. 5-6. S. 43-44. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, *Všehrd – Studentský věstník 1933-37*.

⁵⁴⁴ *Spolkový věstník*. 3. 4. 1936, roč. 4, č. 4 – 5. S. 53. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, *Všehrd – Studentský věstník 1933-37*.

⁵⁴⁵ *Spolkový věstník*. 21. 11. 1936, roč. 4, č. 7. S. 92. AUK, Všešstudentský archiv, karton B 267, *Všehrd – Studentský věstník 1933-37*.

žádného zástupce na valné shromáždění ÚSČS do Kladna, i když snahy na poli sociálním a tou dobou především na poli obrany státu oba spolky téměř sdílely.⁵⁴⁶

Jak jsme již zmínili, tak největší podpora jednotlivých stavovských požadavků probíhala zejména mezi spolky právníků a mediků. Zatímco se mladí lékaři zastávali snah svých kolegů právníků v boji proti tzv. aspirantským nařízením, tak ti se snažili hájit jejich oborové požadavky směřující naopak do oblasti zdravotnictví. V roce 1931 byl SČsM řečeno ústy svého starosty spokojený, protože se podařilo dobudovat a otevřít *Lékařský Dům*. Vedle toho však odcházející starosta spolku Jiří Moudrý opět poznamenal, že nebyly splněny požadavky mediků zaměřené na výstavbu nových budov fakulty a především, že nebyla vyřešena situace kolem velkého přílivu cizinců na Lékařskou fakultu UK. Svou řeč o nedostatku místa na fakultě starosta ukončil poněkud výhruzně vyznívajícimi slovy, která směřoval na adresu československé vlády: „*my ale nezapomínáme a nezapomeneme!*“⁵⁴⁷ Jednatelé spolku František Sís⁵⁴⁸ a Karel Kadlec se poté vyjádřili k otázce výstavby nových budov fakulty a klinik takto: „*Jsme sice svědky občasného přestavování nebo opravování v ústavech a nemocnicích, ale odvaha k výstavbě klinik podle určitého plánu buďto chybí nebo není respektována.*“⁵⁴⁹

Vedle výstavby nových klinik byla druhým „stavovským“ požadavkem mediků vyjadřovaným opakovaně v průběhu třicátých let změna novely zákona o zubním lékařství a zubní technice. Medikům nejvíce vadilo, že po této novelizaci mohli doživotně vykonávat zubařskou praxi lidé s nedostatečným nebo kratším vzděláním, než jaké potřebovali ke svému povolání právě studenti medicíny. Vedení SČsM intervenovalo u příslušných ministrů, kde však nenašlo pozitivní odezvu, z politických stran se za medický požadavek postavila jen národní demokracie. Po fakultní schůzi uskutečněné 30. listopadu 1933 proto studenti lékařství vyšli na demonstrační průvod Prahou, aby vyjádřili svou nespokojenost s připravovanou novelou, což nám mimo jiné také ukazuje, jakým způsobem byli prvorepublikoví studenti připraveni hájit své požadavky. Novelizace zákona byla ale s drobnými úpravami v létě roku 1934 k nelibosti mediků přijata.⁵⁵⁰ Zajímavá je skutečnost, že na fakultní schůzi lékařské fakulty promluvil v tomto duchu také děkan německé lékařské

---

⁵⁴⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton A 326, Všehrd – výroční zprávy 1880-1938. 69. výroční zpráva Spolku čsl. právníků Všehrd za správní rok 1937/38. S. 4.

⁵⁴⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1930-31. S. 2.

⁵⁴⁸ Nepleťme si ho však s československým novinářem a politikem národní demokracie narozeným v roce 1878.

⁵⁴⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1930-31. S. 4.

⁵⁵⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1933-34. S. 3-4.

fakulty profesor Marx, který za prohlášení úplné solidarity mezi lékaři obou národností sklídl od českých mediků velký potlesk.⁵⁵¹ Tato událost potvrzuje, že čeští pravicoví studenti se nebránili spolupráci se svým německými kolegy z řad československých občanů. I když vztahy s nimi rozhodně nevyhledávali, tak také nemůžeme tvrdit, že by proti jejich přítomnosti v ČSR nebo v Praze nějak vystupovali.

Problém prázdninových praxí, který nejspíš trápí studenty medicíny i v dnešní době, byl prvorepublikovými studenty lékařství chápán také jako zásadní. *Spolek československých mediků* se v tomto ohledu snažil být co neaktivnější i směrem do zahraniční, ale v prvé řadě chtěl zlepšit možnosti „prázdninového praktikování mediků“ na území ČSR. I v této oblasti se ale situace vyvíjela v souvislosti s pohybem hospodářské krize. Zatímco v roce 1931 nacházelo vedení spolku v poměrech v „prázdninovém praktikování“ jasné zlepšení, kdy státní nemocnice přijímaly za byt a stravu dostatečný počet studentů,⁵⁵² tak s nástupem hospodářské krize a jejím vrcholem byla vstřícnost nemocnic podle mediků naopak nedostatečná. V malé míře probíhalo prázdninové praktikování formou zahraniční výměny od letních měsíců roku 1932 s Polskem a od roku 1934 s Jugoslávií, kdy spolupráce s Poláky ustala kvůli mezinárodně-politickým okolnostem.⁵⁵³ Vždy se jednalo zhruba o třicet studentů medicíny z každé země.⁵⁵⁴ Zahraniční praktikování, které se nevyznačovalo přílišnou pravidelností a rozsáhlostí, trn z paty studentům lékařství nevytrhlo. Stejně jako v případě mladých právníků bylo v ČSR také velké množství starších lékařů, kteří se v době hospodářské krize jistě báli o svá místa, což vedlo k jejich menší spolupráci se svými budoucími nástupci. Ani státní orgány *Spolek československých mediků* v otázce prázdninového praktikování nepodpořily a budoucí lékaři tak ve třicátých letech hledali možnost důležité praxe s alespoň minimálním hmotným zajištěním jen těžko.⁵⁵⁵

Stejně jako mladí medicí vystupovali proti „nekvalifikovaným“ zubním technikům, kteří jim podle nich zabírali pracovní pozice, požadovali komerční inženýři, aby v oborech státní správy a státních podnicích byla dávána přednost vysokoškolsky vzdělaným

---

⁵⁵¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Fakultní schůze mediků*. In: *Zájem posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 12. 12. 1933. S. 28.

⁵⁵² AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1930-31. S. 4.

⁵⁵³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1933-34. S. 4.

⁵⁵⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 263, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1932-33. S. 14.

⁵⁵⁵ O prázdninách akademického roku 1936/37 bylo ve všech nemocnicích v celé ČSR například k dispozici pouze 127 volných míst. In: AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1936-1937. S. 7.

absolventům Vysoké školy obchodní.⁵⁵⁶ Studenti VŠO v tomto ohledu bojovali také za včasné vydávání inženýrských diplomů, které by studenta opravňovaly k dalšímu studiu nebo provádění praxe v cizině.⁵⁵⁷

Hlavním požadavkem *Spolku posluchačů filosofie* a všech „pokrokových“ studentů bylo odstupňování školného podle majetkových poměrů rodičů, vedle toho kladli i mladí filozofové pochopitelně své požadavky oborové. Z filozofické fakulty v období První republiky mířilo velké množství absolventů do učitelské praxe zejména na střední školy, proto byly „stavovské“ požadavky posluchačů filosofie mířeny tímto směrem. Na fakultní schůzi filozofické fakulty konané 5. dubna 1935 byla přijata rezoluce shrnující všechny výše naznačené problémy. Autoři rezoluce z řad SPF sice vítali snahy o zkvalitnění pedagogické přípravy, ale kritizovali zavedení tzv. pedagogického roku (později semestru⁵⁵⁸), který by studium na filozofické fakultě o rok prodloužil.⁵⁵⁹ Delší doba studia pro ně znamenala sice lepší přípravu pro budoucí povolání, ale stejně jako studenti práv vnímali každý rok navíc jako přitížení už tak špatné hmotné situaci mladých lidí.⁵⁶⁰

8.4. Krajské spolky

Vedle zkoumaných fakultních a ústředních organizací existovali také tzv. krajské spolky, jejichž největší rozmach přinesla první polovina třicátých let 20. století. V polovině třicátých let bylo v *Ústředním svazu československého studentstva* organizováno 135 krajských spolků, které však neměly zcela jasně danou strukturu, často měnily své názvy nebo se štěpily na další organizace. Obecně lze říci, že prakticky v každém městě se střední školou fungoval krajský spolek, ve kterém se sdružovali vysokoškolští studenti ve svých prázdninových sídlech a místech původu spolu s nejstaršími místními středoškoláky, kterým to však musel posvětit profesorský sbor jejich školy. Za nejstarší krajský spolek je

---

⁵⁵⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Protestní schůze SPIKu a SKI za požadavky komerčních inženýrů*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 3. 2. 1934. S. 40.

⁵⁵⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Výroční zpráva SPIKu za správní rok 1936/37*. S. 6.

⁵⁵⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁵⁵⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – zápisy o schůzích výboru 1934-37. Zápis fakultní schůze 5.4.1935.

⁵⁶⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚŠČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938. *Memorandum fakultních spolků posluchačů filosofie a přírodních věd přijaté 27. 2. 1938 v Brně*.

považován středočeský *Jungmann* pro studenty z Berounska (od 1869), k významným a tradičním spolků dále patřily *Budivoj*, *Radbuza* nebo *Jizeran*.⁵⁶¹ I studenti organizovaní v těchto spolcích vyjadřovali svá stanoviska a požadavky, zajímavé je sledovat tyto organizace právě kvůli jejich spojení vysokoškolských a středoškolských studentů, takže si na tomto místě ve zkratce představíme, jakými tématy se mohli zabývat studenti „na prázdninách“. Krajské studentské spolky většinou tíhly ke studentské pravici, ale v jejich vyjádřeních o sociálním postavení studentů bychom našli požadavky společné pro oba studentské tábory, jak je příznačné i pro sledované fakultní spolky.

Sjezd studentských krajských spolků konaný ve dnech 16. až 18. září 1934 přijal rezoluci týkající se nezaměstnané mladé inteligence posléze adresovanou vládě Československé republiky. Zástupci krajských spolků nejprve požadovali „*bezvýhradné odstranění*“ všech „*přesloužilců*“ ve veřejné správě a zrušení nařízení regulujícího počet přijímaných mladých pracovníků. Poté se již přímo objevil bod požadující „*odstranění cizinců*“, dále „*odstranění žen*“, jejichž manžel pobíral plat vyšší než 24 000 Kč, z veřejných služeb atd. Z rezoluce vzešlé od mladých lidí (nejspíše i za spolupráce středoškoláků) je patrné, jak palčivým problémem byla pro studenty tehdejší „vláda“ starší generace. V posledním bodě rezoluce studenti upozorňovali, že „*nikoliv osobní kvalifikace, odborná zkušenost, nýbrž fyzické stáří jediné opravňuje k vůdčím místům v státní administrativě, žádáme, v zájmu státu a jeho administrativy, aby se více přihlíželo k schopnostem mladých.*“

V další části rezoluce přijaté sjezdem krajských spolků se studenti vyjádřili k otázce školství. Na prvním místě představitelé krajských spolků odmítali snižování státních výdajů na školství, dále požadovali „*nezbytné doplnění vysokých škol na Slovensku*“ odůvodněné potřebou, aby slovenští středoškoláci byli vedeni domácími profesory, s pobouřením v této souvislosti vystoupili proti existenci dvou německých technik v ČSR a požadovali zrušení německé techniky v Brně a dalších škol, které sloužili „*po řadu let nejvíce pohodlnému studiu cizinců /.../*“. Zástupci krajských spolků však nabízeli řešení nastalé situace, nebránili by se slučování škol s obory k sobě patřícími, ale na druhé straně chtěli určitě zachovat existenci všech vysokých škol českých a slovenských. Jediná česká vysoká škola, jejíž existenci kritizovali, byla samostatná fakulta Cyrilometodějská v Olomouci udržovaná podle jejich mínění zbytečně vysokými náklady pouze pro bohoslovce, ti měli být převedeni na teologickou fakultu Univerzity Karlovy. V závěru své „*školské rezoluce*“ poté apelovali, aby „*úspory administrativní, pokud jsou nezbytny, bylo by vhodné prováděti podle návrhů akademických senátů, které mohou nejlépe posouditi možná a účelná omezení v provozu*

---

⁵⁶¹ POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978. S. 77.

škol.“ I v kulturní rezoluci schválené sjezdem se představitelé krajinských spolků již zcela jasně vyjádřili v duchu tehdejších ústředních a fakultních studentských organizací. Kultura neměla být účelem sama o sobě, měla především sloužit národu, vésti ho výše a měla se vyvarovat služby třídním a mocensko-politickým zájmům. Sami studenti se chápali jako „pojítka mezi vysokými školami, jako vrcholnými představiteli národní kultury, a lidem.“⁵⁶² Pravicové naladění představitelů krajinských spolků je z jejich rezoluce jasně patrné. V době přijetí rezoluce byl pro krajinské spolky zastřešující ÚSČS veden „národními“ studenty, proto je pochopitelné, že jejich názory se ubíraly tímto směrem. Pro nás je ale důležitějším zjištěním skutečnost, že se požadavky krajinských spolků nijak nelišily od stanovisek spolků fakultních či ústředních jakéhokoliv politického zaměření.

8.5. Spolková pomoc studentům

Hlavním posláním studentských spolků byla pomoc jejich členům a studentům obecně ve všech oblastech týkajících se studia, kulturního rozhledu a především zlepšení sociální situace. Strategie této pomoci byly různé, jak uvidíme níže, ale nejčastěji se jednalo o snahu zprostředkovat studentům nějaký přivýdělek při studiu zejména ve formě doučování středoškoláků nebo méně nadaných kolegů. I tato příležitostná práce se však během hospodářské deprese sháněla obtížně, finanční ohodnocení klesalo, takže se studentům vedle jejich studia doučování často ani nevyplácelo.⁵⁶³ I přesto se však snažilo vedení spolků svým členům touto cestou pomáhat. Sociální komise *Spolku posluchačů inženýrství komerčního* například zřídila „kondiční odbor“ snažící se sociálně slabým studentům Vysoké školy obchodní zprostředkovat kondice, překlady, menší obchodní práce atd.⁵⁶⁴ Z odstupem čtyř let pak předseda sociální komise SPIKu pozitivně hodnotil činnost kondičního odboru na základě úspěchu ve správním období 1936/37, kdy se odboru podařilo zajistit celkem 75 pracovních míst pro studenty.⁵⁶⁵ Toto kladné hodnocení však nepřekvapí, protože v roce 1936 se již, jak jsme viděli z dalších studentských vyjádření, sociální situace studentů znatelně stabilizovala.

---

⁵⁶² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁵⁶³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Medický svět*, 8.6.1936, roč. 1, č. 5, S. 3.

⁵⁶⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Sociální komise zřizuje kondiční odbor*.

⁵⁶⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. Výroční zpráva SPIKu za správní rok 1936/37. S. 5.

V souvislosti s budoucím zaměstnáním se spolky také snažily pomoci absolventům vysokých škol při nástupu do pracovního poměru. V roce 1935 byla při právnickém *Všehrd* zřízena „*zprostředkovatelna práce*“ a vytvořena statistická kartotéka o zaměstnanosti absolventů právnické fakulty,⁵⁶⁶ protože velká většina čerstvých absolventů práv byla v důsledku hospodářské krize nezaměstnaná nebo byla zaměstnána mimo svůj obor.⁵⁶⁷ Vedení spolků se snažila shánět pro své členy i levné stravování, což se podařilo zajistit například *Spolku československých mediků* v roce 1935, když dohodl v jídelně „*U Tomků*“, že oběd bude stát po předplacení deseti jídel a předložení spolkové legitimace pouze 4, 20 Kč. To byla stejná cena, jakou student zaplatil za oběd v menze, ve které se však tísnilo obrovské množství studentů a kvalita jídla byla na nižší úrovni než v jiných veřejných jídelnách jako například „*U Tomků*.“⁵⁶⁸ V úvodu práce již bylo zmíněno, že se spolky dále snažily získat pro své členy slevy na drahách, v městské dopravě, poukazy do menz nebo zlevněné lístky do divadel či biografů.

Řeč však nebyla ještě o pomoci studentských spolků s hrazením různých pobytů nebo cest. Spolky samy pořádaly velké množství táborů, lyžařských zájezdů nebo exkurzí do zahraničí. V polovině třicátých let však bylo pro většinu studentů velmi obtížné dovolit si podobnou cestu, takže se jejich organizace snažily shánět finanční prostředky a část nákladů studentům zaplatit. *Spolek československých mediků* ve vyhláše z 26. března 1935 zval své kolegy a kolegyně k zájezdu do SSSR, exkurze se měla konat při dostatečném počtu zájemců, jejichž účast však byla silně podmíněna celkovou cenou cesty, která měla stát 3300 korun. Spolek při dostatečném počtu zájemců sliboval, že se vynasnaží získat finanční podporu od veřejných korporací a že v případě malého počtu cestovatelů by svou exkurzi spojil s cestou jiné organizace (například jiného studentského spolku).⁵⁶⁹ I na tomto poli se vyskytovaly vazby mezi jednotlivými studentskými organizacemi a vzhledem k destinaci, do které měli mladí medicí namířeno není v tomto případě vyloučena ani spolupráce s některým z levicových studentských spolků, jejichž členové poznávali Sovětský svaz na svých cestách poměrně často.

---

⁵⁶⁶ Spolkový věstník. 30. 10. 1935, roč. 3, č. 5-6. S. 54-56. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

⁵⁶⁷ Spolkový věstník. 16. 11. 1936, roč. 4, č. 6. S. 83-84. AUK, Všestudentský archiv, karton B 267, Všehrd – Studentský věstník 1933-37.

⁵⁶⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

⁵⁶⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38.

Specifickou oblastí studentské pomoci byla pomoc spolků směřující ke svým kolegům pocházejícím z pohraničí těžce zasaženého hospodářskou krizí a národnostně rozděleného. Úkolem speciální komise, která byla při SČS zřízena na konci roku 1937, tzv. komise hraničářská, bylo podporovat v kulturním i sociálním rozvoji české středoškolské studenty žijící a studující v pohraničí s německým obyvatelstvem. Tito studenti se pak jako budoucí česká inteligence měli v pohraničí stát „*pojítkem mezi českým a německým národem.*“ Zajímavé je, že se SČS na základě otázky pohraničních studentů dokázal vymezit vůči krajním politickým proudům v republice, když odmítal „*řeči*“ jak krajní pravice, která hovořila o tom, že stát je národní i v pohraničí, tak krajní levice, že se v pohraničí děje počestování na úkor německých spoluobčanů.⁵⁷⁰ A jaký měl vlastně charakter „*student-hraničář*“, který potřeboval pomoc svých pražských kolegů? Středoškolský student v pohraničí byl podle předsedy nové *Hraničářské komise* Karola Stejskala zocelený chladem hor, dlouhými pěšími cestami do školy a urážlivými poznámkami svých německých spoluobčanů. Byl to také člověk pocházející z chudých poměrů státních zaměstnanců nebo dělníků pracujících v německých továrnách. I když i na všem strádání bylo podle předsedy Stejskala něco pozitivního: středoškolský student si zvykal skromnosti, dokázal podávat oběti a na základě života v národnostně a sociálně rozděleném prostředí, dokázal více přilnout k demokracii a tím pádem i ke svému státu.⁵⁷¹

Jak se dařilo prosazovat zamýšlenou pomoc studentům v určitém krátkém období si ukažme na příkladu pražského *Svazu československého studentstva*. V období od dubna do června 1933 se sociální komisi svazu podařilo úspěšně se zapojit do „ořacovací akce“, zorganizovat prázdninové ozdravovny ve spolupráci se *Studentským zdravotním ústavem* a o získat 50% slevy na jízdné na drahách pro absolventy vysokých škol cestujících k závěrečným zkouškám. Dne 30. května ještě SČS pořádal spolu s ÚSČS manifestační schůzi studentstva „*proti zaměstnávání cizinců a přestárlých a přesloužilců ve veřejných službách,*“ která měla podle spolkového časopisu *Zpráv SČS* „*zdařilý průběh.*“⁵⁷² Je patrné, že studentské spolky a zejména jejich sociální komise byly na poli hmotné pomoci studentům

---

⁵⁷⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. *Zprávy SČS*, prosinec 1937, roč. 5, S. 17-18.

⁵⁷¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 172, SČS – korespondence, zprávy 1938. STEJSKAL, K. Předseda Hraničářské komise. *Hraničářský student*. *Zprávy SČS*, prosinec 1937, roč. 5, S. 19-20.

⁵⁷² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. *Zprávy SČS*, 25.6.1933, roč. 1., č. 4-6. S 2.

velmi aktivní, když se jim za relativně krátké období tří měsíců podařilo zajistit tolik výše naznačených výhod a akcí.

Jak jsme mohli vidět, tak se české studentské spolky zaměřovaly na pomoc svým českým kolegům ať už v Praze nebo v pohraničí. Němečtí studenti s československým občanstvím nebyli buď vůbec zmiňováni, nebo se (především z levicových) kruhů volalo po větší pomoci i jim. „Národní“ vedení spolků ale naopak tvrdě vystupovala proti studentům-cizincům, kterým jakoukoliv pomoc odpírala a naopak jim jejich studium chtěla co nejvíce zpoplatnit. Levicovní studenti něco takového pochopitelně nepožadovali. Jak se tedy snažily „národní“ studenti v kontrastu s pomocí studentům českým ztížit podmínky studia pro studenty zahraniční?

Starosta *Spolku československých mediků* Oldřich Měšťánek hodnotil na valné hromadě spolku v květnu 1932 úspěch a neúspěch SČsM v různých rovinách spolkových snah. Spolek podle svého starosty prohrál boj za zlevnění tramvajenek, přičemž jednorázové lístky, které studenti museli stále více využívat, protože 50 Kč na předplatné tramvajenky prostě neměli, ještě podražily. To starosta Měšťánek chápal na jednu stranu jako prohru spolkových snah, na druhou stranu již přímo část viny přičítal také hospodářské krizi. Ve spolkovém vedení bylo podle něho toho roku příliš nováčků, takže se správní výbor soustředil především na výchovu těchto kolegů a vnitřní upevnění spolku. Starosta dále kritizoval nevyhovující stav budov lékařských klinik, které již dávno měly být zbourány a nahrazeny budovami novými. Medici se v důsledku kulminující hospodářské krize obávali také velkého úbytku pracovních míst pro absolventy lékařské fakulty a jedním z jejich hlavních požadavků se proto stalo nahrazení lékařů-laiků lékaři vystudovanými, od čehož očekávali zlepšení vlastních hospodářských vyhlídek. Jako jedinou úspěšně uzavřenou „*hospodářsko-sociální*“ otázku poté viděl právě zvýšení tax pro cizince, čemuž bylo vyhověno, i když to podle Měšťánka nepřineslo pro studenty medicíny žádoucí výsledky, protože počet studentů-cizinců v ČSR naopak již začal oproti přelomu 20. a 30. let klesat, takže taxi měly být zvýšeny ještě více.⁵⁷³ A jak si zvýšení školních poplatků pro cizince vykládali ve stejném roce levicovní studenti? Podle veřejného projevu pořádaného JNPS na Slovanském ostrově 4. října 1932 bylo zvýšení tax pro studenty ze zahraničí pouze prvním krokem pro zvýšení poplatků všem studentům bez ohledu na jejich státní příslušnost. V tomto ohledu se tedy pravicovní a levicovní studenti rozcházeli: pro jedny bylo zvýšení poplatků cizincům malým vítězstvím, druzí ho

---

⁵⁷³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – protokoly ze schůzí 1932-1938. Zápis 65. řádné letní valné hromady Spolku československých mediků v Praze dne 24. května 1932.

však kritizovali, i když zájmy studentů-cizinců také ještě explicitně nehájili, to přišlo až v souvislosti s přílivem levicových imigrantů z nacistického Německa.⁵⁷⁴

Studentský život je, jak se říká, nejlepším obdobím lidského života, je však také spojen s hmotnou tísní, která, když je znásobena ještě celospolečenskou hospodářskou krizí, prostoupí celé studentské hnutí a stane se jeho hlavním problémem k vyřešení. Jinak tomu nebylo ani v období První republiky. Na počátku dvacátých let českoslovenští studenti tvrdě pracovali na sociálním poli a „svépomocí“ dokázali některé problémy vyřešit. Po relativní stabilizaci ve druhé polovině dvacátých let ale přišla hospodářská krize, jejíž důsledky se nevyhnuly ani studentskému hnutí. Život studenta v Praze byl velice náročný, když ho ovšem nepodporovali rodiče, jenže v době hospodářské krize často i oni sami trpěli nedostatkem. Rodiče středoškoláků svým dětem přestávali platit doučování a i v jiných profesích, ve kterých si student během studia mohl přivydělat, pro něho nebylo práce. Vyhlídky posledních ročníků a čerstvých absolventů vysokých škol také nebyly zrovna růžové, v době silné nezaměstnanosti inteligence měli jak čerství lékaři, tak právníci či učitelé problém získat pracovní místa, která ještě ke všemu byla tvrdě hájena příslušníky dosluhující generace, kteří se místa nechtěli vzdát ve prospěch mladých, protože by i jim a jejich rodinám hrozilo velké nebezpečí všudypřítomné hmotné tísně. Studenti naopak cítili, že je v celorepublikovém měřítku potřeba právě tuto starou garnituru nahradit mladými silami, mezi které oni bezpochyby patřili. Všechny tyto existenční starosti pak na studenta doléhaly do té míry, že se nemohl dostatečně soustředit na studium, takže se mu většinou nedařilo dosáhnout výsledků potřebných k osvobození od školného. Strádající student žijící často v provizorních podmínkách byl také velmi často nemocný, což jeho studijní výkony také rozhodně nepodpořilo.

V těžkém sociálním postavení se student obracel o pomoc ke studentským organizacím hájícím požadavky vysokoškoláků na každém kroku. Rezoluce a memoranda všech studentských spolků odsuzovala vládní politiku snižující dotace na sociální podporu studentů a zvyšující postupně hodnotu školného. Další požadavky studentských spolků se sice lišily podle oborové příslušnosti, ale všechny směřovaly k jedinému cíli: ulevit studentovi v jeho tíživé sociální situaci a připravit pro něho alespoň o trochu lepší vyhlídky do budoucnosti. Aspirantská nařízení, lékaři-laikové, prázdninové praktikování nebo pedagogický rok byla pouze některá z témat, kterými se jednotlivé studentské spolky musely zabývat. Jedna věc je však spojovala – studentské spolky napříč politickým smýšlením se

---

⁵⁷⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton A 181 – JNPS – plakáty a pozvánky. Leták *Kolegové! Kolegyně!* (říjen 1932).

navzájem v hájení sociálních požadavků podporovaly a dá se říci, že na sociálním poli se české studentské hnutí ve třicátých letech sjednotilo. Podobnou jednotu bychom pak našli pouze v době ohrožení republiky, kdy se jak pravicovým, tak levicovým studentům stala obrana vlasti tím nejvyšším úkolem. I v sociální oblasti bychom sice našli mezi oběma tábory dílčí názorové rozdíly, ale obecně všechny spolky mířily ke stejnému cíli pomocí velmi podobných prostředků. Levicovní studenti chtěli řešit sociální postavení studentů skrze odstupňování školného podle majetkových poměrů rodičů řídicí se heslem: „*Hospodářskou krizí dnešního světa vyvolaná porucha rovnováhy státního rozpočtu necht' se vyrovná na úkor těch, kteří bídou postiženi nejsou.*“⁵⁷⁵ „Národní“ vysokoškoláci zas hledali nápravu ve zpoplatnění studia cizincům a omezení jejich možností pracovat v Československu. Celkově však platí, že studentské spolky dokázaly v sociálních otázkách do jisté míry spolupracovat, podporovat se navzájem a především hájit zájmy svých členů a studentů vůbec. Jejich hlavním argumentem při vznášení požadavků na sociálním poli byla skutečnost, na kterou bylo v této práci již několikrát upozorňováno. Studenti sami sebe vnímali jako nastupující elitu národa, jejíž budoucnost je ale ohrožena současným bídným stavem. Stát a společnost by proto podle nich měly pomáhat zejména této mladé inteligenci, protože jedině tak si mohou zajistit vyhlídku na lepší zítřky. Když se studentům, jak si oni sami mysleli, nepomůže během jejich studií, tak bude v budoucnu národ trpět nedostatkem zdravých a kvalitních lékařů, právníků či učitelů, kteří jsou podle studujících pro existenci státu absolutně nepostradatelní.

---

⁵⁷⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Program oposice SČsM.*

9. Vnitřní dynamika studentského hnutí na příkladě proměny vedení *Ústředního svazu československého studentstva*

*„Československé studentstvo důrazně protestuje proti zvýšení cen vysokoškolských předplatných lístků elektrických drah a proti omezování jejich používání věkovou hranicí.“*⁵⁷⁶

Pohled na rezoluce vzešlé z valných hromad *Ústředního svazu československého studentstva* nám ukáže, jak vysokoškolští studenti prostřednictvím této centrální organizace měnili a stupňovali své požadavky, nebo je naopak zmírňovali či na nich pouze trvali. Kapitulu lze vnímat jako jakési shrnutí studentských požadavků, na jejichž vyjádření je možné sledovat několik fenoménů spojených s ústřední studentskou organizací. Jednak se jedná o vnitřní dynamiku studentského hnutí, kterou lze sledovat zejména na základě změny ve vedení spolku z pravicového na levicové v roce 1935, jednak lze upozornit na to, kam rezoluce přijaté nejvyšším orgánem studentského hnutí mířily a jaké požadavky se v nich postupně objevovaly. Rezoluce byly na valných shromážděních ÚSČS navrhovány zástupci studentských spolků, jejichž návrhy poté rezoluční komise přepracovala do výsledné podoby, která byla následným hlasováním schválena. ÚSČS jako centrální a největší studentská organizace čítající kolem 13 tisíc členů a zhruba 125 fakultních a krajinských spolků⁵⁷⁷ své rezoluce adresoval nejvyšším státním orgánům, nejčastěji Ministerstvu školství a národní osvěty, Národnímu shromáždění, ale i předsedovi vlády nebo prezidentovi republiky. Své požadavky vedení ÚSČS samozřejmě směřovalo i na Akademický senát UK nebo jednotlivé akademické hodnostáře. V této souvislosti je také nutné zmínit, že studentští autoři rezolucí využívali celkem striktního tónu směrem k nejvyšším státním orgánům. *„Československé studentstvo“* nejčastěji „důrazně odmítalo, protestovalo či projevovalo nespokojenost a žádalo“ nebo požadovalo dokonce „*urychlené projednání rezolucí /.../ oběma sněmovnami Národního Shromáždění*“.⁵⁷⁸ Obecně byly rezoluce členěny podle jednotlivých oblastí (sociální, kulturní, školské,...) nebo podle stavovských zájmů určitých spolků a rozsahem nepřekračovaly deset stran na stroji psaného textu. Výjimku tvoří dvacetistránková rezoluce „pokrokových“ studentů, které se také budeme věnovat, a obdobně rozsáhlé memorandum ÚSČS z roku 1938 adresované Edvardu Benešovi. Rezoluce byly také v průběhu

⁵⁷⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce všestudentské schůze ÚSČS konané 27. 11. 1931 v Praze.

⁵⁷⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34.

⁵⁷⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 14.-15. února 1931 v Brně.

akademického roku doplňovány různými dílčími memorandy nebo „ohraženými“, která ale nemusela vznikat na základě jednání valného shromáždění. Každoročně také ÚSČS informoval pomocí zaslání memoranda „*všechny povolané státní úřady o svém programu*“.⁵⁷⁹

Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS z roku 1930 se bohužel nedochovala, ale rekonstruujeme si studentské požadavky nového pravicového vedení reprezentovaného především právníky a mediky na dochovaném memorandu a žádosti. I nové „národní“ vedení pochopitelně na prvním místě požadovalo zlepšení hmotného zabezpečení studentů ve formě zvýšení dotací a stipendií, neboť „*dosavadní naprosto nedostačují, takže mnoho kolegů musí veškeré existenční prostředky si opatřovati vlastní prací, čímž zanedbávají studium a nebo zase po dokončení studia jest jejich zdravotní stav tak ubohý, že místo, aby se stali platnými členy lidské společnosti a odplatili svým rodičům veškerou námahu, kterou na ně vynaložili, musejí vyhledati sanatoria a nemocnice.*“⁵⁸⁰ Zároveň se v manifestu nového vedení ÚSČS přijatého na mimořádném valném shromáždění konaném 9. listopadu 1930 již lehce odrazilo jeho pravicové zaměření, ale zdůrazněme, že v průběhu třicátých let se podobné postoje nacházely i u studentů levicových. U příležitosti desátého výročí založení ÚSČS vedení československého studentského hnutí deklarovalo další utužení vztahů mezi Čechy, Slováky a Podkarpatorusy a osvědčovalo „*v této slavnostní chvíli svoji lásku k národu a oddanost ke státu. Jsme si vědomi, že samostatnost státu, ze které se můžeme dnes radovati - díky práci našich otců – zavazuje i nás.*“ Manifest končil již celkem pravicově laděným vyjádřením o tom, že se československé studentstvo stane strážcem „*zdravého pokroku a pravého nacionalismu.*“⁵⁸¹ Dále také po studentských demonstracích roku 1929, při kterých musela zasahovat policie, požadoval ústřední svaz právo na neporušitelnost svobody akademické půdy, což byla otázka otevřená opět v roce 1934 v souvislosti s bouřemi kolem předávání univerzitních insignií.⁵⁸² Ve svých rezolucích se ÚSČS dovolával také požadavků vzešlých od mimopražských studentských organizací, na základě nichž bojoval za zkvalitnění vysokoškolské soustavy ČSR. Ústřední svaz mimo jiné žádal o vybudování Vysoké školy

---

⁵⁷⁹ AUK, Všešudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva ministerstvům a parlamentním klubům Č.S.R.* Leden 1930. S. 1.

⁵⁸⁰ AUK, Všešudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce SČS v Brně přijatá 19. 5. 1930.

⁵⁸¹ AUK, Všešudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Manifest mimořádného valného shromáždění ÚSČS konaného 9. 11. 1930.

⁵⁸² AUK, Všešudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva ministerstvům a parlamentním klubům Č.S.R.* Leden 1930. S. 7.

zemědělské v Brně, která již byla zřízena zákonem z roku 1919 a svorně s posluchači Vysoké školy báňské v Příbrami přenesení jejich ústavu do Prahy.⁵⁸³

„Národní“ vedení ÚSČS posunulo těžiště spolkových požadavků směrem doprava, i přesto se však drželo nejprve sociální problematiky a až poté deklarovalo své mírně nacionalistické rozpoložení. S tím, jak pravice v čele spolku postupně upevňovala svou pozici, se ale začal nacionalistický charakter nového vedení drát více na povrch. V souvislosti s tímto jevem se na druhé straně změnila pozice představitelů studentské levice, kteří se začali věnovat ve velké míře politickému boji směřujícímu k opětovnému ovládnutí ústředního svazu.

Na valném shromáždění v Brně ve dnech 14. a 15. února 1931 se již silněji projevilo nacionalistické ladění vedení ÚSČS. Rezoluce pochopitelně opět na prvním místě opakovala body týkající se studentské hmotné tíže, ale dále již vykazovala určité nacionalistické rysy. Zástupci čsl. studentstva požadovali zrušení německé techniky v Brně, kterou vnímali jako „nadbytečnou“ a „uměle udržovanou při životě“. Čeští a Slovenští studenti přecházející na německé školy kvůli většímu uplatnění v oblasti německého průmyslu a obchodu pak provedení ÚSČS byli „nacionálně lhostejní“ a „svému národu odcizení“. Nacionalisticky laděný byl i další požadavek této rezoluce. Vedení ÚSČS bylo sice spokojeno s připravovanou reformou studia na středních školách, ale silně kritizovalo zavedení pouze nepovinné maturitní zkoušky z mateřského jazyka, čímž by vzrostl význam jazyka cizího (především němčiny), z kterého student zkoušku skládal povinně. Tato část reformy podle ÚSČS „je proti duchu dosavadní a státní tradice Československa, aby zdůrazňován byl neprávem význam němčiny na úkor vzdělání naší mládeže v jazycích slovanských národů, s nimiž náš stát vede nejužší styky od svého založení, podložené příbuzností slovanských kmenů, jich dávným přátelstvím.“ ÚSČS tedy rovněž požadoval, aby bylo na středních školách zavedeno vyučování slovanských jazyků.⁵⁸⁴ Dodejme jen, že kromě zmíněné snahy o uzavření jedné z německých technik nevystoupilo ani pravicové vedení ústředního svazu proti německým studentům v ČSR, nýbrž odmítalo pouze příliv cizích státních příslušníků.

V těchto souvislostech se pak jak pravicí, tak později levicí vedené valné shromáždění ÚSČS postavilo za požadavky podkarpatoruských studentů, které vzešly z rezoluce odhlasované na *I. sjezdu podkarpatoruského studentstva* konaného v Mukačevě ve dnech 20.

---

⁵⁸³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce manifestační studentské schůze pořádné ÚSČS 27. 11. 1931 v Praze.

⁵⁸⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 14.-15. února 1931 v Brně.

a 21. prosince 1930. Ve věcech sociálních mělo být podkarpatoruským studentům co nejvíce pomáháno, například i bezplatnými lístky na železniční dopravu. Důležitější pro pochopení vztahu mezi studenty různých národností v ČSR je však další část této rezoluce přinášející „národní a kulturní“ požadavky. ÚSČS se v ní plně postavil za karpatoruské studenty hlásící se jednak k jednotě s kulturou ruského světa, jednak k „bratrskému soužití s československým národem v hranicích naší nedělitelné, slovanské a demokratické republiky.“⁵⁸⁵ Karpatoruští studenti (jak sami sebe nazývali) tvrdě odmítali nedávnou maďarizaci Podkarpatské Rusi a naopak se vyslovili pro větší spolupráci a bližší poznání mezi studentskými spolky *Čechoslováků* a *Karpatorusů*. Na druhou stranu podkarpatoruští studenti také odmítali „čechisaci a slovakisaci Podkarpatské a Prešovské Rusi; zlomyslné přejmenovávání Podkarpatské Rusi; centralismus českých stran a nepřátelské a zákeřné úmysly některých sousedních států a národů, jevící se ve snahách o revisi trianonského míru s činící si nároky na Podkarpatskou Rus.“⁵⁸⁶ Identita podkarpatoruských studentů v Československé republice se tedy na základě jejich vlastního vyjádření jeví takto: kulturně a jazykově spadali tito lidé do ruské kulturní a jazykové oblasti, silně vystupovali proti jakémukoliv maďarskému vlivu, ale velmi pozitivně hodnotili soužití v demokratické, slovanské Československé republice a chtěli spolupracovat s jejími slovanskými národnostmi a v jejím rámci plně rozvíjet svou kulturu.

Rok 1932 znamenal další prohloubení studentských sociálních požadavků, alespoň co se týče rezoluce přijaté na valném shromáždění ÚSČS konaném 20. a 21. února v Užhorodě. Do popředí se začaly dostávat také stavovské zájmy jednotlivých spolků reprezentované zejména mediky a právníky, kteří stáli v čele ÚSČS. Ten tedy spolu se *Spolkem československých mediků v Praze* kritizoval nekvalifikovanost zubních techniků a jiných lékařů, kteří si otevírali praxe na úkor absolventů lékařské fakulty. To studenti chápali jako degradaci svého těžkého studia, snížení své šance na uplatnění v oboru a v neposlední řadě jako „možnost dalekosáhlých škod na zdraví národa /.../ Léčení dobytka dáno bylo vysokoškolsky vzdělaným zvěrolékařům a ve věci zdraví lidu uvažuje se o dovolení zásahu laikům, což překvapuje tím více, že 20. století právem nazývá se stoletím pokroku medicíny.“⁵⁸⁷ Z této výpovědi můžeme vycítit jednak velkou úctu k povolání, na něž se

---

⁵⁸⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 14.-15. února 1931 v Brně.

⁵⁸⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 14.-15. února 1931 v Brně.

⁵⁸⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 20. a 21. února Užhorodě.

studenti připravovali, jednak snahu argumentovat ve svůj prospěch jakousi starostí o budoucnost národa, což přímo ukazuje, že se studenti sami vnímali jako budoucí elita, bez které se národ neobejde.

V dalších letech až do roku 1935, kdy „národní“ studenty vyměnili ve vedení ústředního svazu studenti „pokrokoví“, zaznívaly i z této organizace hlasy požadující zamezení studia cizinců na československých vysokých školách a jejich zaměstnání ve státních službách. První bod chtěli studentští zástupci řešit „*přísným výběrem a omezeným přijímáním cizinců na lékařské fakulty*“ (nejen), druhý pak zákazem udělování státního občanství osobám, které pracovaly ve státní správě, čímž by o tato místa časem přišly. Zároveň byl v prvním bodě rezoluce přijaté ve dnech 25. a 26. února 1933 v Praze za čestného člena *Ústředního svazu československého studentstva* zvolen známý pravicový politik profesor František Mareš.⁵⁸⁸ Ocitujme si v tomto ohledu část rezoluce *Spolku československých mediků v Praze*, kterou připojil k vlastní rezoluci i ÚSČS a odeslal je společně vládě Československé republiky:

„Valné shromáždění ÚSČS v Praze, sněmující dne 24. a 25. II. 34 v Bratislavě, žádá vládu republiky československé, aby žádným způsobem nedovolila emigrantům houfně k nám právě nyní přicházejících, zabíratí místa na úkor Čechoslováků. V době značné nezaměstnanosti československých státních občanů čsl. studentstvo nepřipustí, aby naši lidé byli ze svých míst vytlačováni cizími, kterým je hlásání kladného poměru k našemu státu jen prostředkem k získání čsl. státního občanství. Po dosažení státního občanství a získání zaměstnání se z nich stávají prvky státu nepřátelské.

*Ostrá a důsledná kontrola v zaměstnání cizinců nechť se provádí ve všech oborech práce. Jako studenti upozorňujeme zejména na to, že značná část rakouské emigrace jsou lékaři, inženýři. Litujeme, že se našli lidé, kteří chtějí zaměstnávat cizince na úkor třeba lépe kvalifikovaného Čechoslováka. Emigrace z Německa byla posuzována příliš blahovolně. Doufáme, že při druhé invasi nepřátel našeho státu, naše úřady budou lépe dbáti zejména domácího trhu práce.“*⁵⁸⁹

Zástupci studentů tedy žádali, aby cizincům nebyla vydávána pracovní povolení na delší dobu než je jeden rok, zároveň neměl být cizinec v žádném případě zaměstnán ve státních a samosprávných službách a jeho zaměstnání mělo být vázáno dalšími podmínkami,

---

⁵⁸⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 393 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1925-34. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 20. a 21. února Užhorodě.

⁵⁸⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 381 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-37. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 24. a 25. 2. 1934 v Bratislavě.

kteřé měl plnit zaměstnavatel (napřříklad zaměstnání stejného počtu Českoslováků se stejným platem). Cizinec-podnikatel nebo cizí obchodní společnost měli obdržet živnostenské oprávnění pouze v případě neohrožení podnikání československých občanů nebo v případech, kdy daný obor výroby nebyl dosud na československém území zaveden. (Od 1. ledna do 31. října 1933 například získalo živnostenské oprávnění na území Čech, Moravy a Slezska 942 cizinců z celkového počtu 1 521 žádostí.⁵⁹⁰) Cizím studentům absolvujícím vysokoškolské studium v ČSR měl být předán diplom až na československém vyslanectví nebo konsulátu v zemi, ze které pocházejí, přičemž by pak již neměli nárok získat v ČSR pracovní povolení. Státní občanství měli cizinci dostávat až po deseti letech trvalého pobytu na území republiky a státní bezpečnostní orgány je měly neustále kontrolovat, dále měly být i ztřeny podmínky pro vyhoštění ze země.⁵⁹¹

I když se již naplno projevil nacionalistický charakter pravicového vedení, tak i přesto můžeme opět zdůraznit, že vnitřní proměna ÚSČS, která byla způsobena změnou vedení v roce 1929, sice zabarvila studentské požadavky pravicovým nádechem, ale znovu neukázala, že by studentské hnutí bylo zcela rozděleno, protože všechny pravicové postoje byly v první řadě doprovázeny množstvím požadavků směřujících do sociální oblasti. V důsledku hospodářské krize byly totiž sníženy celkové výdaje ministerstva školství směřující do oblasti sociální podpory studentů z 1,014 mld. v roce 1932 na 924 milionů v roce 1935.⁵⁹² ÚSČS („národní“ i „pokrokový“) opakovaně požadoval celostátní statistické šetření sociální situace studentů. V rezoluci z valného shromáždění konaného v Plzni ve dnech 9.-11. března 1935 proto zástupci studentů deklarovali zřízení vlastní statistické komise, která se měla postarat o přípravu vládního statistického šetření.⁵⁹³

Na podzim roku 1935 byli do vedení ÚSČS zvoleni představitelé levicových studentů, což opět změnilo postoje tohoto vůdčího orgánu studentského hnutí. Před volbami vznikl *Demokratický blok* sdružující levicově laděné studentské spolky a jeho jednotná kandidátka oslavila vítězství. Pravicové („národní“) vedení ale zůstalo v pražské odbočce ÚSČS – ve *Svazu československého studentstva*, ve kterém měly stále navrch „národní“ studentské spolky

---

⁵⁹⁰ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 334, Spolek posluchačů inženýrství komerčního 1925-37. *Cizinci zaměstnaní v obchodě a živnostech*. In: *Zájmy posluchačů VŠO*. Roč. 7., č. 4., 3. 2. 1934. S. 41.

⁵⁹¹ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 9. až 11. 3. 1935 v Plzni.

⁵⁹² AUK, Všešstudentský archiv, karton B 285 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1930-38. *Z rozpočtu ministerstva školství na r. 1935*.

⁵⁹³ AUK, Všešstudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Rezoluce přijatá valným shromážděním ÚSČS konaným 9. až 11. 3. 1935 v Plzni.

právníků (Všehrd) a mediků (SČsM).⁵⁹⁴ Rezoluce z valného shromáždění ÚSČS v Brně z roku 1936 se nám bohužel nedochovala, využijme proto „pouze“ rezoluci z veřejného projevu ústředního svazu konaného v Praze na Slovanském ostrově 12. května 1936. Účastníci veřejného projevu kritizovali především nezaměstnanost mládeže. „*Dnešní bída podlamuje i kořeny celé národní kultury, hlodá ve zdravém lidu, utápí sta a tisíce schopných členů mladé generace v přívalu zoufalství v nezaměstnanosti, krvavé číslice o masových sebevraždách mladých lidí, jsou hroznou obžalobou dnešních poměrů.*“ Další část rezoluce přinesla kritiku vybavenosti poslucháren, přeplněnosti univerzit (zároveň však odmítání jakéhokoliv *numeru clausu*), dále kritiku špatných sociálních podmínek studentů, jejich nemocnosti a špatné bytové situace. Tyto problémy způsobené podle „pokrokových“ studentů dosavadní politikou státu měla podle zástupců ÚSČS vyřešit „*vědecká organizace práce, plánovitě hospodářství*“, které by mohlo „*vytvořit bezpečnou materiální základnu pro zvýšení úrovně a obrovský rozvoj života i myšlenky.*“ Jedině opatření práce pro mladou generaci tak mohlo zajistit vyvedení z „*národní katastrofy*“.⁵⁹⁵ S novým vedením se na úplný vrchol opět dostaly sociální požadavky, ze kterých zcela vymizely nacionalistické konotace. Pravicoví studenti se ale na rozdíl od svých levicových kolegů již příliš nesnažili získat zpět vedení v ÚSČS a víceméně se spokojili se svým vlivem v jeho pražské pobočce, která se tak stala (zejména v období po podpisu Mnichovské dohody) hlavní baštou „národních“ studentů.

Jestli se studentské požadavky skutečně dostaly k československým politickým činitelům nám ukáže výměna dopisů mezi ÚSČS a poslaneckými kluby československých politických stran týkající se již několikrát zmiňovaných aspirantských nařízení. V květnu 1936 obeslalo „pokrokové“ vedení ÚSČS všechny poslanecké kluby politických stran s připojenou rezolucí požadující zrušení aspirantských nařízení a dotazníkem, ve kterém se jednotlivé strany měly vyjádřit, zda v této otázce studenty podpoří. Podepsaní předseda ÚSČS Vladimír Beringer, generální sekretář Gustav Hudec a předseda sociálního odboru Jaromír Hrbek v závěru průvodního dopisu také upozorňovali, že vedle této cesty řešení situace se nachází i možnost studentských stávek a demonstrací, což byla ukáзка jedné ze strategií vyjednávání „pokrokových“ studentů. Jediná politická strana, která se vyjádřila dosti neurčitě, protože z hlediska jejího postavení nemohla jít proti vládnímu nařízení, byla strana republikánská. Všechny ostatní strany ústy svých poslaneckých klubů studenty podpořily. Za

---

⁵⁹⁴ TESÁR, I. *KSČ a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách*. Praha, 1980. S. 245-255.

⁵⁹⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Zápis veřejného projevu ÚSČS 12. 5. 1936 v Praze.

národní demokracii odpověděl dokonce sám Karel Domin, což se může vzhledem k jeho vztahu s „pokrokovými“ studenty stojícími v čele ÚSČS zdát poněkud zvláštní, ale i přesto Domin vyjádřil studentům svou podporu (opoziční vztah jeho strany k vládě byl jistě také důležitým impulsem). Studentské obtíže chtěli v „mezích možností“ vyřešit i živnostníci a národní socialisté, kteří měli „plné pochopení pro sociální bolesti mladé inteligence československé“. Za požadavky studujících také bez výhrad stáli sociální demokraté a pochopitelně komunisté, se kterými, jak vyplývá ze zkoumané korespondence, udržovalo „pokrokové“ vedení ÚSČS skutečně časté styky.⁵⁹⁶ Aspirantská nařízení ve stejném duchu odmítali i zástupci studentských sdružení koaličních stran.⁵⁹⁷ A ke komu ještě mohli mířit rezoluce přijaté ústředními organizacemi „pokrokových“ studentů? *Celostátní sjezd pokrokového studentstva ČSR* konaný 8. června 1935 v sále Unitaria v Karlově ulici v Praze přijal rezoluci, kterou následně odeslal na tyto adresy: Edvard Beneš, Maxim Litvinov, vyslanectví Rumunského království v Praze, ministerstvo vnitra ČSR, KSČ, německá sociální demokracie, *Svaz československého studentstva* a další.. Sjezdu se z levicového studentského tábora zúčastnilo 217 delegátů ze 47 organizací, mezi kterými zmiňme alespoň *Spolek posluchačů filosofie*, *Spolek posluchačů architektury*, *JNPS*, *Komunistickou studentskou frakci* a všechny levicové opozice fungující v pražských studentských spolcích s „národním“ vedením. Sjezdu se v hojném počtu zúčastnily i spolky německé (*Freie Vereinigung sozialistischer Akademiker* atd.), spolky krajinské („Štítný“ z Jindřichova Hradce, „Budivoj“ z Českých Budějovic a další) a spolky ze Slovenska (*Svaz slovenského studentstva* nebo *Študentský spolek Myjava*).⁵⁹⁸

V roce 1937 českoslovenští studenti i levicové vedení ÚSČS měli možnost pocítit postupující zlepšování hospodářských poměrů. Z audience u Edvarda Beneše si zástupci *Ústředního svazu československého studentstva* vedení předsedou Martinem Kvetkem a I. místopředsedou Gustavem Hudcem odnesli slib, že prezident Beneš bude hájit zájmy studujících, přičemž ho i proto valná hromada ÚSČS zvolila čestným členem spolku⁵⁹⁹ a o rok později mu zaslala rozsáhlé memorandum studentských požadavků, kterému se budeme věnovat nyní a které nám přiblíží a shrne názorové postoje „pokrokových“ studentů.

⁵⁹⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. Záležitost: vládní nařízení o aspirantech, korespondence s kluby poslanců 1936.

⁵⁹⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. *Resoluce zástupců studentských sdružení koaličních stran*, 1936.

⁵⁹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38. *Celostátní sjezd pokrokového studentstva ČSR* konaný 8. června 1935 v Praze.

⁵⁹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 371 – ÚSČS – protokoly valných hromad 1933-38.

Samotní autoři memoranda zasláního prezidentu Benešovi roku 1938 v úvodu textu uvedli, že chtějí prezidenta republiky informovat o situaci ve studentském hnutí a shrnout svůj ideový postoj. „Pokrokové“ vedení ÚSČS nejprve vystoupilo proti většinovému volebnímu systému ve spolcích s „národním“ vedením a poukázalo, že v ÚSČS byl většinový volební systém zrušen a nahrazen systémem poměrného zastoupení chápaným „pokrokovými“ studenty jako vrchol demokracie. Spolky, které setrvaly u většinového volebního systému, byly vedením ÚSČS označovány za „nedemokratické a diktátorsky ovládané“, což podle autorů textu ohrožovalo tak potřebnou soudržnost československých studentů. Jedině „mírový duch“ a „demokratické zásady“, tolik porušované některými spolky (Všehrd, SČsM), mohly sloužit důsledné obraně republiky. „Pokrokové“ vedení ÚSČS se velmi často v celém dokumentu odvolávalo na Masarykovy ideje praktické, konkrétní práce v každodenním uskutečňování směřující k demokracii a humanitě.⁶⁰⁰ Odkaz prezidenta Osvoboditele pak byli „pokrokoví“ představitelé ÚSČS ochotni bránit, podle letáku zvoucího k manifestační schůzi, „proti všem nepřátelům“.⁶⁰¹ Levicoví studenti nám tedy i ve vyjádřeních kritizujících jejich „národní“ kolegy jasně naznačují, co s nimi měli společného, protože vyznávání Masarykových idejí a obrana republiky jako nejvyšší princip byly hodnoty, které prosazovala jak levá, tak pravá část studentského hnutí.

V další části memoranda „pokrokoví“ studenti kladně hodnotili národnostní vyrovnání na školském poli, protože ministerstvo školství neustále zvyšovalo položky na podporu školství menšinového. Na druhou stranu ale opět silně požadovali, stejně jako jakékoliv předchozí pravicové vedení ÚSČS, celkové zvýšení položky státního rozpočtu na podporu všech studentů jak vysokoškolských, tak středoškolských. Opět zazněly požadavky na rozšiřování a zkvalitňování vysokoškolské soustavy v ČSR a na výstavbu nových ústavů a klinik. Podle vedení ÚSČS měly být vybudovány i nové koleje a studentský dům v Praze, který by kromě různých spolkových, rekreačních, ubytovacích, sportovních a kulturních místností obsahoval i protiletický kryt. Mezi další požadavky, které se již objevovaly v průběhu třicátých let i u pravicových vedení, patřilo získání slev na drahách v době prázdnin nebo započítání prezenční vojenské služby do služebních let v případě, že absolvent vysoké školy vstoupil do státních služeb. Rozšířena měla být i zdravotní péče o studentstvo. Do jisté

---

⁶⁰⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva panu prezidentu republiky Československé Dr. Edvardu BENEŠOVI*. S. 1-4.

⁶⁰¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 26 – ÚSČS – zprávy, běžná agenda 1920-38. Leták zvoucí k manifestační schůzi konané 10. 11. 1937.

míry novinkou byla otázka branné výchovy, které je věnováno místo v jiné části této práce, ale která opět rezonovala v celém studentském hnutí bez ohledu na politické smýšlení jednotlivých částí. Zde pouze uveďme, že studenti žádali urychlené stanovení toho, jak by měla být na vysokých školách prováděna ideová i praktická branná výchova. Téměř vůbec ale nebyla reflektována dříve zásadní otázka nezaměstnanosti inteligence, protože sami autoři memoranda konstatovali, že není již tak palčivým problémem.⁶⁰²

Memorandum bylo ukončeno slavnostním slibem, poprvé proneseným na mezinárodní studentské mírové manifestaci 15. srpna 1937 v Paříži, nyní vloženým do rukou prezidenta Československé republiky. Silný internacionalistický charakter tohoto slibu byl dán jistě příležitostí, při které byl složen, protože my již víme, že deklarovaný internacionalismus u většiny „pokrokových“ studentů byl vždy odsunut až na druhou kolej, když se jednalo o existenční zájmy československého státu, což bylo dalším společným rysem sdíleným s „národními“ studenty:

„My mládež československá, shromážděná zde v době, kdy mládež jiných národů padá na bitevních polích (ve španělské občanské válce – pozn. autora), slibujeme, že dáme všechny své síly práci pro mír, svobodu národů a pro dosažení práv mladé generace; slibujeme, že budeme bránit svobodný rozvoj národů tak, jak žádá mezinárodní právo a spravedlnost; slibujeme, že budeme usilovat o prohloubení bratrské spolupráce mezi všemi národy; slibujeme, že budeme pracovat pro jednotu mládeže své země i všech zemí ostatních, bez rozdílu rasy a přesvědčení, ve smyslu hnutí světového kongresu mládeže.“⁶⁰³

Vnitřní dynamika studentského hnutí, jejíž projevy jsme mohli sledovat i v ostatních kapitolách práce, je dobře patrná právě při sledování proměny ve vedení *Ústředního svazu československého studentstva*. První změna přišla v roce 1929, kdy se do čela ÚSČS dostali „národní“ studenti, kteří postupně obalili požadavky této centrální organizace do nacionalistického hávu, i když nejdůležitějším cílem organizace bylo stále zlepšování sociálního postavení studujících. Představitelé „pokrokových“ studentů reagovali na změnu ve vedení ÚSČS vyostřením boje proti svým „národním“ kolegům ve snaze získat zpět vedoucí postavení v ústředním svazu. To se jim podařilo na podzim roku 1935 a požadavky a

---

⁶⁰² AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva panu prezidentu republiky Československé Dr. Edvardu BENEŠOVI*. S. 5-13.

⁶⁰³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 404 – ÚSČS – projevy, memoranda, rezoluce 1938. *Memorandum Ústředního svazu československého studentstva panu prezidentu republiky Československé Dr. Edvardu BENEŠOVI*. S. 15.

postoje ÚSČS se opět lehce proměnily. Zmizel nacionalistický nádech, zостřil se boj za lepší sociální podmínky a byl deklarován boj proti fašismu. Se zlepšením hospodářské situace vnímaným nejdříve v letech 1936-37 došli ale „pokrokoví“ a „národní“ studenti znovu ke stejným postojům, i když každá část studentského hnutí ovládala jinou centrální organizaci. Hlavní hodnotou se oběma stranám stala obrana státu a národa, která do jisté míry vystřídala snahy na poli sociálním. Prostředí studentských organizací bylo, jak jsme mohli vidět, poměrně dynamické, podle politického zaměření spolkových vedení se neustále vyvíjely a občas měnily studentské požadavky, které však, což je poměrně překvapivé, u obou táborů studentského hnutí směřovaly téměř vždy velmi podobným směrem.

Dříve než se budeme v samotném závěru práce snažit nastínit společnou identitu českého studentského hnutí v letech 1929-1938, kdy se pokusíme reflektovat, co bylo pro jeho zdánlivě rozdílné studentské tábory společné a v čem se naopak mohly jejich názory odlišovat, se musíme podívat na to, jak se proměnily hodnoty a postoje českých studentů v období těsně následujícím po podepsání Mnichovské dohody, což bude tématem následující kapitoly.

10. Mnichov: Nová éra

*„Nezahynu, věčna jsem,
ale žít budu s trapným úžasem:
kterak jsi zapomněl dědičný na díl?
Kterak jsi váhal a kterak jsi zradil?
Jak možno kletý čin provésti vědomky?
Sebe jsi zradit moh': Ale své potomky?
Dokavad dýchal jsi, proč ses vzdal?
Prosím tě, matka tvá: Braň si mne, synu!
Jdi, třeba k smrti těžko jdeš.
Opustíš-li mne, nezahynu.
Opustíš-li mne, zahyneš!“⁶⁰⁴*

Stejně silně jako celou společnost První republiky zasáhlo dění na konci září 1938 i studentské spolky a studenty samotné, kteří často hledali útěchu a odhodlání v básních Viktora Dyka, jednoho ze svých „národních“ vůdců. Vedle studentů, kteří prošli základním vojenským výcvikem již před zápisem do studia a podléhali tak přímo záříjovému mobilizačnímu rozkazu, se na obranu republiky postavili i další mladí ze studentské obce. *Spolek československých mediků v Praze* vyzval studenty medicíny, aby v nemocnicích nahradili mobilizované lékaře, *Ústřední svaz československého studentstva* se v svolání vydaném tiskem ze dne 20. září plně postavil na stranu vlády a o dva dny později vyzval předseda svazu ve Strakově akademii zástupce pražských studentských spolků k rozváznému postupu bez demonstrací, které by jedině nahrávaly nepříteli. Zároveň byly na této schůzi vytvořeny malé čety, které měly pomáhat udržovat pořádek v pražských ulicích. Podle pamětníků se většina studentů bez rozdílu politického smýšlení hlásila do pomocných služeb a byla s mladickou vášnivostí připravena hájit republiku. Vláda Československé republiky se bezprostředně po podepsání mnichovské dohody obávala studentských nepokojů, ale vzhledem k tomu, že množství studentů ještě nebylo z prázdnin v Praze a jiní podléhali mobilizaci, k žádným závažnějším projevům nespokojenosti nedocházelo. ÚSČS ve spolupráci *Akademickou legií republiky Československé* ustavil brannou sekci a vyzýval vysokoškoláky dlící v Praze, aby se ve Strakově akademii okamžitě hlásili do kurzu strážní

---

⁶⁰⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, říjen 1938, roč. 7, S. 8. Část básně Viktora Dyka *Země mluví*, která byla poprvé vydána ve sbírce *Okno* v roce 1921.

služby a základního branného výcviku.⁶⁰⁵

Studentstvo se v době po podpisu Mnichovské dohody silně polarizovalo, na jedné straně došlo ke stržení sochy T. G. Masaryka v budově filozofické fakulty nebo k antisemitským projevům posluchačů práv a medicíny, na straně druhé se demokratičtí studenti snažili využít prostor, který jim nabízely univerzitní posluchárny, k agitaci proti nacismu.⁶⁰⁶ Vliv ve vrcholném orgánu studentského hnutí nakonec získali nacionalističtí studenti, jejichž oporou byly již tradičně spolky *Všehrd* a spolek mediků.⁶⁰⁷ V Bratislavě vystoupili slovenští studenti s protičeskou separatistickou dikcí. V Praze mluvčí *Svazu československého studentstva* útočili v duchu projevů Karla Domina na prezidenta Beneše, volali po pevné autoritě a požadovali zavedení *numerus clausus*. Do vnitrozemí se hrnula inteligence z českého pohraničí a „*vyhrocený nacionalismus se spojoval s xenofobií, antisemitismem a sociálními problémy existenční nejistoty.*“⁶⁰⁸ V ostatních fakultních spolcích nebyl vliv pravice tak jednoznačný. Vhodným příkladem této změny je vývoj na místech vedoucích představitelů Hlávkovy kolejje. Ve třicátých letech, především v jejich druhé polovině, měla v koleji největší vliv *Kostufra* a *Jednota nemajetných a pokrokových studentů* (od 1935 pouze *Jednota pokrokových studentů*), se kterými spolupracovali sociální demokraté, národní socialisté a někteří neorganizovaní studenti. Po Mnichovu byl zvolen předsedou samosprávy kolejje Maxmilian Martischnig, který byl vlastenecky a národně demokraticky orientován, silně však nesouhlasil s ultrapravicovými a fašistickými kolegy.⁶⁰⁹

Přes excesy krajně pravicových studentů většinou napojených na klub *Vlajka* Josef Petrů tvrdí, že studenty Univerzity Karlovy i v těchto pohnutých dobách nejvíce zajímalo, kdy začne akademický rok. V tom jim bylo vyhověno a začátek zápisu do studia byl stanoven na pondělí 24. října, čímž měla být především uklidněna situace mezi studenty. Na přelomu let 1938-1939 se objevily snahy zavést pro univerzitní studenty povinnou brannou výchovu, kterou by si ještě museli hradit 35 korunami. Taxa nakonec placena nebyla a podobné kurzy v období Druhé republiky brzy pozbyly významu. Ministerstvo školství a národní osvěty se i nadále obávalo studentských nepokojů, především v souvislosti s volbou nového prezidenta republiky nebo zahájením činnosti německých vysokých škol, ale obavy to byly liché,

⁶⁰⁵ PETRÁŇ, J. *Univerzita Karlova ve dnech mnichovské krize 1938*. S. 80-86. In: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, roč. XLI., Č. 1-2. Praha: 2001.

⁶⁰⁶ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 44-46.

⁶⁰⁷ HAVRÁNEK, J.- POUŠTA, Z. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl 4. Praha, 1998. S. 44-46.

⁶⁰⁸ PETRÁŇ, J. *Univerzita Karlova ve dnech mnichovské krize 1938*. S. 93. In: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, roč. XLI., Č. 1-2. Praha: 2001.

⁶⁰⁹ PASÁK T. *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*. Praha, 1997. S. 62-63.

studenti, až na některé výjimky z řad *vlajkařů* a dalších radikálů, respektovali výzvy vlády k udržení pořádku, ale byli připraveni k případné obraně státu.⁶¹⁰ Jaké postoje zaujalo studentské hnutí bezprostředně po Mnichovu? Jak se projevovaly pravicové tendence, které v něm převládly? A kde bychom hledali kořeny tohoto nového kurzu v českém studentském hnutí?

„Lásku svoji věnoval národ všemožným mezinárodním, pseudodemokratickým a pseudohumanistickým chimerám, fedrovaným příslušníky zednářství, židovstva a komunismu.“ Takto začíná nota *Svazu československého studentstva v Praze* ovládaného po celé meziválečné období pravicovým vedením ze dne 12. října 1938 adresovaná funkcionářům ÚSČS, jehož vedení bylo tou dobou levicové. Národ byl podle pražské pobočky ÚSČS ohlupován demokratickými myšlenkami a nyní potřeboval do svého čela nové lidi s novými názory. Toto vše si prý prezident Edvard Beneš uvědomil a abdikoval, takže nebyl mladými nacionalisty docela zatracen. Jeho názory by se v novém národním státě sice nemohly uplatnit, ale členové *Svazu československého studentstva* alespoň ocenili jeho morální sílu, kterou však již nespatořovali u jeho blízkých spolupracovníků. Stejně tak bylo podle SČS pseudodemokratickými principy, morální slabostí a starostí pouze o „židy“ a komunismus zasaženo vedení ÚSČS, které na rozdíl od Beneše neodstoupilo, k čemuž ho nyní SČS vyzýval. Novým předsedou ÚSČS se měl stát předseda pražského svazu jakožto místopředseda svazu ústředního. Zajímavým momentem této note je identifikace národních studentů s vlastním národem, do něhož řadí nejen české, nýbrž i slovenské a podkarpatoruské studenty.⁶¹¹

Nota byla ještě doplněna národními požadavky *Spolku československých mediků v Praze*. Ti hned v první větě svého textu vystoupili se vši tvrdostí, kterou bychom u nich do září 1938 hledali pouze marně, proti cizincům a Židům: *„Prvým bolestným faktem pro nás mediky je, že 40% všech lékařů v zemích historických je nyní židů a různých cizích žvlů.“* A dále pokračovali ještě ostřejším tónem: *„Tito lidé budou znovu zasívat do českých srdcí stranickou nenávist, zbabělost a pseudodemokratickou nemravnost. Tito lidé zaujmou místa nás Čechů. Proto prvním úkolem je, pokud kde jste, sdělte nám okamžitě, kde provádí praxi nějaký cizinec, člověk nečeský a neslovenský /.../ ministerstvo zdravotnictví musí vésti odborník, lékař, Čech, s opravdovým citem sociálním a národním.“* Autoři i v dalších částech

---

⁶¹⁰ PETRÁŇ, J. *Univerzita Karlova ve dnech mnichovské krize 1938*. S. 94-98. In: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, roč. XLI., Č. 1-2. Praha: 2001.

⁶¹¹ AUK, Věšestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38. Dopis SČS svým členským spolkům ze dne 12. 10. 1938.

textu identifikovali Čecha s odborníkem a poté přecházeli již přímo ke kladení politických požadavků směrem ke svým českým a slovenským spoluobčanům: v české a slovenské zemi se měli usazovat pouze lidé původu českého a slovenského, lékaři tohoto původu zbavení míst okupací měli být okamžitě dosazeni na místa cizinců a Židů vykonávajících toto povolání v české a slovenské zemi, do zimního semestru 1938 mělo být povoleno zapsání pouze studentům české, slovenské a podkarpatoruské národnosti a měla být zrevidována národnost na základě mateřského jazyka a původu rodičů. V závěru svého prohlášení se SČsM připojil k nótě *Svazu československého studentstva v Praze* a upozornil, že zástupci spolku navštívili se svými požadavky ministry školství a zdravotnictví.⁶¹²

Těsně po abdikaci Edvarda Beneše se SČS vyjádřil ústy svého místopředsedy Jana Černého o situaci v Československu i na jiném místě. Místopředseda kritizoval dosavadní zahraniční politiku státu, na základě čehož i pozitivně hodnotil změnu na ministerstvu zahraničních věcí a odchod prezidenta, který měl na zahraniční politiku státu rozhodující vliv. Největší chybou bylo podle „*mladé generace*“, že se československý stát nepokusil o přímou dohodu s hitlerovským Německem a namísto toho spoléhal na své „*spojence*“ (autor textu u tohoto slova používal ironické uvozovky) ze západu a Sovětského svazu. Zahraniční politika se měla dále orientovat hlavně na Polsko. Těžce nesená ztráta území rezonovala v mladých lidech velmi silně. Mnichovu se ale podle vedení SČS dalo předejít spoluprací právě s Německem, které se nakonec stalo československým katem. Osoby, které se dopustily těchto „chyb“, měly být odstraněny z vedoucích pozic.

V druhé části nóty pak Jan Černý vystupoval proti ÚSČS. Ústřední studentský svaz byl podle něho v rukou Židů, kteří nemohou mluvit za všechno československé studentstvo, protože jsou cizí národnosti. Dále kritizoval ÚSČS za to, že chtěl ponechat otevřeny německé vysoké školy na území republiky. To podle něho bylo zbytečné, protože menšiny v okleštěném státě již nebyly. Zajímavě autor textu také zhodnotil vztah SČS k československým Němcům. SČS ústy svého místopředsedy nedokázal rozhodnout, zda Němci byli Československu v meziválečném období nelojální či ne, to mu nepřišlo důležité. Výsledkem celého zamyšlení ale byla opět výzva, aby byli potrestáni lidé, kteří nedokázali odhalit německou nelojálnost nebo naopak, v případě jejich lojálnosti, s Němci lépe spolupracovat. V závěru své výzvy Jan Černý nabádal k ozdravení československého studentského hnutí omezením vlivu cizích národností a Židů tím, že budou do studentských

---

⁶¹² AUK, Všestudentský archiv, karton B 275, SČM – usnesení schůzí 1932-38. Dopis SČS svým členským spolkům ze dne 12. 10. 1938.

spolků přijímání jen jako členové mimořádní – bez hlasovacího práva.⁶¹³ SČS tvrdě odmítal výzvy *Ústředního svazu československého studentstva*, který žádal zachování pozitivního vztahu s demokraticky smýšlejícími Němci a Maďary v republice, a upozorňoval levicové vedení ÚSČS, že na své straně již nemá většinu československých studentů, a vyzýval jej k odstoupení.⁶¹⁴ Svůj vztah k bývalému prezidentu Benešovi vyjádřili pravicoví studenti z SČS ve stejnou dobu také na jiném místě, v časopise *Zprávy SČS*. V poznámce redakce mu věnovali jedinou větu: „V září 1938 obětoval dr. E. Beneš svému světovému názoru stát československý.“⁶¹⁵

Na konci října již SČS na stranách svých *Zpráv* žádal „*důrazně, aby až na další bylo úplně zastaveno přijímání Židů na Karlovu universitu v Praze. /.../ aby do prvního semestru z cizích státních příslušníků byli přijímáni jen Slované, z našich státních příslušníků rovněž jen příslušníci slovanských národností, tedy žádní Židé.*“⁶¹⁶ Ve stejném duchu postupoval i SČsM ihned po podepsání Mnichovské dohody. Upozornil profesorský sbor Lékařské fakulty UK, aby v zájmu ochrany českých studentů nebyli na fakultu přijímáni posluchači židovští s odůvodněním, že „*není možno odmítnouti jediného českého studenta ze studia medicíny, dokud bude jediný židovský posluchač na lékařské fakultě a dokud nebude odstraněn nespravedlivý poměr českých a židovských lékařů.*“ Akademický senát fakulty tomuto přání vyhověl a *Československý spolek mediků* ještě před koncem roku 1938 vstoupil spolu s „*akčním výborem árijských lékařů*“ do *Akce národní obrody*. Došlo také k vydání nových stanov spolku, které kromě vyřazení Židů ze spolkové činnosti přinášely i nový název organizace kladoucí důraz na nacionalistickou strunu – *Spolek českých mediků*. Na základě těchto ukázek již můžeme hovořit o fašizaci medicínského spolku, kterou bychom ale ve třicátých letech ani u mediků jakožto nejpravicovějšího spolku nenašli.⁶¹⁷ Ještě více je v této souvislosti ilustrující výrok předsedy *Podpůrného fondu „Purkyně“* Eduarda Špalka, který cítil potřebu uvést jím svůj referát o činnosti fondu v akademickém roce 1937/38. „*Věřu,*

---

⁶¹³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. Dopis SČS svým členským spolkům ze dne 6. 10. 1938.

⁶¹⁴ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. Opis dopisu SČS svým členským spolkům ze dne 6. 10. 1938.

⁶¹⁵ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, říjen 1938. S. 3.

⁶¹⁶ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, 26. 10. 1938, roč. 7, č. 3, S. 1.

⁶¹⁷ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva za rok 1937-1938*. S. 19-24.

těžko bude možno zapomenouti onoho měsíce září 1938, tohoto výplodu nešťastné zahraniční a vnitřní politiky jistých politických antitalentů trpících megalomanií a podporovaných židomarxistickými provokatéry. Věříme pevně, že 5. říjen byl symbolem odchodu této politiky do nenávratna.“ Obrat o sto osmdesát stupňů prakticky ve všech možných sférách, ke kterým se spolek vyjadřoval, byl patrný i z dalších slov stejného autora. Prvorepublikový režim viděl přeplněný „zvrhlými ideály“, z nichž nejhorší byla „perversní láska ke všemu cizímu, hlavně semitskému.“ Představitel První republiky pak hodnotil jako „zaprodance židovských parazitů“.⁶¹⁸

Pocit zklamání a beznaděje, který se nesl československým národem po ztrátě území v září 1938 se nevyhnul ani mladé studující generaci. Jak je však patrné, tak se nejvyšší studentské organizace dokázaly s novou situací rychle smířit, přijmout potřebná opatření a zcela zavrhnout minulý „režim“. Sociálně motivovaný nacionalismus pravicových studentů zaměřený v průběhu třicátých let většinou pouze proti cizím státním příslušníkům v ČSR se stočil do ryze ideologické roviny a vystupoval již i proti československým občanům cizí národnosti a především Židům. Ve studentském hnutí začal tento proud „národních“ studentů převažovat a za výše zmíněné požadavky zaměřené proti ÚSČS se postavila i většina slovenských studentských organizací.⁶¹⁹ Jako centrální organizace bylo vytvořeno nové *Studentské národní hnutí*⁶²⁰ a o prezidentu Osvoboditeli se na stránkách *Zpráv SČS* psalo jako o „padlé modle“.⁶²¹ To se však již nacházíme v listopadu roku 1938, který časově i tématicky přesahuje rámec naší práce. Je ale nutné zdůraznit, že pochopitelně ne všichni studenti šli v jedné řadě se svými nacionalistickými kolegy. Levicoví studenti se snažili smířlivě vystupovat proti spoluobčanům jiné národnosti, nezatracovali vlády První republiky a snažili se i nadále vykonávat sociální pomoc potřebným ve studentském hnutí. O to se pochopitelně snažili i studenti „národní“, ale zaměření jejich pomoci bylo trochu jiné. „Národní“ opozice ve *Spolku posluchačů filosofie*, která si ještě před Mnichovem založila vlastní fakultní organizaci *Československý klub posluchačů filosofie v Praze*, se tak například snažila po podepsání Mnichovské dohody podporovat Čechy „ze zabraného území“, o kterých hovořila jako o

---

⁶¹⁸ AUK, Všestudentský archiv, karton A 43, SČsM - výroční zprávy. *Výroční zpráva* za rok 1937-1938. S. 26.

⁶¹⁹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, říjen 1938, roč. 7, S. 7.

⁶²⁰ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, listopad 1938, roč. 7, S. 1.

⁶²¹ AUK, Všestudentský archiv, karton B 22, SČS – korespondence, zprávy 1931-38. *Zprávy SČS*, listopad 1938, roč. 7, S. 1.

„zrazených hraničářích.“ Na jejich podporu měl třeba putovat výtěžek ze „seznamovacího tanečního odpoledne“ konaného 27. listopadu 1938 v paláci Fénix na Václavském náměstí.⁶²²

A jak si „národní“ studenti představovali život v tzv. druhé republice? Agrární studenti například volali po opětovném vybudování národního státu „v myšlení, v politice, v hospodářství a v sociální skladbě“. O to se podle nich měli postarat právě mladí lidé z řad studentů, kteří ale museli „súčtovat s minulostí a se vším starým a špatným“. Nejvyššími hodnotami, na kterých měla být obnovena republika, se tak podle agrárních studentů měly stát „národní společenství, sociální spravedlnost, organisace stavů a křesťanská mravnost“. Tyto touhy a požadavky nám již celkem jasně ukazují, jak část českých studentů v pomnichovské době zaměřila přímo k fašistické ideologii.⁶²³ Z jakých kořenů mohly tyto tendence vzejít? V čem bychom hledali ve třicátých letech 20. století půdu pro radikalizaci českých studentů v pomnichovském období?

Jak jsme mohli vidět, tak se požadavky českých studentů v průběhu třicátých let proměňovaly a na nacionalistickém poli se ve srovnání se situací ve druhé polovině dvacátých let postupně stupňovaly. Rok 1929 přinesl první demonstrace českých, ale i německých, studentů namířené proti studentům-cizincům a studujícím Židům-cizincům. Od té doby české pravicově laděné studentské organizace vystupovaly proti svým kolegům-cizincům se železnou pravidelností. Zprvu je motivovalo skutečné přeplnění univerzitních poslucháren a s příchodem hospodářské krize a rostoucí nezaměstnaností mladé inteligence především špatné vyhlídky na budoucí uplatnění na trhu práce. Nacionalismus byl však vždy skloňován v souvislosti s cizími státními příslušníky a němečtí či židovští kolegové s československých občanstvím byli viděni sice mimo vlastní národ, ale byli chápáni jako občané společného státu a tudíž proti nim čeští studenti ve společném pražském prostředí nevystupovali. Jak tedy mohlo dojít k tak zásadnímu obratu, který v tomto ohledu přineslo podepsání mnichovské dohody?

Mladí vysokoškoláci bez rozdílu politického přesvědčení byli odhodlaní bránit Československou republiku před jakoukoliv agresí. O to větší zklamání u nich vyvolalo odevzdání českého pohraničí do německých rukou. Jednou z příčin končící tolerance k československým Němcům jistě bylo jejich národnostní spojení s Hitlerovým Německem. Jak je ale patrné, tak se většina českých studentů dokázala s novou situací smířit, začala hledat viníka ve svém vlastním národě a hledět vstříc novému uspořádání společnosti. Postoj

---

⁶²² AUK, Všestudentský archiv, karton B 197, SPF – plakáty a pozvánky 1933-35.

⁶²³ AUK, Všestudentský archiv, karton B 285 – JNPS – drobné tisky, spolkové knihy. *Jak budovat republiku?* Příloha týdeníku *Brázda*.

levicových studentů zůstal téměř beze změny, i nadále se snažili najít konsenzus s menšinovým obyvatelstvem českých zemí, stále sledovali především otázky sociální pomoci studentům, ale z jejich vůdčích pozic ve studentském hnutí je vytlačili radikalizovaní studenti „národní“, kteří ve jménu nacionalismu začali ovládat studentské organizace. Kde bychom ale našli kořeny této změny?

Již v průběhu třicátých let radikalizovali pravicoví studenti své nacionalistické postoje vůči cizincům, jak je patrné ze stanov jejich spolků. V druhé polovině zkoumaného období se k cizincům v tomto ohledu začali přidávat Židé. Ti byli mladými právníky a mediky chápáni především jako hrozba pro jejich budoucí uplatnění, protože velké množství praxí v obou oborech bylo v rukou československých občanů židovské národnosti. K tomu přispívalo také rostoucí národní cítění aktivizované především obavou z napadení státu, která vedla k tomu, že většina studentských požadavků začala být přesouvána z oblasti ryze stavovské více do oblasti národní.

Až do mnichovského zklamání byl však československý stát a jeho úřady pro studenty práv a medicíny, kteří i svou budoucnost často spojovali s povoláním ve státních institucích, nejvyšší hodnotou. Rozhodnutí vlády i směřování zahraniční politiky podporovali jak levicoví, tak pravicoví studenti. Ve chvíli, kdy se ale ukázalo, že minulé kroky představitelů československého státu byly v dobovém kontextu a v očích pravicových studentů chybné, mohla u „národních“ studentů nastat změna. Již zde nebyly státní orgány, kterým studenti byli dříve loajální a dokázali se tak mírnit ve svých požadavcích, takže mohlo dojít k otevření a vystupňování jejich nevyslyšených požadavků, které s ohledem na stabilitu státu dříve vznášeli pouze opatrně.

To můžeme vidět i tzv. insigniády, kdy studenti po boku radikálních nacionalistů z řad politické pravice vystoupili poprvé a do Mnichova také naposledy proti svým německým kolegům. Když však vláda ubezpečila studenty, že předání insignií již probíhá úřední cestou a následně byly univerzitní památky skutečně předány do českých rukou, tak se studenti uspokojení jednáním státních orgánů rozešli, proti německým studentům již nevystupovali a využili celou událost pouze pro politické boje uvnitř vlastního českého studentského hnutí. Rozhodující příčinu pro radikalizaci a fašizaci českých studentů v době po podepsání Mnichovské dohody tedy spatřujeme v jejich absolutním rozchodu s „bývalým“ státním aparátem, pro jehož stabilitu tyto lidé dříve stupňovali své požadavky pouze pozvolna, jehož nařízením se i z hlediska svého oborového zaměření vždy podřídili a který je, když pro něho byli ochotni bojovat, zklamal. Poté již nic nebránilo tomu, aby radikální požadavky a postoje pohybující se v průběhu třicátých let pouze pod hladinou stlačovanou ještě oddaností ke státu

a národu, vyvstaly v plné síle v době, kdy jeden „režim“ končil a nahrazoval ho jiný, ještě nespecifikovaný. Toto vakuum a čekání, jak se věci vyvinou, jistě také přispěly k tomu, že se studenti chtěli chopit příležitosti a napomoci vytvořit nové, lepší zřízení. Neopomeňme však také vliv radikálních skupin jako *Vlajka*, jejichž činnost sahá již do předmnichovského období, které však nebyly přímo spojené se studentským hnutím na úrovni, jak ho představuje tato práce.

Závěr

Druhá polovina dvacátých let představovala v československé společnosti dobu relativní stabilizace a vypořádání se s poválečnými hospodářskými a sociálními problémy, tak se nám toto období může jevit dnes a jevílo se tak i svým současníkům. Podle pamětí Václava Černého bylo na konci druhé dekády dvacátého století v ČSR dosaženo jednoho „z vrcholů národních osudů“⁶²⁴, došlo také k určitému uklidnění v národnostní rovině v republice, když se ve vládě objevili i němečtí ministři. Obdobným způsobem vnímali druhou polovinu dvacátých let i členové studentského hnutí. Již nepociťovali tak velkou hmotnou tíži, která je trápila v období po první světové válce a soustředili se především na otázky týkající se studia a zlepšení vysokoškolské soustavy v ČSR. Otázky sociální byly přesunuty na konec studentských rezolucí, politické otázky zůstávaly skryty pod pokličkou studijních záležitostí a snahy o obranu státu byly ještě v nedohlednu. To vše se však mělo změnit počátkem třicátých let zejména v souvislosti se začátkem světové hospodářské krize. Ve studentském hnutí ale určité změny vnímáme již ve druhé polovině roku 1929, kdy zatím pouze odborníci upozorňovali, že nastává odlišná doba.

Zatímco ve dvacátých letech řešilo studentské hnutí problémy spojené především se sociální situací vysokoškoláků a následně otázky studijní, rok 1929 znamenal i v tomto prostředí změnu. Do čela ústředních studentských organizací se dostali „národní“ studenti, kteří deklarovali návrat k práci na politickém poli, kterou chtěli dosáhnout splnění všech svých požadavků. Tento stav však ve studentském hnutí znamenal rozkol a stupňování politických snah „pokrokových“ studentů snažících se vrátit do čela *Ústředního svazu československého studentstva* a ovládnout i fakultní spolky, ve kterých bylo dosud vedení pravicové. Na základě této změny se již dostáváme přímo k základní otázce této práce – jaká byla identita českého studentského hnutí v Praze od poloviny roku 1929 do období kolem podpisu Mnichovské dohody? Hlavními hypotézami práce, které jsme se snažili v celém textu sledovat, byla jednak určitá radikalizace a stupňování studentských požadavků, jednak podobnost dvou zdánlivě rozdílných částí studentského hnutí charakterizujících samy sebe jako pravice a levice. Domněnka o radikalizaci studentských požadavků, postojů a cílů v kontrastu k druhé polovině dvacátých let se na základě výzkumu let třicátých bezesporu potvrdila. Jak by se ale dalo charakterizovat studentské hnutí zkoumaného období jako celek sice rozdělený na dva tábory, ale vyznačující se z našeho pohledu velkým množstvím společných rysů?

---

⁶²⁴ ČERNÝ, V. *Paměti I. 1921-1938*. Brno, 1994. S. 116.

V české a československé historiografii, které však studentskému hnutí v První republice i přes dostatek pramenného materiálu nevěnovaly příliš prostoru, převládá pohled představující prvorepublikové studentské hnutí jako, zjednodušeně řečeno, prostředí rozdělené na diametrálně odlišné tábory levice a pravice, které stojí (zejména pravice) ještě v ostrém kontrastu a souboji s československými německými studenty. Tato práce se snažila zproblematizovat toto zjednodušené vnímání českého prvorepublikového studentského hnutí a představit ho jako celek vykazující více podobností než odlišností. V souvislosti s německými studenty s československým občanstvím studujícími v meziválečném období v Praze, kteří však nebyli předmětem této práce, je nutné zdůraznit, že představa o studentech bojujících ve třicátých letech v ulicích hlavního města za svůj národ, je mylná. Na základě našeho výzkumu se, ve shodě s některými tezemi Aleny Míškové⁶²⁵, ukázalo, že prostředí českých a německých studentů (i profesorů) v Praze bylo zcela oddělené. Mezi studenty obou národností převládala spíše ignorace druhého tábora než radikální vystupování proti němu nebo naopak silné přátelské styky. Čeští nacionalisté, v jejichž čele však od počátku nestanuli studenti, se s podobně smýšlejícími Němci střetli pouze při tzv. insigniádě, která se sice nakonec stala projevem studentským, ale daleko více nesla rysy politické agitace využívající studenty pro své vlastní účely. Rozhodně nemůžeme tvrdit, že by se jednalo o událost, která by vzešla ze studentského hnutí.

Jak ukázaly již studentské demonstrace z listopadu 1929, kdy za zavedení *numerus clausu* pro cizince na československých vysokých školách protestovali společně pravicoví studenti obou národností, tak je zcela mylné domnívat se, že by hlavní náplní života českých studentů byl boj proti jejich německým kolegům. Obě prostředí se až na určité výjimky (pokusy o společné večery germanistů) ignorovala, přičemž „nacionalistické“ zaměření českých pravicových studentů mířilo především na studenty s cizí státní příslušností. Zde ale najdeme jednu z odlišností mezi pravicovým a levicovým táborem českého studentského hnutí. Zatímco pravicoví studenti odmítali jakékoliv zahraniční studenty „zabírající jejich místa“, studenti levicoví se emigrantům směřujícím ve třicátých letech do ČSR snažili na základě podobného politického smýšlení pomáhat. Na druhou stranu i pravicoví studenti dokázali podpořit některé imigranty, přičemž se jednalo zejména o podporu Slovanů z ruské a ukrajinské emigrace, jejímiž stoupenci se „národní“ studenti stali v duchu myšlenek a činů Karla Kramáře. „Národní“ studenti tedy neupírali práva československým Němcům nebo Židům, jež sice nepočítali do řad československého národa, ale mezi plnoprávné občany ČSR ano. Nacionalismus se tedy v českém studentském hnutí prosadil jen částečně a pouze u jedné

---

⁶²⁵ Viz MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha, 2002.

jeho části. Nacionalismus drtivé většiny pravicových studentů nebyl podložen nějakou ucelenou nacionalistickou ideologií, ale vycházel z jejich každodenní potřeby zlepšit své sociální postavení. Nebyl namířen proti občanům Československa s jinou národností, nýbrž pouze proti cizincům, kteří nebyli nežádoucí kvůli svému původu, ale kvůli skutečnosti, že zabírali studijní a pracovní místa, jejichž kapacita nebyla v době hospodářské krize rozhodně nafukující, československým státním občanům.

Většina odlišností mezi oběma skupinami nebyla příliš zásadní, protože v nejdůležitějších otázkách zastávalo celé studentské hnutí (vyjma marginálních nejradiálnějších skupin) celkem jednotné stanovisko. Je přirozené, že se oba tábora klonily k politickým směrům, ke kterým se hlásily, ale na druhou stranu politika neprostoupila studentské hnutí v tak velké šíři, jak bývá naznačováno, studenti vždy nejvíce hájili své stavovské zájmy a jakákoliv radikální ideologie musela ustoupit i před snahami o obranu státu. Na poli sociálním můžeme vnímat jako prakticky jediný rozdíl skutečnost, že „pokrokoví“ studenti byli ve svých sociálních požadavcích radikálnější, když požadovali odstupňování školného podle majetkové situace rodičů. Na druhou stranu jak levicovní, tak pravicovní studenti žádali co nejširší osvobození od poplatků a co největší sociální podporu studujících. V dalším bodě byli levicovní představitelé studentského hnutí proti zavedení jakéhokoliv *numerus clausus*, zatímco zástupci pravicově laděných studentů se naopak snažili prosadit toto omezení buď ve formě přijímacího řízení nebo v podobě omezení přístupu cizinců na československé vysoké školy. Nutno však podotknout, že obě strany důsledně odmítaly jakýkoliv „hospodářský“ *numerus clausus* vylučující ze studia posluchače nemajetné. Další názorové rozdíly mezi „národními“ a „pokrokovými“ studenty se pohybovaly již v ryze dílčích oblastech zkoumaných problémů. Některé drobné odlišnosti bychom našli v prosazovaných stavovských požadavcích, dále se předmětem sporu stala také podoba formy voleb do studentských organizací a jako největší rozdíl vnímáme skutečnost, koho oba tábory považovaly za viníka své nelehké sociální situace. Zjednodušeně řečeno: levicovní studenti za svým neutěšeným stavem viděli nedostatečnou státní materiální podporu, zatímco studenti pravicovní v této souvislosti vystupovali především proti cizincům domněle zabírajícím jejich místa. Na jednu stranu bychom ale požadavky na širší státní podporu našli i u studentů „národní“ a na stranu druhou i studenti „pokrokoví“ státní aparát i přes tuto kritiku v jiných směrech vždy hájili a byli připraveni bránit ho proti vnějšmu nepříteli.

V daleko větší míře proto můžeme hovořit o společných rysech obou studentských táborů, které nám tak představují identitu celého českého studentského hnutí ve třicátých letech dvacátého století. Oproti dvacátým letům bychom ve studentských organizacích našli

větší míru politizace, která však nikdy nepřevážila nad prosazováním stavovských a sociálních požadavků, i když i v této souvislosti můžeme mluvit o studentské práci na politickém poli, která se však nikdy neproměnila v ryze ideologickou záležitost. „Boje“ ve spolcích a mezi organizacemi jsou jedním z projevů politizace charakteristické jak pro „národní“, tak ve větší míře pro „pokrokové“ studenty. Zároveň se ani jeden z obou táborů nebál promlouvat do domácí i zahraniční politiky státu, s čímž souvisel i fakt, že studentští představitelé obou směrů nabádali všechny studenty k větší společenské angažovanosti, o kterou se čeští prvorepublikoví studenti skutečně snažili. I to je rozdíl oproti dvacátým letům, kdy studenti bojovali pouze za své sociální postavení, ale v otázkách celospolečenských se neangažovali. Studentské spolky let třicátých se skutečně staly důležitými činiteli ve veřejném prostoru, do kterého vstupovaly stále častěji s prohlubující se hospodářskou krizí či s rostoucími obavami o bezpečnost československého státu, přičemž velké množství podnětů k různým studentským akcím na podporu obrany státu vycházelo právě přímo ze středu studentských organizací.

Nejcharakterističtějším rysem studentského hnutí byla, jak již bylo několikrát řečeno, snaha vyřešit špatné sociální postavení studentů, které bylo ve třicátých letech ještě umocněno dopady hospodářské krize. Snaha o zlepšení sociálního postavení studentů pak byla na prvním místě jak u „národních“, tak „pokrokových“ představitelů studentského hnutí. V této souvislosti se poté mezi oběma skupinami překrývaly i požadavky týkající se stavovských záležitostí směřující především k budoucímu uplatnění absolventů na pracovním trhu (aspirantská nařízení, zubní technici a další), v čemž se dokázali navzájem podporovat i studenti rozdílných táborů. S budoucím postavením na trhu práce, které bylo studenty skutečně velmi často reflektováno, souvisí i jejich vlastní pohled na svůj úděl ve společnosti. Studenti často používali jako hlavní argument při vznášení svých požadavků na sociálním poli skutečnost, že studenti sami sebe vnímali jako nastupující elitu národa, jejíž budoucnost ale byla ohrožena jejím současným bídným stavem. Stát a společnost by proto měly na prvním místě pomáhat studentům, protože jedině tak bude zajištěna budoucí existence národa, jinak bude národ trpět nedostatkem zdravých a kvalitních lékařů, právníků či učitelů, kteří jsou podle studujících pro existenci státu absolutně nepostradatelní. Podobné argumenty ale vedly studenty k tomu, že si svého studovaného oboru skutečně vážili, připisovali mu velký společenský význam a chtěli k jeho studiu přistoupit zodpovědně. Na druhou stranu můžeme tato tvrzení považovat i za lehce instrumentální, nicméně z činnosti spolků a studentských vyjádření vyplývá, že se studenti o své obory skutečně zajímali a přisuzovali studiu velký význam.

Studenti sami tedy hodnotili své veřejné postavení jako velmi důležité. V tom je však utvrzovala i většina společnosti, která je podle prozkoumaného materiálu vnímala stejným způsobem. Představitelé studentských spolků získávali velký prostor pro vyjádření svých postojů v denním tisku, do studentského tábora také občas putovaly omluvy od policie za porušování svobody akademické půdy nebo se studenti dočkali podpory veřejnosti při tvrdém zásahu četníků během studentské demonstrace. Stejně tak můžeme hodnotit skutečnost, že se studenti se svými požadavky neostýchali obracet i na ta nejvyšší místa státní správy, ze kterých jim bylo, jak vyplývá ze spolkových korespondencí, většinou odpovídáno a velmi často také s kladným ohlasem. V této souvislosti ještě dodejme, že významné osobnosti z politické, kulturní nebo ekonomické oblasti podporovaly studenty skrze jejich podpůrné fondy i materiálně a finančně.

Ve druhé polovině třicátých let se začala otázka sociálního postavení studentů ve studentském hnutí opět přesouvat do zadních pozic. Studenti sami si od roku 1936 všímali, že se jejich sociální situace lepší, že státní podpora, jejíž hodnota v předchozích letech klesala, se již nesnižuje a že také ubývá nezaměstnané inteligence. Do popředí se však začal drát problém jiný – Československá republika s početnou německou menšinou se začala ve středoevropském prostoru cítit ohrožena. Tato situace však vedla ve studentském hnutí k dalšímu názorovému propojení obou jeho táborů. Obě skupiny již operovali s pojmem *národ* ve velmi podobném smyslu, stále častěji vyjadřovaly svůj kladný vztah k československé armádě a pustily se do organizování kurzů branné výchovy na vysokých školách a studentských táborech. Politické boje mezi levicí a pravicí šly stranou a i „pokrokoví“ studenti přes své deklarované pacifistické zaměření byli odhodláni bránit svou vlast se zbraní v ruce. Celé studentské hnutí se také stále častěji přimykalo k demokratickým ideám prezidenta Masaryka a postupně přijalo i vůdčí postavení jeho nástupce Edvarda Beneše. Deklarace podpory zahraniční politiky vlády pak také zaznívala sborově z obou táborů. Kromě ryze okrajových radikálních studentských skupin tak studentské hnutí vyjadřovalo svému státu a jeho vedení bezmeznou oddanost a podporu. V této souvislosti můžeme pozorovat, že se ve studentském hnutí klasicky děleném na pravici a levici, objevil „prohradní“ směr, jehož význam byl v prvorepublikové společnosti značný, a ve kterém se tedy ve vztahu ke státu a vlasti nyní dohromady spojily studentské tábory levice i pravice. Spíše než české studenty „národní“ a „pokrokové“ tak můžeme ve druhé polovině třicátých let v ČSR nalézt studenty „prohradní“.

České studentské hnutí ve třicátých letech dvacátého století se tedy jeví za prvé jako silně sociálně smýšlející, za druhé je v něm patrná snaha veřejně se angažovat, protože to je přesně úkolem „budoucí elity národa“. Dále bylo studentské hnutí lehce prostoupeno politikou projevující se tedy jednak vstupováním studentů do veřejné sféry se svými požadavky, jednak v „bojích“ mezi jednotlivými studentskými tábory, které však poté dokázala přehlušit snaha a odhodlání být připraveni bránit republiku. To vše bylo charakteristické pro celé české studentské hnutí zkoumaného období, jež se navíc v jeho závěru podle našeho mínění slilo v jeden „prohradní“ proud, který nahradil rozdělení na pravici a levici.

Co ale způsobilo změnu, která nastala, jak jsme viděli v poslední kapitole práce, ve studentském hnutí po podepsání Mnichovské dohody? Levicoví studenti víceméně setrvali na svých pozicích, ale jejich národní kolegové se zcela odpoutali od „minulého režimu“, který se pro ně stal ztělesněním slabosti a zaprodanosti. Výzkum českého studentského hnutí mezi 30. zářím 1938 a 17. listopadem 1939 je jistě další badatelské pole, které by nemělo zůstat uzavřené. My se zde jen pokusme nastínit, co mohlo část studujících na konci září 1938 vést k tak zásadnímu obratu. Zklamání, rozhořčení a bezmoc, která podle pamětí zasáhla většinu české společnosti, se projevila i mezi studenty, lidmi s mladistvým temperamentem silně prožívajícími podobné události. Během třicátých let představitelé studentů často slevovali ze svých požadavků, deklarovali oddanost státu, prezidentovi a vládě a připravovali se na to, aby mohli kvalitně přispívat k jeho budoucímu rozvoji. Celkově se snažili podporovat stabilitu státu i přes těžkosti, které jim vstoupily do života a od kterých jim on tak docela nedokázal pomoci. Za změněných podmínek se ale začali, jak jim velelo jejich mládí, již rozhlížet směrem do nové budoucnosti, kterou budou dále tvořit právě oni.

Čeští studenti studující ve třicátých letech dvacátého století v Praze rozhodně neměli lehké postavení. Z jedné strany na ně dotírala hmotná nouze spojená s obavami o své budoucí uplatnění a ze strany druhé později strach z ohrožení svého státu. Tyto podmínky se studenti vedení svými spolky snažili řešit různými způsoby. Jedni se více přimkli k nacionalistickým postojům, druhí naopak k boji proti fašismu. Nad oběma těmito formami úniku z nelehké životní situace ale stálo velké množství aspektů, které obě části českého studentského hnutí spojovaly a vytvářely z něho jednu entitu, u které nalézáme „prohradní“ orientaci propojující „národní“ a „pokrokové“ studenty dohromady. Vysokoškoláci se prostřednictvím svých spolků silně angažovali ve veřejném prostoru k hájení svých (zejména) sociálních zájmů nebo k vyjadřování loajality svému státu. Společenská angažovanost studentů byla založena

zejména na jejich vnímání sebe sama jako budoucí elity národa, což byl i pohled většinové společnosti. Snaha vyřešit svou sociální situaci, snaha bránit svůj stát a národ do poslední chvíle a odvaha vstupovat do veřejného prostoru pak byly hlavní atributy charakterizující identitu českých prvorepublikových studentů. To vše pak měl zničit podpis Mnichovské dohody a zejména 17. listopad 1939, který se nesmazatelně zapsal do historie českého studentského hnutí a českých dějin vůbec.

Prameny:

České slovo, 1934, fond Národní knihovny ČR.

Čin, 1934, Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond: Všestudentský archiv.

Expres, 1932, fond Národní knihovny ČR.

Lidové noviny, 1934, fond Národní knihovny ČR.

Národní listy, 1931, fond Národní knihovny ČR.

Národní archiv ČR, fond: Policejní ředitelství Praha II – prezidium.

Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond: Všestudentský archiv.

Literatura:

BEČVÁŘ, J. et al. *Dějiny Univerzity Karlovy. IV, 1918-1990*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1998. 671 s. ISBN 80-7184-539-6.

BĚHOUNEK, V. ed. *Bibliografie literatury o studentstvu: [časopisecká bibliografie za rok 1928]*. Praha: Spolek Akademický Dům, 1929. 48 s. Publikace všestudentského archivu Akademického domu; sv. 1.

BĚHOUNEK, V., KUČERA, M. ed. *Zelený anton: (plíživé kontravzpomínky)*. Vyd. 1. Praha: Národní archiv, 2009. 244 s. ISBN 978-80-86712-74-1.

BROŽ, Vladislav. *Dies atri, aneb, Od první do třetí republiky*. [Praha]: Vodnář, 1999. 98 s. Memorabilia iuridica; sv. 2. ISBN 80-85889-27-7.

BUREŠOVÁ, J. Význam a postavení ženských spolků ve společnosti první Československé republiky. S. 163-178. In: ČECHUROVÁ, Jana, ed. a ŠTAIF, Jiří, ed. *K novověkým sociálním dějinám českých zemí. VI., Sociální dějiny dnes*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. 251 s. ISBN 80-246-0723-9.

ČAPKOVÁ, K., FRANKL, M. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. 421 s. ISBN 978-80-7185-840-9.

ČERNÝ, Václav a POSPÍŠILOVÁ, Hana, ed. *Paměti. 1. 1921-1938*. Vyd. 2. Brno: Atlantis, 1994. 394 s. ISBN 80-7108-072-1.

DANĚČKOVÁ, M. *Ubytování vysokoškolských studentů v Praze v letech 1918-1939*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 200 s. Vedoucí práce Jana Čechurová.

DOHNALOVÁ, M. *Antropologie občanské společnosti: analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědecko-výzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru*

- Občanský sektor FHS UK v Praze.* Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 2004. 164 s. Scientia; 11. ISBN 80-7204-339-0.
- DOMIN, K. *Můj rektorský rok. Z bojů o Karolinum a za práva Karlovy university.* Praha: A. Neubert, 1934.
- DRAŠAROVÁ, E. *Stát, spolek a spolčování.* In: *Paginae Histiriae*, 1/1993. S. 152-176.
- DUSIL, Václav. *Československé právo spolkové.* Praha: Aventinum, 1924. 73 s. Knihovna naučných spisů Aventina; sv. 1.
- EFMERTOVIČOVÁ, M. - JAKUBEC, I. - JOSEFIČOVÁ, M. *Vývoj pražské německé techniky (1863-1945).* In: *Moderní dějiny*, č. 14, 2006.
- EISNER, P. *Čeština poklepem a poslechem.* V nakl. Leda vyd. 1. Voznice: Leda, 2013. 469 s. ISBN 978-80-7335-320-9.
- ERBAN, E. *Jak jsme tehdy žili.* In: *Za lepší svět: Sborník statí a vzpomínek na stud. pokrokové hnutí třicátých let.* 1. vyd. Praha: SPN, 1963. 494, [2] s.
- FRITZSCHE, P., HELLBECK, J. *Nový člověk stalinského Ruska a nacistického Německa.* S. 404-458. In: GEYER, Michael, ed. a FITZPATRICK, Sheila, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. 686 s. Historie. ISBN 978-80-200-2035-2.
- GOLDSTÜCKER, E. *Vzpomínky 1913-1945.* Vyd. 1. Praha: G plus G, 2003. 2 sv. ISBN 80-86103-63-3.
- GREGOROVIČ, M. *Kapitoly o českém fašismu: fašismus jako měřítko politické dezorientace.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 186 s., [8] s. il. ISBN 80-7106-100-X.
- HARNA, J. *Krise evropské demokracie a Československo 30. let 20. století: (srovnávací sonda).* Vyd. 1. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. 183 s. ISBN 80-7286-104-2.
- HAVEL, V. M. *Mé vzpomínky.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1993. 462 s., [80] s. obr. příl. ISBN 80-7106-026-7.
- HAVRÁNEK, J. *Školy a jejich žáci v Praze v 19. a 20. století.* In: *Documenta Pragensia XI.* Praha, 1993.
- HERBER, O., HAVRÁNEK, J. *Insignie, medaile, taláry Univerzity Karlovy.* 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1987. 149 s.
- HLADÍKOVÁ, M. *Ústřední svaz čsl. studentstva v letech 1920-1926.* Praha, 2004.
- HROCH, M. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. 275 s., [8] s. obr. příl. Kolumbus; sv. 148. ISBN 80-204-0809-6.

- HUDEC, G. Vysoké školy a studentské organizace v třicátých letech. In: Za lepší svět: Sborník statí a vzpomínek na stud. pokrokové hnutí třicátých let. 1. vyd. Praha: SPN, 1963. 494, [2] s.
- JARAUSCH, Konrad. *Deutsche Studenten 1800-1970*. Frankfurt am Main, 1984.
- JASPERS, K. *Duchovní situace doby*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 191 s. Europa; sv. 16. ISBN 978-80-200-1646-1.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl I.)*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6. 572 s.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (Díl II.)*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-031-4. 577 s.
- KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu: pohledy na školství a vědu*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. 74 s. ISBN 80-7372-134-1.
- KASPER, T. *Výchova či politika?: úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-246-1410-6.
- KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české (sv. XIV.)*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-425-5. 768 s.
- KNAPP, V. *Proměny času: vzpomínky nestora české právní vědy*. 1. vyd. Praha: Prospektrum, 1998. 255 s. ISBN 80-7175-063-8.
- KOVTUN, J. *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005. ISBN 80-7215-254-8. 904 s.
- KOZÁK, J. B. *Reformní vyučování filosofie na universitě*. In: FIALA, Jiří. *Obnova ideje univerzity: Soubor statí o významu a postavení univerzit v současném světě*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 196 s. ISBN 80-246-0887-1.
- KUČERA, K., TRUC, M. *Poznámky k fašisaci Německé univerzity pražské*. In: *Historia Universitatis Crolinae Pragensis*. 1, 2. Praha, 1960.
- LOMIČ, V., LOMIČOVÁ-JIRSÁKOVÁ, M. *Vznik, vývoj a současnost Českého vysokého učení technického v Praze: Publikace k 275. výročí školy*. Praha: SNTL, 1982. 181s.
- MARADA, R. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2003. 217 s. Sociologická řada; sv. č. 1. ISBN 80-7325-027-6.
- MÍŠKOVÁ, A. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0129-X. 280 s.

- MÍŠKOVÁ, A. *Nacifikace německého studentstva v Praze*. S. 133-143. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.
- MÜLLER, K. *Češi a občanská společnost: pojem, problémy, východiska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2003. 271 s. Filosofická setkávání; 2. ISBN 80-7254-387-3.
- NAKONEČNÝ, M. *Český fašismus*. Praha: Vodnář, 2006. ISBN 80-86226-73-5. 427 s.
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Karlova universita: 1348-1948*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1948. 74 s., 8 s. obr. příl.
- OLIVOVÁ, V. *Dějiny První republiky*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-791-7. 354 s.
- Ottův slovník naučný*, sv. XXIV, Praha: J. Otto, 1906.
- PASÁK, T. *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 207 s. ISBN 80-7184-255-9.
- PASÁK, T. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999. ISBN 80-7252-017-2. 486 s.
- PEROUTKA, F., BOHDAN, D, ed. *O věcech obecných: (výbor z politické publicistiky)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 2 sv. (424 s., s. 431-684). Maják. ISBN 80-04-55038-X..
- PEŠEK, J. *Židovští studenti pražských univerzit 1882-1939*. S. 69-72. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.
- PEŠEK, J. *Pražští univerzitní studenti v letech 1848-1939*. S. 48-58. In: RATAJOVÁ, J, ed. a CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.
- PETRÁŇ, J. *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze: (do roku 1948)*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1983. 406 s., [30] s. obr. příl.
- PETRÁŇ, J. *Univerzita Karlova ve dnech mnichovské krize 1938*. S. 59-64. In: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, roč. XLI., Č. 1-2. Praha: 2001.
- PETRÁŠ, R. *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha, 2009.
- PFAFF, I. *První protifašistický manifest českých intelektuálů*. In: ČČH, 91/1993, č. 2.
- POLIŠENSKÝ, O. *Všestudentský archiv: (1848-1953): Inventární seznam*. 2. Praha, 1978.
- RÁKOSNÍK, J. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008. 461 s. ISBN 978-80-246-1429-8.

- RATAJOVÁ, Jana, ed. a CAJTHAML, Petr. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2008. ISBN 978-80-86852-23-2.
- RICOEUR, P. *Je krize jevem specificky moderním?* In: *Pojem krize v dnešním myšlení: [sborník]*. Praha: Filozofický ústav Československé akademie věd, 1992. 149 s. ISBN 80-7007-034-X.
- SOUKAL, J. *Abiturientům přicházejícím na vysoké školy pražské*. Praha, 1920.
- ŠTEMBERKOVÁ, M. *Několik literárních zastavení na téma „pražský student“*. S. 70-73. In: RATAJOVÁ, J., CAJTHAML, P. *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*. Praha, 2008.
- ŠUSTA, J. *Úvahy o všeobecných dějinách: velké milníky*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 341 s. Historické myšlení; sv. 10. ISBN 80-7203-217-8.
- TESÁR, I. *KSC a studentstvo v předmnichovské republice: Příručka pro učitele marxismu-leninismu na vys. školách*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. 319 s. Učebnice pro vysoké školy. Knižnice výuky marxismu-leninismu.
- TOMEŠ, J. *Mezi humanitou a nacionalismem. Češství u T. G. Masaryka a Viktora Dyka*. In: KUČERA, R. a kol. *Identity v českých zemích 19. a 20. století: hledání a proměny*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2012. 263 s. ISBN 978-80-86495-98-9.
- TOŠOVSKÝ, V. *Malá lékařská sága, aneb, Jak šel život*. 1. vyd. Dobřejojvice: Alfa-Omega, 2009. 79 s. Vzpomínky, návraty, příležitosti; 5. ISBN 978-80-7389-038-4.
- VESELÁ, R. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919 - 1952)*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 127 s. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně = Acta Universitatis Brunensis iuridica. řada teoretická; sv. 151. ISBN 80-210-1111-4.
- VOJTÍŠEK, V. *Universita Karlova a boj Němců proti universitnímu zákonu z roku 1920*. Praha: Všehrad, 1932. 46 s.
- Za lepší svět: Sborník statí a vzpomínek na stud. pokrokové hnutí třicátých let*. 1. vyd. Praha: SPN, 1963. 494, [2] s.